

0700-71-12-100
TITU MAIORESCU

302349

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL V

(1895 — 1899)

132438

Donățiunea
C. C. ARIC

«MINERVA», BUCUREȘTI

1915

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
București

Cota 9504
Inventar 132438

1956

9504 Duet
Cota
Inven 132 438

9504

B.C.U. Bucuresti

C132438

IX.

SUB NOUL REGIM LIBERAL.

PRIMUL MINISTER STURDZA ȘI MINISTERUL AURELIAN.

4 OCTOMVRIE 1895 — 31 MARTIE 1897.

Momentul, în care d. Dimitrie A. Sturdza se vede pentru întâia dată chemat să formeze guvernul, pare de o însemnătate deosebită nu numai pentru dezvoltarea internă, ci și pentru cea externă a regatului român. După îndemnul și prin declarațiile stăruitoare ale noului conducător, partidul național-liberal se însărcinase cu marile misiuni indicate la sfârșitul capitolului precedent: în politica internă cu repararea și restabilirea pactului fundamental al țării, pretins violat prin legea minelor d-lui Petre Carp; în politica externă cu îndreptarea situației Românilor din Ungaria printr'o stăruință mai energică (dacă nu prin intervenție) pe lângă guvernul statului vecin, în deosebire

de atitudinea rezervată a fostului minister conservator.

Cabinetul Sturdza se înființează la 4 Octombrie astfel compus :

Dimitrie A. Sturdza, prezident și externe ;

Eugeniu Stătescu, justiție ;

Petru Poni, culte ;

General C. Budișteanu, război ;

Nicolae Fleva, interne ;

G. C. Cantacuzino (Rifoveanu), finanțe ;

G. D. Pallade, domenii ;

C. I. Stoicescu, lucrări publice.

Cu o asemenea compunere guvernul erà o manifestare destul de puternică a partidului reîntregit după violenta desbinare dela 1888. Intrarea în minister a d-lor Fleva și Pallade puteà trece drept semn al unirii desăvârșite, deși în deosebi cariera pripită a d-lui Pallade pricinuià oarecare surprindere, mai ales după impresia ce făcuse lupta sa în contra lui Ion Brătianu asupra Camerei liberale dela 1887 (Vezi vol III, pag. 69).

Portofoliul acordat d-lui Costică Stoicescu păreà—în lipsă de alte merite—răsplata serviciului adus cu agitarea chestiei ofițerilor demisionați ; iar numirea d-lui G. C. Cantacuzino-Rifoveanu la finanțe erà merită — după pre-

cedentele admise — să-i dea prilejul de pocăință pentru necuviincioasa scrisoare adresată Regelui prin *Voința Națională* dela 8 Februarie 1892. (Vezi vol. IV, pag. 100 și 102).

Administrarea școalelor se așteptă să fie dată d-lui Poni, de când profesorul de chimie al universității din Iași ajutase pe d. Sturdza la combaterea legii învățământului propusă Senatului de autorul acestei scrieri în Februarie 1891 și cu toate că în acelaș an făcuse pe vre-o 5 luni parte din ministerul ultra-conservator Florescu-Catargi. Iar încredințarea ministerului de război în mâinile generalului C. Budișteanu se justifică prin faptul, că generalul lăsase o bună amintire din vremea războiului independenței și trecea drept un ofițer superior cu oarecare cultură și în afară de specialitatea militară. Nimeni nu putea prevedea lipsa de destoinicie parlamentară, pe care noul ministru a dovedit-o curând după deschiderea Corpurilor legiuitoare.

Însă mai semnificativă în fața problemelor puse de d. Dimitrie Sturdza pe planul dintâi eră propria sa trecere la ministerul de externe și pe de altă parte numirea la justiție a d-lui Eugeniu Stătescu, a cărui autoritate în partid eră foarte mare, deși lipsa sa de activitate și în-

trebuințarea justiției Statului la interesele private ale avocatului nu vorbeau în favoarea sa.

În curând însă credința, că d. Dimitrie Sturdza va îndeplini sau cel puțin va încerca să îndeplinească la guvern ceea ce făgăduise cu atâta solemnitate în opoziție, a fost sdruncinată și înlocuită cu o amară desamăgire. De parte ca numirea d-lui Stătescu la justiție să fi însemnat vreo preocupare pentru restabilirea «pactului fundamental», toată chestia legii minelor, care de altminteri în formă se țineă de ministerul domeniilor, nu vine la ordinea zilei decât de abia la sfârșitul legislaturii de patru ani, pe la Martie 1899, când d. Stătescu de mult nu mai e ministru și când guvernul nici nu mai are puterea să treacă noua reformă prin Cameră. Iar d. Stătescu în timpul de un an, cât stă acum la departamentul justiției, nu face decât să atingă el însuși principiul constituțional al Curții de casație prin eliminarea a doi membri inamovibili și să admită cu prilejul judecării Mitropolitului Ghenadie niște procedări așa de arbitrare în violența lor, încât numai vremelnica retragere a guvernului și revocarea tuturor măsurilor relative la acest conflict pot restabili ordinea turburată în Stat și în Biserică.

Iar în «chestia națională» d. Dim. Sturdza se grăbește să-și lămurească poziția ca șef de guvern și, la întrunirea publică ținută în vechea capitală a Moldovei Vineri 13 Octomvrie 1895, îndată după formarea ministerului, declară tocmai contrarul de ceea ce spusese în opoziție; și anume :

«In chestiunea națională situațiunea noastră este clară și netedă. Avem să ne abținem «cu toții dela orice act de agitație în aface-
«rile interioare ale statelor vecine și în special «ale monarhiei austro-ungare... Monarhia aus-
«tro-ungară așa cum este constituită» (adică «în dualism, cu acea încorporare a Transilva-
«niei în Ungaria, în contra căreia luptă comi-
«tetul național din Sibiu încurajat de d. Stur-
«dza) «este o necesitate de prima ordine pen-
«tru echilibrul european ca și pentru siguranța
«Regatului nostru... Ne bucurăm de orice act,
«care așază pe baze temeinice relațiunile noa-
«stre cu Austro-Ungaria, liniștind la noi spiri-
«tele și întărind dincolo armonia; căci silințele
«noastre trebuie să tindă a menține între amân-
«două statele relațiunile cele mai amicale».

Retractarea se termină cu o tăgăduire formală :

«S'a mai răspândit încă o vorbă : că ne a-

«mestecăm în afacerile interioare ale Regatului ungar; nici aceasta nu este exact».

Va să zică teoria despre o datorie națională a guvernului român de a lucra «ca un samsar onorabil» în relațiile dintre «Maghiarii și Românii din Ungaria» e acum solemn desmințită; se tăgăduște chiar orce amestec din partea șefului liberalilor, cu toate discursurile sale dela «Orfeu» și din Senat și cu toată scrisoarea «din ziua Înălțării Domnului 1894», trimisă în taină prin d. Delavrancea celor dați în judecata dela Cluj ¹⁾.

Cuvintele, prin care s'a făcut această retractare și pe care le-am reprodus mai sus textual după «*Voința Națională*» dela 19/31 Octomvrie 1895, trebuie să fi fost alcătuite în înțelegere cu reprezentantul guvernului austromaghiar din București.

Ministru plenipontențiar al Austro-Ungariei era pe atunci contele R. Welsersheimb, iar prim-secretar d. Dumba, cari spre a accentua satisfacția dobândită, au ținut să comunice unor membri ai opoziției conținutul scuzelor d-lui Sturdza înainte chiar de a fi fost rostite la Iași. Dovada este făcută în ședința

¹⁾ Vezi vol IV, pag. 91—94.

Camerei dela 17 Martie 1899, când d. Alex. Marghiloman, în prezența d-lui ministru-prezident Dimitrie Sturdza, zice următoarele:

Toată lumea își aduce aminte de înflăcărarea discursurilor pronunțate de d. Sturdza în chestiunea națională. Fost-a desbatere, fost-a întrunire publică, în care d. Sturdza să nu fi agitat chestiunea națională? Nu-și aduce aminte d. președinte al consiliului, că într'un discurs al său a împins atacurile în contra unui Stat vecin până la insultă? Nu-și aduce aminte când a vorbit de barbariile «maghiarilor»? Nu-și aduce aminte că ne-a acuzat pe noi conservatorii de trădare a intereselor naționale pentru că nu mijloceam ca «samsari cinstiți» peste Carpați? Samsari cinstiți! Un Stat poate fi samsar cinstit între două State; dar n'a trecut prin capul nimănu, nici prin gândul lui Bismarck, inventatorul acestei figuri, că un Stat poate fi samsar cinstit între un Stat și supușii săi... Și cu toate acestea d. Sturdza ne-a numit «nemernici» în plin Senat, pentrucă nu voiam să comitem acest act de nebunie! Vine în fine autorul acestei mișcări la putere, în mijlocul atmosferei încinse create de dânsul. Care i-a fost primul act? Primul act i-a fost retractarea dela Iași, amarnic cunoscută de toți. Sunt în istoria popoarelor exemple de oameni politici, cari au fost siliți să răscumpere o nesocotință de limbagiu. Dar nu cred să existe undeva un precedent de condițiunile în care d. Sturdza a trebuit să facă retractarea sa. *Retractarea făcută de d. Sturdza nu a fost ceva spontan, ci a fost ceva*

convenit și dictat. Repet și mențin cuvintele, convenit și dictat.

VOCI. Ar trebui să dovedești aceasta.

D. ALEXANDRU MARGHILOMAN. Imi cere cineva să dovedesc. Să-mi ceară aceasta d. prim-ministru, și voi face dovada! Imi cere d. președinte al consiliului să dovedesc aceasta? Vedeți că d. președinte al consiliului nu-mi cere să dovedesc aceasta. Eram câțiva cari știam cum s'a petrecut lucrul. L-am îngropat în fundul inimei noastre ca o durere națională».

Și d. Dimitrie Sturdza de pe banca ministerială tace. Nici un cuvânt de întrerupere, nici un cuvânt de răspuns ¹⁾.

Celelalte puncte atinse în discursul d-lui Sturdza dela Iași sunt obișnuitele generalități fără folos, de care venise de mult timpul să fie scăpat chiar și partidul liberal dela noi: «domnia legilor, libertatea alegerilor, stăruința ca instituțiile Statului să servească la scopul lor final, ridicarea țăranimii din mizeria morală și materială», și alte asemenea «clișeuri». Și pentru ca să se întâmple și acum, ceea ce se întâmplă așa de des, ca tocmai frazele cele mai bătătoare la ochi să fie desmințite de realitate, d. Sturdza mai adaogă

¹⁾ Aceasta este a treia umilire față de Austro-Ungaria, la care guvernele liberale au expus Statul român. Despre cea dela 1868, vezi vol. I, pag. 19; despre a doua cu scuzele d-lui E. Stătescu, vol. III, pag. 28.

bine-venita făgăduială a «înfrânării cheltuelilor», pe când tocmai în această primă legislatură de sub guvernarea sa se aduce finanțelor Statului o primejdioasă sdruncinare prin cea mai inoportună sporire a multor alocațiuni bugetare, între altele a soldei ofițerilor, a lefii profesorilor, 38 de milioane pentru lucrări publice cerute de d. Ionel Brătianu și votate în două zile, 26 și 30 Mai 1898, fără nici o prevedere de acoperire. Aceste din urmă milioane se și revoacă peste un an și jumătate, spre umilirea țării, după cererea bancherilor străini cu prilejul împrumutului dela 1899 contractat de generalul Manu, iar lefurile sporite între 1897 și 1899 sânt reduse la 1901 tot sub liberali. Firește că d. Sturdza vorbește și de Biserică, despre care zice că «trebuie să fie așezată în pozițiune de a menține pe o cale sănătoasă viața morală și sufletească a poporului», pentru ca în curând să ajungă la incidentul sinodal cu pronunțarea și apoi retractarea «caterisirii» Mitropolitului Primat și să stârnească cea mai adâncă turburare în «viața sufletească a poporului» evlavios din Capitală.

De departe se vede, că toate acele fraze fuseseră intercalate numai pentru a mască

înaintea țării cuvintele de scuză impuse de guvernul austro-maghiar, a căror rostire a fost adevăratul scop al discursului dela 13 Octombrie 1895.

Marea desamăgire produsă prin schimbarea la față a d-lui Sturdza nu putea să rămâie fără urmări. Paralel cu deprimarea Românilor de peste Carpați merge înăsprirea măsurilor de desnaționalizare încercate de ministerul unguresc, care se simte acum asigurat din partea d-lui Sturdza; iar înăuntrul regatului român falsa poziție luată de șeful guvernului național-liberal îi știrbește din capul locului autoritatea, introduce confuzia în sânul cabinetului și provoacă peripețiile ce-l bântue în tot decursul duratei sale.

În șirul cronologic al faptelor trebuie să menționăm, că puține zile după instalarea sa guvernul Sturdza disolvă Corpurile legiuitoare (24 Oct. 1895), face alegerile pe la sfârșitul lui Noemvrie și deschide prima sesiune ordinară a noului parlament liberal la 7 Decembrie 1895. Președinte al Senatului se alege «Beizadea Mitică» Ghika, iar al Camerei P. S. Aurelian.

Însăși operația electorală se petrece după vechiul obicei, cu știutele presiuni adminis-

trative, fie sub forma directă a făgăduielor și amenințărilor prefectorale, fie sub masca unui comitet electoral, care nu e decât o dependență a guvernului. Se constată din nou, că în această privință viața noastră constituțională nu este încă întemeiată. Alegătorii nu înțeleg folosul ce ar rezulta pentru ei din formarea unei convingeri proprii și din exprimarea ei prin vot, fiindcă nici guvernele nu au destulă chibzuință pentru a reduce puterea lor de presiune și a începe măcar de sus în jos educația corpului electoral. Și tocmai din alegerile dela Noemvrie 1895 — pretinse mai libere sub ministerul de interne al d-lui Fleva— ies acele unanimități în Cameră și Senat, care la prima vedere par un succes pentru guvern, dar care în fapt îi sunt primejdioase, de oarece în lipsa unei opoziții mai însemnate, disciplina partizanilor se destramă și pretențiile lor cresc peste orice putință a satisfacerii. Cele ce se petrec în sânul chiar al acestei majorități, d. e. cu alegerile și demisiile de prezenți și vice-prezenți și de membri ai comisiei de răspuns la mesagiul Tronului, de care vom vorbi mai jos, sânt cea mai drastică ilustrare a răului efect al unanimităților.

Ca adversari deabia pătrund în parlamen-

tul d-lui Sturdza dela 1895 trei senatori și patru deputați, printre cari d. Germani, Marghiloman și autorul acestei scrieri. Lascar Catargi cade la Galați cu 86 voturi contra unui Gregoriade Bonachi, pe care îl scoate prefectul cu 152 voturi; Alexandru Lahovari rămâne la Giurgiu cu 47 partizani, iar d. Alexandru (Vulpache) Filipescu isbutește cu 96 voturi; d. Petre Carp cu 66 voturi e biruit la Botoșani de tânărul Costică Vernescu (170 voturi); generalul Manu în Capitală se vede redus la 235 voturi, pe când d. Nacu primește 1568; iar la Iași de toți respectatul Dimitrie G. Rosetti este de două ori întrecut de Andrei Vizanti, pe care nimeni nu-l respectă.¹⁾ Ce dovadă mai mare, că numai de libertate n'a putut fi vorba în alegerile dela 1895. După mai bine de un an, în alegerile parțiale făcute sub ministerul Aurelian pe la începutul anului 1897 (cu Vasile Lascar la interne) se aleg L. Catargi la Iași, P. Carp la Vaslui și Take Ionescu la Teleorman, dar

¹⁾ Vizanti și fuge în curând din țară după descoperirea unor malversațiuni.

Ca «naționali-liberali» ai guvernului se aleg și Grigorie Păulescu și Constantin Esarcu, cari în lupta contra «junimiștilor» treceau de conservatori zeloși, lăudați mai ales de generalul Manu.

lipsa lor din parlament când cu aplanarea conflictului mitropolitan în Decembrie 1896 se răsbună împotriva partidului liberal, precum vom arăta la locul său. Deabiã la 1903, în al treilea cabinet al d-lui Sturdza, sub ministerul de interne al lui Vasile Lascar (multă vreme dușmănit de d. Sturdza) votul alegătorilor începe să fie mai independent de administrație ¹⁾.

În cabinetul d-lui Sturdza dela 4 Octombrie 1895 se arată îndată confuzia, de care am vorbit mai sus. Ce e drept generalul Budișteanu își începe activitatea ministerială cu un act de bună energie disciplinară: prin decretul regal dela 9 Oct. 1895 pune pe generalul Iacob Lahovari, șeful statului major general al armatei, în poziție de disponibilitate «pentru rea purtare în incidentul dela Sinaia» ²⁾. Dar în decursul desbaterilor parlamen-

832438
¹⁾ Liberalul Vasile Lascar are și sinceritatea să spuie Camerei ca ministru de interne: «Nu e țară în lume unde să fie niște agenți electorali de forța agenților noștri polițienesci» și citește petiția unuia din ei, care se laudă că «la ultimele alegeri a votat de 17 ori în aceeași zi cu cărțile a diferiți alegători din ordin superior». (Vezi V. Lascar, Disc. polit. pag. 609).

²⁾ unde se pălmuisse în club pentru o ceartă la joc de cărți. Pedepsitul general n'a rămas multă vreme în umbră. Cu revenirea conservatorilor la putere, sub ministerul George Gr. Cantacuzino dela Aprilie 1899, d. Iacob Lahovari reintrat în

tare noul ministru, din ură împotriva fostei administrații conservatoare, se apucă să batjocorească arma pusă în mâna soldatului de predecesorul său. În ședința Camerei dela 18 Aprilie 1896 o numește «ciomag», în Senat îi zice «baston high-life». Se înțelege dela sine, că după o asemenea probă de tact însuș partidul dela guvern așteaptă cu nerăbdare momentul să scape de acest neobișnuit reprezentant al armatei ¹⁾).

Dar adevărata confuzie se arată în raporturile ministrului-prezident cu colegul său de la interne, cu care nu poate lucra împreună nici timp de trei luni de zile, iar formele, sub care se desfășoară un conflict personal în sine așa de neînsemnat, ating și mai mult prestigiul noului regim și coboară nivelul, la care se ținuseră până acum manifestările guvernamentale.

Fie că d. Nicolae Fleva — «tribunul poporului» — prin inspecții improvizate și prin deosebite primiri de prefecti se arătase prea independent de d. Sturdza, fie că însuș d.

activitate, este din nou ministru de război, se înaintază în gradul decorațiilor, etc. Vezi numeroase cazuri analoage la liberali, citate în vol. II, pag. 99, 108, 112 etc.

1) V. mai jos discursul 116.

Sturdza erà pe atunci prea dependent de hotărârile celui mai influent grup al partidului, de care se desbinase d. Fleva și pe care îl numea «oculta»: în chiar organul oficios al guvernului încep nemai pomenite atacuri în contra oropsitului ministru, cu aluzii triviale la pretinsa lui origine etnică ¹⁾, și peste câteva săptămâni urmează în Cameră interpelarea unui membru al majorității, dealtminteri puțin serios, a răposatului Iepurescu, care vorbește fățiș de o «contrabandă în paguba comunei București, în care prestigiul ministrului de interne este grav atins». La interpelarea anunțată în ziua de 9 Ianuarie 1896 d. Fleva cere să răspundă la 13 Ianuarie și fiindcă tot nu vrea să priceapă, că singurul răspuns ce se așteaptă dela d-sa este demisiunea, însuș ministrul-prezident se însărcinează, în ședința publică a Camerei dela 12 Ianuarie, să atace pe colegul său dela interne și să-l acuze, că-și atribue merite personale în efectuarea alegerilor din urmă și că umblă după «partizani Fleviști» în deosebire de «partizanii Sturdziști»; iar ministrul de interne răspunde — tot de pe banca ministerială —

1) Vezi mai jos discursul 114.

acuzând «Direcțiunea ocultă», care conduce partidul (compusă, după cum se zicea, din d-nii Eugeniu Carada, directorul Băncii Naționale și mentorul fiilor Brătieni, M. Pherekyde, Anton Carp, Tache Protopopescu, Stolojan, Nacu ș. a.). Camera primește o moțiune propusă de Vasilie Lascar, prin care se aprobă «explicările» primului-ministru.

Acum însfârșit d. Fleva se vede silit să iasă din minister și își anunță demisia în aceeaș sedință dela 13 Ianuarie, în care ar fi trebuit să răspundă la penibila interpelare a deputatului Iepurescu. Scopul fiind atins, firește că interpelarea se retrage și onorabilul Iepurescu declară, că «n'a pus nici odată la îndoială onorabilitatea d-lui Fleva». Și poate nici nu eră în interesul răposatului interpelant și al unor liberali mai influenți de a se face o discuție în parlament asupra contrabandelor și a altor păgubiri ale Statului și comunelor prin întreprinderile partizanilor.

Interimatul ministerului de interne îl ia în primul moment d. Dimitrie Sturdza, iar la 3 Februarie 1896 se numește titular Anastasie Stolojan.

Ca lucrare legislativă nu se produce mai

nimic în toată sesiunea. Incercarea de a paraliză buna lege a jandarmeriei rurale, alcătuită de Lascar Catargi — încercare provenită din reaua deprindere de a desface tot ce a făcut partidul advers — este mai târziu părăsită de însuș d. Sturdza, care se vede silit să restabilească și chiar să sporească acest organ trebuincios al administrației rurale.

Lânchezeala parlamentară, de care suferiseră mai ales cei din urmă patru ani ai regimului Brătianu, pare a se continua și sub regimul Sturdza. O excepție trebuie făcută în favoarea d-lui P. Poni, care la Martie 1896 înființează așa numita Casă a Școalelor (la Ianuarie 1902 se inaugurează în acelaș spirit Casa Bisericeii). Creațiunea, în esența ei antiliberală, este iarăș o imitare a mecanismului centralizării, introdus în Franța de marele despot Napoleon I și păstrat de democrația republicană. Prin Casa Școalelor și a Bisericeii s'a mai restrâns și pe alocurea s'a suprimat puțină inițiativă și activitate privată în crearea și conducerea așezămintelor de cultură. Noua instituție din administrația centrală întrebuințează banii dați de comune pentru construcții și alte îmbunătățiri ale școalelor, supraveghează toate fondurile testate de donatori privați în

folosul învățământului—supraveghere, care prin felurite proceduri, mai ales prin energica stăruință a lui Spiru Haret, a ajuns la rezultatul de a le aduce sub exclusivă administrare ministerială. După 10 ani, Casa Școalelor are un activ de peste 8 milioane lei, sumă lăsată multă vreme la dispoziția ministrului fără control parlamentar. Ce e drept, titularii conștiincioși ai aceluia departament au adus foloase învățământului prin construirea de localuri pentru școli și dotarea lor cu cele trebuincioase, dar alți titulari au risipit fondurile în scopuri străine de menirea instituției.

În afară de această creațiune se mai votează la sfârșitul primei sesiuni o lege a lui Stătescu, prin care se introduce deodată pentru numirea magistraților Curții de casație o nouă incompatibilitate din cauză de rudenie și Stătescu — în contra principiului inamovibilității membrilor acelei Curți—își aplică legea cu efect retroactiv, îndepărtează pe Prodan și Populeanu spre a numi în locul lor pe partizanii săi politici M. Poenaru-Bordea și Ciru Economu (despre al căror rol în lupta liberalilor contra ministrului Alexandru Lahovari la 1875 vezi vol. II, pag. 44). Autorul scrierii de față, care în ședința dela 10 Aprilie 1896

combate deplorabila lege¹⁾, prevestește neapărata ei revocare, precum se și întâmplă în Decembrie 1900 sub ministerul său de justiție.

Sesiunea parlamentară se încheie la 30 Aprilie 1896. Răgazul lăsat acum guvernului spre a se ocupa de administrație îl turbură el însuși prin provocarea unui conflict cu Mitropolitul Primat și deșteaptă în Capitală o frământare în adevăr primejdioasă. Faptul este așa de extraordinar în România din zilele noastre, încât merită o explicație mai amănunțită. Este și rar exemplul unui om de stat, care — ca d. Dimitrie Sturdza — să fi făcut în parlament atâtea declarații de evlavie și să ajungă apoi tocmai el la vătămarea simțământului religios într'o mare parte a țării. De altminteri s'a dovedit cu acest prilej, că și în societatea noastră cultă, în aparență pătrunsă de spiritul vechiului voltairianism și noului pozitivism, biserica ortodoxă a păstrat rădăcini sufletești mult mai trainice decât se presupunea.

Mitropolitul Primat Ghenadie, ales la 16 Mai 1893 sub ministerul de culte al d-lui Take Ionescu, caută îndată după retragerea cabinetului Catargi-Carp să se apropie de șeful guvernului

1) Vezi mai jos discursul 115.

lui liberal. Cu acesta colaborase mai înainte ca episcop de Argeş la publicarea câtorva volume de documente istorice în anii 1889—1892 (ce e drept, colaborarea înaltului Prelat, care şi figurează pe coperta volumelor alături de d. Sturdza, ne-o închipuim mai mult financiară), dar prin alegerea sa de Mitropolit sub un guvern conservator îşi atrăsese duşmănia şefului naţional-liberal. Mijlocul de împăcare n'a fost greu de găsit. D. Sturdza, cu năzuinţa statornică de a lua parte la administrarea a cât mai multor instituţii bogate (Creditul fonciar rural, Academia Română), de ale căror alocaţiuni să se poată folosi în favoarea partizanilor politici, doreà să intre şi în administraţia aşezămintelor Brâncovenesti, conduse pe atunci de descendenţii familiei ctitoriceşti, Prinţii Gheorghe Bibescu şi Dimitrie Ştirbei. Venind timpul ca să se convoace de către Mitropolit adunarea prevăzută în testamentul Saftei Brâncoveanu dela 1835, în faţa căreia să se cerceteze socotelile administraţiei, Mitropolitul Primat Ghenadie invită de astădată şi pe d. Dimitrie Sturdza, care prin citirea unui arbore genealogic încearcă să-şi arate înrudirea cu familia ctitorilor şi dreptul de a lua parte la lucrări (10 Decemvrie 1895).

Epitropii însă, și mai cu deosebire Prințul Gheorghe Bibescu, se împotrivesc. Mitropolitul Primat răspunde printr'un amestec neobișnuit în aplicarea testamentului Brâncovenesc, iscodește tot felul de piedici și însfârșit refuză aprobarea bugetului. Prințul Bibescu, a cărui corectitudine ca și a Prințului Dimitrie Știrbei erau de altminteri mai presus de îndoială, simțind cum înțelegerea între Primatul Ghenadie și ministrul prezident Sturdza amenință toată independența așezămintelor Brâncovenești, cere pentru întâia oară audiență la Palat și se pune sub protecția Regelui. Regele Carol, totdeauna îndemnat de prudența sa politică de a ocroti familiile vechilor Domnitori ai țării, va fi fost cu atât mai dispus să vie în ajutorul Prințului Gheorghe Bibescu, cu cât acest descendent domnesc, în deosebire de descendenții lui Vodă Știrbei, nu se arătase până atunci împăcat cu noua stare de lucruri dela 1866 și câtăva vreme păruse chiar să aibă aspirații la Tron.

Acum Regele Carol sfătuește însuș pe Mitropolitul Primat să lase în pace administrația Brâncovenească. Acesta însă, cu ambiția de a se arăta puternicul cap al Bisericii ortodoxe, inspirat poate și de sfaturile răposa-

tului profesor de teologie Nițulescu, căruia din studiile dela universitatea Lipsca îi rămăseseră câte-va amintiri despre puterea papală de pe vremea lui Grigorie VII, Hildebrand cu umilirea Impăratului german Henric IV la Canossa, se crede chemat să reziste Regelui. Indată ce d. Dimitrie Sturdza este pus în cunoștință de noua fază a chestiei, întoarce foaia și, sărind după obiceiul său dintr'un extrem într'altul, devine din nou cel mai aprig dușman al Mitropolitului. Pe de altă parte Prințul Bibescu luptă cu activitatea sa febrilă împotriva celui ce-i vătămase amorul propriu, scrutează viața Înaltului Prelat, îi descopere multe metehne, unele închipuite, altele reale, alcătuește un voluminos dosar cu acte fotografiate (în parte apocrife) și știe tot-odată să-și asigure concursul ministrului de justiție Stătescu; căci noua democrație este ușor accesibilă lingușirilor vechei aristocrației. Stătescu începe a se inspira din dosarul Bibescu, împinge și magistratura în această direcție și, împreună cu d. Sturdza și cu nepriceputul în ale cultelor ministru Poni, lucrează la destituirea Mitropolitului Primat.

Folosindu-se de cunoscuta lipsă de armo-

nie între arhieriei Sf. Sinod, guvernul însce-
nează fără multă greutate o judecare biseri-
cească, după care la 20 Mai 1896 doisprezece
membri ai Sinodului (Arhieriei Nifon Ploeș-
teanul și Dosoftei Botoșăneanul se abțin) pro-
nunță următoarea hotărîre: «Inalt Prea Sfin-
țitul Mitropolit Ghenadie Petrescu să fie lip-
sit și caterisit de or-ce servire și vrednicie
arhierescă și depărtat dela Scaunul Mitro-
poliei Ungro-Vlahiei și să fie și să se numească
de acum înainte până la suflarea sa cea mai
de pe urmă Ghenadie Monahul și să se așeze
între Monahii simpli din Mănăstirea, unde-și
are metania». (Căldărușani) ¹⁾.

Această caterisire putea să-și aibă tot efec-
tul ei bisericesc; dar cât pentru efectele ci-
vile și politice trebuie introdusă o procedură
de intermediare între Sinod, guvern și parla-
ment. Căci după legea organică a Sf. Sinod
dela 14 Dec. 1872, Mitropoliții și Episcopii
noștri nu sânt o creațiune a Sinodului, ci sânt
aleși pe viață de un colegiu special, în care

¹⁾ Textul hotărârei, după un precedent întâmplat în Biserica
noastră la 1703, este redactat de arhierul Atanasie (Mironescu)
Craioveanul, profesor la facultatea de teologie, mai pe urmă
ales Mitropolit Primat sub guvernul liberal în Fevruarie 1909,
dar apoi dat și el în judecata Sinodului și demisionat în Iu-
nie 1911.

deputații și senatorii formează majoritatea hotărâtoare, și Inalții Prelați funcționează numai după întărirea prin decret și cu investitura regală, făcând totdeodată parte de drept din Senatul politic. Este însă un princip general de organizare a Statului, că nu poate revoca de cât cine a numit, iar art. 15 și 16 din citata lege organică dispun: «Deciziunile în materii judiciare religioase se vor executa deadreptul de către Sf. Sinod. Aceste sentințe se vor executa numai pe cât timp pedepsele cuprinse într'însele vor fi disciplinare și de un ordin curat religios. Pentru delictे ordinare și politice Mitropoliții, Episcopii eparhioți și Arhierii titulari se vor judeca de către înalta Curte de justiție și casație». Și între punctele de acuzare recunoscute în hotărârea sinodală ca dovedite în contra Mitropolitului Ghenadie sânt dela No. 10 până la No. 14 și delictе de drept comun.

Sinodul adăugă la sfârșitul hotărârii sale: «Să se comunice Inaltului guvern hotărârea spre executare». Este de necrezut cu câtă ușurință guvernul d-lui Sturdza se grăbește să îndeplinească cerința Sinodului. Un jurnal simplist al consiliului de miniștri autoriză pe miniștrii de justiție, interne și culte să «execute

hotărârea Sf. Sinod dela 20 Mai 1896», ministrul de justiție Stătescu trimite pe procurorul Curții de casație Sărățeanu, ministrul de interne Stolojan îi adaugă câțiva agenți polițienști, aceștia se duc împreună la Mitropolitul Primat, îl pun cu brutalitate în trăsură (eră din întâmplare de față și Iascar Catargi), îl escortează până la mănăstirea Căldărușani și-l așază acolo sub pază. Iar ministrul de culte d. Poni, care la 17 Mai ceruse de la Rege un decret pentru suspendarea «din treapta Arhieriei și din administrațiunea Mitropolitană a I. P. S. Mitropolit Primat D. D. Ghenadie Petrescu», nu supune acum Regelui nici un decret pentru revocarea lui definitivă, ci numai pentru însărcinarea dată, fără lege, unui fel de triumvirat, compus din Mitropolitul Moldovei și episcopii Dunării de jos și al Argeșului ca «să continue a giră afacerile Eparhiei mitropoliei Ungro-Vlahiei până la îndeplinirea vacanței», vacanță așa de puțin legal stabilită și recunoscută, încât după deschiderea parlamentului și chiar 6 luni după caterisire, președintele Dimitrie Ghica în ședința Senatului dela 22 Noemvrie 1896 începe apelul nominal prin strigarea numelui Mitropolitului Primat

Ghenadie¹⁾, și pe de altă parte bisericile ortodoxe din țările vecine refuză de a intra în raport cu improvizatul triumvirat mitropolitan.

Nu e de mirat, că față de o așa nechibzuită acțiune guvernamentală opinia publică din țară să fi fost zguduită și opoziția publică să se fi folosit de neașteptatul prilej. O rea prevestire pentru d. Sturdza eră mai întâi răsunetul deșteptat în chiar partidul național-liberal. Câțiva membrii cu vază, unii și cu talent, ca d-nii Aurelian, Emil Costinescu, Vasile Lascar, Barbu Delavrancea, Dimitrie Giani, Petre Grădișteanu, Em. Porumbaru și alții, cari încă dela retractarea d-lui Sturdza în chestia națională rămăseseră nemulțumiți, sânt acum îndoit de impresionați de nedibăcia guvernului și se hotărăsc a formă o grupare deosebită numită mai târziu a «drapeliștilor». Lor li se asociază și în curând îi depășește «tribunul» Fleva, a cărui agitare devine cu atât mai turbulentă, cu cât e inspirată de dorința de răsbunare pentru depărtarea sa din minister. El și inaugurează o mișcare mai accentuată prin întruniri publice anume convocate pentru chestia mitropolitană.

¹⁾ Vezi cuvintele senatorului Esarcu din ședința dela 28 Noembrie, care constată faptul în fața Senatului.

Îndată după pronunțarea hotărârii sinodale de caterisire, partidul conservator, condus de d. Lascar Catargi, în brațele căruia se aruncă acum versatilul Mitropolit Ghenadie (fără a-și slăbi însă legătura cu d. Fleva), începe și el agitarea religioasă prin întruniri publice și ține una în Capitală la 26 Mai 1896, alta în Iași la 9 Iunie.

Cu 4 zile înaintea întrunirii din București, Lascar Catargi vine la autorul acestei scrieri și propune ca și conservatorii grupați în jurul d-lui Petre Carp (așa numiții junimiști) să ia parte la agitarea plănuită. D. Carp, care se află la Tîbănești, este chemat în Capitală și, după o consfătuire ținută cu amicii politici la clubul constituțional în chiar dimineața întrunirii publice dela 26 Mai, se hotărăște să nu luăm parte la agitările bisericesti, iar d. Carp comunică îndată lui Lascar Catargi hotărîrea luată.

Cu atît mai energic se desfășoară agitarea celorlalți conservatori, mai ales prin neobosita activitate a d-lor Take Ionescu și Nicu Filipescu. La acea primă întrunire publică a lor, cei mai mulți fruntași conservatori țin discursuri, chiar și d. G. Gr. Cantacuzino, care iese de astădată din rezerva păstrată de vreo 20

de ani. Se pune la cale o adresă de omagiu a doamnelor române către Mitropolitul caterisit (publicată în *Timpul* dela 9 Iunie 1896), care e în curând acoperită de semnături din toate treptele sociale, începând cu doamnele Ecaterina Cantacuzino, Eufrosina L. Catargi, Anastasia Filipescu, Prințesa Alexandrina Ghica, Alexandrina Gh. Manu, Maria Blaremburg, Maria C. Olănescu și sfârșind cu doamnele Elena Victor Ionescu, Elena Wachman și Sofia Tănăsescu.

La 2 Iunie o nouă întrunire la «Dacia», convocată iarăș de d. Fleva, după sfârșitul căreia o parte din cei adunați se duc la locuința d-lui Sturdza din strada Mercur sub pretext de a-i înmâna rezoluțiunea aclamată la «Dacia», care cere retragerea guvernului, dar găsesc acolo numai pe prefectul poliției cu vre-o 20 sergenți în curte; atunci manifestanții se îndreptează spre locuința d-lui Fleva din calea Dorobanților și, întâlnind în colțul stradei Română pe d. Sturdza într'o trăsură cu coșul ridicat, se reped asupra lui și-l insultă. D. Dimitrie Sturdza, care la începutul guvernării sale își pierduse prestigiul naționalismului, își pierduse acum și prestigiul evlaviei.

Cu ajutorul d-lui Fleva se mai înscenează

«pelerinajuri» la mânăstirea Căldăruşani, unde fusese aşezat «Monahul Ghenadie», dar unde liniştea sufletească îi este mereu turburată prin asemenea pelerinajuri, când prin ofertele de servicii juridice din partea democratului Fleva, a conservatorului Dissescu¹⁾ şi a drapelistului Mârzescu, când prin cercetările prefectului şi ale unui judecător de instrucţie.

Căci acţiunea guvernului nu se terminase cu executarea hotărârii sinodale. Faţă de adâncă frământare a opiniei publice, organul oficios al partidului guvernamental, în loc de a avea o notă împăciuitoare, începe — după instrucţiile ministrului de justiţie culese din dosarul Prinţului Bibescu — un nou şir de atacuri în contra Prelatului osândit şi-l acuză de falsificări şi de complicitate cu un ocaş Mărgăritescu. Fostul Mitropolit dă în judecată ziarul *Voinţa Naţională* în persoana redactorului ei, d. Nicolae Ioanovici.

Toate aceste agitări sânt însă întrerupte în timpul verii, când lumea politică lipseşte din Capitală, şi nu reîncep decât deabiă la sfâr-

1) Pe atunci d. Dissescu făcea parte atât din clubul constituţional cât şi din cel conservator; din clubul constituţional a demisionat odată cu intrarea sa în ministerul G. Gr. Cantacuzino dela 11 Aprilie 1899. Relaţia sa cu Mitropolitul Ghenadie eră contra atitudinii hotărîte de clubul constituţional.

șitul lui Septemvrie; căci pe la mijlocul acestei luni opoziția rămâne încă în rezervă pentru a nu turburà vizita Impăratului Francisc Iosif, care — însoțit de contele Goluchowski, ministrul său de externe, și de șeful statului major Beck — este oaspele Regelui nostru la București și la Sinaia și în zilele de 16, 17 și 18 Septemvrie 1896. Semnificativă a fost mai ales inspectarea fortului Chitila, unde Impăratul și șeful statului major al armatei austro-ungare au asistat în cupolă la exerciții de tragere. Dacă toată vizita augustului oaspe a fost o dovadă de poziția la care ajunsese România și de prestigiul personal al Regelui Carol, formele, sub care se petrece, îi dau o deosebită însemnătate politică și par a indica o îndrumare pronunțată a României spre tripla alianță ¹⁾.

Cu toate aceste vizita Impăratului a fost răscumpărată de d. Sturdza cu prea multe

¹⁾ Ca la toate împrejurările mai mari, nu lipsește nici aici mica notă comică. Prezident al Ligei Culturale eră pe atunci Vasilie Alexandrescu Urechia, potrivit prezident pentru trebuințele d-lui Sturdza. Cu prilejul prânzului solemn dat la Palat, a fost invitat și prezentat Impăratului Francisc Iosif și d. Urechia, care mai înainte se îndeletnicise cu obișnuitele ieftine declamări în contra Austro-Ungariei și acum se arată foarte măgulit de ironica politeță a Impăratului.

jertfe. E probabil că în vederea ei și-a început ministerul cu scuzele dela Iași; dar și în chestii mult mai mici se vede preocuparea șefului național-liberal de a se pune bine cu austro-maghiarii. Cu mult înaintea vizitei Împăratului d. Sturdza știuse prin agenți introduși în conducerea Ligei Culturale să-i înăbușească toată mișcarea. Ba chiar la începutul guvernării mersese cu teama de efectul discursurilor sale anterioare în contra ungușilor așa de departe, încât la un concert dat în sala Ateneului la 19 Decembrie 1895 pentru a serba pe părintele Lucaci, unul din «anteluptătorii» transilvăneni (el însuș de altminteri de valoare controversată), a pus să se înlocuiască foile de program, în care figură la No. 6 al părții II «Cântecul lui Rațiu», cu alte foi, în care acel cântec s'a înlocuit cu o..... *Rhapsodie Hongroise* a lui Liszt.

Dar să revenim la toamna anului 1896. În Octombrie agitarea opoziției reîncepe cu în-doită putere. Din partea osânditului Mitropolit apare broșura *Cum am fost judecat*, care sfârșește prin a cere intervenirea Regelui. La 26 Octombrie conservatorii țin o nouă întrunire publică, în care d. Take Ionescu citește o petiție a locuitorilor bucureșteni către Rege pen-

tru ca să se facă dreptate Mitropolitului obijduit; în această întrunire Alexandru Lahovari ține ultimul și poate cel mai remarcabil al său discurs¹⁾. În acelaș timp și față de apropiata deschidere a parlamentului se alcătuește o altă petiție a Mitropolitului Ghenadie tot pentru dreptate, de astădată către Corpurile legiuitoare.

În mijlocul acestei frământări guvernul se îndărătnicește pe calea apucată. Pe când mesagiul de deschidere al parlamentului nici nu pomeneste de înlăturarea Mitropolitului Primat par'că ar fi fost o chestie fără însemnătate, ministrul de justiție Stătescu autoriză o flagrantă violare a regulilor de procedură în materie de delict de presă, care nu-și găsește analogia decât în tăgada de dreptate făcută răposatului I. A. Cantacuzino sub guvernul liberal dela 1876 (vezi vol. II, pag. 43 și 44). În loc ca acțiunea de calomnie, îndreptată precum am arătat mai sus de fostul Mitropolit în contra d-lui Ioanovici, redactorul *Voinței Naționale*, să fie simplu trimisă la Curtea cu jurați, se apucă un judecător de instrucție

¹⁾ După câteva luni, la 4 Martie 1897, încetează din viață la Paris. La 22 Aprilie 1897 moare și Ion Ghica la moșia sa Ghergani, uitat de toată lumea (vezi vol. I pag. 33 și 34.)

(d. Vasiliu) să facă el însuș cercetări asupra învinuirilor publicate de *Voința Națională* și, sub acest pretext, redactează un șir de considerante pline de grele acușări — nu în contra inculpatului Ioanovici, ci în contra fostului Mitropolit, iar pentru inculpat dă o ordonanță de neurmărire. *Voința Națională* se grăbește să publice în numărul său dela 15 Noemvrie — odată cu deschiderea parlamentului — nepilduitul act judecătoresc, iar d. Vasiliu se vede răsplătit prin înaintarea la prezidența inamovibilă a tribunalului Vâlcea.

E de necrezut ca un guvern, compus din oameni cu oarecare experiență politică, să fi recurs la asemenea procedări în mijlocul unei așa fierberii a opiniei publice. Firește că noua nechibzuință atâță focul și mai tare. Sâmbătă 16 Noemvrie, a doua zi după deschiderea parlamentului d. Fleva convoacă iarăș o întrunire la «Dacia» pentru a da citire acelei petiții a lui Ghenadie către Corpurile legiuitoare. Publicul dela întrunirea ținută excepțional la amiazi, încearcă pe la ora 1 să meargă spre Dealul Mitropoliei la Cameră, însă la podurile peste Dâmbovița este împiedicat de agenții poliției. Se întâmplă încăierări, sânt capete sparte, foaia d-lui Fleva *Dreptatea* apare

încadrată în negru cu inscripția : «S'a vărsat sângele creștinilor». În ziua următoare, duminică, o nouă și foarte numeroasă întrunire la «Dacia»; a treia zi, Luni 18 Noembrie asemenea, de astă dată însă o parte a publicului năvălește prin stradele laterale spre Senat, unde deabiă începuse ședința. Poliția cu agenții săi, sergenți și bătăuși, se pregătise să împiedice manifestația în drumul ei presupus spre Cameră; când aude că lumea năvălește la Senat în Palatul Universității, se ia după urma ei: bătăușii se postează la intrarea din mijloc a universității, iar sergenții năvălesc pe scările Senatului, de unde gonesc publicul în coridoarele de alături; aici se află însă sălile cursurilor universitare; poliția e condusă cu atâta nepricepere încât agenții ei intră în chiar sălile ocupate de studenți întrebându-i cine sânt, și la răspunsul lor, că sânt studenți universitari, le observă «dacă sânteți studenți, ce căutați aici» și tabără asupra lor.¹⁾ Mulți studenți sânt loviți, curierul rectoratului, care se află la postul său înaintea cancelariei profesorilor, e mai greu rănit. Rectorul univer-

¹⁾ Prefect al poliției este un frate al ministrului Stătescu, tot așa de puțin capabil pentru această funcție precum sânt și alți doi frați ai săi înaintați în magistratură.

sității de atunci (autorul scrierii de față) începe îndată o cercetare asupra celor întâmplate în edificiul supus autorității sale și trimite raportul oficial ministrului instrucției publice, care însă acum nu mai este d. Petru Poni, ci Gheorghe Mârzescu¹⁾. Căci față de cele întâmplate în puținele zile dela deschiderea Corpurilor legiuitoare, cabinetul Sturdza se vede silit să demisioneze împreună cu prefectul poliției Paul Stătescu, iar la 11 Noembrie 1896 se formează, cu consimțământul întregului partid, un minister din disidența liberală, în care însă — ca semn de înțelegere — figurează și doi din membrii fostului guvern.

Noul minister este astfel compus :

P. S. Aurelian, prezident și domenii ;

Vasile Lascăr, interne ;

G. Mârzescu, culte ;

General Anton Berindei, război ;

Ștefan Șendre, justiție ;

Emanoil M. Porumbaru, lucrări publice ;

G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) rămâne la finanțe și

C. I. Stoicescu trece la externe.

Ministerul Aurelian este mai întâi de toate

¹⁾ În urma conflictului mitropolitan d. P. Poni nici n'a mai putut face parte din vreun minister ulterior.

chemat să înlătore conflictul mitropolitan și să potolească agitarea publică. Cuvintele, cu care Vineri 22 Noemvrie se introduce înaintea Corpurilor legiuitoare, o spun fără înconjur. Aceasta e și singura explicare pentru admiterea la ministerul cultelor a lui Gheorghe Mârzescu, cu toate imputările anterioare ale d-lui Sturdza împotriva lui: Mârzescu trece de mai priceput în cele bisericești.

Dar dacă revocarea măsurilor luate de guvernul precedent trebuia făcută cât mai repede, nu se putea face fără greutate și fără umilirea partidului liberal și a Sf. Sinod. Greutatea nu venea dela Sf. Sinod. După alcătuirea lui de atunci, Sinodul s'a putut plecà destul de ușor cerințelor noului guvern și, cu oarecare rezistență a arhiepiscopului Atanasie Craioveanul, cele 12 voturi, care se găsiseră pentru osândirea Mitropolitului, s'au găsit și pentru revocarea osândeii, de astădată firește cu adăosul celor 2 prelați ce se abținuseră la hotărârea dintâi.

Greutatea venea dela aflarea modalității, cu care să se împace Mitropolitul caterisit, fără de a cărui împăcare nu se putea împăca nici opinia publică. Cum se întâmplă de obicei în împrejurările politice, în care o persoană

versatilă ajunge să fie cheia unei situații, Mitropolitul Ghenadie erà întetit din diferite părți cu ofertele de serviciu, de care am vorbit mai sus, și fiindcă una din condițiile aplanării conflictului erà demisionarea Înaltului Prelat, după ce va fi fost pentru un moment reintegrat în scaunul mitropolitan, chestia erà: în mâna cui să fie dată demisia, de care guvernul să fie sigur înainte de a mijloci revocarea osândeii și înlăturarea decretului de suspendare (căci decret de destituire nu se făcuse). Câteva zile de nehotărîre păreau a agrava situația; se propun multe pentru satisfacerea condamnatului, acesta însuș este nedomirrit față de numeroasele ispite. În sfârșit se hotărâște să încredințeze lui Lascar Cărtargi actul demisiunii ¹⁾.

Pe când ministrul de culte Mârzescu alcătuește în mod prealabil cu membrii Sinodului noua hotărîre, care să desființeze pe cea dintâi, ministrul prezident Aurelian, neputându-se pune în raport parlamentar normal cu mem-

¹⁾ Se pare însă, că a dat și d-lui Fleva o demisie. Vezi asupra acestei încurcături și asupra confuziei cu condițiile împăcării scrisoarea răposatului Vasile Lascar către d. Take Ionescu dela 20 Aprilie 1900, publicată în biografia lui V. Lascar de M. Theodorian-Carada. (București, Tipografia profesională, 1913, pag. 135 și urm.).

brii opoziției agitatoare, fiindcă alegerea lor fusese împiedicată prin presiunile guvernamentale, se roagă de Lascar Catargi să-l primească la sine acasă (Duminecă 1 Decembrie) pentru a se înțelege asupra condițiilor remiterii actului de demisie, iar ministrul de interne Lascar, în bune relații colegiale cu d. Take Ionescu din cariera sa de avocat, îl întrebuințează și pe acesta la înlesnirea situației. Astfel se stabilesc oarecari condiții ale împăcării, Lascar Catargi remite demisia Mitropolitului primat Ghenadie în mâinile Regelui, către care și este adresată, iar pe ziua de Mercuri 4 Decembrie sânt îndeplinite numeroasele acte oficiale, prin care se îndreptează greșala comisă: noua hotărâre a Sf. Sinod care «ridică de d'asupra Mitropolitului Ungro-Vlahiei Ghenadie Petrescu hotărârea dela 20 Mai 1896», raportul ministrului de culte, jurnalul consiliului de miniștri și decretul regal pentru ridicarea suspendării «I. P. S. Mitropolit Primat D. D. Ghenadie Petrescu», demisia acestuia, alt raport, jurnal și decret pentru primirea acestei demisii și gerarea afacerilor eparhiei prin «Vicarul Sfintei Mitropolii» (nu prin nelegalul triumvirat introdus de fostul ministru Poni) «până la alegerea noului Mitropolit Primat», un

al patrulea și al cincilea raport, jurnal al consiliului și decret regal pentru convocarea Marilor Colegii Electorale pe zilele de 5 și de 6 Decemvrie spre alegerea unui Episcop al eparhiei Romanului la locul vacant și apoi a Mitropolitului Primat. Propusul și alesul în amândouă cazurile eră vrednicul și de toți respectatul Iosif Gheorghian, care fusese Mitropolit Primat, își dase demisia și acum nu putea fi reales Mitropolit decât după realegerea sa de Episcop, singura față bisericească în acele împrejurări, care mai putea restabili întru câțva prestigiul Scaunului Mitropolitan al Regatului Român.

Duminecă 8 Decemvrie 1896 se și face investitura Mitropolitului Primat Iosif Gheorghian cu o deosebită solemnitate, la care Regele invită de astădată și pe toți foștii miniștri pentru a constată în alocuțiunea ce o rostește că «toți fruntașii țării se întâlnesc într'un singur gând, într'o singură voință, când patria are nevoie de concursul tuturilor fiilor săi».

Atât formarea ministerului Aurelian, cât și aplanarea conflictului mitropolitan au fost anume recunoscute și aprobate de d. Dimitrie Sturdza; în deosebi pe cea din urmă a numit-o în ședința Senatului dela 11 Decemvrie 1896 «o soluțiune bună aclamată de toată

țara», și d. Sturdza erà șeful partidului național-liberal. Inșă situația acestui partid, cu toată înlăturarea primejdiei momentane, tot încurcată rămâneà atât pentru Corpurile legiuitoare cât și pentru guvern. Pe deoparte parlamentul prin chiar faptul, că un eveniment așa de însemnat ca restabilirea păcii în Biserică, a trebuit să se petreacă în afară de el, după înțelegeri oarecum private între miniștri Aurelian și Lascăr cu d-nii L. Catargi și Take Ionescu, își pierde însușirea esențială de a fi adevărată reprezentare a țării (ceeace se traduce și prin trecerea sub tăcere a întregului eveniment în Adresele Corpurilor legiuitoare ¹⁾); pe de alta și autoritatea noului ministru prezident este pusă în joc prin chestia, care începe a se discuta de pe atunci cu aprindere, dacă șef al guvernului se cuvine să fie altcineva decât șeful partidului. Numai o deplină armonie între d. Dimitrie Sturdza și P. Aurelian ar fi făcut cu putință activitatea normală a noului cabinet. Inșă d. Dimitrie Sturdza erà dintre acei oameni politici, cari își închipuesc că pierd țara dacă nu sunt ei la guvern.

Animositatea dintre amicii săi și aceia ai

¹⁾ V. mai jos discursul 116.

guvernului Aurelian devine de notorietate publică. Se zice că d. Ionel Brătianu, inginer din corpul tehnic al căilor ferate, arată o fotografie a mesei ministrului de lucrări publice Emanoil Porumbaru, încărcată cu maldărul de dosare nerezolvite de timidul și în toate privirile nepotrivilul titular al aceluia departament. Se și vorbește de amenințarea unei greve la căile ferate.

Prin o asemena animozitate între liberali, care deabiă după vreo patru ani va încetă, se și explică atacul d-lui Emil Costinescu în contra d-lor Dimitrie Sturdza și Gogu Cantacuzino, de care am vorbit în nota dela pag. 101 a vol. 4, precum și răspunsul acestui din urmă, că el se știe pe sine sărac, pe când îl vede pe d. Costinescu devenit bogat.

Dar cea mai curioasă din aceste manifestări de dușmănie între cele două grupări liberale o va da însuș d. Dimitrie Sturdza într'o adunare electorală ținută la Craiova în Octombrie 1898 ¹⁾, unde, desmințindu-și aprobarea dată în Senat, atacă, spre uimirea tuturilor, guvernul Aurelian tocmai pentru deslegarea chestiei mitropolitane. Pe d. Dimitrie Sturdza

1) V. mai jos discursul 120.

îl puteau ușor pune în mișcare oamenii, sub influența cărora stătea (și totdeauna a stat sub influența cuiva), îndată ce-i prezentau un obiect de ură, și obiect de ură îi devenea ușor oricine îi stă în drumul spre guvern. Atunci i se deslănțuia pornirea firească prin o nestăpânită violență de limbagiu.

Pe vechiul minister conservator al lui Lascar Catargi dela 1875, în care alături de însuș bătrânul șef al partidului figurau Alexandru Lahovari, Gheorghe Gr. Cantacuzino și Teodor Rosetti, îl numește cea mai coruptă camarilă. Insemnatul minister al aceluiaș Lascar Catargi dela 1894, în care figurează iarăș Al. Lahovari, împreună cu d-nii P. P. Carp, Al. Marghiloman și M. Germani, îl numește nemernic. În discursul dela «Orfeu», în care califică pe unguri de barbari, apostrofează pe conservatori prin cuvintele «puterea pentru a trădă interesele naționale, aceasta e treaba boierilor; și lucrarea boerilor merge mai departe, căci nu am sfârșit cu catalogul trădărilor». Iar acum, în discursul dela Craiova, zice despre membrii partidului liberal, cari nu i se supuneau întru toate: «Disidenții noștri s'au unit cu conservatorii pentru ca să ridice pe Ghennadie în sus, să înfunde legile și morala și

biserica în jos, și pe spatele călcărilor de legi să se suie în sus ca să ia guvernul țării. Ei nu au ajuns la guvern prin țară și prin partid. Ca să ajungă la putere, au umilit și parlamentul și Sinodul și legile țării și au vițiat atmosfera morală a țării românești». Dar fi-rește, precum se întâmplă în asemenea cazuri, lungile discursuri ale d-lui Sturdza sunt pline de sfaturi morale, filantropice și nu mai departe decât la banchetul ținut tot în Craiova la 12 Noemvrie 1897 se exprimă astfel: «Ura și pisma sunt lucruri rele ca și minciuna în lume. Adevărul și iubirea formează baza întregii filosofii a tuturor națiunilor din toate timpurile. Adevărul și iubirea să le ținem strânse în inimile noastre, căci ele produc cetățeni valoroși» ¹⁾.

Totuș conflictul între șeful partidului național-liberal și ministerul ieșit din sânul aceluiaș partid se poate considera încă latent la începutul anului 1897, întru cât nu se arătase până atunci în nici o ședință publică a Corpurilor legiuitoare. Din actele guvernului Aurelian de pe vremea acelei aparente ar-

¹⁾ Vezi broșura «Programul partidului național-liberal și discursurile președintelui consiliului de ministrii D. A. Sturdza». București, Carol Göbl, 1897, pag. 118.

monii nu putem trece sub tăcere un anume incident, care de altminteri se și datorește acțiunii anterioare a d-lui Sturdza. E vorba de neobișnuitul mod de celebrare al unei pretinse isbânde în tratările cu Turcia pentru admiterea unui Mitropolit român la Constantinopol, care ar fi consistat în recunoașterea unui călugăr cu numele Antim în această înaltă demnitate, recunoaștere care n'a existat niciodată din partea Patriarhiei, nici din partea Sultanelui în mod formal și în lipsa căreia obscurul călugăr, care nu știă măcar bine românește, a și dispărut cu desăvârșire din lumina zilei. Și totuși improvizatul ministru de externe, d. Costică Stoicescu, susținut printr'un anume discurs de laudă al d-lui Sturdza ca leader al majorității, crede de cuviință să strige de pe banca ministerială «Trăiască Sultanul» și provoacă și Senatul să se asocieze la acest strigăt — una din cele mai curioase scene care s'a petrecut în parlamentul nostru și pe care numai puțină ei seriozitate o scutește de a fi prea umilitoare¹⁾. Ceea ce însă nu împiedică pe d. Sturdza să impute adversarilor conservatori

1) Din publicarea Desbaterilor Senatului în *Monitorul Oficial* dela 23 Noemvrie 1896 s'au șters acele cuvinte ale ministrului de externe, dar a rămas discursul d-lui Sturdza, din care re-

că și în politica externă nu știu decât să facă plecăciuni în dreapta și în stânga. (Vezi mai jos discursul 117).

Aparenta armonie între guvern și șeful partidului încetează la moartea Prințului Dimitrie Ghika, prezidentul Senatului, întâmplată în ziua de 15 Fevruarie 1897, la vârsta lui de 81 de ani.

După oarecare șovăire, național-liberalii se hotărăsc să aleagă în locul vacant pe însuș șeful partidului. Contra-candidat ar fi fost vice-prezidentul d. Petre Grădișteanu, unul dintre intimii celor dela guvern, precum la Cameră în locul lui Aurelian se alesese amicul său politic Dimitrie Giani. Alegerea se face în Senat la 20 Fevruarie cu 85 voturi în favoarea d-lui Sturdza și 15 buletine albe, iar d. Sturdza primește noua demnitate declarând că este o dovadă de «solidaritatea și unitatea partidului național-liberal, căruia aparține atât majoritatea Corpurilor legiuitoare, cât și guvernul». La observarea făcută îndată de d. Petre Gră-

zultă că au fost rostite. D. Sturdza povestește că a mai luat parte la trei ședințe memorabile, care s'au terminat prin strigătul «Să trăiască Sultanul». Dar adaogă d-sa însuș: «pe atunci eram încă vasali ai Porței». Vezi de altminteri și discursul 116 la pag. 191 a volumului de față.

dişteanu, că în urma acestei alegeri Aurelian trebuie să cedeze locul d-lui Sturdza, atât d. Sturdza cât și ministrul de interne Lascar contestă această urmare. Inșă cuvintele d-lui Sturdza erau una și gândul trebuie să fi fost alta. Căci nu mai departe decât după 8 zile își dă demisia din prezidenția Senatului și chiar din Senat, motivând-o cu vârsta sa de 64 de ani. Firește Senatul i-o respinge (ședința dela 1 Martie 1897), iar d. Sturdza, după o întrunire a majorității, în care îmbătrânitul și mult vorbitorul Nicolae Ionescu îl provoacă să-și retragă demisia, sărută plângând pe acest Ionescu, revine asupra hotărârii sale și la 5 Martie prezidează din nou ședința Senatului. Dar încurcătura merge mai departe, și fiindcă Aurelian tot nu vrea să înțeleagă unde bate d. Sturdza, se repetă niște manopere analoage cu cele descrise mai sus când cu eliminarea d-lui Fleva din minister.

Abiã trec 4 zile și miniștrii sturdziști Gogu Cantacuzino și Costică Stoicescu își dau demisia; încercările de a-i face să revie nu izbutesc; la 13 Martie sânt înlocuiți ad-interim prin Aurelian și Lascar, cari caută să se împace cu d. Sturdza, arătându-se dispuși a primi în minister pe lângă cei doi demisionați pe

Spiru Haret în locul lui Gh. Mârzescu. Dar toate sânt în zadar, și la 26 Martie Aurelian, după ce a făcut să se voteze în pripă întregul buget, anunță Camerei demisia cabinetului. D. Dimitrie Sturdza e din nou însărcinat cu formarea ministerului, dar trec iarăș 5 zile, în care partidul se frământă ca să ajungă la o împăcare. Însă toți amicii lui Aurelian refuză participarea la guvern și noul minister e silit să se înfățișeze la 31 Martie înaintea parlamentului fără nici un drapelist în mijlocul său.

Prin o asemenea revenire la cârma țării regimul d-lui Sturdza a coborât într'un grad necunoscut mai nainte demnitatea guvernului și a parlamentului, precum prin desmințirile proprii în chestia națională și în cea mitropolitană distrusese în generația de astăzi, mai ales în tinereime, credința în cuvântul fie cât de solemn al unui om politic.

Prezident al Senatului se alege Eugeniu Stătescu, însă numai cu 54 voturi din 93, celelalte fiind pentru d. Petre Grădișteanu. Astfel se urcă cel mai heterogen reprezentant al noiei generații liberale la locul, unde lumea politică eră deprinsă să vadă pe prințul Dimitrie Ghika, și această înlocuire face să se simtă și mai

tare golul lăsat prin dispariția unei figuri așa de caracteristice din viața noastră politică.

Fiul unui fost Domnitor al Țării Românești, prințul Dimitrie Ghika, «Beizadea Mitică», cum i se zicea de obicei, nu uită niciodată această origine a sa. Deprins să atragă adeseori atenția publicului asupra sa și închipuindu-și că o atrage totdeauna, Beizadea Mitică era, mai întâi de toate, reprezentativ. Născut la 1816, înalt la trup, larg de piept, oacheș și rotund la față, cu obrazii rumeni, înfățișarea sa fizică, deși cam greoaie, era de o vădită eleganță militară. Adus prin poziția sa socială să prezideze tot felul de instituții și adunări, când Eforia spitalelor civile, când o societate de asigurare, când o întrunire publică, când mai ales Camera sau Senatul (și în această din urmă situație și-a petrecut cea mai mare parte a vieții sale politice), Beizadea Mitică se credea totdeauna *le point de mire* al adunărilor și în orice caz căuta prilejul să fie remarcat și să se facă popular. Când prezida la discuții parlamentare mai însemnate, putea deveni incomod, fiindcă întrerupea din când în când pe orator pentru a rosti cuvinte ce le credea de spirit, mai ales dacă tribuna dămelor era plină. Deși de câteori ministru

și prezident de consiliu, activitatea sa administrativă s'a concentrat mai cu deosebire în numeroasele lucrări ale Eforiei spitalelor civile, de cari se credea obligat să se îngrijească prin tradiție de familie, și aici au rămas multe urme ale bunelor sale intenții. Ușor accesibil la lingușiri, precum eră, în mai toate întreprinderile acestea a fost sub influența unor persoane sau puțin competente sau puțin scrupuloase, și atât la construirea aceluși spital și a Băilor Eforiei din București, cât și la exagerarea cheltuelilor și organizării azilului «Elena Doamna», aflat la început sub administrația Eforiei, precum și la cele întreprinse în Sinaia după dorința Regelui de a face acolo la munte un loc de petrecere și de întremare pentru societatea bucureșteană, s'a simțit acest neajuns al caracterului său.

Cu asemenea însușiri prințul Dimitrie Ghika ar fi putut rămâne fără însemnătate politică, dacă nu s'ar fi deosebit printr'o anume atitudine în toată viața sa dela 1866 încoace. Precum în divanul ad-hoc fusese partizan al ideii unui principe străin, așa din momentul sosirii Principelui Carol de Hohenzollern în Mai 1866 a păstrat cu religiozitate această credință politică. Deosebindu-se astfel de mulți

din contimporanii săi, cari în prima treime a domniei lui Carol I s'au arătat șovăitori în simțimintele lor dinastice, Beizadea Mitică a vroit să fie, a căutat să se arate și a și fost în adevăr cel mai leal și credincios supus al noului Domnitor. Crezându-se prin originea sa mai presus de obișnuitele partide, întrebuintând adeseori cuvintele pompoase «Țara mea», Beizadea Mitică trecea fără multă greutate dintr'un partid în altul și a prezidat cu aceiaș încredere în sine atât adunări conservatoare cât și adunări liberale. Căci în aceste vicisitudini el își păstră pururea idea sa de căpetenie de a fi un sprijin al Dinastiei. Încă în ultimul timp al vieții, când la o întrunire publică — firește liberală — un orator (d. M. Pherkyde), după răul obicei al exuberanțelor noastre stilistice, puse în joc persoana Regelui într'un mod puțin cuviincios, Beizadea Mitică a părăsit presidenția și a protestat cu o demnă simplitate în contra acestui abuz. (13 Fevr. 1894). Astfel coborâtorul unui Domn pământean a îndeplinit în viața sa publică cea mai înaltă misiune ce i-o îngăduiau însușirile sale personale, și «Beizadea Mitică», prin statornică urmărire a unei juste concepțiuni, a putut deveni o figură istorică.

X.

TOȚ SUB REGIMUL LIBERAL

AL DOILEA MINISTER STURDZA.

31 MARTIE 1897—30 MARTIE 1899.

În ministerul său dela 31 Martie 1897 d. Dimitrie Sturdza admite pe tânărul Ionel I. C. Brătianu la lucrările publice în locul Aurelianistului Porumbaru, cel cu dosarele fotografiate. Astfel este scos fiul mai mare al lui Ion Brătianu din corpul tehnic al căilor ferate și introdus pentru prima oară în arena politică, sub auspiciile d-lui Dimitrie Sturdza, cu concursul d-lor Mihail Pherekyde, Eugeniu Stătescu și ascunsului în umbră, dar cu atât mai influentului Eugeniu Carada, așa dar sprijinit dela început de puternicele instituții financiare aflate la dispoziția partidului liberal: Creditul fonciar rural și Banca națională. De îndată se

și vorbește de conducerea viitoare a partidului, și din succesiunea la această conducere pare a se face o chestie de succesiune în familie.

Departamentele noului minister sânt ocupate în modul următor :

Dimitrie A. Sturdza prezident și externe,
 Anastasie Stolojan domenii,
 Mihail Pherekyde interne,
 G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) finanțe,
 General Berindei război,
 Spiru Haret culte și instrucție publică,
 Ion I. C. Brătianu lucrări publice,
 Alexandru Djuvara justiție.

În Cameră noul minister este îndată atacat de d. Fleva ca un «guvern de luptă și de provocare», Vasilie Lascăr însă, ales viceprezident în locul d-lui Pherekyde, declară, că membrii fostului cabinet Aurelian reintră în rândurile partidului «ca soldați credincioși», și ministrul Stolojan răspunde că «politica guvernului este să înlesnim și să realizăm concentrarea tuturilor elementelor liberale într'un minister tare».

Corpurile legiuitoare se închid la 3 Aprilie, încercările arătate de Stolojan se fac cu îndoită stăruință, isbutesc însă tot așa de puțin ca mai nainte, și la 10 Mai 1897 apare cel

dintâi număr al ziarului disident *Drapelul*, care arată între membrii fondatori pe Aurelian, Vasilie Lascar, G. Mârzescu, Ștefan Șendre, Emanoil M. Porumbaru, Dimitrie Giani, Emil Costinescu, Petre Grădișteanu, general G. Angelescu, Barbu Delavrancea, Vasilie Missir, Alexandru Băicoianu, doctor G. Stoicescu, C. Costescu-Comăneanu, Nicolae Xenopol, V. A. Urechia, C. Dumitrescu-Iași, etc. După numele ziarului toată gruparea a rămas poreclită a «drapeliștilor».

Dar pe când liberalii fac încercările lor de a readuce unitatea în partid, și conservatorii, mai ales față de revenirea d-lui Sturdza la guvern, caută să înlătore disidența manifestată prin continuarea clubului constituțional sub șefia d-lui Petre Carp chiar după participarea acestuia la ministerul Lascar Catargi dela 1891—1895. În ziua de 20 Martie generalul Jacob Lahovari, sosit pentru puține zile dela Paris ca să asiste la înmormântarea fratelui său Alexandru, vine la autorul acestei scrieri, în lipsa d-lui Carp, și, zicându-se autorizat de d-nii Lascar Catargi, Ion Lahovari, Take Ionescu și N. Filipescu, propune unificarea partidului, fuziunea celor două cluburi, un nou comitet sub șefia lui Lascar Catargi

dar cu asigurarea succesiunii la șefie în persoana d-lui Petre Carp. Acesta, sosind dela Țibănești, refuză propunerea.

Însă pe la sfârșitul lui Aprilie 1897 aceste griji ale guvernului și ale celorlalți oameni politici trec pe al doilea plan: toată lumea e preocupată de boala moștenitorului Tronului Principele Ferdinand. Tifosul, de care fusese infectat, părea la început să-și urmeze cursul normal, când deodată se ivesc simptome așa de neliniștitoare încât în noaptea de 15 spre 16 Mai se respândește în capitală vorba, că bolnavul e pe moarte. Toată lumea aleargă la Cotroceni după informații, pretutindeni în țară se deșteaptă îngrijorări, d. Dimitrie Sturdza, care dela scena din Cameră când cu împușcarea ușierului la 15 Martie 1888 (Vezi vol. III, pag. 79) nu mai vorbise cu cumnatul său d. Petre Carp, roagă acum pe amicii acestuia să-l cheme la București; d. Carp vine, și în tinda palatului dela Cotroceni cei doi oameni da Stat se împacă. Dela 17 Mai înainte starea Principelui Ferdinand începe a se îmbunătăți, dar convalescența merge foarte încet și are multe intermitențe. Doctorul Leyden, chemat dela Berlin pe lângă doctorii din țară Bucliu, C. Cantacuzino și Kremnitz, e silit

să amâne mereu întoarcerea sa înapoi, deabiã la 8 Iunie pãrãsește țara; dupã vreo 3 sãptãmâni bolnavul poate fi transportat în «Foișorul» sãu dela Sinaia, dar numai pe la începutul lui August se poate sculã din pat.

Un fapt de mare însemnãtate trebuie scos la ivealã cu acest prilej. Nu e nimic mai greu decãt a constata ce se petrece în sufletul unui popor, nu al orãșenilor cetitori și scriitori de gazete, nu al celor ce prin cluburi și alte locuri de întrunire vânturã pãrerile la ordinea zilei și cred cã reprezintã cugetul țãrii, ci a marii mulțimi a oamenilor așã zis incuții, cari niciodatã sau deabiã odatã în viațã au prilejul de a-și arãtã gãndul și simțirea asupra cea ce este înaltul interes al patriei. Mai toate discuțiile din parlament, mai toate articolele de ziare cu violența lor obișnuitã, mai toate vorbele dela întrunirile publice sânt fãrã însemnãtate pentru cugetarea realã a poporului, precum și cele mai multe legi nu dau nici un rezultat pentru mersul efectiv al unei țãri. Dar din când în când, ca un fulger, strãbate o razã de luminã în întunerecul, care învãlue sufletul poporului, și din adãnca tăcere de pãnã atunci se aude deodatã glasul celor tăcuți. Cine ar fi crezut la noi, cã nã-

zuinta patriotică a fruntaşilor dela divanurile ad-hoc în favoarea unei Dinastii hereditare dintr'o Casă suverană a Europei şi îndeletnicirea Regelui Carol pentru realizarea acestei năzuinţe să fi pătruns în popor şi să fi rămas instinctiv simţită de el ca un element de siguranţă pentru România? Şi totuşi în momentele, în care s'a aflat primejduirea vieţii moştenitorului Tronului, care până atunci părea că trece neobservat în ochii mulţimii, s'a arătat atâta grije, atâta înduioşare în toate păturile sociale, atâta simpatie sinceră cu nesfârşite propuneri de leacuri şi cu nenumărate rugăciuni, încât deodată poporul român, cel cu aparenţa de nepăsare, s'a dovedit pătruns de un adânc simţimânt omenesc şi patriotic.

Ministerul, scăpat de această grije, poate întrebuiţi vacanţa parlamentară pentru pregătirea legilor ce au să fie supuse Camerei la toamnă. Dar, deşi lucrând sub prezidenţa unuia din cei mai harnici oameni ai ţării, puţini miniştri liberali pot produce ceva mai de seamă. Ce e drept, şi hărnicia d-lui Sturdza eră de regulă întrebuiţată la lucrurile mici, la date statistice, la culegere şi publicare de documente şi la alte asemenea amănunte. Lui

i. se poate aplică vorba citată într'o scrisoare a Lordului Chesterfield despre Papa Alexandru VII Chigi: *maximus in minimis et minimus in maximis*. Lipsa caracteristică de oameni competenți în partidul liberal, în afară de afacerile de Bănci și de Credit, se simte și de astădată. Dela d. M. Pherekyde la interne, dela Gogu Cuntacuzino la finanțe, dela Al. Djuvara la justiție (de altminteri înlocuit în Ianuarie 1898 cu Pallade) și dela d. I. I. C. Brătianu la lucrările publice nici nu se așteptă cineva la vreo inițiativă; iar încercarea lui Stolojan cu naftalina pentru stârpirea filoxerei a rămas de pomină. Numai generalul Anton Berindei și Spiru Haret se pun serios pe lucru, cel dintâi la o reformă a organizării armatei, care însă provoacă penibile manifestări în-contra evreilor, celălalt la alcătuirea legii pentru învățământul secundar și superior.

În ceea ce privește însă pe d. Sturdza, fatalitatea, care îl aduce din nou în capul ministerului de externe, îl urmărește și în decursul acestei a doua guvernări. Regele Carol pentru a înapoiă vizita Impăratului Francisc Iosif, se oprește cu Regina în Septemvrie 1897 la Budapesta, unde Impăratul se află pentru sesiunea Delegațiunilor. Suveranii noștri sânt

primiti cu mare solemnitate; dar pe când cu câteva zile mai înainte fusese primit la Budapesta și Impăratul Germaniei, însoțit de ministrul său de externe, precum și Impăratul Francisc Iosif avea pe lângă sine pe contele Goluchowski, d. Sturdza nu putuse însoți pe Regele Carol în capitala Ungariei din motive lesne de priceput și Regele nostru nu avea lângă sine decât pe ministrul său dela Viena Emil Ghika.

Printre decorațiile convenite cu acest prilej între cele două guverne, ministrul președinte ungar Baronul Banffy strecoară în ultimul moment și una pentru Jeszensky, fostul procuror dela Cluj, care la pertractarea odiosului proces-în contra memorandumului insultase pe Românii transilvăneni și acum, fiind înaintat în administrația centrală din Budapesta, trecea de cel mai aprig dușman al lor.

Mărea decorație smulsă Regelui prin surprindere la o reprezentație de gală în teatru (Regele probabil nici nu-și mai amintea, cine e acel Jeszensky), deșteaptă la noi în țară și printre Românii din Austro-Ungaria atâta indignare, încât însuși contele Goluchowski se vede îndemnat să ceară scuze guvernului român pentru distincția, la care a

participat fără cunoștință de cauză (raportul confidențial al legațiunii noastre din Viena No. 1135 din 5/17 Noemvrie 1897). Dar totuș d. Sturdza ca ministru de externe contrasemnează la 12 Octomvrie 1897, în ajunul aniversării scuzelor dela Iași, decretul, prin care se confere d-lui Jeszenski placa de Mare Ofițer al Coroanei. Ce raporturi trebuie să fi existat între ministrul-prezident român și ministrul-prezident ungur pentru ca Baronul Banffy să fi îndrăznit a strecură cererea unei decorații pentru Jeszenski, iar d. Dimitrie Sturdza să nu fi îndrăsnit a-i reține cel puțin decretul formal!

Se înțelege că și acest incident nu contribuie să înlânzească relațiile cu disidența din partidul național-liberal, și când la 15 Noemvrie 1897 se deschide a treia sesiune a legislaturii liberale, numeroase incidente supărătoare caracterizează starea precară creată țării și partidului prin situația îndoioasă a d-lui Dimitrie Sturdza.

Dar înainte de expunerea lor se cuvine să amintim, că Regele și Regina (fără Principele de Coroană, a cărui convalescență nu îngăduia încă o asemenea oboseală) se duc la Iași pentru inaugurarea noului edificiu al univer-

sităţii la 21 Octombrie 1897. Suveranii noştri sânt primiţi cu entuziasm.

La sfeştania slujită de Mitropolitul Moldovei asistă şi guvernatorul Basarabiei trimis de Impăratul Rusiei ca să salute pe Regele Carol. Această prezenţă în acel loc şi cu acel prilej a trebuit să deştepte în toţi cunoscătorii istoriei noastre contimporane o amintire din cele mai caracteristice. Cu vreo 50 de ani în urmă, tot la Iaşi şi tot la cecece s'ar putea numi pentru acele vremuri o universitate, adică la Academia Mihăileană, ţine Mihail Kogălniceanu, de curând sosit dela studii din Berlin, în ziua de 24 Noembrie 1843 întâia sa lecţie asupra istoriei naţionale. Dar această lecţie dintâi a fost şi lecţia din urmă, căci după stăruinţa sau de teama Consulului rusesc, speriat de idea unei istorii naţionale române, Mihalache Sturza Vodă a oprit continuarea cursului. Şi acum, la 1897, Iaşii văd pe trimisul aceleiaşi Rusii asistând oficial la inaugurarea noului edificiu al universităţii din România liberă, universitate chemată mai ales să cultive studiul limbei şi istoriei naţionale, şi şi-au dat cu mândrie seamă de progresul ce l-a făcut Statul Român dela Mihalache Sturdza Vodă până la Regele Carol I.

Ce deosebire între acel moment înălțător și cele ce se petrec în partidul dela guvern îndată după deschiderea Corpurilor legiuitoare la 15 Noemvrie 1897! Prezident al Camerei se alege tot Dimitrie Giani, însă nu mai e acelaș Giani, care fusese ales în rândul trecut ca un amic al lui Aurelian, ci acum este ales fiindcă părăsise *Drapelul* și devenise guvernamental; vice-prezidenți se aleg drapelii Vasile Lascar și Stefan Șendre pe lângă dd. C. Nacu și C. I. Stoicescu, ca dovadă a dorinței de unitate în partid; însă unitatea nu se restabilește, și ceva mai târziu, asupra unui incident de regulament, cei doi drapelii își dau demisia (28 Fevruarie 1898) și în locul lor se aleg B. Iepurescu și C. Dimi-trescu-Iași, care și acesta părăsise disidența și trecuse în tabăra guvernamentală.

La Senat se relege prezident Eugeniu Stătescu, însă refuză pe motivul sănătății sale sdruncinate și declară «ferma hotărîre de a se retrage în viața privată», ceea ce nu-l împiedică să devie iarăș prezident al Senatului după 4 ani și chiar ministru al justiției în al treilea cabinet Sturdza. În locul lui ajunge d. Nicu Gane la presidență, iar vice-prezidenți se aleg iarăș, pe lângă Al. Nicolaide

și P. Orbescu, drapeliștii P. Grădișteanu și V. A. Urechia; dar și aceștia — după exemplul celor întâmplăte la Cameră — își dau mai târziu demisia și în locul lor sânt aleși generalul C. Budișteanu și N. Crătunescu (2 Martie 1898). Mai curios însă [decât aceste tribulațiuni prezidențiale este incidentul cu alegerea comisiei pentru adresa de răspuns la mesagiul Tronului. Alegerea se face în ședința dela 20 Noemvrie 1897 și din urnă ies dd. C. Nacu, Emil Costinescu, C. F. Robescu, Toma Stelian, M. Corbescu, C. Cociaș și G. D. Palade; însă votanți fuseseră 113, biletele cu numele de mai sus erau numai în număr de 56, pe când 57 bilete, adică majoritatea, erau albe. Atunci d. Sturdza cere ca «asupra acestui punct să se facă lumină», și B. Iepurescu propune o moțiune de încredere, care întrunește 97 de voturi, iar 27 de drapeliști votează contra. Cei șapte aleși în comisia adresei își dau totuș demisia; însă ea este respinsă de Cameră, afară de a d-lui Costinescu, care e primită. O situație mai încurcată pentru un guvern constituțional nici nu se putea închipui, și acest incident pe lângă cele multe de mai nainte, dovedește decadența în care ajunsese partidul național-liberal sub noua

șefie. Așa se și explică faptul, până atunci nepomenit în desvoltarea noastră politică de la 1866 încoace, că partidul conservator începe a deveni popular și ajunge în opinia publică a ține cumpănă partidului liberal, ba uneori a-l și întrece.

Acelaș semn de decadentă se ivește și în cele ce se petrec cu prilejul unei dispoziții relative la evrei în proiectul de lege al ministrului de război. Evreii pământeni, nefiind considerați ca cetățeni români, dacă n'au dobândit naturalizarea, generalul Berindei vrea să-i excludă și dela serviciul militar al țării. Însă contra acestei măsuri se ridică atât *Epoca* d-lui N. Filipescu, cât și tinerii evrei pământeni; acești din urmă doresc ca prin supunerea lor la serviciul militar să-și câștige dreptul la încetățenire. Astfel se introduce un nou ferment de turburare în situația deja prea turbure a regimului liberal. Duminecă 16 Noembrie 1897 evreii țin o întrunire publică la «Dacia» pentru a protesta contra proiectului Berindei, la întrunire vin însă și câțiva studenți români, cari vor să vorbească; se face scandal, se întâmplă bătăi, studenții români trec în procesiune prin strade cântând *Deșteaptă-te Române*, și când ziarul socialist

Lumea Nouă descrie cele petrecute la «Dacia» într'un mod, care nu convine studenților agitari, aceștia se întrunesc în localul asociației lor generale și anunță o altă întrunire publică la «Dacia» pe ziua de Duminecă 23 Noemvrie, pentru care primesc și adeziunea unor studenți din Iași. La sfârșitul acestei întruniri se produc spargeri de ferestre la câteva prăvălii evreiești și încercări de atacuri în contra tipografiei socialiste. Scandalul pe strade ține două ore întregi fără nici o intervenire a poliției. Prefect erà Caton Lecca, el însuș antisemit, acela care în Camera liberală dela 1887 se purtase așa de necuviincios cu Ion Brătianu (vezi vol. III, pag. 69), dar acum se împăcase pentru funcția de prefect cu regimul liberal. D-l Vasilie Morțun, pe atunci în fruntea socialiștilor, spre a apăra tipografia *Lumea Nouă* în contra năvălirii studențești, cere intervenirea ministrului de interne. D-l Pherekyde telefonează poliției în acest sens. Modul, cum poliția oprește îndată agresiunea studențească, arătat de d. Morțun în ședința Camerei dela 25 Noembrie, dovedește conivența poliției la cele întâmplate și este un exemplu mai mult pentru înjosirea unei părți a tinerimii universitare introdusă

în statele de soldă ale poliției — tristă urmare și aceasta a situației ce și-o creiase d. Dimitrie Sturdza ¹⁾. Iar când în ședința Senatului din aceeași zi de 25 Noembrie d. P. P. Carp interpelează guvernul asupra proiectului generalului Berindei și a devastărilor de Duminică, ministrul de interne d. M. Pherekyde tratează proiectul generalului de «fiecțiune» fiindcă n'ar fi trecut prin consiliul de miniștrii. Un asemenea răspuns dat de un ministru în privința proiectului de lege al unui coleg al său, care proiect fusese încă și anunțat prin mesagiul regal, e singur de ajuns pentru a caracteriza starea guvernului și partidului liberal din acel timp.

O lege importantă însă, lucrată cu silință și cu bune intenții, se votează și se promulgă în decursul acestei sesiuni: este legea învățământului secundar și superior, alcătuită de ministrul Spiru Haret în colaborare cu d. C.

1) Prin amestecul studenților plătiți de poliție în mișcările colegilor lor universitari prefectul vroiă să împiedice manifestările ostile în contra d-lui Sturdza ale celor ce mai nainte fuseseră excitați de însuș d-sa în chestia națională.

Vezi și nota dela pagina 98 a vol. IV. În urma celor arătate mai sus rectorul universității (autorul scrierii de față) își dă demisia, motivând-o anume pe acea conivență constatată între poliție și studenții agitatori.

Dumitrescu-Iași, profesor de filozofie la universitatea din București. Conservatorii sânt destul de nepărtinitori pentru a votà legea și a recunoaște meritele ministrului liberal cu atât mai mult, cu cât pe atunci Spiru Haret erà considerat numai ca omul școalei și nu începuse încă agitările, cu care a turburat mai pe urmă mințile învățătorilor sătești. Critica ce se puteà face și s'a făcut în adevăr (vezi mai jos discursul 118) în contra unor dispoziții ale legii, priveà mai ales prea marea centralizare și supunere a învățământului sub arbitrul ministrului, pe când adevăratul liberalism are pretutindeni tendința de a încurajà activitatea proprie a oamenilor și de a o emancipà din ce în ce mai mult de sub jugul guvernului. Deabià Vasilie Lascar mai susține în această privință principiile liberale, și într'un discurs al său ¹⁾ se ridică foarte energic în contra prea marelui amestec ministerial în școlile private după legea lui Haret. «Art. 23 din Constituție», observă Vasilie Lascar «zice lămurit: învățământul este liber; și art. 2 din proiectul guvernului zice că nimeni nu poate înființa o școală fără

¹⁾ Vezi Lascar, discursuri politice, pag. 384.

permisiunea guvernului. Ce libertate este aceasta?... Ce, voiți ca asemenea școli să nu se poată înființa din cauză că vederile întemeietorilor nu se vor potrivi cu calapodul strâmt al miniștrilor?» Dar dela colaboratorii de atunci ai d-lui Sturdza nici nu eră de așteptat vreo pricepere a esenței liberalismului.

Pe lângă această critică se cuvine să adăugăm, într'un rezumat al istoriei noastre politice, că legea lui Haret prin modul aplicării ei atât din partea administrației centrale cât și a profesorilor a fost departe de a da roadele așteptate. Accesul la universitate nu numai pentru studenți, dar mai ales pentru profesori s'a arătat prea înlesnit și a coborât nivelul și prestigiul înaltului institut de cultură — un exemplu mai mult pentru vechia experiență, că nu legile pot aduce progresul, ci oamenii cari le aplică. Cel dintâi rector al universității din București, ales după legea cea nouă, a fost și cea dintâi dovadă pentru acest adevăr (V. mai jos discursul 120).

În timpul vacanței parlamentare din vara anului 1898 Regele Carol, însoțit de Principele Ferdinand, face o vizită Impăratului Nicolae II al Rusiei la Petersburg (17 și 18 Iulie), unde firește are o primire potrivită cu

autoritatea sa personală și cu situația României. De observat rămâne numai, că de astădată Regele a luat cu sine și pe ministrul său de externe d. Dimitrie Sturdza. Dacă în anul trecut absența d-lui Sturdza dela Buda-pesta cu prilejul vizitei Regelui Carol fusese interpretată în contra sa ca o urmare a atitudinii sale contrazicătoare în chestia națională, acum prezența sa la Petersburg este iarăși interpretată în contra sa și tot ca o atitudine contrazicătoare. Căci d-l Sturdza publicase o anume broșură în privința relațiilor României cu Rusia, în care atacă Imperiul dela Nord cu obișnuita sa asprime de stil, și acum mergea la Petersburg cu aparența de a face scuze pentru manifestarea literară a părerilor sale din trecut ¹⁾.

La sfârșitul lui Septemvrie ministrul de finanțe Cantacuzino-Rifoveanu este silit de starea sănătății sale să demisioneze și la 9 Decemvrie al aceluiaș an 1898 încetează din viață. Dacă ne reamintim trecutul politic al acestui

¹⁾ Broșura e intitulată «Europa, Rusia și România. Studiu etnic și politic de Dim. A. Sturdza», (București, I. V. Socec 1890). Acolo se zice între altele: «Invinsă de Turci la 1711, când Petru cel mare fu silit a subscrie tratatul rușinos dela Prut, Rusia a devenit cu încetul un pericol serios pentru Europa» (pag. 11). etc., etc.

membru influent al partidului național-liberal dela necuviincioasa scrisoare deschisă către Rege publicată în *Voința Națională* și dela încapățânarea sa de a mai susține prin broșuri bunătatea agiului, după ce lumea întreagă înțelesese primejdia etalonului de argint, până la administrarea sa finanțiară cu îndoioasa conversiune și cu exagerata și nelegala emitere a bonurilor de tezaur, dezastros sporite de urmașul său G. D. Pallade, ajungem cu toată nepărtinirea la rezultatul, că reputația sa printre liberali a fost uzurpată. De d. Dimitrie Sturdza îl va fi apropiat spiritul său de sectar, la ceilalți liberali își va fi câștigat vază prin onestitatea și desinteresarea sa în materie de bani. Inșă nu ne pare a fi spre onoarea unui partid politic, dacă numai virtutea negativă de a nu abuză de o situație publică spre propria îmbogățire devine un titlu suficient pentru celebritate.

Inlocuirea răposatului G. C. Cantacuzino la ministerul de finanțe cu G. D. Pallade, pe care o face d. Sturdza acum, surprinde și mai mult lumea politică, care rămăsese nedumerită încă dela prima intrare a acestui ministru în cabinetul dela 4 Octomvrie 1895. G. D. Pallade, la început ajutor de advocatură pe lângă

d. P. Grădișteanu, apoi mult timp adversar înverșunat al lui Ioan Brătianu, iar în vremea din urmă alipit de d. Dimitrie Sturdza prin cele mai învăpăiate discursuri în contra conservatorilor, erà așa de lipsit de orice pregătire pentru greaua sarcină a unui ministru de finanțe în vremurile de atunci, încât numirea sa denotă crescânda înstrăinare a d-lui Sturdza de puținii oameni de valoare, cari mai rămăseseră în partidul liberal. Incercările reînnoite în decursul lunei Septemvrie 1898 prin mijlocirea lui Eugeniu Stătescu de a ajunge la o împăcare cu drapeliștii, rămân tot așa de zadarnice. Vasilie Lascar, d. Emil Costinescu și ceilalți pun ca primă condiție pentru unificarea partidului retragerea d-lui Dimitrie Sturdza din capul guvernului. Ceea ce pricinuește mai marea îndârjire a drapeliștilor în acel moment este o nouă îngreuiare a situației d-lui Sturdza în chestia națională, păcatul original al venirii sale la guvern, pe care nul va putea expia decât prin cădere.

La sfârșitul sesiunii trecute după o interpelare a d-lui Take Ionescu desvoltată la Cameră în ziua de 28 Aprilie 1898 se deșteptase din nou luarea aminte asupra relațiilor d-lui Sturdza cu guvernul unguresc. Erà vorba în

acea interpelare de amenințarea adresată Mitropolitului Miron din Sibiu de ministrul cultelor din cabinetul Baronului Banffy, d. Wlassici, în contra școalelor române din Brașov, fiindcă aceste după «probele documentate procurate de către guvernul regesc au primit pe ascuns subvențiune anuală», așa eră zis în adresa acelui ministru dela 18 Aprilie 1898. D. Take Ionescu mai afirmă, că și cu câteva zile înainte Mitropolitul ar fi primit o altă adresă, în care se ziceă că «Biserica Sf. Nicolae și prin urmare liceul din Brașov primește ajutoare din România, ba nu numai că primește, dar că le cere cu insistență, și aceasta *plihitisește* unele guverne (adică guvernul d-lui Sturdza) care nu vor să dea». In dezvoltarea interpelării d. Take Ionescu comite eroarea de a atribui această mai veche adresă însuș ministrului Wlassici, pe când ea pare a fi fost semnată nu de un membru al guvernului, ci numai de un funcționar al ministerului, ceea ce însă este cam acelaș lucru. Și mai comite eroarea de a interpreta greșit cuvintele din adresa dela 18 Aprilie «după probele documentate procurate de către guvernul regesc», crezând că guvernul regesc ar fi guvernul României, că adică acesta i-ar fi procurat probele, pe

când evident guvernul regesc din adresă însemnează guvernul ungar, care și-a procurat probele fără a spune de unde. Dar în fapt greșitele interpretări ale d-lui Take Ionescu nu înlătură întru nimic dreptatea atacului său, căci în această privință și după rectificarea stabilită mai sus greutatea ce apasă politica d-lui Sturdza rămâne aproape aceeași. Numai că în asemenea cazuri micile erori devin o armă primejdioasă în contra celui ce le-a comis, și așa d. Sturdza cu partizanii săi se agață de ele pentru a acuză pe d. Take Ionescu nu de o falsă interpretare, ci de un fals în acte publice. Iar spre a da o aparență acestei acuzări, d. Sturdza nu se sfiește să ceară intervenția ministrului plenipotențiar al Austro-Ungariei la București. (Nota d-lui Sturdza către baronul Aehrenthal din 10/22 Iulie 1898 No. 15219), care în adevăr îi certifică oficial, că în citata adresă a lui Wlassici dela 18 Aprilie «guvernul regal» însemnează guvernul regal ungar și nu român, și că în ceea ce privește cealaltă adresă, nici un document de acest fel nu a fost investit cu semnătura d-lui Wlassici sau a unui alt membru al guvernului ungar (adresa Baronului Aehrenthal către d. Sturdza din 7/19 Septemvrie 1898

No. 96), dar nu zice, că nu a existat poate investită cu iscălitura oficială a vreunui alt funcționar. Este nepilduit ca un ministru al țării într'o luptă parlamentară internă, în care este acuzat de conivență cu un guvern străin, să invoace ajutorul acestui guvern străin în contra unui membru al parlamentului român.

Procedarea e cu atât mai stranie, cu cât în fapt, recunoscând cele două erori de interpretare explicate mai sus, acuzarea formulată de d. Take Ionescu, cum am zis, rămâne întemeiată în partea ei esențială. Modul de apărare al d-lui Sturdza și al organelor sale caută să producă confuzie între două lucruri deosebite: între subvențiunea, care se dă ostensibil bisericii Sf. Nicolae și școalelor române din Brașov, oficial trecută în bugetul Statului și provenită din anume legi, și între ajutoarele bănești, pe care unii miniștri, în deosebi d. Take Ionescu, le mai dădeau pe sub mână pentru alte scopuri din Transilvania. Și acest al doilea fapt l-a adus d. Sturdza la cunoștința Ungurilor citând în discursul său dela «Orfeu» din 25 Sept. 1894 (Vezi vol. IV, pag. 94) numerele mandatelor discreționare, cu care s'au plătit asemenea sume nemărturisite.

Enormitatea unei asemenea denunțări nu se înlătură nici cu invocarea declarării anterioare a contelui Kalnoky făcută în Delegațiunea ungară dela 7/19 Septemvrie 1894, că știe despre subvențiunile distribuite școalelor și bisericelor transilvănene din fondul bugetar al României, fiindcă aceste subvențiuni sânt una și sumele discreționare date de d. Take Ionescu și denunțate de d. Sturdza la «Orfeu» sânt alta.

Autorul scrierii de față a desaprobat totdeauna acest fel de amestec al oamenilor noștri politici în chestia transilvană, și la pagina 89 a vol. IV se arată și motivele desaprobării. Dar ca însuș d. Dimitrie Sturdza, care erà cel mai amestecat în tribulațiunile transilvănene, să întrebuinteze menționatele denunțări și defaimări în contra unui ministru al țării, aceasta nu se va putea niciodată justifica pentru cei ce cunosc exact cele întâmplate.

Dacă s'ar fi mărginit lucrurile numai aici, partizanii d-lui Sturdza ar fi putut continua mai departe cu denaturarea faptelor, și situația ministrului-prezident s'ar fi putut cel puțin susține în starea precară de mai înainte. Dar urmările neapărate ale modului

cum s'a urcat d. Sturdza la guvern, nu se mai pot opri. Agravarea vine de astădată de la chestia școalelor române din Brașov. Față de relațiile sale îndoioase cu guvernul din Budapesta d. Sturdza nu mai îndrăznește să plătească bisericei Sf. Nicolae și școalelor din Brașov acea subvenție legală, pe care dela început o plătiseră toate ministerele, chiar și slabul minister Aurelian; pe de altă parte guvernul ungar pus în cunoștință de acest refuz al d-lui Sturdza (la care face aluzie citata adresă către Mitropolitul din Sibiu cu «plihtiseala» cererilor de bani) apasă asupra acelor școale și, folosindu-se de strâmtoarea lor financiară, decretează sporirea tuturilor profesorilor, oferă subvențiuni ungu-rești în schimbul unui mai mare amestec al Statului maghiar în planul lor de învățământ și amenință cu închiderea școalelor în caz de neconformare. În zadar comitetul parohial al bisericei Sf. Nicolae din Brașov, prin care se plăteă și subvenția școalelor, stăruie de nenumărate ori pe lângă d. Sturdza pentru executarea acelei obligații legale, a cărei sumă anuală de 38.500 lei devenise acum o chestie de existență pentru acele școli: d. Sturdza refuză cu îndârjire sub cuvânt că trebuie mai

întâi să lămurească chestia cu guvernul ungar. Atunci comitetul parohial, cu autorizarea consistoriului mitropolitan din Sibiu și după consfăturile ținute de reprezentantul lor Vlaicu acasă la autorul acestei scrieri în seara de 15 Octomvrie cu d. Emil Costinescu și la 16 Octomvrie cu d-nii Take Ionescu, C. Dissescu și Vasilie Lascar, hotărăște intentarea unei acțiuni înaintea tribunalului Ilfov în contra Statului român pentru plata subvențiunii obligatorii, iar cu susținerea procesului sânt însărcinați, pe lângă autorul scrierii de față, d-nii V. Lascăr și C. Dissescu, cari subscriu petiția introductivă prezentată tribunalului Ilfov la 29 Octomvrie 1898. Pe deoparte introducerea procesului prin cei trei procuratori luați din diferite grupări politice vroia să dovedească, că aici nu erà o chestie de partid, ci de interes general; pe de alta autorul scrierii de față a căută să înlătore confuzia produsă prin șovăirea d-lui Sturdza și să legitimeze plata acelei subvenții ca o obligație, pe care nici regatul maghiar să nu o poată contestà. Pentru acest scop a dezvoltat în Senat interpelarea cuprinsă mai jos în discursul 119 și a avut în ziua de 16 Noemvrie

la d. Petre Carp o întâlnire cu Baronul Aehrenthal, căruia i-a explicat originea juridică a subvenției și a propus tot odată ca cea mai nimerită măsură, pentru a evita orice greutăți ulterioare, plata din partea Statului român a unui capital, al cărui venit să fie egal cu anuitatea de până acum. Baronul Aehrenthal a înțeles dreptatea acestui mod de a vedea și după câteva zile, la 29 Noembrie, venind la d. Carp să-și ia ziua bună (plecă prin Viena la Petersburg, unde fusese numit ambasador), a repetat d-lui Carp, că procesul intentat de noi este cea mai cuminte soluție a chestiei pendinte, că așa a și spus-o Regelui în audiența de concediu și că tot așa o va explica la Pesta și la Viena.

Pentru a termina cu acest epizod din epoca ministerială a d-lui Sturdza, anticipăm cronologicește rezultatul final. După câteva amânări convenite înaintea tribunalului de amândouă părțile și după căderea d-lui Sturdza dela guvern, procesul s'a închis printr'o tranșacție admisă și de ministerul din Budapesta, prin care Statul român a dat odată pentru totdeauna bisericei Sf. Nicolae și școalei române din Brașov un capital de 962.500 lei în rentă de 4%, producând un venit anual

de 38.500 lei și i-a plătit totdeodată suma de 115.500 lei, anuitatea datorită pe cei 3 ani din urmă, pe care d. Sturdza i-o refuzase. Legea pentru aceste credite s'a votat de Cameră la 29 Ianuarie 1900, și toată alcătuirea s'a făcut sub ministerul conservator dela 11 Aprilie 1899 prin silințele d-lui Take Ionescu ca ministru de culte și prin patriotica tenacitate a ministrului-prezident G. Gr. Cantacuzino.

Revenind la situația politică internă în momentul intentării aceluia proces trebuie să menționăm alegerile comunale din zilele de 1 și 3 Noemvrie 1898, care de astădată au o însemnătate deosebită pentru direcția viitoare a politicei liberale. Ministrul-prezident Sturdza, de teama unei înfrângerii față de opoziția conservatoare întărită prin desbinarea din propriul său partid, se lasă ademenit să încheie la Iași o alianță electorală cu grupul socialist, mic la număr, dar primejdios prin fermentul de agitări țărănești. Și astfel apare pe lista oficială a candidaților guvernamentali din Iași d. C. Stere împreună cu un alt tovarăș și este ales. Autorul acestei scrieri a atras dela început printr'o interpelare în Senat luarea aminte a oamenilor politici asupra

gravității acestui compromis (vezi mai jos discursul 120 și replica), în care vede și astăzi una din cauzele răscoalelor țărănești izbucnite în primăvara anului 1907, ale căror premergătoare au fost mișcările atâteate în câteva districte din Muntenia prin cluburile socialiste dela sate imediat după alegerile dela Noemvrie 1898.

Cu un asemenea preț și cu obișnuitele violențe și nelegalități (în urma cărora alegerile din București, după o contestare scrisă de d. C. C. Arion în numele «junimiștilor», sânt casate de însuș ministrul de interne M. Pherkyde) guvernul obține știutele majorități în mai toate comunele. Față de acest rezultat unii din drapelisți devin mai dispuși să se apropie de d. Dimitrie Sturdza, și chiar înțelegerea cu socialiștii din Iași se face prin mijlocirea lui Gheorghe Mărzescu. Totuș disidenții mai de valoare rămân recalitrânți, cu toate reînnoitele stăruințe ale guvernului. Probabil că și indignarea produsă în urma procesului școalelor române din Brașov zădărnicește restabilirea unirii.

Paralel cu aceste năzuințe ale partidului național-liberal se reînnoiesc și în partidul conservator încercările de împăcare. Regele,

doritor de a vedea mersul constituțional mai asigurat prin alternarea a numai două partide, așa numitele partide istorice, fără disidențe și fracționări înăuntrul lor, exprimă lui Lascar Catargi într'o audiență la Sinaia oportunitatea unei înțelegeri cu d. Petre Carp, și primind apoi pe d. Carp la București în ziua de 17 Noemvrie 1898, îi repetă acelaș sfat. A doua zi d. Carp se duce la Lascar Catargi, care, după o prealabilă consfătuire cu clubul conservator, are într'o secție a Senatului o lungă explicare cu d. Carp (27 Noemvrie). Programul politic al d-lui Carp — continuarea lucrărilor începute sub ministerul dela 1891 până la 1895, stabilirea de noi impozite, un procent la succesiunile directe, reforma patentelor, impozit asupra venitului mobilier etc., — îl declară Lascar Catargi acceptabil, dar cere să se mai adauge reprezentarea minorităților, pentru care s'ar fi angajat comitetul conservator față de Gheorghe Panu, introdus după stăruința d-lui Nicu Filipescu în comitetul acestui partid. D. Carp declară pretenția lui Panu lipsită de seriozitate și o respinge cu drept cuvânt. Un alt punct de neînțelegere eră numărul junimiștilor, care să participe la un viitor minister al lui L. Catargi,

chestie de persoane, care n'ar fi trebuit să aibă nici atunci nici mai târziu însemnătatea ce i se dă în alcătuirile noastre ministeriale. Or cum va fi fost, d. Carp a interpretat convorbirea sa cu Lascar Catargi ca o zădărnire a înțelegerii și a comunicat-o astfel Regelui prin mijlocirea prefectului Palatului general Vlădescu.

Nu putem menționa cerința acelei reprezentări a minorităților, care a intervenit atunci ca un motiv sau ca un pretext pentru împiedicarea unificării conservatoare, fără a ne opri puțin la cel ce o introdusese în programul de atunci al partidului, la Gheorghe Panu, a cărui versatilitate este destul de caracteristică pentru vremea, în care trăim, spre a merita câteva cuvinte. Eră mai întâi curioasă introducerea lui în comitetul partidului conservator dela 1898. Fost «junimist» între anii 1874 — 1876, când autorul acestei scrieri făcea parte din ministerul Lascar Catargi și-l trimisese bursier la Paris pentru studiul istoriei, apoi după căderea acestui minister trecând la facultatea juridică și devenind în Bruxelles membru al *Internaționalei*, apoi intercându-se în țară și cu această recomandare numit șef de cabinet al ministrului de interne C. A.

Rosetti, apoi primul procuror ocrotitor al socialiștilor și agentul guvernului liberal la Iași cu banii trimiși de ministrul Vasilie Conta (o scrisoare către Panu cu asemenea dovadă compromițătoare a fost publicată de Eminescu în *Timpul*¹⁾, apoi fondatorul ziarului radical

1) De aici și lumina îndoioasă, în care se înfățișează toate amintirile publicate de Gheorghe Panu despre «Junimea» literară din Iași, îndeosebi în ceea ce privește pe Eminescu. În aducerea aminte a tuturilor celor ce erau de față la întrunirea «Junimii» din seara de Sâmbătă 28 Martie 1881 în casa lui Vasile Pogor va fi rămas neuitată o scenă provocată de Panu. Autorul volumului de față, sosit la Iași pentru o conferință de binefacere ținută a doua zi, adusese cu sine de la București Satira III a lui Eminescu «un Sultan dintre aceia ce domnesc peste vre-o limbă», scrisă cu câteva zile mai înainte, celebra satiră cu versurile amare în partea a doua:

«De-așa vremi se 'nvredniciră cronicarii și rapsozii,
 «Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și irozii...
 «Panglicari în ale țării care joacă ca pe funii,
 «Măști cu toate de renume din comedia minciunii...
 «Au de patrie, virtute nu vorbește liberalul
 «De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?...

«Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,
 «Cu privirea 'mpăroșată și la fălci umflat și buget,
 «Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiretlicuri,
 «La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri.
 «Toți pe buze au virtute, iar în ei monedă calpă,
 «Quintesență de mizerii dela creștet până 'n talpă!
 «Și deasupra tuturor, oastea să și-o recunoască,
 «Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.

La citirea acestor din urmă versuri cu aluziile transparente la Ion Ghika și la prezidentul Camerei C. A. Rosetti, Panu în-

Lupta, condamnat pentru un atac încontra Regelui, sustrăgându-se dela închisoare prin fuga la Viena, mai pe urmă ales deputat și grațiat, adus de d. Nicu Filipescu ca redactor la *Epoca*, apoi devenit membru al chiar comitetului conservator cu perspectiva de a fi ministru, apoi, pierzându-și această perspectivă iluzorie, întors iarăș la partidul național-liberal, unde a rămas până la sfârșitul vieții, bine primit și bine recompensat de d. Sturdza, cu toate că fusese unul din cei 22 de deputați, cari în Ianuarie 1889 ceruseră Camerei darea în judecată a lui I. C. Brătianu: Gheorghe Panu eră mai întâi de toate un ziarist de incontestabil talent și pe lângă aceasta, fără să fi fost orator în accepția proprie a cuvântului, aveà în discursurile sale parlamentare o logică strânsă a argumentării, care îl făcea să fie totdeauna ascultat. Dar lipsa sa de caracter l-a purtat prin toate partidele și l-a făcut să slujească rând pe rând cauzele

trerupe și strigă cu un fel de aer procurorial: «Nădăjduesc că poezia aceasta nu se va publică în *Convorbiri literare*.» Râsul homeric trezit de această cerere l-a făcut pe Panu să părăsească adunarea, și de atunci nici n'a mai asistat la vreo întrunire a «Junimii.» Radicalii, când ajung în funcții de ale Statului, devin ușor despoți.

cele mai contradictorii cu acelaș aparat de argumentare logică, *omnia pro pecunia*. Astăzi figura acestui om politic multicolor se vede turnată în bronz și așezată în grădina populară a Cismegiului pentru edificarea trecătorilor. —

Parlamentul fiind deschis și trebuind să lucreze, d. Sturdza se hotărăște să se ocupe în sfârșit de modificarea legii minelor, votată de conservatori, despre care pretinsese cu patru ani în urmă că a violat Constituția. Și Spiru Haret propune în pripă o lege asupra învățământului profesional. Inșă înprejurările nu mai lasă răgaz guvernului să se ocupe de asemenea proiecte legislative. Mai întâi alianța cu socialiștii dela Iași își are îndată repercutura în răscoalele țărănești, despre care am vorbit mai sus. Ministrul de interne e silit să ordone cercetări polițienești și să ceară instrucții penale în contra instigatorilor din cluburile socialiste dela sate, și lunile Ianuarie și Fevruarie 1899 sânt ocupate cu această primejdioasă desordine.

Dar în acelaș timp izbucnește în parlamentul ungar cea mai violentă criză de rezistență în contra baronului Banffy, și involuntar se stabilește în țară la noi un fel de co-

relație între soarta celor doi miniștri prezenți Banffy și Sturdza. Baronul Banffy e acuzat de opoziție, că una spune și alta face — lucru mai puțin tolerat în țările apusene decât la noi, — atacurile în contra lui devin tot mai înverșunate, deputații din stânga ajung în curând la obstructionism, președintele Camerei Szilagy își dă demisia; de câteori se arată Banffy în Cameră, e întâmpinat cu strigătul «afară mincinosul»; el mai caută să se menție prin tot felul de mijloace laterale, adunare de iscălituri prin cluburi în favoarea unei anticipate indemnități și alte asemenea; dar după vreo șapte săptămâni de frământare parlamentară, nefiind în stare să învingă obstructionea și neajungând nici măcar la alegerea biroului, se vede silit să se retragă (5/17 Februarie 1899), și numai când vine să-și anunțe demisia, i se mai îngăduie să vorbească în Cameră. Dela această epocă și datează scenele de brutalitate petrecute în chiar sala de ședințe a Camerei din Budapesta, care au desonorat parlamentarismul ungar.

Dealtminteri baronul Banffy eră din capul locului o figură politică de o insuficiență notorie; el se urcase la guvern prin câteva succese trecătoare, datorite numai unei deosebite

șiretenii; cel mai mare merit al lui în ochii ungarilor erà legătura ce știuse să stabilească cu d. Sturdza și prin care ajunsese în primul moment la descurajarea aspirațiunilor cunoscute ale Românilor transilvăneni; dar și acest merit îl pierduse prin crescânda opoziție din România liberă în contra d-lui Sturdza și în orice caz pareà acum prea scump plătit cu felul de administrație al mediocrului baron.

În acest timp guvernul Sturdza este cel puțin în stare să-și treacă prin Cameră bugetul pe 1899—1900. Bugetul, alcătuit de nepregătitul ministru de finanțe Pallade, e o patentă desmințire a înfrânării cheltueleur, de care vorbise d. Sturdza în discursul-program rostit la Iași odată cu începutul guvernării sale. Lipsa de autoritate a miniștrilor liberali și în unele cazuri chiar lipsa de corectitudine în materie finanțiară internațională slăbește creditul Statului pe piețele Europei. Se fac emisiuni de rentă pentru îndesțularea zilnicelor trebuințe, ca d. e.: îmbrăcăminte soldaților, instrumente chirurgicale etc. Cu prilejul conversiunii dela 1898 (care — în contra programului Sturdza dela 1892 — prelungeà termenul de amortizare dela 40 la 60 de ani), Casa de depuneri, în loc să pre-

zente obligațiunile de Stat la preschimbare cu rentă 4 0/0, le vinde pe nesimțite și le înlocuește cu efecte fonciare 5 0/0.

Se încearcă negoțiarea unui împrumut la Paris și — lucru caracteristic — guvernul întrebuintează un intermediar așa de puțin serios ca d. Jules Brun «publiciste», căruia la 1/13 Aprilie 1898 îi dă «le ministre des finances G. Cantacuzène» (Rifoveanu) scrisori de acreditare și i le confirmă urmașul G. Pallade. Firește că încercarea nu izbutește, iar ministrul Pallade, încontra legii bugetare și cu toate observările făcute în Cameră de o autoritate finanțiară ca Menelas Germani, emite bonuri de tezaur până la suma de 60 de milioane, și numai pentru anul 1899 se găsesc contractate lucrări de peste 65 de milioane fără nici o prevedere a mijloacelor de acoperire — una din cauzele grelei crize finanțiare, prin care a avut să treacă Statul român în toamna anului 1899, după retragerea dela guvern a d-lui Sturdza.

Această retragere însă nu se mai putea înălătură; căci în mijlocul peripețiilor parlamentului din Budapesta, se mai produce acolo un incident, care ne privește direct pe noi și precipitează catastrofa regimului inaugurat de

d. Sturdza. În ședința Camerei ungare de miercuri 10/22 Martie 1899 se ridică deodată deputatul Geza Polonyi și observă, că este mult comentată o broșură apărută sub titlul «Banffy Desiderius, Politica Naționalităților»¹⁾, în care se văd întrebuintate acte din cele mai confidentiale, luate dela prezidența de consiliu, secția informațiilor; noul ministru-prezident Szell răspunde evaziv; deputatul Edmund Gajári zice însă, că broșura cuprinde mult adevăr, iar Polonyi adaugă, că e meritul lui Banffy de a fi adus pe Sturdza la guvern.

În adevăr broșura în chestie cuprinde între multe altele și următoarele rânduri:

«Goluchowski și Banffy au știut prea bine, «că chestia transilvană în România numai de «aceea aruncă valuri așa de mari, fiindcă e «exploatăta de Sturdza, adică de partidul li- «beral, ca o armă pentru a pune mâna pe «putere alungând pe conservatori. Indată ce «puterea ajunge în mâinile lui Sturdza și ale «partidului său, chestia transilvană ajunge în «hala vechiturilor...

«Cumcă guvernul României și politica sa ofi-

1) Banffy Dezső Nemzetiségi Politikája ; Budapest, 1899, Toldi Lajos Kiadása.

«cială resping în modul cel mai categoric «solidaritatea cu agitațiile daco-romane, a-
«ceasta a fost lămurit și mai mult prin vizita
«în Budapesta a perechii regale române și
«mai ales printr'un episod al acestei vizite,
«prin decorarea consilierului ministerial Jes-
«zenszky de către Regele Carol
«Această decorare însemnă că Regele Carol
«și cu el împreună politica oficială a Româ-
«niei aprobă politica de naționalități pe care
«a inaugurat-o Banffy și al cărei prim cola-
«borator a fost conducătorul secției naționa-
«lităților înființată de Banffy, anume Jes-
«zenszky Sandor. Banffy a crezut
«această decorare ca absolut necesară din
«punctul de vedere al limpezirii situației»¹⁾.

Broșura e scrisă de Benedikt Jancso, profesor ungar, care colaborase mai înainte la marea operă colectivă *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, întreprinsă sub auspiciile Archiducelui Rudolf, și fusese apoi introdus de baronul Banffy în administrația centrală la secția informațiilor ca un cunoscător al chestiei bisericilor și școalelor

1) Vezi citata broșură ungurească pag. 14 și 15. Oât pentru pretinsa aprobare a Regelui Carol, compară cele zise mai sus la pagina 62, în privința scuzelor contelui Goluchowski.

române din Ungaria. El pare a fi fost și sem-natarul adresei către Mitropolitul român din Si-biu, pomenită în interpelarea d-lui Take Io-nescu citată mai sus.

Indată ce ajunge la noi în țară știrea despre cele zise în Camera din Budapesta cu ocazia broșurei lui Benedikt Janczo, se produce o adevărată revoltă sufletească, și cel dintâi gând al oamenilor politici de toate nuanțele este de a găsi un remediu la această umilire na-țională. Dovadă că discuția din Ungaria a fost în adevăr simțită la noi ca o umilire sânt cuvintele, cu care liberalii disidenți însoțesc comunicarea ei. Organul lor *Drapelul* scrie în numărul dela 14 Martie 1899 : «D. Sturdza n'a trădat, de asta sântem siguri, dar a lucrat ca și cum ar fi trădat... Banffy a intrigat și a luptat în mod abil pentru venirea d-lui Sturdza la putere, socotindu-l în stare să treacă dela discursurile dela «Orfeu» la scuzele dela Iași și în acelaș timp capabil, pentru a se menține la putere, să lovească în mișcarea de peste munți, minunată în timp de opoziție, jenantă la guvern... Astăzi apologiștii lui Banffy nu găsesc motive mai mari de laudă pentru dânsul ca sdrobirea mișcării naționale

a Românilor cu ajutorul instrumentului ce se numește Dimitrie Sturdza».

Pe când Duminică 14 Martie se convoacă în grabă o primă întrunire la «Dacia», în care se emoționează auditorul de discursurile d-lor Flevă, N. Filipescu și mai ales de neîntrecuta elocvență populară a d-lui Delavrancea, d-nii P. P. Carp, G. Gr. Cantacuzino și Emil Costinescu cer audiență la Rege pentru a-i aduce la cunoștință starea spiritelor și necesitatea de a degaja Coroana de faptele d-lui Sturdza.

Luni seara 15 Martie se adună la autorul scrierii de față d-nii Petre Carp, G. Gr. Cantacuzino, Emil Costinescu, Al. Marghiloman, Take Ionescu și N. Flevă pentru a chibzui, ce expresie parlamentară să se dea gravei situații. După propunerea d-lui Carp se hotărăște o declarație formală de obstrucțiune, al cărei text se redactează în aceeași seară și care este apoi citită și bine comentată în Camera de d. Al. Marghiloman Mercuri 17 Martie. A doua zi Joi o citește G. Gr. Cantacuzino în Senat, însoțind-o asemenea de un discurs.

Iată textul acestei declarații :

«In urma destăinuirilor din Camera maghiară asupra relațiilor politice dintre fostul ministru al Regatului ungar Banffy și actualul ministru

prezident al Regatului României D. Sturdza :

«subscrișii deputați (senatori) consideră prezența la guvern a d-lui Dimitrie Alexandru Sturdza ca o atingere a demnității naționale și drept aceea, făcând abstracție de orice deosebire de partid, se declară hotărâți a se opune pe toate căile legale, în prima linie prin obstructionism parlamentar, la o mai departe funcționare a actualului ministru-prezident al Statului Român».

Declararea poartă semnătura deputaților Al. Marghiloman, N. Fleva, Take Ionescu, I. C. Grădișteanu, Lupu Kostache, N. Catargi, Dr. Sculy, Sculy Vasile, C. T. Grigorescu, G. A. Scorțescu, D. T. Apostolu, G. C. Dobrescu (Prahova), Ioan Buzdugan, G. I. Pitișteanu, M. Moiescu, Vasile M. Kogălniceanu, Cantacuzino-Pașcanu, I. Mincu, Anton Arion, Teodor Buzdugan și C. G. Politimos ; și a senatorilor : L. Catargi, G. Gr. Cantacuzino, General G. Manu, P. P. Carp, T. Maioreșcu, G. Panu, I. Brabeșeanu, D. Donici, Teleman și Toma Chircu.

După citirea declarării Stefan Șendre în Cameră și V. A. Urechiă în Senat anunță că «gruparea dela *Drapelul* se abține, păstrând aceeaș atitudine față de guvernul Sturdza».

Însă d-nii Costinescu și Delavrancea demisionează din Cameră pe motivul «nenorocitei direcțiuni» dată partidului național-liberal.

Se înțelege dela sine, că hotărîrea opoziției de a face obstrucțiune parlamentară trebuiă acum înfăptuită cu toată energia, nu e vorba: pe căile legale, dar pe *toate* căile legale: lungi discursuri în parlament, cât mai multe interpelări, nesfârșite articole prin ziare, numeroase întruniri publice, manifestări pe stradă cu observarea competentelor ordonanțe polițienești, va să zică în limitele formelor îngăduite de Constituție, dar până la ultimele limite ale acestor forme. Aici s'au găsit uniți toți membrii opoziției, în frunte cu Lascar Catargi, care, deși grav bolnav, îmbărbătă partidul său în această direcție. Când însă d. Fleva ne invită să luăm parte la o întrunire publică în sala «Dacia» pe Duminică 21 Martie, d. P. Carp refuză, dar amicii săi politici împreună cu toți ceilalți conservatori primesc. Căci dacă eră vorba de o opoziție mai blândă, atunci nu trebuiă să se facă declararea de obstrucțiune cu cea mai gravă acuzare, aceea a atingerii demnității naționale. Aici se aplică vorba cunoscutului istoric: o națiune jertfește tot pentru a-și apăra onoarea. Ce e drept, asupra întrebării, când este

atinsă onoarea națiunii, poate fi controversă; dar în cazul de față pentru cei ce subscriseseră declararea de obstrucțiune controversa încetase.

Alături de interpelările și discursurile obstrucționiste din parlament (vezi la sfârșitul volumului discursurile 122—125) se țin lanț întrunirile publice, prezidate de G. Gr. Cantacuzino, de d. Teodor Rosetti și de autorul acestei scrieri, iar discursurile ținute acolo înflăcărează opinia publică, ceea ce eră și intenția lor. Ca o notă deosebită a întregii mișcări trebuie să menționăm, că nu a fost rostită nici o vorbă în contra Regelui; constituțional corect persoana Capului Statului a fost respectată în inviolabilitatea ei, și toată lupta s'a dat numai între opoziția parlamentară și guvern cu fireasca invocare a opiniei publice.

Față de crescânda emoțiune a țării guvernul cu toate majoritățile sale din Cameră și Senat nu mai poate ajunge la o efectivă lucrare parlamentară, încearcă ședințe de noapte, dar le contramandează de teama unei mișcări pe strade, mai încearcă Duminecă 21 Martie o ședință a Senatului la 9 ore dimineața, dar fiindcă în aceeaș zi după amiazi este anunțată o întrunire a opoziției la «Dacia», Senatul

se arată foarte deprimat și puțin dispus pentru o lucrare mai însemnată. În atmosfera morală ce încunjură pe membrii majorității guvernamentale se grămădesc acum amintirile tuturilor incidentelor, cari au făcut din guvernarea de aproape 4 ani a d-lui Dimitrie Sturdza una din paginile cele mai negre ale istoriei române contemporane. Dela agitarea produsă prin discursurile din sala «Orfeu» până la scuzele rostite la întrunirile din vechea capitală a Moldovei, dela lauda ministerului Aurelian pentru că a scăpat țara de conflictul mitropolitan până la hulirea aceluiaș minister pentru că ar fi ridicat pe Mitropolit în sus și coborât morala în jos, dela denunțarea mandatelor discreționare pentru Români transilvăneni până la invocarea mărturiei baronului Aehrenthal în contra unui deputat din țară, dela decorarea lui Jeszenszky până la înlocuirea pe afișul unui concert a cântecului lui Rațiu cu o rapsodie ungurească, dela suprimarea subvenției școalelor române din Brașov până la destăinuirile din Camera dela Budapesta asupra conivenței Banffy-Sturdza : toate împreună se ridică în fața nefastului regim și paralizază opintirile celor ce-l susțin.

Astfel, pe când Camera se află în discutarea

primelor articole modificatoare ale legii minelor, iar Senatul se ocupă de incidentele obstrucționiste, cari întrerupeau discutarea legii școalelor profesionale, d. Sturdza citește deodată Mercuri 24 Martie mesagiul de închidere a ultimei sesiuni a Corpurilor legiuitoare.

Ei, și acum? O lege de importanța celei ce se discută în acel moment la Cameră — legea minelor — și care se zicea menită să îndrepteze violarea Constituției și să justifice ieșirea din parlament a liberalilor dela 15 Aprilie 1895, ministerul Sturdza nu are putința de a o trece prin Cameră și închide parlamentul, capitulând înaintea opoziției. În bună regulă constituțională d. Sturdza eră în acel moment dator sau să ceară Coroanei dizolvarea parlamentului sau să-i prezinte demisia cabinetului, datorie cu atât mai indicată personal pentru d-sa, cu cât aveà astfel un motiv constituțional intern, căruia i se puteà da aparența de a fi străin de chestia națională. D-sa însă nu face nici una, nici alta și, nevoind să se despartă de putere, dă situației o ultimă agravare. Căci acum guvernarea sa devine o guvernare numai de fapt, în afară de legalitatea constituțională. Și după ce nu fusese în stare să-și treacă legile prin parlament și nici să

modifice regulamentul Camerei pentru a înfrânge opoziția, ci închisese cu precipitare parlamentul, mai are a doua zi nechibzuința să convoace o adunare populară la Băile Eforiei în aceeași Duminică de 28 Martie (adică de-abia 4 zile după închiderea parlamentului), în care și opoziția convocase o nouă întrunire la «Dacia». Ce putea să însemneze o asemenea acțiune a guvernului? Se închide fără de veste reprezentanța legală a țării și în locul ei se convoacă întruniri publice pentru ca înaintea unor oameni fără răspundere să se reguleze situația țării? Și se pune acolo să vorbească din partea guvernului un ministru cu pornirile nestăpânite ale răposatului Pallade, pe când în același timp oratorii opoziției înflăcărau auditorul dela «Dacia»? Dar ce putea rezulta din această simultaneitate combinată de guvern? Vroiă guvernul să devie agent provocator? Căci eră știut, că publicul dela întrunirea din sala «Dacia» aveà să facă o manifestare la cluburile opoziției. În asemenea cazuri este o datorie elementară, și fusese până atunci și lucru obișnuit, ca poliția — pentru a evita orice conflict — prin anume ordonanță să hotărască stradele, prin care să se poată mișcă mulțimea. La 8 Aprilie

1893 sub guvernul conservator, d. Sturdza, în capul studenților, sub pretextul unui pelerinaj la mormântul lui C. A. Rosetti, vroia să treacă din strada Clementîi pe dinaintea Palatului Regal, cu toate că ordonanța poliției afișată de mai nainte oprise această trecere și indicase strada Colții pentru mergerea manifestării spre cimitir, și atunci d. Sturdza a găsit un procuror înaintea cordonului întru paza ordinii, s'a luat la ceartă cu acest magistrat și deabiă după a treia somațiune reglementară s'a retras. Iar acum, în vremuri așa de agitate și pentru așa gravă chestie, poliția nu publică nici o ordonanță. Eră lipsă de prevedere? Sau eră o cursă pentru a învinge cu violența polițienească o opoziție parlamentară, care nu fusese învinsă cu regulamentul Camerii? La un prefect de poliție ca răposatul Caton Lecca și sub un asemenea guvern amândouă ipotezele sunt admisibile. În loc de ordonanță polițienească prefectul pune jandarmi și miliție ca să păzească accesul din Calea Victoriei spre Palat, deși eră spus anume de conducătorii dela «Dacia», că nu aveau de gând să treacă pe dinaintea Palatului, ci numai să manifesteze înaintea cluburilor opoziționiste; totodată poliția oprește și trecerea prin strada

Colții (unde erà locuința d-lui ministru Ionel Brătianu), și pentru a împrăștia mulțimea, ordonă o șarjă de cavalerie pe bulevardul Academiei; oamenii sânt astfel grămădiți în strada Enii, unde însă se văd opriți de un alt cordon militar și astfel, neputându-se strecurà nicăieri în drum liber, năvălesc să spargă cordonul militar, și multe lovituri și răniri sunt urnarea necesară a regretabilei ciocniri.

Rezultatul sângeroasei zile nu este însă cel așteptat de guvern, ci acel cunoscut din toate momentele analoage ale istoriei noastre contemporane de sub domnia lui Carol: căderea regimului. A doua zi d. Dimitrie Sturdza e silit să-și înainteze demisia și la 30 Martie 1899 Regele i-o primește. Se constată și aici adaosul necesar la vechia vorbă a lui Sallust, că guvernele se mențin ușor, dar și cad ușor prin aceleași mijloace, prin care s'au născut.

Însă dacă demnitatea națională și dreptatea istorică cereau deopotrivă retragerea ministrului-prezident Sturdza dela cârma țării pentru ispășirea celor făptuite, o cugetare omenească mai blândă nu se putea opri de a spera pentru încărunțitul om de Stat un prilej de reabilitare. Căci în afară de actele sale politice de când ajunsese conducătorul unui

partid și al unui guvern — situații, pentru care nu erà înzestrat dela natură cu însușirile cerute — d. Dimitrie Sturdza, prin neobosita sa activitate în folosul culturii românești, ajunsese a fi unul din oamenii cei mai însemnați ai generației sale în această privință, și nici o țară — necum a noastră — nu este așa de bogată în valori încât să poată renunța cu inima ușoară la vreuna din ele.

A fost dar o binefacere a soartei, că vicisitudinile politice și favoarea Regelui au dat în curând șefului partidului național-liberal puțința de a aduce țării servicii destul de prețuite pentru a lăsa mai în umbră aberațiunile din trecut.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1895—1899

114.

Contra adresei. «Minister personal». Despre ieșirea din parlament. Pretinsele alegeri libere. Opoziția nimicită. Violarea libertății presei. Batjocorirea ministrului de interne Fleva. Program de mistificare, în deosebi în chestia națională.

Sedința Senatului de la 21 Dec. 1895

MINISTERUL DIN ACEL TIMP :

Dimitrie A. Sturdza, prezident și externe,
Eugenie Stătescu, justiție,
Anastasie Stolojan, interne,
Petru Poni, culte,
General C. Budișteanu, rășboi,
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu), finanțe,
G. D. Pallade, domenii,
C. I. Stoicescu, lucrări publice.

Domnilor Senatori,

Am cerut cuvântul în contra proiectului de răspuns la mesagiu, pentru a dà cel puțin un glas omenesc opoziției, care în întreg parlamentul actual, și în deosebi în acest întreg Senat, este anihilată, este nimicită ca opoziție de partid. Trebuie să numim o opoziție anihilată, nimicită într'un parlament, când ea, prin numărul prea restrâns al membrilor săi, nu este în stare — nu zic de a-și exprima în modul cel mai energic atitudinea de opoziție, prin o propunere de dare în judecată, pentru care se cer 10 membri, dar nu este în stare nici să provoace o anchetă parlamentară, pentru care se cer 7 membri, nici să propue un proiect de lege din inițiativă parlamentară, pentru care se cer asemenea 7 membri, nu este nici măcar în stare să prezinte un simplu amendament la cea mai simplă lege, pentru care regulamentul Senatului cere subscrierea a 5 membri. Noi sântem în acest parlament numai 2, poate 3, și prin urmare nu avem altă putință decât de a cere cuvântul la chestiile supuse debaterilor d-voastră, dacă ni-l veți acorda și

nu veți închide discuția, și de a face interpelări. De acest drept, foarte redus, ne vom crede datori să uzăm din când în când în momente mai importante, după părerea noastră. Un asemenea moment important este cel de față.

D-lor senatori, momentul de față are după noi următoarea specială importanță. Votul Senatului asupra proiectului de adresă, care proiect între altele cuprinde și întreaga d-voastră încredere dată acestui guvern, votul d-voastră, zic, dacă va fi obținut pentru această adresă, precum a fost obținut ieri pentru adresa analoagă a Camerei, va face de atunci înainte pe actualul guvern ca să fie un guvern constituțional în toată duplicitatea cerințelor constituționale.

Până în acest moment, guvernul este tot constituțional, dar nu încă întregit; este guvernul Maiestății Sale, nu este guvernul expres aprobat de reprezentanții țării.

În adevăr, d-lor, într'un mod foarte corect constituțional, Maiestatea Sa are dreptul și datoria de a numi miniștri, dar știți că prin buna interpretare a constituționalismului, această numire a Maiestății Sale trebuie să fie aprobată, consfințită de celălalt factor al

suveranității, de țara legală, de țara reprezentată în parlament. Foarte corect constituționali sunt miniștrii Maiestății Sale până astăzi; vor fi întregi mâine, când vor avea și aprobarea d-voastră.

D-lor, n'aș fi insistat asupra acestui punct, dacă n'aș fi dator să mă felicit, împreună cu dv. toți, de acest moment al vieții noastre constituționale. Sper că de acum înainte falsa acuzare, pe care am auzit-o aducându-se de organele din fosta opoziție, de organele partidului dv., că guvernele imediat precedente erau guverne personale, va dispărea și nu se va mai repetă nici în viitor, în luptele noastre politice ¹⁾.

Această acuzare adusă de d-voastră guvernului precedent, eră cu atât mai falsă, cu cât ea nu se putea susține nici măcar din punctul de vedere al celor ce o aduceau.

Căci, d-lor, în privința întregimii constituționalității este o deosebire între primul ministru dela 1888 și între ministerul actual, și deosebirea este în favoarea ministerului dela 1888.

Ce este drept, la 1888, în Martie, dându-și

¹⁾ Vezi vol. 4, pag. 11 și pag. 111 și 112.

demisia d. Ioan Brătianu, cu toată majoritatea ce o avea în parlament, cu a sa contra-semnătură Maiestatea Sa Regele a numit cabinetul Teodor Rosetti; în acel moment însă era deschis parlamentul, așa încât a doua cerere pentru întregirea unui minister constituțional s'a putut îndeplini îndată. Lasă că acel parlament a mai fost deschis încă 10 zile după numirea ministerului Theodor Rosetti, și că putea dar să-și arate neîncrederea în contra lui, dacă voiă, ceeace n'a făcut. Dar în răstimpul acelor puține 10 zile s'a petrecut un fapt de cea mai mare însemnătate constituțională, faptul care dă cea mai sigură dovadă de încredere: budgetul elaborat de comisia bugetară a acelei camere s'a prezentat spre votare de ministerul Theodor Rosetti și a fost votat de aproape unanimitatea deputaților, votare, care implică și fondurile secrete, implică și deschiderea de credite, implică prin urmare constituționalicește și idea că acel minister era chemat să administreze țara în viitorul an bugetar.

Va să zică în momentul, în care acea Cameră a votat cel mai important act constituțional al unei Camere, budgetul țării, ministerul Theodor Rosetti era constituțional înde-

plinit după toate cerințele. De unde a eșit atunci acuzarea de minister personal? Cum a putut comite cineva această fundamentală eroare și amăgire a opiniei publice? În viața constituțională se întâmplă multe momente în care, când o parte, când cealaltă a suveranității ia inițiativa indicării unui minister. Se poate întâmpla ca un minister să fie indicat de parlament întâi, și apoi aprobat de Rege; dar se poate tot așa de corect să fie întâi numit de Rege, și apoi aprobat de parlament.

Amândouă aceste procedări sunt foarte corecte. Niciodată fraza de minister personal nu este justificată într'un stat constituțional. Și această eroare comisă de opoziția național-liberală cu cuvintele de «minister personal» s'a răzbunat astăzi, când avem înaintea noastră ministerul d-lui Dimitrie Sturdza mai puțin întregit decât ministerul dela 1888. Eu nu voi comite eroarea de a numi acest minister Sturdza un minister personal, din contră sânt dator să-l recunosc minister constituțional corect. Rămâne numai ca să fie întregit, mâine, și de votul d-tră.

Am făcut dar un progres, de care trebuie să ne felicităm în aceste solemne debateri,

dacă am înțeles cu toții acest punct constituțional și dacă prin urmare va dispărea fraza încurcătoare și falsă de minister personal de acum înainte din discuțiile noastre de partid.

D-lor, este așa de plăcut lucru, când un membru al acestei infime opoziții se poate felicita cu d-voastră împreună de ceva, încât îmi cer voie să adaug încă un element de felicitare. Trebuie să ne felicităm toți aceia care ținem la dezvoltarea bună a sistemului constituțional, de faptul petrecut acum câteva săptămâni, când acest minister a venit înaintea parlamentului trecut cu decretul de dizolvare. Am fost și eu față; era de datoria mea să mă duc acolo, era un act constituțional necesar de făcut și era de datoria, cred, a foștilor deputați să asiste la citirea unui mesagiu, fie și a unui mesagiu de dizolvare.

Am fost fericit să văd acolo pe mai mulți din foștii mei colegi, cari își dedeseră demisiunea colectivă cu câteva luni mai înainte. O demisiune colectivă — nu știu dacă îmi eratați această apăsătoare, — o găsesc totdeauna într'un stat unde nu sunt lupte de naționalități, într'un stat unitar ca națiune cum e al nostru, o găsesc totdeauna o greșală de pro-

cedare constituțională. Nu e bine să se pue vreodată în suspiciune legalitatea unui parlament; dacă pe aceasta o sdruncinăm, totul se clatină în opinia publică.

Rău a făcut, după părerea mea (și am zis-o și în trecut în contra opoziției unite când a părăsit parlamentul pentru a merge... unde? pe stradă?), rău a făcut și în rândul din urmă opoziția d-voastră când a părăsit parlamentul cu o demisiune *en masse*. Și s'a răzbunat și aceasta imediat, fiindcă atunci, când a fost vorba să se citească mesagiul de dizolvare a fostului parlament, această opoziție, față cu care majoritatea veche a fost destul de cuminte ca să-i respingă demisiunea, a fost obligată să profite de fapta cuminte a majorității și să reintre pentru acel moment în parlament. Prin demisiunea colectivă, opoziția d-voastră făcuse să atârne soarta ei parlamentară de bună voința adversarilor din majoritate, și numai în urma bine-voitoarei respingeri a demisiunii d-v. ați putut avea mulțumirea să vă aflați în parlament în momentul dizolvării lui. Și este foarte bine că v'ați aflat acolo.

De ce e bine și important? E important, fi-

ind-că astfel s'a dat Regelui nostru, al cărui constituționalism sântem toți unanimi a-l recunoaște și a-l lăuda, puțința de-a fi în adevăr corect constituțional, și atunci când ministerul trecut și-a prezentat demisia, de a da succesiunea unui minister al opoziției din parlament și nu al opoziției de pe stradă. Intr'un Stat constituțional nu se iau ministerele de pe uliță, ci din parlament. De aceea să ne felicităm cu toții, că vechia majoritate parlamentară nu v'a primit demisiunea și că acea demisiune colectivă e azi parcă n'ar fi fost.

In fine să ne felicităm, d-lor, că n'am mai trecut prin faza cam copilărească în viața constituțională a unui minister de tranziție. E un fapt îmbucurător, că și de astă dată s'a putut face transmiterea guvernului dela partid la partid, și că a dispărut interregnul acela, în care toată administrația țării era lăncedă, ba chiar întreruptă.

Sub aceste bune auspicii începe pentru noi discuția proiectului de răspuns la mesagiu.

D-lor, mesagiul de față se distinge prin o mare sobrietate în privința programului activității legislative. Sobrietatea e un lucru foarte bun. Naște numai întrebarea, dacă este vorba

de opera acestei singure sesiuni, în care caz programul de lucrări poate fi suficient, sau de o întreagă legislatură, în care caz programul este cam sărac.

D. ministru-prezident — dacă nu mă înșel — la Cameră a zis că este vorba numai de această sesiune.

Imi permit a releva atunci, că mesagiul nu este tocmai clar în exprimarea sa. El vorbește de întreaga legislatură; lasă că zice din capul locului «o nouă legislatură își ia astăzi începutul», dar la sfârșit, după ce a enumerat proiectele de legi, zice: «noua legislatură deschide d-v. un câmp întreg de activitate», și are aerul redacțional, că aceste proiecte de legi după planul guvernului sânt tot ce va alimenta activitatea d-v. parlamentară. Este un vegetarianism în această alimentare, care poate fi foarte igienică pentru starea de puteri a partidului, dar care nu știu, dacă răspunde la importanța unui moment solemn. În acest moment partidul național-liberal este chemat să arate țării, ce valoare a putut păstra după încetarea din viață a marilor săi fondatori Ion Brătianu și C. A. Roseti, ce roade a dat activitatea acestora în a doua generație, cu

ce avânt și cu ce perspectivă se prezintă partidul sub noua conducere a eruditului d. ministru-prezident Dimitrie Sturdza? Și într'un moment de o asemenea solemnitate, de regrete pentru trecut, de speranțe pentru viitor, guvernul d-stră ne spune în primul său mesagiu, că se va face o îndreptare la legea judecătoriilor de ocoale, o amplificare la domeniul cu legea pescăriilor, o organizare a mijloacelor de transport, pe uscat și pe apă, de și sunt deja organizate prin rețelele drumului de fier și prin câte-va vapoare, și oare-care schimbări la legea învățământului primar. Foarte bine; firește, poate să fie nevoie de ceva meremet la ceea-ce arhitecții din ministerul precedent au construit; la fie-ce casă după 2—3 ani se cere ceva meremetiseală de zidari, foarte folositoare.

În mijlocul acestei meremetiseli parțiale, la care se mărginește programul guvernului, se arată deodată planul unei mari construcții, descentralizarea administrativă sub formă de reforma legii comunale, a legii județene și a legii pentru serviciul exterior al ministerului de interne. Oh! aceasta în adevăr este o foarte gravă, foarte importantă lucrare.

Este o cestiune, care ea singură, dacă va fi

bine rezolvată de d-voastră, poate să alcătuiască pentru o întreagă legislatură viața foloșitoare a unui partid. Numai, d-lor, nu știu cum se face: tocmai asupra acestei cestiuni, singura — scuzați-mă — care în mesagiu relevază ceva nivelul noului guvern și al vechiului partid, tocmai în această privință se vede în opinia publică și aici în parlament oarecare ezitare. Mai întâi am citit că s'a numit de vre-o câte-va săptămâni o comisiune care să elaboreze descentralizarea. Excelenți bărbați teoretici în acea comisiune, dar aici nu e vorba de teorii. Dacă ideile d-voastră practice nu sânt încă elaborate din vremea opoziției, așa încât asupra unui lucru atât de fundamental, cum e descentralizarea administrativă, să aveți ideile — aș zice și proiectele — gata, și deabiă acum începe a lucra o comisiune, atunci mai va cu descentralizarea administrativă. Așa legi de descentralizare sânt în multe țări și nu avem decât să le traducem din diferite cărți; dar cestiunea cea grea este de a le adapta la noi.

Și care oameni practici, foști primari, foști prefecti, foști miniștri sânt în acea comisiune ca să cunoască păsurile țării din experiență,

și să avem încrederea că va eși dela ei un elaborat folositor?

Și ce e mai curios: tocmai la această inofensivă și anodină indicare a mesagiului, care nu face alta decât a reproduce ceea ce stă în Constituție, că adică să se facă legi de descentralizare și nimic mai mult: tocmai aci comisiunea d-voastră de adresă e cuprinsă de un fel de scepticism, și, nu știu de ce, în fața M. S. Regelui, într'o adresă de simplă parafrază pentru celelalte enunțări ale mesagiului, comisiunea Senatului se vede apucată de gândul matur al precauțiunii pentru viitor și-și face rezervele sale exprese față de d. ministru de interne.

E ciudat acest caz! Firește, Senatul liberal va vota cu încredere legile de descentralizare, va căută însă să nu jicnească unitatea administrativă a Statului. Dar oare a zis ministrul așa ceva? A indicat el, că vrea să jicnească sau aveți vre un prepus că are să jicnească unitatea administrativă a Statului? Ministrul zice numai că are să prezinte o lege de descentralizare, ca să se conformeze Constituțiunii, și d-voastră îl întâmpinați numai de cât cu o proptea de bănuială?

Nu e așa? E caracteristică această rezervă.

De altminteri și cu această rezervă răspunsul d-voastră la mesagiu este o simplă, dar cam lungă, parafrază în întregime a sa cu o singură excepție: alineatul dela început. Intru cât adresa este o parafrază, n'am nimic de zis; dar în privința frazelor dela început să-mi dați voie să fac câteva întâmpinări.

Aliniatul I-iu, cel principal, iată ce zice pe la mijloc: «De astă dată practica libertății electorale a fost o realitate».

De astă dată numai?

Ce însemnează acest «de astă dată»? După onor. meu preopinent d. Vergati, în foarte interesanta d-sale cuvântare, «de astă dată» ar însemnă o deosebire de epoca guvernului conservator imediat precedent. Inșă «de astă dată» mai pe românește însemnează acum, în deosebire de tot ce a fost altă dată, fie că au fost la guvern conservatorii sau liberalii...

O VOCE. Nu este exact, căci pe timpul liberalilor n'a fost chinorosul.

D. MAIORESCU. Nu știu, d-lor, dacă este autorizată infima d-tră opoziție să interpreteze gândul onor. comisiuni a răspunsului la mesaj, în sensul că «de astă dată» însemnează de astă una și singură dată, și că prin urmare este vorba de o diferențiere atât de

guvernul imediat precedent cât și de guvernul liberal dela 1876 - până la 1888. Dacă aceasta ar fi și interpretarea d-voastră, atunci observațiunile mele anume asupra cuvintelor «de astă dată» ar putea încetă. Dacă însă ar fi între noi o divergență la părerea aceasta, atunci sunt dator să vă răspund cu un singur și foarte scurt citat, un citat, care nu este dela cel dintâi venit, nu este o părere răseală a unui membru nedisciplinat din partid, ci un citat al unui fruntaș de partid, al unuia din cei doi întemeietori ai partidului național liberal; și cred că veți fi în totdeauna doriți să ascultați cuvintele lui, măcar că ele sânt astăzi reproduse de gura nedemnă a unui opozant: este vorba de C. A. Rosetti! Răposatul Rosetti în ședința Camerei dela 2 Aprilie 1884, în Camera cea mai importantă a regimului Brătianu, căci cea din urmă de tot, cea dela Ianuarie și până la Martie 88, nu se prea socotește, în acea dela 2 Aprilie 1884 zicea:

«Din această Cameră și din cealaltă și din cele de mai nainte, foarte mulți dintre noi ne-am dus la d. ministru și i-am zis: dă-mi un bilet să mă aleagă, și cei mai independenți sau cei mai dibaci (știți că aveă mult

«spirit răposatul C. A. Rosetti), cei mai di-
 «baci ziceau: d-le ministru, te rog scrie-i pre-
 «fectului să nu mă susțină, nici să mă com-
 «bată. Eu acuz, combat pe actualii miniștri,
 «pe cari îi stimez și iubesc, când văd că se
 «fac asemenea lucruri, dar cel puțin recu-
 «noașteți că acești miniștri și primul nostru
 «ministru la 1881, dacă nu mă înșel, și-a dat
 «demisia zicând că nu mai poate administra
 «cu acele cerșetorii ale acelora cari sunt aleși
 «prin cerșetorii».

Din această Cameră și din celelalte de mai
 nainte nu ați crede, d-lor, că s'a zis așa ceva
 de C. A. Rosetti. Pare că o zice cine știe ce
 opoziție sistematică!

O zice însă chiar C. A. Rosetti, și încă
 adaogă:

«Au zis numai că se duc în mijlocul na-
 «țiunii, dar eu nu am văzut pe nici unul să
 «se ducă. Imi pare rău că nu s'au dus și-mi
 «pare și mai rău că nici unul din partidul
 «meu nu se duce, decât numai când sânt ale-
 «geri, având pe prefect la braț».

Nu este așa, d-lor, după această ilustră ca-
 racterizare a alegerilor sub regimul Brătianu,
 sânt în drept a interpreta că în gândul co-
 misiunii d-v. «de astădată» însemnează *de astă*

singură dată, deà D-zeu să fie și de acum înainte, că până acum n'a fost niciodată.

A! da, în orice caz s'a făcut un progres, dar *de astădată*, grație bunei îngrijiri în această privință a d-lui ministru de interne, n'ar mai fi putut zice reposatul C. A. Rosetti că merg *cu perfecții la braț* candidații de deputați; poate izolat prin unele locuri, dar desigur în generalitate nu. Au dispărut în mare parte presiunile prefectorale, și s'au înlocuit prin presiunile comitetelor electorale. Dar, d-lor, pentruca să ne felicităm și noi de aceasta și ca să putem aprobă și noi fraza «de astădată practica libertății electorale a fost o realitate», ar trebui să mai fie îndeplinite câteva cerințe, cam multe, despre cari va fi poate de folos să stăm la vorbă.

Inspirați de bunul gând al d-v. de a vă felicita de libertatea alegerilor, avem și noi speranța că ne vom putea înțelege asupra dorințelor, ce dimpreună să le mai manifestăm pentruca să devie o adevărată realitate ceea ce deabia a început să fie o dorință de realitate.

Și, mai întâi o întrebare: Să fi fost în adevăr realitatea libertății alegerilor care a dat acest rezultat? Să fie autorizat d. raportor a

zice, că așa cum au dat alegerile rezultatul lor, țara «s'a arătat demnă de legile cari o cârmuiesc?» Nu cred, și tocmai fiindcă rezultatul nu-l cred demn de legile cari ne cârmuiesc, nu cred că practica libertății electorale să fi fost așa de reală, căci preă este deplorabil rezultatul acestei prime încercări a d-voastră.

Domnilor Senatori, știu că în multe vorbiri ale d-lui prim-ministru se relevă cu o — după părerea mea — unilaterală povestire istorică, și în alte vorbiri ale d-sale numai prin un soi de energie de limbajiu fără multă Istorie, că numai partidul național-liberal a făcut lucruri importante în țară și că partidul opus, conservatorii, nu au făcut nimic, că nu au încredere în națiune, că vor să se sprijine numai pe străini, și celelalte obiecțiuni fundamentale, cari tăgăduiesc legitimitatea existenței partidului conservator.

Și dacă d. raportor al adresei se feliicită de rezultatul obținut, care rezultat este conform cu ideile arătate de d. prim-ministru, dacă țara «demnă de legile noastre» a dat o aproape unanimitate de naționali-liberali și a anihilat partidul conservator în parlament, atunci vă întreb, d-lor Senatori, ce mai în-

semnează în țara asta sistemul constituțional?

Dacă s'a putut zice în privința Constituțiunii dela 1866, că aceea a fost un compromis între partide, nu veți putea tăgădui însă că Constituțiunea reformată la 1884 a fost opera partidului național-liberal *singur*; căci, deși erau câțiva conservatori în acea Constituantă — între cari și eu —, noi ne-am opus la revizuire. Va să zică, revizuirea din 1884 este exclusiv opera d-v. de partid. Puteați atunci să revizuiți legea fundamentală a țării cum credeți mai bine pentru această țară; puteați să nu admiteți idea de constituționalism cu sistem parlamentar.

Dar din momentul, în care ați păstrat în Constituțiune idea fundamentală: Regele inviolabil și neresponsabil și numai miniștrii responsabili, din chiar aceasta rezultă că trebuie să fie în jocul normal al Constituțiunii altcineva decât partidul propriu al unui ministru, care să poată trage la răspundere pe miniștrii și să exercite controlul.

De aceea e de netăgăduitul miez, e de esența sistemului constituțional ca să existe cel puțin două partide; sunt unii cari merg cu doctrinarismul până a zice că numai două partide să existe, nu cred că aceasta este modern

exact, — dar cel puțin două partide trebuie să existe. Dacă nu există, putem avea un Cezarism democratic, dar sistem parlamentar nu avem.

Când dar fruntașii întemeietori ai partidului d-v. au zis, că pentru această țară le convine sistemul constituțional și parlamentar, ei au zis, implicite, că în această țară trebuie să fie cel puțin două partide, în or-ce caz control serios de la partid la partid, și dacă aceasta au voit-o, și aceasta este esența constituționalismului, atunci care Senat cuminte se va putea felicita, fie că ar fi conservator fie că ar fi național-liberal, de rezultatul unor alegeri, cari au adus în parlament anihilarea partidului opus? Anihilarea unui partid opus în parlament este pentru timpul acestui parlament, anihilarea esenței constituționale. Și dacă țara nu a știut să dea alt rezultat de cât acesta, atunci cu regret o spun, că nu s'a arătat demnă de legile fundamentale, cari îi guvernă viața publică.

Atunci nu ne-ar rămânea de cât speranța unei îndreptări în viitor și datorită ca să contribuim cu toții a crește țara spre o mai mare independență a corpului electoral.

Dar, d-lor, eu cred că țara nu merită această imputare. Nu merităm noi să ni se spună,

după 30 de ani de regim constituțional, că sântem așa de orientalicește înapoiți, încât să nu fi existat nici măcar simțimântul elementar despre condițiile esențiale ale regimului constituțional, despre necesitatea unui control efectiv în parlament din partea altui partid.

Nu cred, d-lor, și vă rog să nu mă lăsați pe mine, un slab opozant, să fiu singur în cercetarea cauzelor acestui deplorabil rezultat al alegerilor din urmă; asociați-vă cu mine și unii din d-voastră, mai ales din d-voastră ca liberali, pentru ca împreună să ne dăm seama de cele petrecute și să nu cădem în iluzia proiectului de adresă, care ne vorbește de *realitatea* libertății alegerilor parcă ar fi în drept să creadă, cum zice francezul *que c'est arrivé*, pe când în fapt nu e *arrivé* de loc, și trebuesc din contră căutate cauzele răului în procedările partidului d-voastră.

D-lor, au lipsit unele în alegerile trecute și au fost unele prea mult. Înțelegeți, d-lor, că nu voi înjosi această discuție cu analiza cauzurilor individuale de presiuni or de neregularități locale. Că s'a constatat, într'un district, la o alegere, o suveică, cazul este izolat. Este poate de regretat, fiindcă eră tocmai un

singur caz, că nu s'a reprimat cu mai multă energie din partea Camerei. Ar fi fost mai frumos, pentru unanimitatea parlamentară, dacă se invalidau acele alegeri din Focșani constatate cu suveică; însă chestia este prea izolată pentru a câștiga mare importanță. Nu voi vorbi nici de fenomenul curios că acolo unde s'au prezentat, nu reprezentați ai «infamei reacțiuni», ci naționali-liberali, însă disidenți, față cu comitetul național-liberal, chiar aceștia n'au putut răzbate contra comitetului.

Nu voi vorbi nici de acțiunea administrativă a multor comitete electorale ale partidului d-voastră.

Mă voi opri însă puțin asupra a două fenomene locale, care m'au surprins, fiindcă stau în legătură cu alte fenomene anterioare din mai multe locuri.

M'a surprins faptul, că și la Focșani, și-mi pare că și la Galați, s'a încercat un fel de atentat în contra libertății presei. La Focșani a fost împedicată o foaie de disidență liberală să iasă, și la Galați s'a făcut mizerii unuia, care asemenea voiă să scoată o astfel de foaie. Știu, sânt convins, că d. ministru de interne ar fi reprimat aceste acte cu mare energie; m'a surprins însă, d-lor, faptul în sine, fiindcă

stă în legătură cu altele pe cari le semnalez în fața d-voastră, cu speranța ca să nu se mai producă niciodată în viitor.

Este o adevărată contradicție, o contradicție uimitoare, că tocmai de câte ori este la putere regimul liberal, se întâmplă mici sau mari atentate în contra libertății presei, cari atentate nu se întâmplă când sunt conservatorii la putere.

Cine știu, și cei istoricești culți dintre d-voastră o știu, ce însemnează, de ce absolută primă ordine pentru dezvoltarea libertății într'un Stat este libertatea presei, acela va fi alături cu mine ca să zică: ceea ce trebuie mai întâi de toate împiedicat, reprimat, mai ales din partea unui guvern național-liberal, este violarea libertății presei.

D-lor, multe rele, după părerea d-voastră, va fi făcut guvernul trecut, dela 1888 până acum.

S'a atins însă cineva de libertatea presei sub acel guvern? Aceasta nu.

În timpul guvernului Ion Brătianu, s'au făcut câteva atingeri la libertatea presei. Este în memoria tutulor brutalitățile, vandalismul, cucare s'a devastat redacțiile jurnalelor opoziției, în deosebi redacția *Epocei*, și redacția *Binelui Public*, organul Vernescanilor, acum

prietenii d-voastră, și încercarea de devastare a jurnalului *L'Indépendance-Roumaine*.

E constatată astăzi conivența guvernului. Prefect de poliție erà atunci d. Moruzi, ministru de interne de fericită memorie, d. Radu Mihai.

Astăzi sântem încântați a vedeà ca ministru de interne pe onor. d. Fleva, care știe ca și mine că erà de conivență poliția de atunci, cu acele devastări.

D. N. FLEVA, *ministru de interne*. Nu știu aceasta, protestez. Dacă aș fi știut, aș fi spus-o la început. Am strigat pe urmă, dar nu pentru acest fapt.

D. TITU MAIORESCU. D-lor, eram atunci în opoziție, ca și acum. Numai că eram atunci mult mai puternic în opoziție, nu din cauza slabelor mele puteri, dar fiindcă eram *împu-ternicit* de onor. d. Fleva, împuțernicit anume să fac o interpelare asupra devastării redacțiilor, în acea Cameră. Interpelare, care o țintă aveà: să stabilească conivența guvernului, și am stabilit-o în numele întregii opoziții. Sânt convins că actualul d. ministru de interne nu va tolerà așa ceva. Și, deși văd pe onor. d. Moruzi astăzi prefect la Dorohoi, dar nu știu dacă acolo la Dorohoi desvoltarea

presei este așa de importantă, încât să ne putem aștepta, cu oarecare temere, la vreun atentat asupra presei din Dorohoi.

Astăzi se încearcă un atentat în contra presei la Focșani, se mai încearcă la Galați. Curios aceasta, când sunt liberalii la putere!

Apoi, d-lor, libertate nu înseamnă ca să fii tu liber să faci ce vrei, aceasta o vrea și oarecare despot. Libertatea se arată, când lași tu adversarul tău liber să facă ce vrea, numai să rămâe în limitele legilor. Nu ești tu liberal când faci ce-ți place ție; ești liberal când lași pe celălalt să facă ce-i place lui în marginile legii.

Partidul liberal nu se arată puternic ca partid liberal când respectă numai drepturile sale, căci acestea și le caută fiecare, ci atunci când respectă drepturile celuilalt.

Onor. d. ministru de interne, despre care înainte de a vorbi acum, mărturisesc că eram mult mai sigur, dar care, după întreruperea ce mi-a făcut adineaori și care are aerul de a contesta o parte a vieții sale trecute, m'a lăsat mai puțin sigur, dar însă totuși cu oarecare rămășiță de siguranță, onor. d. ministru de interne, zic, nu va tolera, după câte a pățit atunci, nici un asemenea atentat în

contra libertății presei. Să-mi permită să-i atrag atenția asupra noului prefect al capitalei, numit de d-sa, a aceluia în mâna căruia în parte stă siguranța elementară a noastră, a celor din capitală în genere și în special a ziariștilor, cari își aduc aminte de pățania de la *Epoca* și *Binele public*.

VOCI. Și dela *Adevărul* din anii trecuți.

D. TITU MAIORESCU. D-lor, onor. d. P. Stătescu, de ieri numit prefect al poliției capitalei, n'am onoare să-l cunosc personal, îl cunosc numai dintr'un singur act al vieții d-sale politice, care e așa de remarcabil, așa de incredibil, încât merită să fie adus și la cunoștința d-voastră și a d-lui ministru de interne.

Onor. d. Stătescu a fost prefect de Tulcea acum, și erà prefect la Tulcea și sub guvernul Brătianu. Când erà atunci prefect la Tulcea, în August 1888, afișase următoarea ordonanță pe care v'o prezent în original:

ORDONANȚĂ.

«Noi, prefectul districtului Tulcea, pentru motive de ordine publică, în virtutea art. 29 din legea organizării Dobrogei, dispunem ca de la publicarea acestia, toți proprietarii de tipografii din acest district, să nu mai imprime nici un jurnal sau broșură

«care să aibă un caracter de politică militantă ori în-jurii, mai înainte de a ni se presenta asemenea scrieri
«spre cercetare.

«Prin această dispozițiune însă, nu se esclude dreptul de a imprima denunțări de abuzuri când ele vor
«fi semnate de autor și va declara că ia răspunderea.

«Contravenientului i se va aplica măsura de închiderea stabilimentului».

Tulcea, 10 August, 1888.
No. 4292.

Prefect, STĂTESCU

Iată un prefect național-liberal, care înființează cenzura prealabilă și care impune jurnaliștilor să subscrie și să fie răspunzători de ceea ce au scris, căci altfel îi amenință cu închiderea administrativă a stabilimentului. Așa de puțină creștere politică liberală pare a avea acest înalt funcționar al partidului național-liberal, încât nici nu-și dă seamă de enormitatea ordonanței ce a emis-o.

Am citit și eu art. 29 din legea organizării Dobrogei dela 1879, l-am notat aci, și în acest articol găsesc, că prefectul are dreptul ca toți prefectii, de a face ordonanțe pentru menținerea ordinii publice, d. ex. pe strade, pentru atrupamente etc., însă legea organizării Dobrogei, la art. 6, zice:

«Locuitorii din Dobrogea, până la promulgarea legilor prevăzute la art. 4 (reprezen-

«tarea în parlament), se bucură *de pe acum* «de drepturile cetățenești cuprinse la art. 5, «23, 25, 28 din Constituție. Guvernul însă, prin «decret domnesc, poate opri întrunirile periculoase ordinii publice».

Iar Constituția zice la art. 5: «Românii se «bucură de libertatea conștiinței, de libertatea «învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor».

Așa dar singura rezervă afară de participarea la parlament, pe care o face legea organizării Dobrogei, este că guvernul «prin decret domnesc» poate opri «întrunirile periculoase ordinii publice» și această singură rezervă dovedește că este cu atât mai mult garantată libertatea presei ca una din binefacerile, cu cari liberalii din vechea patrie voiau să îmbrățișeze pe locuitorii din provincia alipită. Și atunci un prefect liberal înființează cenzura și confiscarea teascurilor unui ziar! Sânt convins, că d. ministru de interne va avea destulă autoritate asupra acestui înalt funcționar, mai ales în ziua în care autoritatea d-sale va fi așa de bine stabilită, încât să o vedem trecând și la conducerea organului principal al partidului, *Voința Națională*; căci trebuie să dorim ca să vedem nu numai

noi în opoziție, nu numai d-voastră din unanimitate, dar mai ales ceilalți oameni din țară, că încetează cât mai curând necuviința ca în mijlocul vieții noastre parlamentare, organul oficios sau oficial al unui partid, să-și bată joc în modul cel mai nedemn de ministrul de interne al aceluiaș partid, să intre în viața sa privată și să ia în batjocură o ocupație foarte amabilă a d-sale ca muzica și să meargă cu necuviința până acolo încât la vorba «cazul ciudat», termen cunoscut din «Voevodul Țiganilor», să răspundă cu vorba *caș* ciudat, ca să aducă și mai direct aminte de o anecdotă populară în privința Țiganilor.

Este nepilduit, ca tocmai un organ liberal, în loc să se bucure, că un om de talent, din orce origine și din orce gintă încorporată în noi ar fi fost, a știut să se înalțe și să fie conducător al partidului, să vie din contră să-i aducă aminte cu imputarea aceasta presupusa origine într'un mod așa de trivial și de batjocoritor. Lucrul e spre rușinea situației actuale. Acest scandal ne mai pomenit într'un guvern, din câte s'au succedat la noi, sper că va încetă pentru onoarea vieții noastre publice întregi.

Ar mai fi ceva de adăugat, d-lor, pentru

ca libertatea alegerilor să fie în adevăr o realitate; ar mai fi de adăugat, că atunci când se prepară, fie în lupta anterioară a opoziției fie în chiar epoca electorală, partidele în luptă unele cu altele să caute a fi sincere și a nu înșelă așteptările alegătorilor. Fiindcă sântem încă o țară nu de tot pregătită pentru viața constituțională, e tocmai datoria noastră, necum datoria conducătorilor de partid, necum datoria miniștrilor M. Sale, de a lumina țara și corpul electoral pentru o conformitate deplină între speranțele deșteptate și hotărârea unui partid de a le îndeplini. Căci dacă nu se face așa, atunci se produce o falsificare în spiritul alegerilor, aceasta trebuie tot așa de bine evitată, pe cât trebuie evitată brutalitatea materială.

Ei bine, toată campania de opoziție a d-voastră în contra guvernului trecut a fost dusă pe trei cestiuni principale: pe legea maximumului, care a produs o mică răscoală în București și o răscoală de țărani la Bacău; a fost dusă pe neconstituționalitatea legii minelor, care v'a dat și pretextul de a demisiona colectiv din Cameră și a mai fost dusă — eram să zic mai pre sus de toate — pe înflăcărarea simțimintelor naționale în contra asupririi Ro-

mânilor din partea Ungurilor, cum ne-o prezentă aci în Senat șeful partidului d-voastră, onoratul d. Dimitrie Sturdza, astăzi ministru-prezident.

Sânt exact în enumerarea aceasta a ideilor d-voastră din opoziție?

E adevărat că aceste trei cestiuni erau cele mai principale, cu care agitați d-voastră opinia publică în contra guvernului trecut?

Dacă recunoașteți cu toții, că este adevărat, ați mai trebui să recunoașteți împreună cu mine următoarea consecință: Atunci când oamarii de seriozitatea, erudițiunea și experiența d-lui ministru-prezident, cu numele său istoric, vin și spun țării: legea minelor e neconstituțională, e o lovire a Constituțiunii — las la o parte legea maximului ca prea puțin importantă față cu o lovire de Constituțiune — și când acelaș șef al partidului d-voastră vine aici în Senat și zice că guvernul conservator este *nemernic*, fiindcă într'o cestiune vitală pentru noi, cum este cestiunea Transilvaniei, n'a făcut ce putea și ce trebuia să facă un guvern, adică să vie în ajutorul Românilor de dincolo, să intervie — și putem să luăm orice alt cuvânt mai propriu — să lucreze ca un *samsar cinstit* pentru a se îndreptă soarta

lor; când dar astfel vorbește un șef în numele partidului său, partid care se prezintă așa de frumos înaintea poporului cu numele atrăgător de partid național și liberal: sânt în drept să zic că întreaga țară după alegeri se așteptă ca cel puțin aceste două lucruri au să fie realizate de acest partid venit la putere. Da sau nu: primează aceste două lucruri pe toate celelalte? Cum se face atunci, ca tocmai aceste două cestiuni de cea mai mare importanță, după ce au servit d-lui ministru-prezident pentru agitarea țării în vreme de opoziție, să nu mai figureze astăzi de loc în programul d-sale, după ce a ajuns la guvern?

Aceasta se numește, d-lor, o foarte fină falsificare ideală, intelectuală, a alegerilor, o falsificare mai periculoasă decât cea materială.

Să mai insistăm ceva asupra acelor două cestiuni, fiindcă prea sunt importante pentru acțiunea d-voastră de partid. Dacă în adevăr viața noastră politică este viața într'un stat constituțional, atunci un atac în contra Constituției trebuie imediat respins, o violare a Constituției trebuie *imediat* reparată. Dacă în adevăr s'a violat, după cum ziceați, Constituțiunea prin legea minelor, atunci ce fel de guvern sunteți, când d-voastră, care veniți cu

primul mesagiu nu ne vorbiți decât de mere-metiseala legii învățământului primar, a legii judecătoriilor de ocoale și de organizarea pescăritului, și nu atingeți măcar într'un cuvânt reparația Constituțiunii violate? Dar este a ne bate joc de Constituțiune și de viața noastră publică, dacă acele vorbe mari nu însemnau nimic în cugetul d-voastră; este a ne bate joc și de țară, când luăm în gură asemenea cuvinte ca violarea de Constituțiune la împrejurări de opoziție, iar când venim la guvern, nu mai pomenim nimic de ele parcă nu s'a întâmplat nimic!

În fapt, e evident d-lor că nu s'a violat Constituțiunea. Căci dacă s'ar fi violat, partidul național-liberal trebuia ca înaintea oricărei alte legi să caute să repare Constituțiunea violată. Și fiind-că n'a făcut aceasta, putem să avem mângâerea că n'a fost violată, și că vorbele din trecut nu erau decât o pregătire electorală!

Acum rămâne numai ca să se felicite comisia adresei d-voastră de această practică a libertății electorale devenită o realitate? Eu nu mă felicit de această practică, și nu vă felicit nici pe d-voastră.

În cestiunea națională, d. ministru-prezi-

dent, în discursul d-sale program dela Iași, ținut într'o zi nefastă, Octomvrie în ziua de 13, se exprimă astfel:

«In cestiunea națională, situațiunea noastră «este clară și netedă...

«Monarhia austro-ungară, așa cum e constituită, este o necesitate de prima ordine «pentru echilibrul european ca și pentru siguranța Regatului nostru. In această privință «nu pot existà cugetări deosebite și nici nu «au existat... S'a mai răspândit încă o vorbă, «că ne amestecăm în afacerile interioare ale «Regatului ungar. Nici aceasta nu este exact» (va să zică nici ca samsar cinstit). «O dorință «însă ne cuprinde pe toți: ca neînțelegerile «și vrajba dintre Români și Maghiari să înceteze, și ca o armonie frățească să domnească «între ei, căci interese reciproce cer ca Regatul României să întreție cu Regatul vecin «relațiunile cele mai amicale».

Remarcați expresia d-lui Sturdza ministru prezident la Iași, că pentru siguranța noastră este necesară monarhia austro-ungară *astfel cum este constituită*, adică cu dualismul dela 1867, care cuprinde în Ungaria și Transilvania și în care Ungarie la 1868 s'a adăogat și Croația, dualism în contra căruia o parte din

mișcarea națională politică de dincolo de Carpați, tocmai acea parte care pareă că este mai simpatică onor. d. Sturdza când eră în opoziție, s'a ridicat. Va să zică superlativul prieteșugului relațiunilor celor mai amicale avem să-l întreținem noi Regatul Român cu Statul vecin, cu monarhia austro-maghiară, cu Imperiul austro-maghiar, așa cum e constituit fără nici un amestec în afacerile interioare ale regatului ungar.

N'am decât să exprim felicitările mele d-lui ministru prezident pentru limbagiul d-sale ca ministru de externe, felicitări ce le exprim cu atât mai sincer în privința acestui limbagiu, cu cât el este *identic* cu limbagiul ținut de d. Lahovari și de d. Carp. Dacă vrea să releve d. ministru de externe și ministru-prezident vre-o deosebire între aceste cuvinte ale d-sale dela Iași și cuvintele fostului ministru de externe Lahovari, sânt îndată gata a retrage cuvântul *identic*.

Fiindcă d. ministru Sturdza nu relevă nici o deosebire și nu va releva nici una, rămâne absolut neexplicat, pentru ce d-sa, când eră în opoziție, aici în Senat, a numit guvernul din care făcea parte d. Lahovari, *nemernic*,

și nemernic anume din cauza acestei atitudini identice.

Dacă vorbesc de identitate între actualul ministru Sturdza cu fostul ministru Lahovari, înțeleg identitate ca idee fundamentală.

Ca redacțiune a cuvintelor aș îndrăzni să fac o mică observare ce o supun cu desăvârșire apretierii d-lui ministru de externe. După umila mea părere relațiunile internaționale dintre State se întrețin de regulă dela ministru de externe la ministru de externe, sau dela ministru de externe la ministru plenipotențiar sau rezident. Aceasta este relațiunea oficială.

Imperiul Austro-Ungar, politicește, față cu țările străine, are un singur ministru de externe la Viena, precum are și un ministru plenipotențiar la București, regatul ungar nu are ministru de externe special, nici un ministru special la București. Noi avem un reprezentant comercial la Pesta, un consul general, dar ministru rezident sau plenipotențiar cu atribuțiunile lui politice nu există în Pesta din partea nici unei țări. Al nostru e la Viena. Va să zică regatul ungar, ca relațiuni politice internaționale, nu este direct în raporturi cu noi, ci imperiul austro-ungar. Cred că este important pentru Români ca să se știe că este

imperiul austro-ungar, cu care avem relațiuni de întreținut corect diplomaticește. Cred că așa s'ar fi exprimat d. Lahovari.

Actualul d. ministru de externe însă nu se exprimă așa, ci d-sa declară că interesele reciproce cer ca să întreținem relațiunile cele mai amicale — cu superlativul — între cine? Intre regatul Român și regatul vecin, relațiuni cu regatul, cu guvernul din Buda-Pesta, peste capul ministrului de externe din Viena?

Eu cred că această mică inadvertență diplomatică nu ar fi făcut-o d. Lahovari, de altfel d. Lahovari subscrie pe deplin declarațiunile d-lui ministru de externe Sturdza.

Trec acum, d-lor, la exprimarea unei ultime dorinți în privința libertății alegerilor. Aceasta este, ca în epoca electorală miniștrii Maiestății Sale mai ales, miniștrii încă nu pe deplin complecțați prin încrederea țării, când țin întruniri electorale publice, cum a ținut onor. d. ministru al domeniilor, împreună cu alții la Bârlad și în București la Băile Eforiei, să aibă un limbajiu potrivit cu poziția lor înaltă și care să învedereze țării direcția politică de urmat. Inșă unul din elementele cari au mai jucat un rol principal în campania electorală, a fost deslănțuirea urei de clasă, vechiul

cliché, care este un clișeu aci în parlament, înaintea oamenilor culți, dar care, din nenorocire, nu este un clișeu, ci un excitant demagogic la o întrunire electorală; vorbesc de deosebirea pretinsă fundamentală între boeri și între o altă clasă, pe care s'o numesc burgheză, *tiers état*, căci noi nu avem în limba românească nici măcar o numire proprie pentru acest anacronism d'inainte de Constituție.

Constituția dela 1866 nu mai cunoaște și nu recunoaște boerii; nici nu există boerie în Statul nostru, există partide constituționale, partid conservator, național-liberal, radical, socialist, dar nu există, nu poate exista un partid boeresc. Ce sens are dar a deslănțui în întruniri publice ura de clasă în contra boerilor? și aceasta o face ministrul Maiestății Sale, d. ministru al domeniilor, când zice la băile Eforiei și publică în foaia recunoscută a partidului cuvinte ca aceste:

«Recunosc că și boerii, adică guvernul trecut, «au un rol în România, dar ei sunt *trântorii* «României moderne».

Apoi adaogă d-sa:

«Eu, domnilor, poate că am datorie, mai «mult decât orcare, să vin în mijlocul d-voastră «să accentuez acest punct, eu, fiu de negustor

«din un mic oraș al Moldovei, știu ce este «sărăcia, mi-am făcut cariera prin bursa Statului și dând lecțiuni la mai bogați, și astfel «făcându-mi datoria și luând pildă dela luce-«ferii neamului nostru am putut ajunge aci».

Adică unde *aci*? La băile Eforiei? acolo putea ajunge și ca om privat; *aci*, adică pe banca ministerială.

Apoi, d-lor, onor. d-nu ministru al domeniilor este fiu de negustor și a ajuns *aci*; eu sunt fiu de profesor, dar tatăl meu profesorul, era fiu de țăran, și eu sânt dar nepot de țăran și am ajuns de mult *aci*, nu sub un minister liberal-național, ci sub un minister conservator — cum ați zice d-tră de boeri trântori — și a ajuns tot sub boerii trântori d. B. Boerescu coleg și cu d. președinte efectiv al nostru, principele Ghica, a ajuns și d. T. Ionescu și C. Boerescu *aci*, sub ministere conservatoare, sau după vorba d-tră, boerești.

Însă, onor. d-le Pallade, d-tale și mie, nouă cari suntem eșiți din popor, nici nu ne stă bine să ne speriem că am ajuns *aci*, să avem aerul, după vorba românească, de «dăm, Doamne, ce n'am visat...» Căci în Statul modern putem ajunge fiecare, după slabele noastre puteri, în toate funcțiile, și odată ajunși

aci, nu ne stă bine nouă să părăsim orce rezervă în privința celor, cari au fost înaintea noastră din vechile familii ale țării, nouă mai puțin decât orcăruia. Am găsit nepotrivită relevarea însuș a d-tră ca fiu de negustor în momentul, când acuzați boerii de trântorie. Nouă, mai puțin decât altuia, ne stă ca să aducem orunde ar fi, și mai puțin într'o întrunire publică, și mai puțin când ne prezentăm ca miniștrii ai Maiestății Sale, o asemenea defăimare în contra unei clase de oameni, ale căror familii stau înscrise pe paginile istoriei noastre naționale, și cari din niciun punct de vedere nu merită această incredibilă insultă ce le-o adresați, că sunt trântorii României moderne. Dar care sunt trântorii României moderne? Dar nu este boer d. Dimitrie Sturdza?...

D. PREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI. Eu nu m'am supărat de acest lucru.

D. TITU MAIORESCU.—...care și-a stabilit chiar deunăzi, într'o adunare la spitalul Brâncovelesc, cu mare cunoștință genealogică, toată descendența ilustrului său neam dela Safta Brâncoveanu?

D. PREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI. Eu nicidecum nu m'am supărat de acest epitet, fiindcă are îndreptățirea lui.

D. T. MAIORESCU. Vom veni îndată la îndreptări și la nesupărarea d-voastră.

Boer este și colegul dv., Cantacuzino, boer este și președintele Senatului nostru, principele Ghica. A! Dar aceștia sunt boeri de-ai noștri (ilaritate), și trântori sunt numai boerii ceilalți, cari nu sunt ai noștri. Apoi ce are aface boerii și trântorii cu partidele constituționale?

D. PRIM-MINISTRU ȘI MINISTRU DE EXTERNE D. A. STURDZA. Vă voi explica-o.

D. T. MAIORESCU. Nu sânt în toate partidele trântori? Numai burghezii sunt grozavi oameni de știință și de silință? Nu sunt leneși și printre ei? Parcă boerului Lascar Catargi... Doamne Dumnezeule, toate puteți zice în contra acestui om, dar nu-i puteți zice că este leneș, că este trântor. Nu puteți zice unui alt boer din fostul minister, răposatului principe Al. Știrbei, că a fost trântor, sau că boerul mai tânăr Nicolae Filipescu, fostul primar, este trântor, și așa mai departe.

Ce însemnează când veniți și aruncați vorba *trântor* contra unor descendenți din familiile istorice ale țării în adunarea dela băile Eforiei? Și apoi tot dv., d-le ministru al domeniilor, veniți pe urmă și vă ridicăți în acelaș discurs, este așa de curioasă contra-

cerea, în contra celor ce vor să împedice «înfrățirea claselor». In această parte a discursului, d-voastră aveți nevoie de înfrățirea claselor ca să vă ridicați în contra partidului țărănesc, care nu vă convine cu agitările lui. Apoi dacă este în adevăr foarte rea agitarea, care vrea să asmuțească sumanul țăranului contra gherocului de la Bârlad, este tot așa de rea și asmuțirea gherocului negustorului contra fra-cului boerului, și cu această demagogie a urei de clasă nu se poate face nici odată o înțeleaptă mișcare electorală. Din contră, pe când cel care voește să exploateze partidul țărănilor nu este de talie de a o face cu multă temere pentru noi, talia unui ministru al Ma-iestății Sale este cu mult mai importantă, și o agitare demagogică a dușmăniei de clasă, aruncată de acolo, este cu mult mai gravă, și se cuvine cu atât mai puțin să fie făcută.

Iată, d-lor, pentru ce noi doi sau trei din opoziție nu ne putem asocia la acele expresii de bucurie asupra rezultatului alegerilor și pentru ce credem, că sântem încă departe de la ceea ce numește d. raportor «libertatea alegerilor devenită o realitate».

Terminând, dați-mi voie să vă atrag atenția, deși o fac cu multă sfială, asupra curioasei

formulări a primului aliniat al proiectului de adresă, acela cu omagiul adus Coroanei. Mai ales pe dv. reprezentanții partidului național-liberal, vă rog să cugetați puțin asupra acestei redacții :

«Trimis de încrederea Națiunii a inaugura o «nouă legislatură, Senatul se simte fericit de a «aduce Maiestății Voastre omagiul recunoștinței țării pentru înalta înțelepciune, cu care «ați pus Națiunea în situația de a hotărî în deplină libertate despre nevoile și cerințele ei».

Omagiul recunoștinței țării, pentru ce?

«Pentru înalta înțelepciune cu care ați pus «Națiunea în situația de a hotărî în deplină «libertate despre nevoile și cerințele ei».

Cum vine aceasta, d-lor? Regele este încoronarea, personificarea suveranității; dar mai este o suveranitate, în cealaltă față a ei, suveranitatea țării, și aceasta își exprimă, mai ales, suveranitatea ei ca lucrare constituțională, când își alege mandatarii în Senat și în Cameră. Cum este Regele, în suveranitatea Sa, față cu suveranitatea țării din parlament?

Regele la noi, cum știți, este de origine plebiscitară. El a fost întâi Domnitor, ales plebiscitar de noi, dela 2 până la 8 Aprilie 1866, și apoi venind în țară la 10 Mai i s'a

prezentat Constituțiunea pe care a jurat. Formula lui, prevăzută în Constituțiune, coprinsă în fiecare *Monitor*, în care se află un decret regal, este următoarea :

«Carol I, Rege al României, prin grația lui «Dumnezeu și voința națională».

Adaosul de «voința națională», face să se alătore îndată pe lângă suveranitatea Regelui suveranitatea națională. Fără suveranitatea acestei țări, fără suverana primire a națiunii, Regele nu era liberul ales Rege al ei.

Pe când dar Regele nostru este suveran atât din grația lui Dumnezeu, cât și din voința națională, Națiunea este din grația lui Dumnezeu, este și va fi, dar nu atârnă de la buna-voință a cuiva de pe pământ. Când aceste două suveranități ajung acum în contact constituțional, prin marea democratizare a noastră, Regele, suveran personificat, vine în parlament, expresia suveranității țării, nu noi mergem la el, cum se întâmplă în Germania, unde Regele nu este prin voința națională expresă, ci numai prin grația lui Dumnezeu și prin dreptul istoric medieval. Regele nostru ne citește în casa noastră mesagiul său înaintea delegațiunii suveranității naționale exprimate prin parlament.

Iar noi, parlamentul, îi răspundem prin adresa citită în casa Lui și-i aducem omagiile noastre de fidelitate și de dragoste.

Dar ce se face acum în proiectul dv. de adresă?

Aci nu se aduce acel bine-venit, totdeauna important și obișnuit omagiu de fidelitate și de dragoste, ci vine Suveranitatea delegată a țării, Senatul «liberal», cum zice d. raportor, și spune Regelui: Viu să-ți aduc omagiile suveranității pentru că mi-ai pus Suveranitatea în situație de a hotărî în deplină libertate despre nevoile sale. Asta vrea s'o zică partidul național-liberal?

D-lor, eu, cu foarte neînsemnata mea viață politică, monarhic și dinastic convins, totdeauna, și în gând și în scris, și prin broșuri și prin gazete și în țară și străinătate, și prin cuvântări în întruniri politice și în parlament, monarhic și dinastic fără șovăire, mă ridic în contra acestui curios pasagiu, cu care începe adresa Senatului național-liberal. Sau, poate, Senatul mulțumește Regelui că a pus suveranitatea țării în starea de-ași exprima nevoile ei, chiamând acest minister la guvern?

Dar dacă ar fi chemat Regele, cum eră dreptul său de a o face, alt guvern, atunci

trebuie să vă exprimați nemulțumirile față cu alegerea Maiestății Sale?

Suveranitatea țării este așa de puternică și elementară, încât ea n'are să mulțumească nimănui, nici celuilalt Suveran personificat, că-i dă voie să-și exercite drepturile ei. Suveranitatea națională are acest drept dela sine și n'are să fie recunoscătoare nimănui că-i dă dreptul de a fi și de a se mișca. D-lor, poate nu și-au dat seama d-nii redactori ai adresei, ce fac cu această frază.

Suveranitatea națională din parlament are să aducă omagii Regelui de iubire și de fidelitate, da! Iar dacă voiți să exprimați d-voastră mulțumiri, că operațiunile electorale din urmă v'au plăcut, vă rog aduceți mulțumirile acestea ministerului, dela care atârnă să fie și mai bine făcute. Dar Maiestatea Regelui României n'are aface cu amănuntele de administrație electorală pentru ca să vie un Senat să-i mulțumească pentru aceste amănunte, făcându-și rezervația mentală de a-l atacă atunci când nu i-ăr conveni asemenea amănunte. Aceasta este anticonstituțional.

Iată motivele pentru care voi votă contra proiectului de răspuns la mesagiu.

În contra violării principiului inamovibilității
la Curtea de Casație

Sedința Senatului dela 10 Aprilie 1896.

Ministrul de justiție Stătescu, precum se arată la capitolul IX al introducerii istorice din acest volum, pentru a face loc în Curtea de Casație la doi partizani politici ai săi (M. Poenaru-Bordea și Ciru Oeconomu), lovește în inamovibilitatea înaltei magistraturi și eliminează pe consilierii Prodan și Populeanu printr'un proiect de lege cu 3 mici modificări a organizării judecătorești, dintre care însă una i se atribue, printr'un ne mai pomenit abuz, efect retroactiv.

Iacă textul acestei modificări, înăsprite în secțiile Senatului, după îndemnul ministrului.

«Rudele și afinii până în al patrulea grad incluziv nu pot fi membri ai aceleeași curți, tribunal sau judecătătorii».

«De asemenea și judecătorii cari țin în căsătorie două surori.»

«In cas când o asemenea incompatibilitate s'ar constată că există în sânul unei instanțe judecătorești, ministrul justiției o va face să înceteze, punând la retragere pe magistratul cel mai nou numit.»

Domnilor Senatori,

Când am avut onoarea să vorbesc pentru prima oară înaintea d-v., mi-am permis să arăt rolul foarte mărginit ce-l poate avea opoziția aici, de oarece, prin numărul nostru restrâns, nu sântem nici măcar în stare să prezentăm un amendament la o lege. Prin urmare numai când ne-ar părea că este o mare necesitate de a vorbi, ne vom încerca să ridicăm și glasul nostru — firește, neputând prezenta un amendament — numai cu speranța că cele zise vor putea cumva să găsească un răsunet în mijlocul d-v., din majoritate, și numai dacă ar găsi un asemenea răsunet, vor putea să aibă oarecare succes. Cu atât mai mult este aplicabil aceasta în cazul de față, cu cât este o lege de un efect foarte practic, care se discută acum, și numai dacă și d-v., veți găsi că singura — dar după mine esențiala — îndreptare ce trebuie propusă la acest

proiect, merită să fie introdusă, vorbirea mea va avea un efect practic; dacă nu, vă fac scuzele mele pentru timpul ce vi l-am răpit degeaba, fiindcă nu am deprinderea de a vorbi numai pentru ca vorbă să fie.

D-lor, proiectul de lege actual nu este în dispozițiile lui pozitive de mare importanță; e o modificare în mici proporții a legii magistraturei și mă grăbesc a recunoaște, în aceste limite este o îmbunătățire. Ca să se compue altfel secțiunile Curților prin tragere la sorți, ca să se alterneze astfel secțiunile la Curtea de casație, în urma unei alte trageri la sorți, ca să se ia oarecari garanții pentru o mai mare nepărtinire, acestea sunt măsuri bune, de și, cum ziceam, nu de mare importanță. Dar, până când va veni actualul guvern cu legi mai importante decât cele de până acum, noi sântem datori să ne ocupăm și cu asemenea fragmente de îmbunătățiri.

Primesc ceea ce spune d. raportor, sau ce spune mai bine expunerea de motive a d-lui ministru, în ceea ce privește aceste mici modificări pozitive, le găsesc și eu folositoare și voi vota luarea în considerație a legii, însă cu următoarea rezervă — dacă rezerva aceasta nu o veți primi, firește voi vota în contra,

ceeace n'are nici o însemnătate, dar prevăd că acea parte a legii, în privința căreia fac rezerva, va fi foarte provizorie și va trebui să fie remodificată de orice guvern de alt partid, care va veni după d-voastră.

Mă opresc dar la partea, care m'a făcut să iau cuvântul în contra legii.

În mijlocul unor mici și prudente modificări, se introduce de odată în proiectul guvernului și, spre marea mea mirare, se înăsprește încă printr'un amendament elaborat de comitetul delegaților, o isbire radicală a independenței, a prestigiului, a siguranței Inaltei Curți de casație. Dispozițiunea, prin care se zice că se exclud dela funcționarea în aceeaș Curte certe grade de rudenie și de alianță, să se aplice, cum zice în mod impropriu d. raportor, *hic et nunc*. *Hic* n'are să se aplice, ci la palatul de justiție, dar *nunc*, acum, îndată după promulgarea legii, adică să se pună la retragere magistrații mai nou numiți.

Această dispoziție, d-lor, o găsesc rea, este violarea unei legi superioare, și o găsesc atinând esența unui principiu constituțional; și pentru că mai ales din acest punct de vedere trebuie să o combat, mă mărginesc la Curtea de casație.

D-lor, aplicațiunea legii acum, dacă se va promulga așa, ar însemna că doi magistrați dela Curtea de casație să fie imediat dați afară, unul mai de curând numit, altul numit de vre-o 6 ani, numit sub legea anterioară așa cum fusese păstrată, fără această incompatibilitate nou inventată, în tot timpul regimului liberal de 12 ani.

D-lor, d. raportor zice: în Constituțiune nu este înscris principiul inamovibilității.

Eu cred că se înșeală d. raportor. În Constituțiune nu este înscris principiul inamovibilități pentru celelalte trepte ale magistraturei, dar în ceea ce privește Curtea de casație, în Constituțiune este implicit mai mult decât înscris acest principiu, este de esența alcătuirii Constituțiunii noastre, fiindcă Constituțiunea prevede trei puteri în stat: puterea legiuitoare — cu ea începe democratica noastră Constituțiune —, apoi puterea executivă, cu Regele în cap, și apoi, precum zice anume constituțiunea, *puterea judecătorească*. Va să zică trei puteri sunt în echilibrul statului nostru constituțional, cari stau *pari passu* lângă o laltă. Ca un corolar al acestei dispoziții fundamentale stă tot în Constituțiune, că așa de puternică, de sine stătătoare și in-

dependentă este și trebuie să fie puterea judecătorească, în cât miniștrii, reprezentanții puterii executive, sunt trimiși în judecata Curții de casație; și înțelege orce om cumințe, că ar fi o copilărie ca puterea aceea, care este chieamată să judece și să apreteze purtarea reprezentanților puterii executive, să fie numită numai după arbitrul miniștrilor ca simpli funcționari administrativi.

Când Constituția trimite pe reprezentanții puterii executive să fie judecați de Curtea de casație, prin aceasta a înțeles fundamental neatârhnarea Curții de casație de simplul arbitru al puterii executive în funcționarea ei. Va să zică a înțeles cel puțin inamovibilitatea Curții de casație.

De acolo, ce este drept, ca o deducere, ca un corolar, se aplică idea, că tot așa este bine să se întindă inamovibilitatea și la celelalte instanțe.

D-lor, inamovibilitatea însemnează că nu se poate lăsa nici la arbitrul puterii executive nici la arbitrul puterii legislative depărtarea persoanei numite; că odată numirea făcută conform legii, nu o mai poți isbi personal. Ca să faci o lege modificatoare în amănunte, poți s'o faci; dar orcum ai face-o, trebuie să

respectezi într'însa inamovibilitatea. Dar ca acum, sub pretext de reformă, să isbești în cei ce există constitutiv după lege ca membri ai acestei Curți, aceasta nu se poate. Se pot lua măsuri de siguranță de acum înainte, dar nu se pot isbi acei care sânt în virtutea legii funcționând, fără ca să deștepți impresia de a fi făcut o lege personală sau de partid și fără să introduci în public sentimentul de nesiguranță față cu independența justiției țării.

D-lor, din norocire între d-v sânt mulți cari nu sânt advocați și oameni de legi, — prea mulți advocați într'o țară nu e semn bun pentru starea economică și socială a țării; — este o adevărată fericire că sânt și alții aici care reprezintă alte interese, poate mai mari și mai reale ale țării; pentru aceștia, care nu sânt juriști speciali, dați-mi voie să aduc mai aproape cestiunea și importanța marelui principiu că nu se poate face *retro-activă* o lege. Voi încercă explicarea printr'un caz analog, unde poate că sentimentul tutu-lor se va ridica în contra retroactivității dacă s'ar face acolo, cum se propune aci.

Ordinea publică, zice d. raportor!

Dar ia să vă dau o altă cestiune de ordine publică și să vedem, ce ar rezultă când s'ar

aplică acolo principiul, cum se aplică aci, la Curtea de casație. La căsătorii s'a prevăzut în codul nostru civil unele concesii la cerințele Bisericii ortodoxe, d. e. poprirea căsătoriei din motivul foarte subtil și numai canonic al rudeniei din sfântul botez, asemenea este poprită căsătoria în linie colaterală până la a patra spiță incluziv, și între veri și vere, și între cumnați și cumnate. Dar Regele poate dispensa pentru căsătorii între veri și între cumnați. Sfântul Sinod, consecuent cu canoanele, nu găsește suficiente aceste popriri ale codului civil, el cere proprirea până la a cincea spiță.

O VOCE. Până la a șaptea spiță.

D. TITU MAIORESCU. Vorbesc numai de a cincea spiță, fiindcă prin o hotărâre a Sf-lui Sinod, mi se pare dela 1881, dacă un preot îndrăznește să căsătorească la a cincea spiță, preotul să se canonisească. Iată o nepotrivire între Biserică și societatea civilă.

Vă dau un exemplu, foarte real și acut. Căci am văzut pe d. ministru-prezident, reprezentantul partidului național-liberal, grozav de evlavios, și totdeauna aplecat spre cele bisericesti (nu știu cum împacă d-sa aceste pretenții de evlavie cu șefia partidului

liberal, care în toate părțile se arată mai îndiferent pentru unele cerințe ale Bisericii). Dar, fiind dat actualul d. ministru-președinte cu evlavie d-sale pronunțată, poate va voi d-sa să împace statul civil cu o propunere pentru ca să dispară acel conflict, și prin care să zică: este oprită căsătoria și în codul civil până la a cincea spiță, sau se abrogă dreptul Regelui de a da dispensă la căsătoriile cumnaților și verilor, prin urmare asemenea căsătorii rămân oprite, fără dispensă. De altminteri și Regelui poate să nu-i fie plăcut acest drept de dispensă. Un Rege constituțional se cade să fie mai bine în situație de a acorda decât de a refuza. Inșă dacă acordă toate asemenea dispense, atinge simțimintele persoanelor bisericești; dacă le refuză, atinge simțimintele persoanelor civile în chestie.

Se poate dar foarte bine, ca sub actualul ministru-prezident să vi se propuie un proiect de lege care să zică: sânt absolut oprite căsătoriile între văr și vară, între cumnat și cumnată.

Foarte bine!

Dar în fața acestui proiect, va veni d. raportor Polizu Micșunescu și va zice: ordinea

publică cere aplicarea imediată, ordinea publică *hic et nunc*, și prin urmare căsătoriile astăzi existente după legea veche între veri și cumnați se revoacă.

Oare simțimântul d-voastră de dreptate nu s'ar revoltă, când s'ar face aceasta? Când s'ar zice: a fost bună căsătoria sub legea de până acum, nu mai e bună de acum înainte, soții sunt acum în concubinagiu, copiii devin bastarzi?!

Iacă o enormitate! Ca de acum înainte să se aplice legea, se poate. Dar ca ea să anuleze ceea ce eră făcut în deplină legalitate până acum, această nu se poate.

Și tot așa nu se poate admite retroactivitatea la Casație.

Aici este adevărata chestie de ordine publică superioară, care primează pe aceea a cumnăției. Și cei ce sânt mai puțin deprinși cu principiile generale, o vor simți îndată la aplicarea practică asupra judecătorilor dela casație. Pentru mai multă claritate, mă mărginesc la cazul cel mai tare. Iată un membru al Inaltei Curți de Justiție, fost judecător mulți ani la instanțele inferioare, membru la Curtea de apel, prezident al unei Curți de apel, numit de vre-o 6 ani la Casație în

toată regula și în toate condițiile legii așa cum a fost la noi de când există Curtea de Casație, și firește, acum de sigur inamovibil, strămutându-și căsnicia la București, om înșurat, cu copii, sosit de dincolo de Milcov, cumpărându-și casă în București, și veniți d-voastră și ziceți: apoi e cumnat cu altul, îl dați afară și îl lăsați pe drumuri, fiindcă așa cere ordinea publică acum inventată.

D-lor Senatori, să judecăm și noi cu toată mintea sănătoasă: se poate aceasta? bine este?

Nu e decât cazul unei persoane; ce înseamnă o persoană, două persoane mai mult sau mai puțin în viața Statului! Așa este; însă această lovire sdruncină convingerea oamenilor despre neatârnairea și siguranța întregii justiții în țară. Căci, d-lor, să vă spun îndată o mai departe aplicare: dacă primim proiectul de față, cu aceeași procedură se poate înlătura *toată* inamovibilitatea Curții de casație. Acum ați introdus cumnățiile și veriile, — iertați-mă să vă repet, e o mică reformă. Când cineva e așa judecător, încât, pentru că e cumnat cu altul, să-și schimbe părerea, fie că va fi fost la casație, fie că va fi fost la Curtea de apel, rău judecător

rămâneà și dacã nu se însurã cu cumnata altui judecãtor.

Dacã erã vorba sã se ia mai multe garanții pentru independența judecãtorilor, cãte alte mãsuri nu erau, numai sã se fi aplicat! Astfel, una pe care a prevãzut-o cu oarecare revoltã din partea Camerei, un biet rãposat deputat, care nu erã luat tocmai în serios, Nucșoreanu, care s'a ridicat în contra jocului de cãrți și a vieții în club a multor magistrați. Scandal judiciar și social în țarã la noi, aceeașã promiscuitate între avocat, parte și judecãtor la club și la cãrți! Dar știu cã în aceeașã privință are aceiașã convingere și d. ministru de justiție actual, și erã și este momentul, cã acea dispoziție din legea organicã sã fie riguros aplicatã și sã se simtã cã și prestigiul și demnitatea și independența magistratului e lovitã prin viața de cartoforie, care este lãșitatã atãt în provincie cât și în capitalã!...

D. MINISTRU AL JUSTIȚIEI, EUGENIE STĂTESCU. Și i-ați numit de preferință, pe cunoscuții judecãtori de cãrți, i-ați fãcut inamovibili.

D. MAIORESCU. Voiu veni îndatã la argumentul acesta al d-voastrã, cã și ceilalți au fãcut tot așã.

D. MINISTRU AL JUSTIȚIEI, EUGENIE STĂTESCU.
D-voastră ați făcut așa, nu voi să numesc nume, nomina odiosa.

D. MAIORESCU. Să termin mai întâi cu aplicarea mai departe a încercării proiectului de astăzi.

D-lor, nu ar fi mai bine ca judecătorii să aibă mai multă experiență decât au? Cine poate să zică altfel decât «da». Nu ar fi mai bine ca ei să aibă și mai multă cunoștință de drept, pentru a fi mai bine asigurată societatea? Când ar veni cineva cu o propunere de ordine publică și ar cere ca cel puțin judecătorii dela Curtea de Casație să fie doctori în legi, ca așa să dea mai multe garanții prin studiile ce au făcut, oare acesta nu ar fi bine, cine poate să zică că nu este bine? Or să zică că judecătorii trebuie să fie într'o vârstă și mai matură, de exemplu, președintele de tribunal care este inamovibil, sau membrii dela Curtea de Casație, să fie de cel puțin 40 de ani ca și membrii acestui matur Corp al Senatului, cine ar putea să afirme că aceasta nu ar fi o garanție mai mare?..

D. PETRE GRĂDIȘTEANU. Acesta este programul partidului conservator?

D. MAIORESCU. S'ar putea dar foarte bine

introduce o asemenea reformă. Și atunci, după analogia proiectului d-voastră de astăzi, s'ar adăogă: judecătorii numiți inamovibili după legea de până acum, cari nu îndeplinesc condițiile cele nou introduse, sânt puși în retragere prin decret, adică dați afară. Apoi nu vedeți, că sub asemenea pretext de ordine publică se poate desființa orice instituție inamovibilă? Și am ajunge la pericolul cel mai mare, la zdruncinarea celor mai temeinice alcătuiuri ale Statului, cu faimosul d-voastră *hic et nunc!*

D-lor Senatori, dați-mi voie să adaog în treacăt, o a doua observare dintr'o altă ordine de idei față cu această chestie, să vorbesc de principiile liberale. Senatul este astăzi liberal, cum zicea colegul nostru d-nul Polizu-Micșunești în adresă, la care tot d-sa eră raportor. Inșă după încetarea din viață a lui Rosetti, Brătianu, fie și Dimitrie Brătianu, și a Goleștilor, nu știu dacă se mai poate face apel la via simțire a principiilor liberale în sânul partidului liberal, cum a rămas acum. Nici chiar nu se mai pomenește de ele!

Ce se face de câteva luni încoace, numai liberal nu este. Când a venit legea d-lui Poni, privitoare la administrațiunea Casei școalelor, lege de altfel care are multe dispoziții bune,

și a întins centralizarea administrativă până în contra instituțiilor private, a făcut o acțiune anti-liberală.

Poate că eră necesară, nici n'am luat cuvântul la ea, dar liberală nu eră.

În materie de magistratură este dogmă liberală fundamentală în toate țările: «neatâr-narea magistraturei de puterea executivă». Toate proiectele de lege care peste starea de astăzi, cum este, dă unui ministru de justiție, fie și celui mai bun și celui mai respectat — și se recunoaște că este cel mai respectat de d-v. actualul ministru de justiție — dă putere arbitrului lui de a se amesteca și mai mult în numirile de magistrați, mai ales la Casație, toate aceste tendințe nu sânt liberale. Dorul, graba cu care, fără a aștepta stingerea prin vârstă și prin moarte, voiți, cum zice d. raportor, *hic et nunc*, să mai deschideți două locuri la Casație...

D. P. GRĂDIȘTEANU. Chiar fără lege ar aveă 15 mijloace să numească 4, nu două locuri.

D. T. MAIORESCU. Cu atât mai rău, nu este tendință liberală aceasta; căci aduceți-vă aminte de adevărata tendință liberală. S'a discutat chestiunea aceasta, când cu revizuirea Constituției făcută de d-voastră. Până acolo

mergea atunci sentimentul liberal și ultra liberal pentru independența magistraturei, în cât C. A. Rosetti — și avea atunci mulți partizani — cu onor. nostru coleg din Senat, D. Vulturescu, care a publicat un raport, voiau să introducă chiar electivitatea magistraturei, ca să nu mai fie amestecul puterii executive. Tendința este justă, cred că mijlocul nu era bun, dar vreau să-l citez ca să vedeți până unde voi să se scoată de sub arbitru unui singur om din puterea executivă, numirea magistratilor.

Tendința de partid liberal ar fi să facă ceea ce-mi pare rău că nu s'a făcut sub ministerul trecut pentru a completa această lege de întindere a inamovibilității, să facă o mai strânsă lege de admisibilitate în magistratură, să nu lase numirea în locurile vacante a tot puter- niciei și arbitrariului unui ministru, care poate numește magistrații după spiritul politic, poate după rubedenie, etc.

Să nu se mai întâmple această nedomenire, această împiedecare de a se întemeia sentimentul justiției în țară, în opinia publică, că numirile în magistratură se fac după politică. Să nu mai fie, dacă-mi iertați un cuvânt familiar, lozinca care o auzim din ne-

fericire în public, la palatul justiției: o secțiune din Curtea de Casație e liberală, alta junimistă sau conservatoare!

Aceasta zdruncină în fundament credința țarei în justiție. Tendința liberală este să luați din mâna ministrului prea marea latitudine în numiri, și aș fi alături în Camera ceailaltă cu d. V. Brătianu, care a făcut o propunere în felul acesta. Este exorbitant dreptul dat în mâna ministrului, trebuiesc mai multe îngrădiri...

D. MINISTRU DE JUSTIȚIE. D-voastră n'ați respectat nici îngrădirile existente.

D. TITU MAIORESCU. Sânt mulțumit să fiu întrerupt, mai ales de d. ministru, dar am avut onoare să spun că voi veni mai târziu și la acest argument. Adică dacă nu s'a respectat nici în trecut, acesta este motivul să facem tot așa și în viitor? Aceasta este misiunea partidului liberal?

Va să zică, dacă se impune o reformă a magistraturei, iată reforma cea în adevăr înaltă, nu crâmpeiul acesta de mici reparațiuni.

Iată marea reformă: modul cum să se facă numirile în magistratură; să se îngrădească arbitrarul personal al ministrului; numai cu o asemenea reformă am putea să scăpăm de

aceea ce s'a spus totdeauna în țară în contra ministerelor trecute și de ceea ce se spune dejă în contra ministerului actual.

În loc de aceasta, vine partidul liberal și cu prilejul de a introduce câteva mici garanții de independență, ca să nu fie doi veri, sau doi cumnați, chiar prin aceasta isbește în inamovibilitatea Curții de casație numai pentru ca d. ministru de justiție să mai poată numi acolo pe cine va vrea!

Acum, d-lor vin la argumentul «așa s'a făcut și în trecut».

Foarte rău, dacă s'a făcut așa.

D. MINISTRU DE JUSTIȚIE. Nu în trecut; d-voastră!

D. TITU MAIORESCU. Indiferent, dacă noi sau alții. Ar fi o adevărată nefericire, dacă dela partid la partid, în schimbul obișnuit al sistemului constituțional, nu am ajunge cel puțin la aceasta, ca cei cari vin după alții și au înțeles greșelile lor, să facă ceva mai bine. Altfel, ce ne-ar folosi schimbarea guvernelor?

Că sunt totdeauna multe neajunsuri în multe priviri și în multe părți ale administrației publice, multe rele de îndreptat, o știm cu toții.

Prin urmare oamenii cu minte și cu sânge rece trebuie să se bucure adeseori, când se

schimbă un partid dela guvern, după oarecare durată, ca să fi avut guvernul timp să realizeze ceva; pentrucă se poate presupune că se va introduce în vreo parte a administrației ceva mai bun.

Eu am recunoscut, în mijlocul partidului liberal, când eram atunci în cameră în opoziție, că bine a fost că a căzut cabinetul Lascar Catargi în 1876; nu se putea face războiul decât cu partidul liberal; și tot așa cred că bine a fost, și eram de aceeaș părere, că s'a retras partidul conservator sau junimist-conservator la 1895 și ați venit dumneavoastră să faceți vre-o îmbunătățire, acolo unde se poate introduce; căci poate guvernul trecut ajunsese cu reformele sale la momentul de saturație.

Cu argumente ca acesta, d-le ministru, că era rău și celălalt partid, nu înaintăm de loc; cestiunea este: cum e bine să faceți d-voastră astăzi?

Acum, d-lor, dacă simțiți mai mulți din d-v. împreună cu mine, că nu e bună aplicarea ce se încearcă prin proiectul de lege actual, că nu este anume nici constituțional admisibil să se răpească inamovibilitatea magistraților dela Casație și să se elimineze cei

doi membrii care se au în vedere, atunci permiteți-mi a întări acest simțământ și această argumentare cu o a treia și cea din urmă reflecție.

Așa este de adevărat că în Statele constituționale trebuie să fie folositoare alternarea partidelor, încât mi-aș permite să vă pun înaintea următoarea regulă pentru oamenii cu minte în politică: acea măsură administrativă sau legislativă este bună care, deși făcută de un partid, este însă respectată și menținută de celălalt partid. Acea lege și acea măsură este bună care a trecut prin două focuri de partide, căci ce este folositor pentru țară, nu este ceeace ne desparte, ci este ceea ce ne unește. Precum sântem fii aceleiași țări, așa și interesul și binele obștesc este acolo unde se recunoaște de oamenii cuminți din toate partidele că erà bună legea.

Că erà bună legea d-lui Carp cu vânzarea loturilor mici, se dovedește prin faptul că este și va fi respectată și de d-v., cu toate păreriile contrarii ale unora. Dacă este bună faimoasa lege a maximului — poate cu cevà modificări în taxe, ea va fi respectată și de d-v. și cred, că va fi respectată.

Am fost fericit, câtă vreme am văzut pe

actualul d. ministru de justiție că respectează principiul inamovibilității.

D. MINISTRU DE JUSTIȚIE, E. STĂTESCU. Dar l-am înscris înainte de d-v. în proiectul de lege...

D. T. MAIORESCU. Căci deși a crezut de cuviință și s'a grăbit să revoace o numire, care i s'a părut că este contra legii, chiar aceasta se poate considera ca un fel de omagiu ce l-a adus legii inamovibilității.

Iată dar încă o lege bună, legea cu întinderea inamovibilității, care trece prin două focuri de partid și rămâne respectată ca lege generală. Tot astfel, acele legi ale d-v. sânt bune, care vor trebui să fie respectate și de partidul opus.

Suindu-mă pe această scară, măsurând la această măsură, propunerea ce faceți astăzi nu este bună, pentru că — pe cât pot prevedea și pe cât pot ști — va fi de onoarea și de datoria unui ministru de justiție din alt partid, urmând după d-v., să rectifice neiertătoarea lovire ce o dați principiului inamovibilității, și să revoace toate măsurile prin care ați atins pe cei doi membri. Iată unde veți ajunge ¹⁾.

¹⁾ Așa s'a și întâmplat după 4 ani, însuș autorul scrierii de față fiind ministru de justiție a abrogat printr'o lege din Dec. 1900 arbitrarele măsuri combătute în discursul de mai sus.

Contra adresei — un anahronism. Răul unanimităților. Parlamentul liberal nu mai reprezintă țara, aplanarea conflictului mitropolitan s'a făcut în afară de el

Ședința Senatului dela 13 Dec. 1896.

MINISTERUL DIN ACEL TIMP :

P. S. Aurelian, prezident și domenii,
 Vasilie Lascăr, interne,
 G. Mârzescu, culte,
 General Anton Berindei, război,
 Ștefan Șendre, justiție,
 Emanoil M. Porumbaru, lucrări publice,
 G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) rămâne la
 finanțe și
 C. I. Stoicescu trece la externe.

Domnilor Senatori,

Dacă proiectul de adresă ce ni se înfățișează, s'ar mărgini la forma englezească, cum ziceau mai toți onor. mei preopinenți, și ar culmina numai în expresia solemnă a omagiului ce-l aducem Coroanei, nu ar rămâne decât să ne asociem toți la această expresie. Însă proiectul de adresă face ceva mai mult.

El, parafrazând mesagiul, care între altele vorbește Corpurilor legiuitoare și de evenimentele mai importante petrecute dela închiderea sesiunii trecute până la deschiderea sesiunii actuale, menționează și el aceste evenimente: vizita Impăratului Austro-Ungariei, a Regelui Serbiei, vizita Regelui nostru la Porțile de fier, la portul Constanța, etc., și apoi trece la proiectele de legi ce ni se anunță pentru viitor.

Dacă din ziua, în care s'a redeschis parlamentul, 15 Noemvrie, până astăzi, când discutăm răspunsul la mesagiul de deschidere, nu ar mai fi intervenit alte evenimente, care — odată ce se enumeră unele evenimente în adresă — ne silesc la întrebarea, dacă nu merg și ele în importanța lor *pari passu* cu cele

enumerare: atunci așa numita desbatere a adresei se putea mărgini la simpla lectură și la simpla votare a proiectului de răspuns. Dar fiindcă, prin o coincidență neprevăzută nici de cei ce au contrasemnat mesagiul, nici de membrii comisiunii de adresă în momentul când au fost aleși, au intervenit alte evenimente de mare însemnătate: proiectul de răspuns, așa cum este redactat și cum vine, pentru nefericirea lui, astăzi în desbaterea noastră, a devenit un anahronism și constituie o anomalie; anomalie atât prin câteva cuvinte ce le cuprinde, cât mai ales prin cuvintele ce nu le cuprinde, și în fine și ca emanarea unei înalte instituții reprezentative, în privința căreia îmi voi permite să examinez în liniște, înaintea d-voastră și pe cât se poate împreună cu d-voastră, întrebarea totdeauna delicată: până unde acest matur corp mai poate fi considerat astăzi ca reprezentând adevărata opinie a țării?

Proiectul de răspuns constituie, ziceam, un anahronism și o anomalie, întâi prin câteva cuvinte, cari astăzi nu mai au sensul lor primitiv. Aceste cuvinte sunt cele de pe la sfârșit: «gubernul Maiestății Voastre va avea tot sprijinul nostru pentru realizarea acestor reforme».

Care guvern, d-lor senatori? Când ni se citește mesagiul și noi venim să-l discutăm, noi nu-l discutăm, fiindcă poartă semnătura *Carol*, deoarece Regele este indiscutabil. Noi îl discutăm, fiindcă după semnătura *Carol* vin numele miniștrilor cari, contrasemnând acest act, devin prin aceasta răspunzători înaintea noastră. Și această răspundere, luată prin contrasemnarea mesagiului, este o răspundere personală, prin anume lege declarată personală. Prin urmare când proiectul d-vastră de răspuns la mesagiul vorbește de *guvernul* Maiestății Sale, el nu poate înțelege în mod normal decât guvernul semnat în mesagiul, adică pe nume: guvernul Dimitrie Sturdza, Stătescu, Stolojan, Poni și ceilalți. Deodată acest înțeles al cuvântului «guvern», care ar fi singurul înțeles normal în ocazia prezentă, s'a schimbat și a luat altă înfățișare. Guvernul, înaintea căruia discutăm răspunsul nostru, nu mai e guvernul, care a contrasemnat mesagiul.

Și răspunsul Senatului la mesagiul Tronului trece peste această schimbare, peste acest eveniment, par'că n'ar fi fost și n'ar merită relevare? Dați-mi voie să consider o asemenea procedare ca elementar incorectă.

Dar proiectul adresei mai constituie o ano-

malie prin enumerarea evenimentelor (ar fi putut să nu se facă, dar s'a făcut enumerarea evenimentelor) întâmplate dela închiderea sesiunii trecute până la deschiderea sesiunii prezente, — și anume prin faptul, că în această enumerare trece sub tăcere un alt eveniment asemenea important, petrecut în acelaș interval al sesiunilor, și care stă în strânsă legătură cu schimbarea de guvern, de care am vorbit.

Și iar mesagiul tace asupra evenimentului în chestie. Dar mesagiul putea să tacă asupra lui. Căci fostul guvern avea modul său deosebit de a vedea acel eveniment. Pentru fostul guvern evenimentul (pe care nu vreau să-l precizez mai de aproape: îl cunoașteți cu toții ¹⁾) a fost faptul unui alt corp constituit al Statului. S'a petrecut conform suveranității acelu corp și, după cum credea guvernul trecut, în limitele acestei suveranități. Coroana nu avea ce să caute acolo; guvernul ca guvern laic nu avea decât să se conforme acelei deciziuni suverane, fără a luă răspunderea ei. Prin urmare n'avea de ce să o men-

¹⁾ Destituirea, reintegrarea și apoi renunțarea Mitropolitului-Primat Ghenadie.

ționeze mesagiul; foarte consecvent din punctul de vedere al fostului guvern. Dar ceea ce s'a întâmplat de atunci încoace, dovedește că actualul guvern a părăsit acel punct de vedere, și Senatul a aprobat procedarea noului guvern.

Noul guvern a făcut din acel fapt — și cred, că a făcut bine — un fapt politic, precum și eră, și schimbând modul de a vedea al guvernului trecut, a mai înfăptuit cu această ocazie unul din acele precedente, de care se felicită toți ca de bun augur pentru dezvoltarea noastră națională mai departe. Cum dar să poată trece Senatul peste acest eveniment, când enumără pe celelalte? Acest eveniment, care a avut de rezultat căderea unui guvern și a dat guvernului următor și partidelor ocazia de a manifesta unirea cugeltelor, când e vorba de o chestie națională? Aș vrea să știu, cu ce argumente valabile s'ar mai putea combate propunerea de eri a d-lui Petre Grădișteanu, vice-prezidentul acestui Senat, care cu justul simțimânt al necesităților parlamentare v'a cerut să introduceți în adresă un alineat asupra schimbării de guvern? — Că d. Dimitrie Sturdza, fostul

ministru prezident și presupusul încă șef al partidului național liberal...

Voci. Este chiar, nu e presupus.

D. T. MAIORESCU. Nu știu pentru cât timp; fiindcă vom examina aici împreună și o altă consecință neapărată, neînlăturabilă, care rezultă din situație. D. Dim. Sturdza v'a spus eri în Senat, că ar dori să nu se menționeze schimbarea guvernului.

Explicabilă dorință! Cine își menționează cu plăcere căderea dela guvern? Și foarte politicoș d. ministru prezident actual, față cu dorința fostului ministru prezident, a consimțit ca să nu se menționeze acest eveniment. Fi-rește; d-sa e pe banca ministerială, e purtat de încrederea majorității d-voastre, d-sale îi e indiferent dacă se menționează sau nu schimbarea ministerului.

Dar noi, parlamentul—și aici scuzați-mă, că zic: noi—noi parlamentul, majoritate și infimă minoritate, noi parlamentul, ce suntem noi? O simplă dependență a unei dorințe de poli-teță a ministrului-prezident? Noi, când enumerăm relațiunile cu Grecia și echilibrarea bugetului și începerea lucrărilor dela Constanța ca evenimente, trebuie să trecem sub tăcere evenimentul liniștirii bisericeii și socie-

tății prin înfrățirea tuturilor? Dar atunci ce parlament mai sântem noi? Mai sântem expresia opiniei țării în acest moment? Poate fi interesul parlamentului de a pune un zid între valurile mișcate ale opiniei publice din afară și ceea ce se petrece înăuntru? D-lor, e imposibil! Tăcerea adresei asupra acestui punct e anahronism și anomalie!

Și dacă ar fi numai atât! Dar e ceva mai greu în toată nelămurirea situației parlamentare și guvernamentale de astăzi. S'a retras guvernul trecut și a venit guvernul actual.

Eu nu împărtășesc în această privință părerea onor. meu preopinent, d. Brabețeanu. Eu cred și recunosc, că s'a explicat guvernul de ce a venit, și, dacă mi s'au raportat exact cuvintele zise eri de onorabilul încă șef al partidului național-liberal, d. Dimitrie Sturdza, s'a explicat și din partea d-sale de ce s'a retras.

Din primele cuvinte zise de d. ministru prezident Aurelian, că a venit să dea o soluțiune *pașnică* cestiunilor urgente, ați înțeles misiunea sa politică, și din cuvintele zise eri de d. Sturdza, că eră *o agitare a opiniunii publice*, pentru îmblânzirea căreia d-sa trebuia să se retragă, ați înțeles și cauza retragerii.

În adevăr, față cu agitarea din primele zile după redeschiderea parlamentului, însăș persoana celui ce erà în capul guvernului devenise prea iritantă : căci acea agitare ajunsese să se traducă și prin o mișcare pe stradă ; iar poliția, când mișcarea, condusă de un deputat, luase direcția spre Cameră, a crezut că trebuie să oprească manifestarea.

Erà în drept poliția să ordone măsurile de liniște pe uliță ; dar greu veneà fostului ministru prezident să reziste unei asemenea manifestări pe stradă. Căci nu mai departe de cât acum trei ani, când un număr oarecare de studenți eșind dintr'o curte din strada Clementii cu steagul lor în frunte, se duceà în masă ca să manifesteze la mormântul lui C. A. Rosetti, poliția, tot în dreptul ei, a înștiințat mai înainte pe manifestanți să nu treacă prin calea Victoriei. Poate erà teama — și dacă erà această teamă, a avut cu atât mai multă dreptate să oprească — că studenții instigați, trecând pe dinaintea palatului, să nu strige «jos guvernul!» Și înțelegeți bine, că poliția erà datoare să oprească asemenea manifestări și a fost cuminte, că a ordonat să treacă procesiunea pe strada Colței sau pe altă stradă spre a merge la cimitir, dar nu pe

calea Victoriei. Această ordonanță erà tot așa de legală, ca și ordonanța poliției de a oprim manifestarea condusă spre Cameră. Ordonanța de acum 3 ani s'a și executat în mod corect, s'a oprit comunicațiunea dela strada Clementei spre calea Victoriei și s'a pus chiar un procuror în frunte pentru a veghià la păzirea tuturor formelor legale,

Dar ce s'a întâmplat atunci? Organele autorității legale au fost întâmpinate de onor. d. Dim. Sturdza, care s'a pus însuș în capul studenților (pe care noi, autoritățile universitare, ne dăm toate silințele ca să-i liniștim și să-i disciplinăm) și s'au pus cu toții împreună să strige în contra procurorului și să insulte ordinea legală!

Așa s'a întâmplat acum 3 ani ¹⁾. Și astfel nu e de mirat, dacă acum 3 săptămâni, când un deputat voià să meargă cu cetățenii la Cameră ca să deà o petiție, ministrul prezident d. Dim. Sturdza nu mai aveà autoritatea să oprească o asemenea manifestare. In aceste împrejurări și după precedentul din strada Clementei chiar ființa d-sale la minister erà iritantă, și a trebuit să se retragă.

¹⁾ Vezi vol. IV, pag. 96.

Autoritatea a putut-o avea actualul guvern ; nu o avea cel trecut. Aşa dar d. Dim. Sturdza a căzut în mod natural, constituţional, dela guvern.

În prima zi când am intrat aci în Senat la începutul sesiunii acesteia, ni s'a distribuit o broşură elegant imprimată a d-lui Dimitrie Sturdza (şi pe mine lucrările literare ale onor. d-lui Sturdza mă interesează totdeauna), cu titlul cam funebru «La morminte de eroi». Nu erà deabună începerea sesiunii cu asemenea cuvinte ! (Ilaritate). Eroi nu ştiu dacă au mai fost, dar morminte au mai fost câteavà de la 15 Noemvrie încoace. (Ilaritate).

Dar să revenim la chestie. După cele zise cred că ni s'a explicat îndestul, pentru ce a căzut guvernul trecut, ni s'a explicat de asemenea, pentru ce a venit guvernul actual. Fără a mai insista asupra tuturilor celor petrecute cu ocaziunea acelei manifestări pe stradă ; fără a mai examina, *cine* operà din partea manifestanţilor şi, din nenorocire, şi din partea organelor ordinei legale ; şi fără a mai aminti că s'au petrecut nişte scene cari parcă ne fac să zicem că nu este destul de înalt Balcanul, care ne desparte de barbaria Orientului ; fără a mai relevà, că aceste scene se petreceau

chiar înaintea palatului de justiție și că priveau la ele, de acolo dela ferestre, procurorii și judecătorii de instrucție și că niciunul din ei nu a avut simțimântul elementar al omului de lege, că erà aci un flagrant delict și că ei erau *datori* să intervie; fără a mai trage concluzia asupra stării, în care se vede că a ajuns juna magistratură sub ministrul Stătescu: să ne mulțumim cu declarația actualului ministru de interne, că va cercetă cele petrecute cu această ocaziune și va pedepsi pe cei culpabili, și să-i dorim tăria de a face ceea ce zice, ca să înceapă odată era mai cuviincioasă a luptelor noastre politice, să înceteze odată sălbăticiile de acest soi pentru toate partidele, spre binele vieții noastre publice. (Aprobări).

Da, până aci s'au cam lămurit lucrurile. Dar ce rămâne încă nelămurit este chiar formațiunea actualului guvern.

Că partidul național-liberal a fost în stare ca «din rănunchii săi» să mai scoată un minister, este un semn de mare tărie.

VOCI. Mai scoatem noi și alte ministere.

D. MAIORESCU. Că acest minister este purtat asemenea de încrederea d-v., ca și cel trecut, este un semn de mare generozitate.

O VOCE. De convingere.

D. MAIORESCU. De generozitate, căci încrederea dată guvernului trecut și exprimată prin răspunsul la mesagiu, se poate oare transmite așa simplu parcă s'ar înțelege dela sine, asupra actualului guvern?

Dar *acest* guvern are evident o altă direcție de cât *acel* guvern.

Pe *acel* guvern, cel trecut, îl vedeți deja din mesagiu, unde enumeră legile viitoare. La cele mai multe — nu la reforma magistraturii, unde nu rămâne de făcut decât continuarea celor începute de diferitele partide pentru crescânda independență și îmbunătățire a magistraturii — dar la celelalte legi se exprimă tot în sistemul cunoscut al fostului prezident al consiliului și actual șef al partidului liberal-național, d-nul Sturdza, sistemul de a urmări cu ura sa, — parcă aceasta ar fi adevăratul său element politic — tot ce face alt partid decât partidul, la care din întâmplare se găsește raliat d-sa. (Căci au fost timpuri, în care d. Sturdza a fost în alte partide; acum de mai mult timp, se află în partidul liberal-național; dar în orice partid se află, d-sa urmărește cu ura sa pe partidul advers). Această ură se arată prin toate punc-

tele din mesagiu, unde se vorbește de viitoarele legi, parcă activitatea partidului sub conducerea d-sale nu ar avea alt scop decât de a distruge, de a dărâma, ceea ce au făcut ceilalți. Iată o direcție pronunțată în tot mesagiul.

Ce zice din contră guvernul de azi? D. ministru de interne declară formal în Cameră: nu este bine ca să venim cu idea de a răsturna tot ce au făcut ceilalți, fiecare partid poate lucra în partea sa spre bine, datoria noastră este de a continua. Evident, d-lor, o altă direcție!

Tot așa cu cestia cealaltă, de care vă vorbeam la început. Fostul guvern o consideră ca o simplă executare de sentință a unui alt corp suveran dată după competența sa. Guvernul actual din contră a început prin a retrage acel jurnal al consiliului de miniștri și a pune altul în loc pentru împăcarea spiritelor și pentru prestigiul bisericii. Când un minister vine și retrage un jurnal de mare importanță al precedentului minister, aceasta însemnează că este alt minister, eșit din sânul partidului liberal.

Și precum ați purtat cu încrederea d-v. direcțiunea Sturdza-Stătescu, veți avea genero-

sitatea să vă schimbați drumul încrederii și să vă orientați spre direcțiunea Aurelian-Iascăr, diferită de cea precedentă.

Dacă ar fi numai atâta, v'ar privi exclusiv pe d-voastră. Rămâne însă altceva neexplicabil — și aci parcă ar fi o nouă anomalie — în formarea actuală a ministerului. Jurnalul acela al consiliului de miniștri, cel vechiu, desființat de actualul, erà semnat și de onor. d. ministru de finanțe actual, erà semnat și de onor. d. ministru de externe actual, atunci ministru al lucrărilor publice, și de fostul ministru de război, d. general Budișteanu. S'ar putea zice că odată ce se revine asupra aceluia jurnale, numai miniștrii principali, cari erau implicați în alcătuirea lui, adecă președintele consiliului, ministrul de culte, ministrul de interne și cel de justiție, numai acești patru au trebuit să se retragă, iar ceilalți trei aveau resorturi prea speciale și fără nicio legătură cu acea cestiune, în cât lor nu li se impunea retragerea. În adevăr, ce aveà să caute războiul, lucrările publice și mai ales ce aveau să caute finanțele într'o chestie bisericească?

Acești trei miniștri, prea competenți în resortul lor special și prea incompetenți în ce-

lălalt resort, puteau să rămâe, adecă dela d. Sturdza să treacă dincolo la d. Aurelian.

Fie și așa! Dar tot rămâne o nedomirire: n'au trecut toți. Și atunci se naște întrebarea parlamentară: de ce se va fi retras d. ministru de război cu această ocaziune? Poate d-sa, mai susceptibil la faptul foarte curios pentru un om public de a pune întâi semnătura sa pe un act important și de a și-o pune pe urmă alături cu alții pe desființarea acestui act, poate d-sa, mai delicat, n'a vrut aceasta. Aci să fie oare explicarea retragerii d-sale? Căci, evident, retragerea nu poate proveni din cele două cuvinte, prin care a rămas celebru în memoria politică a tuturor, cuvintele de *cio-mag* și *baston*, care să-l fi ilustrat așa de tare, încât să numai încapă ilustrațiunea d-sale pe îngustul fotoliu ministerial. Aceasta nu se poate, fiindcă cele două cuvinte s'a rostit în plin parlament și d-stră unanimitatea din sesiunea trecută n'ați găsit niciun glas ca să protesteze în contra lor...

Am îndrăzneala a spune, că protestează toată armata contra lor și că actualul ministru de război nu și le va însuși.

Dar dacă aceasta ar fi cauza retragerii, căderea ministrului trebuiă să se întâmple de

atunci; însă nu s'a întâmplat, ci d-v., disciplinații membri ai partidului național-liberal, ați urmat pe fostul ministru de război și după ciomag și după baston.

Atunci de ce s'a retras d-sa? Asupra unei cestiuni de pușcă nu se retrage ministrul de război, și se retrage asupra unei cestiuni de Biserică? Nu rămâne dar ca explicațiune de cât susceptibilitatea mai mare, care este spre onoarea d-sale, de a nu-și șterge însuș iscălitura sa.

Dar remarcați, domnilor, că erà încă o soluțiune a crizei, poate mai constituțional corectă. După ce se recunoscuse că ceea ce a făcut ministerul d-lui Sturdza în absența d-v., a fost rău făcut și ceea ce declarau organele oficioase pe toate tonurile că erà o cestiune închisă, nu erà o cestiune închisă: soluțiunea normală ar fi fost ca să zică partidul: în constituirea noastră la 1895, după atâtea mature chibzuri, ne-am ales de șef, urmaș al lui Ion Brătianu, pe d-l Dimitrie Sturdza, și alături cu d-sa am pus, ca aproape tot șef, pe d-l Stătescu și am pus alături pe ceilalți, în majoritate fruntași ai vechiului partid, și le-am adăogat și pe d-l Fleva și pe d-l Pallade; ei, încrederea noastră au avut-o până

ultima zi a sesiunii trecute, iar în lipsa noastră acești fruntași au lucrat cum s'au priceput, dar s'au înșelat în privința aprețierii opininii publice, însă după vorba șefului nostru Sturdza: *errare humanum est, perseverare diabolicum*, să ne retragem cu toții dela guvern și să lăsăm partidului opus sarcina de a potoli agitația. Iată o soluțiune foarte consecventă.

Dar înțeleg, și înțeleg nu numai ca un sentiment de abnegațiune creștinească din partea d-voastră, dar și ca un sentiment de patriotism, înțeleg că v'ați zis: dacă conducătorii noștri s'au înșelat când au deșteptat o asemenea cestiune, tot noi sântem chemați a o deslegă, ca nu în urma noastră să se zică că a rămas o asemenea agitare, pe care n'am fi vrut sau n'am fi putut să o liniștim. O înțeleg și înțeleg venirea actualului guvern. Incontestabil în momentul, când a contribuit acest guvern la buna rezolvare a acelei cestiuni, misiunea sa și a partidului, care îl susține, erà clară, și pentru cei mai mulți patriotică. Și eu cred, ca membru al infimeii opoziții, că bine a făcut partidul d-voastră.

Dar acum mai departe? Aici e aici! Și vedeți, că acum se nasc cele mai felurite întrebări. Să reviu deocamdată la întrebarea din urmă:

cum să ne explicăm prezența pe acea bancă a celor doi miniștri luați din guvernul trecut? Cel de-al treilea, dela un resort strein de materia cu complicația, d. general Budișteanu, s'a retras. D. ministru de finanțe însă a persistat. Hai să zicem, fiindcă e la finanțe. Finanțele sânt finanțe, obiective, impersonale. Dar altul din cei cari ocupau un loc în fostul minister, și el de o specialitate necompetentă în materie complicată, cel dela lucrările publice, a trecut deodată în noul minister la altă competență, la externe. Adică noul ministru al afacerilor străine, important membru al partidului și al parlamentului, foarte simpatic în prezentarea sa, foarte dulce în vorbirea sa, ne dă acum următorul spectacol: pe când colegul său dela război se retrage pentru a nu-și desminți o iscălitură dată, d-sa trece la altă competență și își retrage vechea iscălitură. Oare acesta este titlul de recomandare, pe care îl pune înainte în Regatul României la anul 1896 marele partid național-liberal pentru ca să califice pe cinevâ la ministerul de externe? La ministerul de externe, unde vorba ministrului, necum iscălitura lui, e vorba țării, încrederea țării!

N'am înțeles, poate ni se va explica. Ar fi

foarte comod când am putea zice în regimul constituțional: un an au fost unii, hai să punem acum alții în loc! Parcă lucrurile s'ar petrece numai în familie. Lucrurile se petrec în țară, se petrec în Europa!

Ce e drept, junele ministru de externe ne-a înveselit la prima sa aparițiune în această calitate, prin strigătul: să trăiască Maiestatea Sa Sultanul! Sa trăiască Sultanul dacă voiți, d-lor senatori, și Dumnezeuul lui Mahomet să-i dea zile destule pentru ca să facă de acum înainte ceea ce d. ministru de externe (mi-e teamă, cam precipitat) o și luase drept lucru făcut.

Iacă, d-lor, încă o anomalie a situației. Dar acum trebuie să fiți obosiți de lunga discuție, dați-mi voie a termina cu cea din urmă anomalie, care mă face mai ales să vă vorbesc și să votez în contra proiectului de adresă.

D-lor, pe mine unul, vă mărturisesc, m'a surprins cum de nu s'a relevat, în concertul de mulțumiri generale asupra împăcării cestiunii din urmă, următorul fapt straniu, care trebuiă să ne pue pe noi, Senatul întreg, în cea mai completă nedomirire. Ministerul acesta care nu ne-a contrasemnat mesagiul,

dar asistă la desbaterile noastre asupra răspunsului la mesagiul altora, ne-a făcut însă un altfel de mesagiu.

Dumineca trecută am asistat la Palat noi toți, Senat, Cameră, Inaltele corpuri și printr'o specială invitație a M. S. Regelui, au asistat și foștii miniștrii din toate partidele, la solemnitatea investiturii noului Mitropolit Primat. Cu această ocazie, după ce s'au citit actele oficiale de mult stabilite ca precedent, de astădată, ca neastădată, M. S. Regele a adăugat un discurs. Precum ziceam, că nu semnătura Regelui pe un mesagiu ne face să discutăm mesagiul, căci Regele este indiscutabil, ci numai contra-semnătura miniștrilor, tot așa nu faptul că Regele a rostit acel foarte important discurs, m'ar autoriza să-l discut înaintea d-voastre. Dar nu erau cuvintele M. S. oarecum personale. Ci acel discurs a fost citit de pe un act scris, care se află în păstrarea d-lui ministru prezident. Vă aduceți aminte, că înaintea noastră d. ministru-prezident a prezentat actul M. S. Regelui spre cetire, este dar un act de guvern, și ca act de guvern pot să vorbesc de el. În acest act iată cum se califică momentul acestei investiții:

«Investitura Mitropoliților și a Episcopilor este un act totdeauna înconjurat de o mare solemnitate; de astădată însă, această ceremonie, dobândește o deosebită însemnătate, căci ea s'a săvârșit nu numai în fața S-tului Sinod, a Corpurilor legiuitoare și a autorităților constituite, ci și a tuturilor fruntașilor țării, cari au închinat puterile și râvna lor la ridicarea și întărirea Regatului. Aceasta este o scumpă mărturisire, că toți se întâlnesc într'un singur gând, într'o singură voință, de câte ori se prezintă mari cestiuni naționale, când Patria are nevoie de concursul tuturilor fiilor săi.

Privesc dar cu deplină încredere în viitor, sigur fiind că prin unire vom înfruntă deapururea toate greutățile, vom înlătură toate primejdiile».

Este dar o cestiune națională de mare însemnătate, care dă prilej Regelui și guvernului de a întemeia pe această unire a fruntașilor țării încrederea în bunul mers al României în viitor. Nu se poate mai solemnă afirmare.

Dar curios s'a petrecut acest act. D. Sturdza în ziua cu «să trăiască Sultanul», nu în ziua cu demisiunea d-lui Dimitrie Ghica din prezența Senatului și când se prevedea că șeful

partidului liberal-național nu va putea fi ales prezident al acestui Senat...

VOCI. De ce anticipați?

D. T. MAIORESCU. Ne dăm întâlnire asupra acestui fapt cu d-voastre și atunci vom vedea greutățile și disidența.

Curios s'a petrecut acel act solemn. Onor. d. D. Sturdza, până acum încă șef al partidului liberal și cred că viitor prezident al Senatului...

O VOCE. Aceasta este treaba noastră.

D. T. MAIORESCU. Dar este și clarificarea situației politice. Așa dar, onor. d. Sturdza vă amintează — ce minunat este d. Sturdza în cercetările sale istorice și în silințele sale academice; mare merit are în această parte a activității sale neobosite, o recunosc în toată sinceritatea și o vor recunoaște și timpurile viitoare — d. Sturdza vă amintează că d-sa ca om învechit în trebile țării, a asistat la mărețele acte istorice din trecut: la proclamarea Prințului Cuza, la proclamarea Prințului Carol în 1866, împreună cu d-sa am asistat și noi mulți la proclamarea Regatului; toate aceste acte, ca și actul de Dumineca trecută, sânt acte naționale, trepte pe cari s'a urcat Statul român, la situația lui de astăzi. Aceste

acte au fost făptuite prin conlucrarea tuturilor partidelor.

Dar unde este deosebirea? La Vodă Cuza în 1859, la Prințul Carol în 1866, la Regatul din 1881, fiindcă avem sistemul constituțional, Camera și Senatul oglindeau exact opinia și simțimântul țării reale și prin urmare acea conlucrare a tuturilor partidelor se efectua în parlament.

Vă aduceți aminte când s'a proclamat Regatul, a venit în numele partidului opus d. A. Lahovari în Cameră și în Senat d. G. Gr. Cantacuzino, și au aclamat acest act, în unire cu guvernul și cu majoritățile liberale.

S'a zis atunci: noi care sântem în minoritate dăm acestui act — frumoasele cuvinte ale d-lui Lahovari — un element prețios pentru întreaga lui valoare, îi dăm unanimitatea voturilor în parlament.

Dar Dumineca trecută cum se petrec lucrurile?

Vorbește M. S. prin actul ce I-l a prezentat d. ministru prezident și Dumineca trecută de unanimitatea tuturilor partidelor; dar vorbește în Palatul Regal, care este deasupra partidelor. În parlament n'ar fi putut vorbi așa, fiindcă astăzi toți capii partidelor opuse

d-voastre, cei mai mulți fruntași ai țării sunt afară din parlament. Și atunci ce mai reprezintă parlamentul astăzi? Cestiunea fundamentală a zilelor din urmă, asupra căreia Regele și actualul guvern ne atrag atenția ca fiind o mare faptă națională, care ne îmbărbătează pentru viitorul țării, cum s'a rezolvit? Ministrul prezident a luat întâi asentimentul d-voastră, majorității, foarte bine. Guvernul s'a adresat și la opoziția din parlament. Mi-au făcut onoare doi din miniștrii să vorbească și cu mine, infimă minoritate aici în parlament, asemenea bine. Dar pentru ca să făptuiască actul însuș, să-și ție linia de conduită pașnică și patriotică întru liniștirea societății și a bisericei, d. ministru prezident cu un picior s'a sprijinit pe parlament și cu celălalt a trebuit să alunece în ulița bisericei Amza, în casa privată a d-lui Lascar Catargi, și dintr'o casă privată a cules o parte hotărâtoare pentru întregirea și săvârșirea actului național!

Și acum vă întreb:

Ce mai însemnează parlamentul? Sântem sau nu reprezentarea reală și întreagă a opiniei publice din țară? Sau sântem numai un fragment, care la actul cel mai însemnat al

momentului actual a trebuit să se completeze de aiurea?

Eu unul și cei uniți cu mine în aceeași direcție, nu am contestat niciodată legalitatea parlamentului. Nu am făcut ca alții, nu am imitat nici pe unii prieteni din partidul conservator, nici pe adversarii din partidul național-liberal, de a părăsi vreodată ostentativ parlamentul, sau de a mă asocia la acele efține critice după alegeri, cari contestau legitimitatea majorității alese din partidul opus. Orică Cameră și Senat, odată validate, sunt expresiunea legală a țării. Necontestabil ați fost și d-voastră expresiunea legală a țării, când ați venit acum un an la începutul legislaturii. Sânteți și astăzi o expresiune legală, însă cu întrebarea de conștiință, dacă, după cele petrecute, mai sânteți expresiunea reală a opiniei publice în momentul de față?

Grea întrebare, o recunosc. (Murmure).

Dar, d-lor, vă rog, aduceți-vă aminte, că disolvările de Cameră și de Senat nu se întâmplă întotdeauna în urma unui conflict cu guvernul. Se întâmplă, ce e drept, adeseori, după un conflict, un vot de neîncredere dat unui minister pune pe Coroană să aleagă între minister și parlament și sau să păstreze

parlamentul și să congedieze ministerul, sau să păstreze ministerul și să facă un nou apel la țară.

Da. Dar se întâmplă disolvări de Cameră și de Senat fără conflict, atunci când intervin după momentul alegerii acelei Camere și Senat, evenimente neprevăzute și destul de importante pentruca în conștiința oamenilor politici să se pună întrebarea: mai reprezintă, față cu schimbarea împrejurărilor, actuala reprezentanță legală, opinia reală a țării?

Astfel, când sub ministerul Brătianu parlamentul ales, reprezentanța legală a țării, având toată încrederea în minister, a văzut că s'a întâmplat un mare eveniment neprevăzut în momentul alegerilor și înăuntru celor patru ani ai legislaturii obicinuite, că s'a întâmplat războiul contra Turciei, că în urma participării noastre victorioase la acel războiu, mai ales aclamată de tot parlamentul, a venit necesitatea de a ne pronunța asupra tractatului dela Berlin și a anexării Dobrogei (cestiuni de cari nici nu se putea visa măcar în timpul când s'a făcut alegerile), evident că a trebuit să intervină o disolvare a Corpurilor legiuitoare și o întreagă reformă constituțională, și aceasta în bună înțelegere. Pentru ce? Pen-

trucă în bună înțelegere între guvern și majoritate s'a constatat că a intervenit un eveniment neprevăzut și destul de important ca să necesiteze apelul la țară. Nu e așa?

Apoi, d-lor senatori, evenimentul important și neprevăzut pe care l-a provocat șeful partidului d-voastră în trecut, a sdruncinat opinia publică a țării, așa încât lucrarea ministerului actual de a fi ridicat greutatea și de a fi liniștit opinia publică, a devenit o faptă națională și a produs al doilea eveniment important.

Căci modul cum actualul guvern a rezolvit cestiunea, — și eu cred că a rezolvit-o bine — a necesitat consimțirea tuturor partidelor; însă pentru aceasta d. ministru prezident a trebuit să se ducă afară din parlament și să intre într'o casă privată: numai prin conlucrarea d-lui Lascar Catargi, a de d-voastră urgisiturii d. Take Ionescu și a altor fruntași afară din parlament, s'a putut înfăptui actul, pe care d-voastră înși-vă îl numiți un eveniment național.

Nu aprobați procedarea extraparlamentară a actualului guvern? Atunci dați un vot de blam ca să se retragă.

Aprobați procedarea guvernului precum ați

aprobat-o? Atunci nu puteți înlătură îndoiala, dacă parlamentul mai este astăzi exacta și completa reprezentare a voinței naționale.

Urmarea neapărată a situației, în care v'ați pus, este sau disolvarea parlamentului sau retragerea guvernului.

D. M. SCHINA. Pozitiv.

D. T. MAIORESCU. A! D-lor, știu că un corp odată pus în mișcare, poate continuă câtva timp mișcarea, și numai prin inerția lucrului, fără altă forță. Dar cred că este isbită la rădăcină încrederea ce o mai poate avea țara în parlamentul actual. Vom mai duce o viață ofilită și slăbită până la istovire; dar nu vom mai putea avea vigoarea, care se întemeiază numai pe simțământul și pe siguranța că sântem adevărată reprezentare a opiniunii publice.

N'ați fost reprezentanții opiniunii publice în actul cel mai solemn al acestor zile, ce mai puteți fi deacum înainte!

Pentru câteva reparări de legi sociale, aceasta se poate și nici nu se întrebă, dar nu mai sânteti în raporturi normale cu țara.

Este o anomalie acest fel de funcționare a unui corp reprezentativ, și este o anomalie și adresa la Tron a acestui corp. Și dacă în anul trecut, cu aceeași ocazie solemnă, am în-

ceput prin a constata anihilarea în mijlocul d-voastre a infimeii opoziții, îmi pare rău că trebuie să sfârșesc în anul acesta prin a constata anihilarea unanimităților parlamentare.

Deaceea votez în contra proiectului de adresă.

Contra adresei. Simțimântul dinastic în popor.
 Atitudinea d-lui Sturdza în chestia națională. Care
 cuvinte ale Regelui se pot discuta? Slăbirea au-
 torității d-lui Sturdza

Ședința Senatului dela 4 Dec. 1897

MINISTERUL DIN ACEL TIMP :

Dimitrie A. Sturdza, prezident și externe,
 Anastasie Stolojan, domenii,
 Mihail Pherekyde, interne,
 G. C. Cantacuzino (Rifoveanu), finanțe,
 General Berindei, război,
 Spiru Haret, culte și instrucție publică,
 Ion I. C. Brătianu, lucrări publice,
 Alexandru Djuvara, justiție.

Domnilor Senatori,

Înțelegeți bine că nu un membru al opoziției va interveni în discuția deșteptată între onor. d. Costescu-Comăneanu și onor. d. Constantinescu.

Vom lăsa d-nului Costescu-Comăneanu rolul de a califica de «decepțiune» activitatea dezvoltată în prima sesiune a d-v. sub ministerul d-lui Sturdza, și vom lăsa d-lui Constantinescu rolul de a califica de un fel de «răpaos dominical» activitatea pe care ați dezvoltat-o în a doua sesiune sub ministerul d-nului Aurelian. (Ilaritate).

Mă voiu mărgini să vorbesc de obiectul propriu al discuției noastre, care este proiectul de adresă.

D-lor senatori, dați-mi voie să încep puținele mele observări asupra acestui proiect printr'o observare literară. Pentru un om, care din când în când ține și el condeiul în mână, tentațiunea la observații literare în împrejurările de față ale Senatului este așa de mare încât nu poate scăpa de ea. În adevăr, acest înalt corp legislativ al Regatului român are prin vicisitudinea întâmplărilor politice rara

favoare de a fi astăzi prezidat de un cunoscut și recunoscut autor român, de un reprezentant al literaturii novelistice, și-mi aduc aminte cu fericire de serile din «Junimea» dela Iași, când eminentul nostru prezident ne-a citit primele scrieri ale d-sale «Fluerul lui Ștefan» și «Privighetoarea Socolei», și când societatea noastră a primit — cum să zic? — un fel de *asigurare națională*¹⁾ că literatura poezilor se va desvolda de acum înainte mai cu temei și la noi.

Cu un asemenea prezident în fruntea noastră, iar în fruntea băncii ministeriale cu un prezident al consiliului, al cărui merit principal, după mine, este de a fi secretar general al Academiei române, cum voiți ca un om de litere să nu fie tentat la o observație literară?

Observarea este următoarea. Intr'o adresă, care în intenția noastră a tutulor vrea să fie o adresă de omagiu, este neobișnuit ca să înceapă fraza cu un cuvânt neplăcut, cu un cuvânt sinistru. Proiectul de adresă începe cu cuvântul «îngrijirea». Ce este drept, câteva aliniat mai târziu tot în primul pa-

1) Prezident al Senatului era d. Nicu Gane, în acelaș timp agentul pentru Iași al societății de asigurare «Naționala».

sagiu zice: «cele dintâi dar cuvinte ale Senatului vor fi cuvinte de mulțumire către Cel a tot puternic că a înlăturat dela noi durerea grelelor încercări».

Da, așa se cuvenea să înceapă în adevăr adresa, și numai după asemenea cuvinte de mulțumire către Cel a tot puternic se putea pune și îngrijirea. A începe o adresă de omagiu cu cuvântul «îngrijire» este o nepotrivire literară.

De altmintrelea, cu această modificare, ne asociem cu toții la pasagiul întreg, fiindcă d-lor, cu ocaziunea grelelor împrejurări, pe care le amintește d. raportor, s'a manifestat în țara aceasta un fapt de cea mai mare însemnătate.

O știam cu toții, că Regele însuș este înrădăcinat în țară, și că mai ales în urma războiului, și în parte și grație prudentei conduceri a afacerilor publice prin d. Ioan Brătianu, care știuse să facă din partidul d-voastră, multă vreme îndoios, un partid de guvernământ monarhic, însuș Monarhul actual eră identificat cu tot viitorul, cu toată siguranța acestei țări. Dar nu este numai Monarhie, ci este Monarhie ereditară la noi. Iar dacă idea de ereditate dinastică eră recunoscută numai

de oamenii politici, sau dacă erà simțită și de popor, această siguranță nu o aveam încă și nu o puteam încă avea, fiindcă simțimântul popular nu avusese prilejul de a se manifesta. Spre onoarea maturității politice a poporului s'a văzut cu prilejul grelei îmbolnăviri a Principelui Moștenitor și a îngrijirilor ce au cuprins familia regală și pe toți oamenii noștri politici în primăvara și vara aceasta, s'a văzut că și poporul în toate straturile lui până la cel din urmă om din mahală și la cel din urmă om din sat, simte pericolul și durerea și de astădată s'a manifestat cu putere, că nu este identificat cu poporul numai Monarhul de acum, ci este înrădăcinată în inima poporului și idea Monarhiei ereditare în persoana Moștenitorului Coroanei. Foarte bine dar face d. raportor, când pune în proiectul de adresă acele cuvinte de adâncă mulțumire, la care ne asociem cu toții.

Dacă totuș d. raportor a început redactarea d-sale cu cuvântul *îngrijire*, se vede că a făcut-o involuntar, și simțimântul inteligentului nostru raportor este explicabil. Literaricește nu vine bine, dar poate în situația politică a Senatului veneà foarte firește cuvântul *îngrijire* mai întâi de toate.

Că trebuie să fie îngrijire, se vede, d-lor, și dintr'un fel de disproporție a adresei. Un mare paragraf, ca răspuns la cel dintâi paragraf al mesagiului, despre însănătoșirea Prințului moștenitor. Foarte bine. Apoi un mare paragraf ca răspuns la tot așa de lungul paragraf din mesagiu, în privința relațiilor exterioare. Foarte bine. Dar apoi, când mesagiul ne vorbește mai ales și chiar în trei sferturi ale lui despre diferitele proiecte de legi interne, prin o neobișnuită scurtime, care merge până la lipsă de politeță, raportorul d-v. despre aceste trei sferturi din mesagiu vorbește numai în câteva cuvinte aruncate cu de-asila în trei rânduri de tipar, și tractează *en gros* toate acele proiecte cu vorbele: *vom luà asemenea în deaproape cercetare proiectele* — care proiecte? nici nu mai vorbește de mesagiu — *proiecte ce guvernul Majestății Voastre va supune deliberării Corpurilor legiuitoare*. Ba bine că nu! Firește că, dacă guvernul supune Corpurilor legiuitoare ceva proiecte, trebuie să trecem în secțiuni și să le luăm de bine, de rău, în cercetare. Nu erà vorba de aceasta. Erà vorba de proiectele anunțate în mesagiu, dacă răspundem la mesagiu.

Dar aici are o scuză legitimă onoratul și

inteligentul raportor. Ce erà să vorbească d-sa de proiectele de mesagiu, când, înainte de a-și fi făcut raportul, d. ministru de interne le desființase cu un singur cuvânt. Eu credeam că a fost numai o scăpare de vorbă din partea d-lui ministru de interne, dar fiindcă văd că inteligentul nostru raportor se întemeiază pe aceasta și nici nu mai vorbește de toate proiectele din mesagiu, înțeleg că este un sistem.

Care e precedentul ce binevoește actualul guvern liberal să-l introducă în moravurile noastre parlamentare? D. Pherekyde, care e un admirabil ministru pentru opoziție, deschis la vorbă, de o minunată sinceritate, spunându-ne tot ce-i trece prin adâncul inimei, vorbind de toate, de duel, de înfrânarea presei cu ocaziunea duelului, de influența alianței israelite cu ocaziunea devastărilor, de cererea de credite pentru despăgubiri cu ocaziunea proiectului de lege al d-lui general Berindei, ne-a destăinuit iarăși inima d-sale și ne-a spus că proiectul generalului Berendei este o «ficțiune».

Și care este atunci precedentul?

In mesagiu s'a anunțat acest proiect de

lege ; mesagiul e subscris de toți miniștrii și se pune în gura Suveranului, ca el însuși venind în mijlocul nostru în Parlament să rostească ceea ce ați pregătit d-voastră și anunțați țării ca un program legislativ. Și sub ministerul d-voastră se poate întâmpla ca Maiestatea Sa Regele să vie să ne anunțe nouă în mod solemn că făcând parte din programul legislativ un proiect, pe care ministrul îl trimesese chiar înainte de a vorbi Regele deputaților și senatorilor, pe care apoi ministrul de interne, când vine incidental vorba de el într'o interpelare, îl tractează de ficțiune, fiindcă n'ar fi trecut încă prin consiliul de miniștri ?

Va să zică în mesagiul contrasemnat de guvernul liberal de astăzi, se trec proiecte de legi cari nici n'au trecut prin consiliul de miniștri ? Se pun în mesagiu câteva rânduri din partea unui ministru, câteva altele din partea altui ministru, și prezidentul consiliului nu știe ce cuprind aceste proiecte ? Și un coleg al d-lui ministru de război pune pe ministrul de război în situația penibilă de a auzi zicându-i-se că proiectul său de lege este o ficțiune ? Acesta este precedentul d-voastră constituțional ? Dacă este cu aprobarea majorității

d-v., să fie bine știut că noi, opoziția, ne înscriem în contra acestui precedent, pe care nu-l găsim nici de demnitatea Regelui, nici de demnitatea guvernului, nici de demnitatea parlamentului. Precedentul corect este, ca un proiect de lege anunțat prin mesagiu să fie un proiect de lege trecut sau presupus trecut prin consiliul de miniștri și însușit de ministerul întreg. Orcă altă procedare este o erezie parlamentară.

Înțeleg însă că față cu asemenea declarațiuni ministeriale, raportorul d-voastră să nu mai poată vorbi de proiectele de legi anunțate în mesagiu și să le treacă sub tăcere în acele anodine rânduri din adresă.

Domnilor, dacă suprimăm dar din discuțiunea noastră trei sferturi din mesagiu, precum ne invită d. raportor; dacă ne asociem cu toții la partea întâi, la omagiul adus Dinastiei, ce mai rămâne în acest proiect de adresă? Rămâne numai paragraful relativ la politica externă, și este lucru curios, că de astădată adresa, așa cum este concepută de raportorul majorității, ne impune ca singur subiect discutabil politica externă a guvernului actual.

Am asistat la deschiderea solemnă a par-

lamentului, sunt acum 10 zile. Este totdeauna un act însemnat, când vine șeful statului acasă la noi, în parlament, și se pune în contact personal și imediat cu reprezentanța legală a țării. Este prima atmosferizare politică, când Suveranul, înconjurat de miniștrii săi, în fața miniștrilor străini, în fața capilor administrației interne, în mijlocul nostru, ia atingere cu mandatarii națiunii.

Dar ce se poate vedea în această atingere? Maiestatea Sa citește, d-v. ascultați, și unde se încălzește parlamentul, acolo d-voastră aplaudați, și din căldura aplauselor se simte uneori momentul politic.

A fost foarte cald aplaudat pasagiul relativ la însănătoșirea Principelui moștenitor, și când d. raportor îl parafrazează în proiectul de răspuns, tot Senatul se va asocia la această parte a adresei.

A mai fost cald aplaudat următorul paragraf din mesagiu :

«Nu pot să nu amintesc cu recunoștință «grațioasa atențiune a Majestății Sale Impăratului Rusiei, care a binevoit a Mă saluta «prin un trimis extraordinar în a doua Mea «capitală».

Și aici ne vom asocia cu toții la parafraza din proiectul de adresă.

Și cum să nu ne asociăm, d-lor senatori, când acel trimis extraordinar al Impăratului Rusiei — l-am văzut și eu la solemnitătea dela Iași — a asistat acolo, în mijlocul nostru, la serviciul divin celebrat pentru sfințirea palatului Universității, salutând astfel edificiul unui institut de liber învățământ în acelaș oraș, unde cu de abia vreo 50 de ani în urmă Mihail Kogălniceanu (și el însuș după legile naturei ar mai fi putut fi acolo între noi) la 24 Noembrie 1843, de curând venit dela studii din Berlin, ținuse prima sa lecțiune asupra istoriei naționale în Academia Mihăileană, dar unde fie după insistențele, fie numai de teama consulului rusesc da atunci, speriat de idea unei istorii naționale, Mihalache Sturdza Vodă a oprit continuarea cursului, așa încât acea lecțiune de introducere a fost prima și ultima lecțiune de istorie națională, pe care a ținut-o Kogălniceanu la Iași. Aceasta s'a petrecut la 1843, și acum, la 1897, vedem pe trimisul aceleși Rusii salutând noul edificiu al liberei Universități române chiemate mai ales să cultive studiul limbei și istoriei naționale, și ne dăm cu mândrie seamă de progresul făcut de statul ro-

mân dela Mihalache Sturdza Vodă până sub domnia Regelui Carol I. (Aplause).

Iacă de ce aplaudăm cu aceiaș căldură pasagiul din răspunsul adresei la acel alineat din mesagiu.

Dar, d-lor, dacă aceste două explozii de aplause au fost semnificative, trebuie să vă aduceți aminte, d-voastră, care ați fost față la deschiderea sesiunii, și de momentul, în care M. S. Regele ne-a cetit următoarele cuvinte din mesagiu :

«Am ținut să reînoesc în anul acesta ex-
«presiunea simțimentelor mele de prietenie și
«de venerațiune ce am avut totdeauna pentru
«Maiestatea Sa Impăratul și Regele Francisc
«Iosif» (Impărat și Rege, care cu puține luni
mai înainte fusese în mijlocul nostru, salutat
cu venerațiune de toți cetățenii Capitalei și
la a cărui amintire prin urmare ar fi fost na-
tural să se încălzească parlamentul). — «Și con-
stat» continuă mesagiul, «cu o vie satisfac-
«țiune primirea strălucită ce Ni s'a făcut, Re-
«ginei și Mie, în Capitala Ungariei».

O tăcere mormântală a întregului parlament a subliniat acest pasagiu — lucru nemaipomenit!

Niciunul din majoritatea d-voastră, d-le prezident al consiliului, n'a avut curagiul să aplaude.

Acum d. raportor parafrazează cu aceeași căldură acest pasagiu; dar față cu tăcerea mormântală a parlamentului eu mă întreb: ce însemnează nemaipomenitul incident? Și, fiindcă politica externă e singura parte politică în proiectul d-v. de adresă și fiindcă tocmai aici s'a semnalat din primul moment, în care Regele a avut contact cu reprezentanții țării, atmosfera majorității prin tăcere: sânt silit să vorbesc și eu de situația d-lui ministru-prezident în privința politicei externe și să caut a explica ceeace pare așa de straniu și de extraordinar în acel penibil moment al cetirii mesagiului.

D-lor, iată explicarea ce o pot da și pe care o pun sub controlul d-v., și voi fi mulțumit, când voi fi întrerupt de cineva din majoritate și rectificat. Eu voi retrage imediat orice cuvânt, care va fi contestat de cineva din majoritate.

Trebue să fie o situație îndoioasă, în care se află actualul ministru prezident și ministru de externe față cu o parte a politicei externe.

D. MINISTRU-PREZIDENT DIM. A. STURDZA. Vă întrerup din capul locului; nu este absolut nici

o situațiune îndoioasă. Prin urmare premisa d-v. dela început este greșită.

D. TITU MAIORESCU. Retrag cuvântul *îndoios* în aplicarea generală și-l mărginesc zicând : trebue să fie o parte care, deocamdată pentru *mine numai*, este îndoioasă în situația d-lui ministru de externe, și va rămânea să vedem după câtevă minute, dacă această îndoială va fi împărțășită și de ceilalți membri ai Senatului, de chiar membrii majorității (căci de unanimitatea dela începutul legislaturei nu se mai poate vorbi astăzi în partidul național-liberal).

Îndoioasă zic eu de ocamdată numai pentru mine, fiindcă la acea primire strălucită, de care ne vorbește și domnul raportor că ar fi fost în capitala Ungariei, se mai adaogă o strălucire, de care nu vorbește d. raportor. Pe când cu câtevă zile mai înainte a mai fost o primire a Impăratului Germaniei la Buda-Pesta și acest Impărat era însoțit de ministrul său de externe, precum și Impăratul Austriei era însoțit de ministrul său de externe, și pe când la primirea Regelui nostru Carol Impăratul Austriei era asemenea însoțit de ministrul său de externe, contele Goluchowski : la această

din urmă primire a Regelui nostru străluceà ministrul nostru de externe prin absența sa.

D. COLONEL BUDIȘTEANU. Și bine a făcut.

D. MAIORESCU. Apoi firește ! Eu am zis *străluceà*, mai bine cum s'o calific ? (Ilaritate). Aceasta nu este o contrazicere. (Ilaritate).

Dacă am zis *străluceà*, eu, care nu am pătrunderea acelu onor. domn care m'a întrerupt, cu slabele mele mijloace de a pricepe lucrurile, am găsit totuș în această absență ceva neobișnuit și, cum sunt opozanții curioși, m'am întrebat : ce poate fi la mijloc ? Și după ce am mai constatat și tăcerea d-v. la 15 Noemvrie când cu citirea mesagiului, atunci mi-am zis : este o datorie politică să ne dăm cu toți seamă, ce poate fi la mijloc.

Eu, d-lor, cred că este aceasta :

Partidul național-liberal, îndată ce și-a ales șef pe actualul ministru-prezident, a văzut acțiunea astfel înprospătatului partid începând printr'o atitudine foarte pronunțată și foarte importantă a acestui conducător al d-voastră în ceea ce se numește chestia națională.

Desbaterile Senatului, cari până atunci erau ca toate desbaterile noastre obișnuite, au câștigat deodată un răsunset puternic în țara

întreagă, un răsunset care a trecut peste limitele țării, un răsunset adânc dincolo de Carpați, și toți aveam simțimântul, că o mare chestie a fost ridicată de d. Dimitrie Alexandru Sturdza, o chestie în adevăr care, dacă se putea conduce mai departe așa cum o ridicase d-sa, explică pentru toți pentru ce d-v. vă numiți, nu ca mai înainte partid liberal, ci partid *național-liberal*.

Cel mai important act al unui partid, ca partid politic, se comitea atunci prin atitudinea șefului d-v. Și poate cel mai important moment în viața d-sale politică a fost acela, în care a ridicat în Senat chestia Transilvană.

Cu ce cuvinte ?

Cred că veți fi mulțumiți să auziți din multe cuvinte ce le a zis d-sa atunci, pe câteva, care le estrag din broșura ce a publicat-o și răspândit-o d-sa.

Firește, discursul eră pentru d-sa destul de important ca să se lățească în toate părțile pământului unde este suflare de Român, care știe să citească. Titlul broșurei este *Discursul d-lui Dimitrie A. Sturdza în ședința Senatului dela 9 și 10 Decemvrie 1894*.

Și cu un an mai înainte, deabia ales d-sa șef al d-v., deșteptase chestia în Senat la 1893,

și ministerul care erà atunci, ministerul Lascar Catargi-Carp-Lahovari, fusese tractat de d-sa de *nemernic*, fiindcă în chestia națională nu se călăuzeà de vederile d-sale «patriotice», care ca program de acțiune politică cereau: trebuie intervenit în Statul vecin, sub forma unui samsar cinstit, ca să îmblânzească relațiunile Ungurilor cu Românii. Poate însă că la 1893 erà numai un avânt de opoziție trecătoare, precum a și citat d-sa cuvintele lui Ion Brătianu: multe se zic în opoziție, care nu trec la guvern. Poate! Deși, d-lor, la chestia națională, la o chestie care înfierbântă capetele și inimile tinerimii întregi, la o chestie care face să se cutremure toată Românimea de dincolo de Carpați, nu cred că s'ar cuveni vorba: în opoziție zici una și la guvern faci alta.

Și când șeful unui partid în opoziție, atinge — nu zic agitã — o asemenea chestie, aș dori să-mi spună vreunul măcar din reprezentanța actualiei majorități din Senat, dacă anume această chestie se cuvine să fie printre acelea, care să le atingi în opoziție pentru a le ignorã când ești la guvern? Constat că suntem *unanimi* a zice *nu*; chestia națională, nu.

Orcum ar fi, în anul următor, tot cu această

ocazie solemnă a discuției adresei, șeful partidului național-liberal, onor. d. ministru de externe de azi, revine, și acum revine pe larg. Numai de acest discurs dela 1894 mă voi ocupa, fiindcă eră cel din urmă la rând, fiindcă eră ținut 9 luni și jumătate înainte de a veni d-sa la guvern, așa dar eră ultima formă a convingerii d-sale politice ca șef de partid.

Iată ce zice onor. d. senator de atunci Sturdza la pagina 114 în broșura cu discursul — 114, vedeți cât este de lungă cuvântarea !— : «Cred că este de datoria noastră să nu evităm «chestiunea națională, să ne uităm drept în «fața ei și să ajutăm ca să nu se rezolve în «contra Românilor. Maghiarii neagă Româ- «nilor toate drepturile cetățenești și toată exis- «tența lor ca națiune. Maghiarii persecută pe «Români în școală și în biserică. Maghiarii «închid Românilor toate căile de traiu. Ma- «ghiarii persecută pe Români în interesele lor «particulare prin administrație și justiție. Ma- «ghiarii dărâamă casele Românilor, cum au «dărâmat casa lui dr. Rațiu. Cei cari au dă- «râmat casa, au fost lăudați, poate și plătiți. «Maghiarii asvârl pe Români în temniță pentru «nimicuri. Ați auzit de procesul ridicol contra «unor domnișoare cari au purtat panglici tri-

«colore cu colorile Transilvaniei, și contra
 «căroră s'a cerut întemnițarea până la șase
 «luni. Dar procesul *Memorandului* început à
 «*froid*, cum zice francezul, după doi ani, și
 «judecat numai de jurați maghiari! Dar arun-
 «carea a atâtor Români în temniță, cu toate
 «că după *Memorandum* Români au fost lini-
 «știți și nu au întreprins niciun act distru-
 «gător Regatului Ungariei, niciun act dăună-
 «tor monarhiei Austro-Ungare! Maghiarii au
 «făcut legi speciale de desnaționalizare și de
 «maghiarizare pe cari le aplică cu o strășnicie
 «sălbatică. Maghiarii pun pe Români afară din
 «lege. Iată faptele! Iată *status causae*. Există
 «chestiunea de mult, dar acum ea a devenit
 «acută din cauza legilor de desnaționalizare,
 «și din cauza furiei cu care ele sunt aplicate.
 «Maghiarii se asvâră asupra Românilor ca să-i
 «desființeze. A mers guvernul unguresc până
 «acolo de a ridicat doctorului Rațiu dreptul
 «său de avocat, cu toate că nu a făcut nici
 «un fapt criminal, și că e numai un condamnat
 «politic, precum a fost și Kossuth altădată.
 «Prezintarea *Memorandului* la Impăratul-Rege
 «este crima. Nu este aceasta o nedreptate
 «strigătoare la cer, a luă unui om, părinte de
 «familie, pâinea sa și a copiilor săi».

Și într'un rezumat mai scurt, la pagina 103 și 104 :

«Se sugrumă dincolo o treime a neamului nostru.

«Iată cestiunea națională.

«Această treime a neamului nostru, care «se sugrumă, strigă la cer de durere și de «îngrijire. Ea strigă până la cer : nu se poate : «Nu vrem să fim sugrumați ! vrem să rămâ-
«nem Români.

«Iată cestiunea națională. Glasul Români-
«lor în pericol trece peste Cârpați în valea
«Dunărei și ne înfiorează pe toți. Iată ces-
«tiunea națională !

«Și noi să ne închidem ochii ? Să ne închi-
«dem urechile ? Să ne închidem inimile ? Să
«ne închidem cugetările ? Să devenim o bu-
«cată de piatră neînțelegătoare ?

«Iată cestiunea națională. Puteți d-voastră
«să o înlăturați numai cu fraze diplomatice ?

«Nu puteți !

«Atunci e de datorie să spuneți clar ma-
«ghiarilor cum stau lucrurile».

D-lor, aceasta erà atitudinea șefului parti-
dului național-liberal, când ? Acum 30 de ani ?
Acum 20 de ani ? Acum 10 ani ?

Parcă nu vă vine să credeți: eră acum abia 3 ani!

A, d-lor! Firește, omul înaintează în vârstă, se cumințește și se schimbă în multe priviri, și cine ar putea imputa cuiva, dacă revine mai târziu, când este mai copt la cugetare, asupra erorilor tinereții? S'au văzut mulți oameni politici, cari în copilăria lor erau anarhiști și revoluționari, și ajungând la vârsta matură, au devenit oameni de ordine, și chiar miniștri eminenti, s'a văzut contele Andrassy, după revoluția dela 1848—49 spânzurat în effigie, ajungând ministru de externe, sub acelaș Impărat Francisc Iosif. S'a văzut. Dar cel puțin au trecut ani la mijloc, a trecut experiență, a trecut diferența de împrejurări la mijloc.

Dar aci? Aci nou alesul șef al partidului național-liberal, rostește în Senat deabia acum 3 ani (împrejurările între România și Ungaria fiind identice atunci ca și acum) asemenea cuvinte în contra miniștrilor țării de atunci, în contra d-lor Lahovary și Carp, cari răspundeau: nu poate interveni un Stat în afacerile interne ale altui Stat.

Așa ziceau conservatorii atunci la guvern, așa au zis și acum în opoziție, și cred că ex-

prim exact cugetarea d-lui Carp; de altminterlea v'a indicat și d. Lascar Catargi eri, că aceasta este atitudinea lor și astăzi în opoziție.

D. Sturdza atunci trată simpatiile miniștrilor pentru toți Români de platonice, și impută guvernului *nemernicia* că sunt numai platonice, cereă nici mai mult nici mai puțin decât o intervenție de guvern în afacerile ungurești.

Alte state mult mai puternice nu au făcut-o! Căci este dreptul strict internațional, este conveniența, este *siguranța elementară de pace și de existență, mai ales pentru statele mici*, ca să se păzească principiul neintervenirii. Nu poți interveni tu guvern în afacerile interne ale altui Stat! Nu trebuie să o faci, este un fel de crimă de trădare în contra siguranței statului tău dacă o faci. Și pe miniștrii români, care păzeau această regulă, acest principiu internațional, îi trată șeful partidului liberal de nemernici! Rusia încearcă pe față a desnaționaliza germanii din Curlanda. Nici odată puternicul Bismarck nu și-a permis să facă observațiuni Rusiei.

În Austria de astăzi, 10 milioane de germani strigă în contra cehizării lor, și numai slavizarea germanilor austro-ungari nu poate

să fie în interesul Germaniei. A îndrăsnit totuș un ministru de externe dela Berlin să zică un cuvânt despre aceasta, necum să intervieve în Austria?

Așă aș fi vorbit și ieri, dacă mi-ar fi venit rândul să vorbesc, însă fără a da un document. Dar astăzi citesc în depeșele gazetelor de aseară, că s'a făcut interpelare anume asupra acestui punct, în parlamentul german, și d. de Bülow a răspuns nu mai departe de cât alaltăieri: nu se poate interveni în afacerile interne ale altui Stat, orce chestie ar fi la mijloc, mai ales nu, când acel Stat este în relații amicale cu noi.

Iacă regula fundamentală în relațiile internaționale.

Nu o știți aceasta d. Sturdza la 1894? Dar dacă d. Sturdza, — vorbesc acum ca un simplu observator al lumii noastre politice — are o autoritate, nu numai în mijlocul d-voastre, dar și în mijlocul altora, și al nostru, o are tocmai fiindcă este în adevăr un cunoscător al istoriei, un cunoscător al actelor diplomatice, unul din puținii oameni în țara noastră care-și dă perfect seama ce este politica în Germania, în Austria, în Ungaria, în Rusia.

Când d. Sturdza, cu această autoritate în mijlocul d-voastre, și, — iertați-mă să o spun: singurul cu această autoritate în mijlocul d-voastre — (fiindcă de! d-lor, a fost dat Regatului român, să vadă ca ministru de externe și pe d. Costică Stoicescu), așa dar dacă vorbim de cunoscători de istorie și de relațiuni diplomatice, când d. Sturdza, singurul între d-voastre care are autoritate, când acest d. Dimitrie Alexandru Sturdza, în privința căruia vorbea d. Costescu-Comăneanu de un comitet de control, dar la aceasta nu o să-l poată controla nimeni dintre d-voastre, când d-sa vine în Senat și vă spune d-voastre asemenea cuvinte și atacă un guvern al țării cu vorba nemernic, așa de ne-parlamentară, dar cu atât mai caracteristică în energia ei brutală, ce trebuiă să ziceți d-voastre? Ce trebuiă să zică tinerimea? ce trebuiau să zică Românii din Transilvania? Trebuiau să zică: Se poate dar face o asemenea politică națională! Pe Lahovary îi tratați de fanariot în discursul acela; și Carp și Lascar Catargi nu știau ce fac, nu aveau inimă românească. Se poate face o altă politică; căci o spune d. Sturdza! Care suflare românească să nu-și fi zis: se poate

face intervenire puternică în chestia națională. D. Sturdza e omul partidului național-liberal, merge în fruntea aspirărilor și ideilor naționale; d. Sturdza o spune, și trebuie să fie așa, căci d. Sturdza e cunoscătorul de lucruri istorice și diplomatice.

Și ca să nu fie îndoială, ca nu cumva să se creadă cu vorbele d-lui Sturdza despre intervenirea internațională sânt numai vorbe scăpate în opoziție, ci sânt vorbe meditate, iată curioasele cuvinte ce le mai adaogă în acelaș discurs din Senat (pag. 105):

«Să luăm aminte la o împrejurare foarte «importantă, care se desfășură în cursul chestiunii naționale. Se vorbește despre uzurile «parlamentare, amestecul în afacerile interioare ale altora. Nevoile oamenilor, ideile «secolului sunt mai mari decât toate datinile, «decât toate obiceiurile. Acestea au valoarea «lor deplină și neștirbită, când lucrurile stau «în liniște și ordine, dar când situațiunile ies «din calea normală, atunci acele nevoi anormale își deschid calea. Astfel stă în circumstanțele de față».

Remarcați importanța vorbeii? Va să zică ceea ce credeam noi că e vechia siguranță internațională de raporturi, vine d. Sturdza

și ne spune: nu e adevărat, s'au schimbat lucrurile! Acum, și în această împrejurare anormală, nu mai poate fi vorba de vechiul adagiu: *nu te amestecă în afacerile interne ale altui Stat!*

Mărturisesc, d-lor, că dejă atunci îmi ziceam: dacă o spune d. Sturdza, trebuie să știe ceva cu această schimbare. Nu o știu eu; dar dacă nu o știu eu, o va fi știind d-sa, mai experimentat de o mie de ori de cât mine, cu alte relațiuni decât mine. Poate să nu o știu d-nii Carp și Lahovary; dar tot bine că o știe d-sa.

Cum ar fi afirmat un om ca d-sa una ca aceasta, dacă nu o știă cu siguranță. Nu eră în vârstă de 20 ani când a zis-o, eră — slavă Domnului — de 60 de ani, în toată maturitatea d-sale intelectuală.

Dar chiar așa fiind, eu tot eram nedormit. Căci și dacă s'ar fi schimbat regula aceea de intervenire, despre care de mult auzisem că e neștrămutată, tot îmi părea primejdios ca să începem tocmai noi să accentuăm o asemenea schimbare.

Se poate declamă foarte frumos asupra chestiilor naționale, și ce frumos este stilizat pasagiul d-lui Sturdza ce vi l-am citit. Dar

avem și noi câțiva unguri în țară, ciangăii dela Roman, avem bulgari în Dobrogea. Când d. ministru de culte face un regulament pentru școalele bulgărești din Dobrogea, aș vrea să văd pe guvernul bulgar îndrăsnind să intervină ca un samsar cinstit în această chestie internă, pe care o regulăm noi pe teritoriul nostru cum credem că e mai bine! Și când impune d. ministru Haret limba română în școalele ciangăilor dela Roman, aș vrea să văd pe guvernul din Budapesta îndrăsnind să se amestece în modul cum credem noi să administrăm școalele de pe teritoriul nostru, zicând că este pentru el chestie națională, după teoria cea nouă a d-lui Sturdza, că are drept să intervină!

Dar, d-lor, poate să se inventeze și chiar să fie alte chestii importante, cari să dea drept altor State să intervină, după teoria d-lui Sturdza.

Iată, de exemplu, două cuvinte, cari adesea sunt asociate: naționalitate și religie! Când ar fi în chestie religia ortodoxă? O încurcătură mitropolitană? Și când se știe că este un Stat foarte puternic, care-și atribuie misiunea de a veghea asupra ortodoxiei, noi, Stat mic, noi să zicem că un Stat are drep-

tul să intervină în afacerile interioare ale altui Stat? Ar fi foarte periculos!

Și, d-lor, ca să nu rămână cea mai mică umbră de îndoială, că aci nu eră în vederile d-lui Sturdza dela 1894 chestie numai de opoziție, ci chestie de guvern, vă citesc dela pag. 100 următoarele de necrezut cuvinte, rostite atunci de d-sa:

«Dacă chestiunea națională depărtează dela «putere pe partidul național-liberal, aș dori «să știu cum acest partid face din chestiunea «națională o armă de partid? Atâta minte «avem și noi aceștia din partidul național-
«liberal, cât și d-nii Lahovary cu ai săi, ca «să alegem acele arme cari ne pot aduce la «putere, iar nu pe acele cari ne depărtează «de putere».

E clar, d-lor? Chestia națională, ridicată astfel de șeful partidului național-liberal în contra guvernului dela 1894 care nu primea acest mod de a vedea, chestia națională pe temeiul necesității patriotice și internaționale de a interveni în afacerile interne ale Ungariei, este chestia sub drapelul căreia înțelege șeful partidului național-liberal să vină și să se mențină la putere.

Nu e așa? Acesta este înțelesul cuvântării dela Decembrie 1894, și nu poate fi altul.

Ei bine, a venit la putere în Octombrie 1895. Ar fi crezut toată suflarea cinstită din țara românească, că acum se face intervenire de samsar cinstit pentru drepturile Românilor din Transilvania. Toată suflarea cinstită din România și Transilvania eră convinsă că, dacă *bona fide* s'a înșelat cumvâ senatorul Dimitrie Sturdza, acum ministru prezident; dacă în înflăcăratul său patriotism *bona fide* a văzut o posibilitate acolo unde, venind la guvern, s'a isbit de o imposibilitate; atunci nu d-sa va conduce guvernul național-liberal, ci d-sa personal va rămâne ca un mare patriot istoric în retragere, ca un punct luminos de amintire în idealul tinereții, dar conducerea oficială și ministerul de externe îl va avea cinevâ din partid, care nu se angajase așa de solemn înaintea țării.

Sau mă înșel? Sau aprobă acest onor. Senat, înaintea căruia vorbesc, colegii din majoritate aprobă procedarea ca șeful d-voastră să vă vorbească, cum a vorbit în chestia națională, cu gândul d'indărăt, ca să facă altfel de cum a vorbit, când va veni la guvern?

Niciunul nu poate aprobă! Niciunul, d-le ministru prezident, nu vă aprobă.

Ei, și pentruca să stea la guvern (și dacă voiă să continue bunele raporturi cu statele vecine, cari raporturi erau de interesul țării să fie continuate, nici nu putea fi altfel), a trebuit să *retracteze* afirmările din Senat, și le-a retractat la Iași prin următoarele cuvinte rostite în public ca program de guvern:

«In special, în chestiunea națională situațiu-
«nea noastră este clară și netedă. Avem să
«ne abținem cu toții dela orice act de agita-
«ție în afacerile interioare ale statelor ve-
«cine, și în special ale monarhiei austro-un-
«gare».

Meșteșugul e aci în vorba «agitație». Fi-
rește, de *agitații* să ne abținem; d. ministru
prezident poate interpretă, că nici mai îna-
inte nu vorbea de agitații, ci numai de «in-
tervenire».

Dar vine îndată retractarea clară și pre-
cisă:

«S'a mai răspândit încă o vorbă, că ne a-
«mestecăm în afacerile interioare ale regatu-
«lui ungar. Nici aceasta nu este exact».

Dar ce trebuie să vă mai citez cuvintele de
retractare ale d-lui ministru prezident, cari

poate fi erau impuse? D-voastră înși-vă, d-lor senatori, faceți astăzi o patentă mărturisire asupra faptelor în contra d-lui Sturdza.

Iată ce zice raportorul d-voastră în proiectul de adresă: «*Această fericită situațiune a relațiunilor noastre exterioare se datoresc politicei și prevederilor urmate cu stăruință de toate guvernele*».

Și când vorbește raportorul Senatului de politica prudentă în relațiunile noastre exterioare cu Puterile, este evident că nu înțelege mai ales relațiunile noastre cu Spania, Italia, Republica Franceză, cari sunt îndepărtate, ci înțelege în deosebi relațiunile noastre exterioare cu Austria, Ungaria, Rusia, Statele Balcanice. Dacă dar raportorul d-voastră zice că relațiunile de bună politică au fost menținute de toate guvernele, aceasta însemnează că și guvernul d-lui Sturdza urmează absolut aceeaș politică, pe care a urmat-o în externe guvernul d-lor Lăscar Catargi-Lahovary-Carp; și atunci cum rămâne cuvântul de *nemernic*, aruncat aci de d. Dimitrie Sturdza la 1894 în contra guvernului conservator?

Revenind acum la cuvântul «îndoios», de unde ne-a început discuția cu d. ministru prezident și ministru de externe, conchid d-lor,

că este în adevăr *îndoioasă* situațiunea d-lui ministru de externe de astăzi.

Mă contrazice cinevã afarã de însuș d-sa?

Iată răspunsul Senatului, d-le președinte al consiliului!

D. PREZIDENT AL CONSILIULUI, DIMITRIE A. STURDZA. Absolut nu.

D. TITU MAIORESCU. Și acum, d-lor senatori, să relevăm un alt inconvenient al acestui lucru.

Este *slăbită* autoritatea actualului ministru de externe al regatului român.

Ce autoritate poate să mai aibă în relațiunile externe, d. Sturdza, când în chestia națională la 1894 vorbea cum v'am citit, și la anul 1895 se retrăgea cum v'am citit iarăș, și acum la 1897 zice însăș majoritatea d-sale din Senat, că politica d-sale externă este identică aceeaș cu a d-lor Lahovary și Carp.

D. ILARIU ISVORANU. De sigur că politica externă, a fost totdeauna o continuare a politicei lui I. Brătianu.

D. TITU MAIORESCU. Mulțumesc d-lui Isvoranu că mă întrerupe. Dacă acea politică externă a fost inițiată de însuș Brătianu, ar fi de discutat, dar nu importă acum. Pentru ce importă acum, ne putem înțelege ușor cu d. Isvoranu, că politica d-lor Carp și Lahovary este

o continuațiune a politicei lui Brătianu în privința externelor sunt de acord. Inșă ce ne folosește, d-le Isvoranu, acordul între d-voastră și mine, când rămâne celalt desacord, adică: pentru ce șeful partidului național-liberal de astăzi a tratat de *nemernici* pe oamenii cari au urmat aceeaș politică? Aceasta trebuiă să-mi explicați d-voastră. (Aplauze într'o parte).

Iată pentru ce nu are autoritate d. Sturdza, nu are autoritatea care am dori-o s'o aibă ministrul de externe al Regatului Român în împrejurările de față.

În adevăr, ce o să creadă reprezentanții țărilor străine de un asemenea ministru de externe? El astăzi de pe banca ministerială ne spune că urmează aceiaș politică de neîntervenire, pe care a urmat-o și d-nii Carp-Lahovary. Mai știi ce va zice mâine, când va fi în opoziție!? Ce temei se mai poate pune pe asigurările d-sale?

Știrbita autoritate a d-sale în cele externe este diminuată și prin cele interne. D-lor, în privința celor interne, în cele câteva minute pe cari vi le mai răpește cuvântarea mea, mă voi călăuzi, pentru a le judecă, de chiar modul cum șeful partidului național-liberal voiă să fie judecate actele ministerului advers.

Pentru aceasta d-sa întrebuișă două criterii.

În aceeaș cuvântare dela 1894 zicea (la pagina 92):

«Politica guvernului (conservator) se rezumă
«în puține cuvinte: închinăciune în dreapta,
«închinăciune în stânga, închinăciune la toți,
«fiecăruia să-i facă după plac».

Un criteriu. Și-și începea discursul d-sale cu alt criteriu:

«D-lor senatori», spunea d-sa, «Majestatea
«Sa Regele, într'o cuvântare de anul nou, la
«1891, zicea: *Doresc din tot suflatul ca în anul*
«*acesta să fie liniște, pace și concordie.*

«Nu se poate o dorință mai înaltă și mai
«frumos exprimată. Ea este un adevărat pro-
«gram de guvernământ. Să examinăm, dacă
«guvernul Majestății Sale a înțeles această
«dorință și s'a conformat ei».

Iată al doilea criteriu. Imi fac numai rezervele mele în privința cuvintelor citate de șeful partidului național-liberal dintr'o cuvântare a Regelui.

Intrucât Majestatea Sa Regele a zis aceste cuvinte într'o cuvântare de anul nou, fără contrasemnarea vreunui ministru, eu nu le pot invocă într'o discuție parlamentară. Neavând dreptul de a le critica, nu vreau să-mi dau

dreptul de a le aduce o ieftină lingușire. Dacă le citez, este numai fiindcă și le-a însușit actualul ministru prezident și ca un criteriu al ministrului, nu al Maiestății Sale Regelui, mă sprijin și eu pe ele.

Dar să începem cu primul criteriu.

«Inchinăciune în dreapta, închinăciune în stânga!»

Așa făceau conservatorii, după opinia d-lui Sturdza.

D-lor, astea sunt vorbe. Este ceva curios în discuțiile noastre! Cu așa vorbe ne putem ataca unii pe alții până la nesfârșit fără nici un rezultat. Dacă este să avem vreun folos din discuțiile noastre, el nu poate rezulta decât din acele vorbe, fie zise de opoziție, fie zise de d-voastră, cari au un răsunet în chiar cugetul d-voastră. Toate vorbele mele câte n'au găsit un echo în convigerea d-voastră, au fost rău zise și aş dori să le șterg. Eu nu vroi să pun nici un temei decât pe vorbele cari află o aprobare în convingerea d-voastră intimă.

«Inchinăciune!» Ce închinăciune a făcut guvernul Lascar Catargi în afară? Eu cred că niciuna, d. Sturdza crede că multe. Această controversă nu se va termina niciodată și nu va fi folositoare, fiindcă fără argumente și fără

fapte nu se poate produce nicio convingere. De aceea, dacă-mi permit să revin la acest fel de criteriu, o fac numai întrucât pot spera să aflu un resunet în convingerea d-voastră prin faptele ce le voi aminti.

D-lor, de ce ați strigat anul trecut «Să trăiască Majestatea Sa Sultanul?» Pentru beratul mitropolitului din Macedonia? Apoi beratul n'a venit nici până astăzi. Pe românește aceasta se chiamă *închinăciune*. Să zic la dreapta? Hai la dreapta.

Anul acesta ministerul de externe al Rusiei și ministerul de externe al Austriei ne-a trimis o notă de laudă, și d. ministru de externe al nostru s'a grăbit să-i dea chitanță de bună primire. Să o numim *închinăciune la stânga*?

Acum vă felicitați de buna primire la Buda-Pesta. Să o numim *închinăciune la Apus*!

Vedeți, cum cuvântul de «închinăciune» se răzbună peste 3 ani?

Dar să trecem la criteriul al doilea și să sfârșim cu el: «Pace, liniște și concordie», după acestea voi d. Sturdza să se judece valoarea unui minister.

Foarte bine! Cum stați d-voastră în cele din năuntru, cu pacea, liniștea și concordia? Sesiunea dintâi a fost foarte scurtă, deabia

budgetele și acea mare muncă, pe care a relevat-o cu atât talent d. Constantinescu. Dar parcă erà și ceva neliniște și ceva lipsă de concordie ? Eliminarea d-lui Fleva ? Dacă erà să-l eliminați îndată, de ce l-ați mai luat în guvern ?

Onorabilul d. ministru Sturdza, în discursul d-sale... îmi pare cel din urmă, dela Craiova?... Eu mă cam încurec în discursurile d-sale ; în deosebire de Ion Brătianu, care erà foarte prudent și foarte econom la vorbire și la scriere, actualul șef al partidului național-liberal vorbește într'una, ba la înmormântări, ba la banchete, și a vorbit la atâtea banchete încât nu mai știu bine, la care banchet, dar îmi pare la cel dela Craiova, zicea : că programul d-sale este *iubire* și *adevăr*. Nu e vorbă, într'un alt discurs numise pe d. Fleva fiul *pieirei* — vorbă biblică ! Dar asta nu face nimic. Iubirea tot iubire rămâne. Iubirea d-lui Sturdza. Cine se îndoiește ? Vă aduceți aminte de Brătianu, demn și simpatie. Dar dacă e vorba de demnitate și de simpatie, apoi de sigur d. Sturdza este cel mai bun urmaș al lui Brătianu ! D. Fleva este fiul pieirei excepțional, ceilalți sunt fii iubirei.

Dar pe vară, după închiderea primei sesiuni, s'a mai turburat iarăș iubirea d-lui Sturdza,

s'a născut chestia mitropolitană. Ei, aceea a fost neliniștea.

A căzut guvernul Sturdza și a venit, din rărunchii partidului alt guvern, presupun cu buna primire a șefului d-voastre, cu iubire și concordie. Dar trebuie să fi avut mare greutate acei miniștri Aurelianiști, cu iubirea și concordia d-lui Sturdza, căci nu au putut-o duce; nu știu ce s'o fi petrecut, a fost printre culise, dar trebuie să fi fost ceva, căci nu văd astăzi alături de d. Sturdza pe niciunul din cei cari au stat alături de d. Aurelian. Nu face nimic: iubire și concordie! Și liniște! Liniștea am văzut-o și mai Dumineca trecută.

Am terminat, d-lor, conchid că autoritatea d-lui Sturdza, sdruncinată în afară, este micșorată și înăuntru. Partidul național-liberal sub conducerea actualului ministru-prezident nu mai este ceea ce eră acum doi ani când a venit la guvern.

De aceea, d-lor, pentru că am început cu observarea, că nu este literaricește potrivit cuvântul «îngrijire» în fruntea adresei, dați-mi voie să recunosc la sfârșit, să fac amendă onorabilă d-lui raportor: îl găsesc foarte potrivit politicește. (Aplause).

Asupra legii învățământului secundar și superior prezentată de ministrul Spiru Haret. Împedirea unei discuții folositoare în Senat. Dorința de mai multă descentralizare și independență

Sedința Senatului dela 17 Martie 1898.

*Domnilor *Senatori,*

Am cerut cuvântul și mi se dă foarte târziu spre a vorbi *pentru* luarea în considerare a proiectului de lege ce ni se prezintă (aplause).

Noi — și aci pot vorbi în numele amicilor mei politici, foarte puțini la număr în acest onorabil Senat — noi privim un proiect de lege numai din punctul de vedere al interesului general, abstracție făcând de persoana și de par-

tidul ministrului care-l prezintă, cu atât mai mult când e vorba de un proiect de lege, ca cel de față, relativ la reforma învățământului secundar și superior.

Voi căuta dar să examinez legea și voi avea onoarea să vă prezent câteva observații asupra ei cu toată nepărtinirea omenește posibilă, indiferent dacă proiectul poartă semnătura d-lui Haret, sau ar fi purtat-o pe cea a d-lui Poni, sau a d-lui Take Ionescu. Această atitudine de nepărtinire ne este cu atât mai înlesnită în cazul de față, cu cât proiectul de lege al d-lui Haret coprinde câteva idei principale, cari erau coprinse și în proiectele anterioare, și rezumă așa dar în mare parte ceea ce au gândit diferiții cunoscători ai trebuințelor școlilor din diferitele partide.

Conform acestui punct de vedere sânt pentru luarea în considerare a legii de față. In prima linie, fiindcă ea împlinește o lacună lăsată în legea din 1864, adică prevede organizarea învățământului real în înțelesul actual al cuvântului. In al doilea rând proiectul introduce, precum și este necesar pentru a apropià școlile noastre secundare de nivelul celor occidentale, o mai mare adâncire a învățământului liceal prin întinderea lui la cel puțin opt ani.

El înlătură totdeodată vechea formă a bacalaureatului și o înlocuește prin forma mai potrivită a unui examen final la chiar liceul unde a studiat școlarul. El introduce o convenabilă serie de măsuri disciplinare pentru corpul profesoral. El înlătură greutatea, care până astăzi paraliză o mai bună recrutare a corpului profesoral secundar, adică greutatea unui nenumărat și nerealizabil șir de concursuri sub forma legii dela 1879, și propune o altă procedură, niște examene colective dinaintea unor comisiuni permanente, în definitiv tot un fel de concurs cu note valabile pe doi ani. Proiectul caută în sfârșit (și aceasta va fi una din măsurile cele mai incizive pentru îmbunătățirea învățământului secundar) să împedice nefericita specializare a profesorilor de gimnazii și licee, care a reclamat un prea mare număr de profesori la aceeaș școală cu o prea mare diversitate în propunerea obiectelor, așa în cât s'a nimicit armonizarea și unitatea instrucțiunii liceale și s'a produs în capetele mijlociei școlarelor acea confuzie și insuficiență a judecății, care s'a constatat din ce în ce mai mult în rezultatele examenelor de bacalaureat.

Iată d-lor lucrurile principale, ideile de reformă mai importante, cari ne fac să privim

acest proiect de lege ca bine venit; și cred că majoritatea celor ce se interesează de învățământul public va fi mulțumită să vadă astfel o asemenea lege votată, firește cu ceva îmbunătățiri în amănunte.

Ceeace mai vine în favoarea proiectului, este și împrejurarea că actualul ministru al instrucțiunii publice este unul din cunoscătorii școlilor noastre și se bucură în corpul profesoral de mare considerație. Din partea unui adversar politic îl rog să primească această recunoaștere.

Dacă ar fi numai pentru atât, d-lor, aș putea termina aci vorbirea mea și vă mărturisesc că aș dori s'o pot termina aci. Dar mă aflu într'o poziție excepțională, excepțională prin Constituția noastră. Cum știți, pentru compunerea Senatului Constituția cere neapărat ca să fie în sânul-lui reprezentate anume cele două Universități ale țării, și fiindcă în momentul de față cel ce vă vorbește e chemat să reprezinte Universitatea din București, înțelegeți bine, că dacă vreodată această reprezentare se cuvine să se traducă printr'o participare efectivă la debateri, este atunci, când aveți în discuție tocmai un proiect de reformă al învățământului secundar, care are să pregătească pe studenți pentru Universitate.

Din acest punct de vedere sânt dator să vă vorbesc ceva mai mult asupra acestei legi, și nu am decât să-mi exprim părerea de rău că d. Poni, colegul meu dela Universitatea din Iași, lipsește din mijlocul nostru. Când am aflat despre alegerea delegaților d-voastră și despre constituirea comitetului lor sub prezidența d-lui Urechia, mi-am permis din considerațiile acum arătate să cer dela d-sa și dela d. ministru, ca prin adresă formală să cheme pe cei doi reprezentanți ai Universităților spre a asista la desbateri. Comitetul delegaților a primit această propunere; am fost invitați și d. Poni a răspuns însă că nu poate veni.

Mi-am permis mai mult: când a ajuns discuția la învățământul superior, am cerut comisiunii ca să invite ultima manifestare electivă a Univertății din București, pe nou alesul rector al acestei Universități, onorab. d. Grigore Ștefănescu, deoarece este din întâmplare și membru al Senatului.

Comisiunea n'a găsit cu cale ca să îndeplinească această cerere.

Dar, d-lor, dacă rămâne astfel, în absența d-lui Poni, numai asupra mea sarcina de a îndeplini ceea ce cred că este o datorie constituțională pentru proiectul de față, permiteți-mi,

în mod prealabil, să discut cu d-voastră o întrebare, dela care atârnă tot folosul acestor debateri și, îndrăsnesc să adaog, chiar demnitatea Senatului, și în orice caz demnitatea aceloră, cari vorbesc asupra proiectului de față. Întrebarea este următoarea: se mai pot introduce amendamente, fie cât de puține, în acest proiect? Căci dacă nu se pot, vorbim de geaba. Iar a vorbi de geaba, cu de mai nainte știință că e de geaba, atinge demnitatea celor ce vorbesc și a Senatului întreg.

Nu putem vorbi în mod cuviincios sub impresia, sub atmosfera, că orice am vorbi noi, amendamente tot nu se vor introduce. Când, după Constituție, anume în Senat trebuie să fie cei doi reprezentanți ai Universităților țării, și când vine în dezbaterea Senatului — ce? legea de reformă a chiar Universităților țării, voiți ca anume în această lege, tocmai Senatul, tocmai corpul legislativ astfel compus după Constituția noastră, să fie un birou de înregistrare al celor votate în Camera de jos?

Dacă ar fi de înțeles — dar nici atunci n'ar fi bine — ca o dezbatere serioasă să se facă numai în unul din cele două corpuri legislative, iar în celălalt să se treacă numai așa *pro forma*, încă s'ar mai putea înțelege ca o lege de re-

formă a învățământului superior să treacă întâi prin Senat și de acolo să vină la Cameră cu presupțiunea că a fost destul de bine examinată după competența anume cerută de Constituție. Dar să treacă o asemenea lege întâi în Cameră, să fie acolo în comitetul delegaților lung desbătută și amendată peste ceea ce propusese comitetul delegaților, iar când vine la Senat, să se producă deodată simțimântul îndărătul culiselor, că nu se vor mai primi amendamente, fiindcă nu le vrea guvernul: aceasta, d-lor, este lipsă de cuviință, o lipsă de corectitudine constituțională.

Onor. meu preopinent, d. Valerian Urseanu, se liniștise cu vorba d-lui ministru de culte, că, dacă vor fi amendamente justificate, se vor primi.

Ba bine că nu, onorate coleg! Aș vrea să văd pe un ministru, care să zică fățiș unui membru din Senat, că nu va primi nici un amendament. Dar este mod de a zice una și de a lăsa să se facă alta.

Și eri, în nefericita, penibila discuțiune de eri, foarte corect d. ministru de culte ne spuse: orce va hotărî Senatul pentru memoria mult regretatului și nouă tuturor simpaticului coleg Tzoni va fi primit de guvern. Dar venise o

propunere din partea unui coleg al nostru, despre care sântem obișnuiți să știm că el cam exprimă dorințele guvernului; și atunci a început tocmeala asupra onorării răposatului, s'a făcut acel sinistru vot cu bile, și știți care a fost rezultatul...¹⁾.

Ceeace mă pune pe gânduri în privința soartei amendamentelor la legea de față, cu toate că opoziția la Senat nu face din această lege o chestie de partid, sânt două împrejurări foarte curioase.

Este mai întâi felul desbaterilor, dacă debateri se mai pot numi, în comitetul delegaților. Vă spuneam că am asistat la discuția din comitet, firește într'un mod foarte discret; nu aveam nici un drept să propun vre-un amendament, eu eram numai dator să asist și să prezint comitetului cel puțin un imprimat al Facultății de științe din București, unde se arătau observările Facultății la acest proiect, observări provocate de chiar ministrul cultelor. Am citit, d-lor delegați, la fiecare articol propunerile Facultății

¹⁾ S'a respins la sfârșit, sub prezidența lui P. Orbescu, ridicarea ședinței propusă în semn de doliu, după ce guvernamentalul Zăgănescu ceruse numai întrerupere de 1/2 oră. Tzoni eră liberal mai independent.

de științe. Mă așteptam să văd în comitetul delegaților vre-o mișcare în sensul arătatilor Facultății, nimic! S'a trecut peste mai toate fără discuție. Și nici înșii delegații nu au propus amendamente, cu o singură excepție. Un amendament, unul singur, s'a propus de d. Urechia pentru școalele normale superioare, și d. Urechia care ne-a vorbit aci două zile, la comitetul delegaților n'a vorbit nici două minute, amendamentul s'a respins și aci s'a încheiat tot! Iar onor. d. raportor ne spune cu mare sinceritate, că dezbaterile au fost și ușoare și nu prea lungi (ilaritate). O asemenea procedură nu știu să fi mai existat la un proiect de importanță.

O lege de vre-o 114 articole, o lege ca aceasta de învățământ, unde în Senat sunt reprezentanți oficiali ai Universității, să nu reclame cea mai mică modificare? Dar așa de perfectă este legea? Dar n'ați auzit vorbind despre ea pe mult regretatul Tzoni, un partizan înfocat al guvernului, n'ați auzit câte observări a făcut în contra ei? Nici un amendament!

Dar mai este o a doua împrejurare curioasă, și aici am văzut ceva iar fără precedent. Dezbaterile în Cameră, acelea cari au

să ne lumineze în mod mai practic asupra legii, amendamentele primite în Cameră și motivările lor, obiecțiunile pentru și contra, care vin la noi ca la o a doua instanță ca să vedem ce s'a petrecut la întâia, acele desbateri nu s'au publicat încă în *Monitorul Oficial*. Nu v'a surprins faptul? *Monitorul Oficial* parcă și-a întrerupt activitatea pentru publicarea desbaterilor parlamentare asupra legii instrucțiunii publice. *Monitorul* de câtă-va vreme publică toate desbaterile Senatului, dar nici o desbatere a Camerei; azi abia dă un crâmpei de desbateri. *Monitorul Oficial* de astăzi, care ne publică desbaterile Senatului dela 10 Martie și poartă data proprie de 17 Martie, ne dă în sfârșit desbaterile Camerei dela 7 *Februarie* 1898, cu o lună și 10 zile în urmă. Dar ce este aceasta? Lasă că nu este aici discuția pe articole a legii instrucțiunii, dar nu este nici discuția generală întreagă, nici cuvântarea d-lui ministru nu este încă publicată, și noi sântem la sfârșitul discuției generale, și dacă nu se întâmplă incidentul cu moțiunea prematură în contra alegerii d-lui Panu... pardon, incidentul cu alegerea dela Huși, poate eram la discuția pe articole, și în *Monitorul Oficial* nu a apărut

nici întreaga discuție generală a Camerei terminată de vr'o 39 de zile!

Înțeleg foarte bine că epigonilor de azi le este greu să poarte sarcina conducerii partidului liberal cum l-au condus antecesorii lor. Dar dacă le este greu să conducă partidul în lucrurile cele mari, cel puțin în cele mici ar fi fost cu atât mai necesar să păstreze câteva obiceiuri bune. Vă aduceți aminte cu toții, îmi aduc și eu aminte ca membru al opoziției, cum un ilustru prezident al Camerei liberale, C. A. Rosetti, introdusese obiceiul de a publică dezbaterile parlamentare chiar a doua zi. Ce este cheltuiala Imprimeriei Statului, ce este administrarea *Monitorului Oficial* și serviciul din cancelaria Camerei, dacă nu sânt în stare să dea publicității în timp util cea mai importantă manifestare a vieții politice într'un Stat constituțional, adică dezbaterile parlamentare?!

Această cerință elementară a vieții noastre publice a înțeles-o C. A. Rosetti și a inaugurat publicarea dezbaterilor Camerei în chiar numărul de a doua zi a *Monitorului Oficial*. Prezidenții următori n'au mai avut energia lui, dar totuș au menținut în parte importanta îmbunătățire, și de vre-o 20 de ani în-

coace desbaterile parlamentare se publică de urgență, uneori după 3 zile, cel mai târziu după 8.

Însă așa ceva ca în momentul de față, o așa întârziere de o lună și 10 zile asupra unei legi, care este acum în discuție și agită opinia publică, cel puțin pe numeroșii profesori, cari urmăresc cu atenție incordată desbaterea ei, așa ceva nu s'a mai întâmplat de când avem regim parlamentar.

Știu, că unii deputați întârzie cu corectarea notelor stenografice; dar dacă lipsește discursul cutare, se continuă publicarea mai departe, menționându-se lipsa acelui discurs. Nu cumva nici unul din deputații majorității nu-și mai dă discursul la «*Monitor*»? Ce majoritate e aceasta, ce liberalism e acesta?

Regretatul nostru coleg d-nul Tzoni ne spune încă Sâmbătă, că partidul liberal se inspiră de opinia publică. Apoi opinia publică se hrănește cu discuțiile din Cameră. Ce hrană poate să aibă astăzi, când nu știe ce s'a petrecut în Cameră cu legea învățământului?

Este o foarte regretabilă procedură, care se inaugurează acum, și cred că trebuie să protestăm cu toții, mai ales să protestați d-v.

partidul liberal în contra acestui ocultism al discuțiilor din parlament.

Și aveți să vedeți îndată, fiindcă vorbim de discuțiile din Cameră și de amendamente în Senat, până la ce mici lucruri se întinde necesitatea de amendamente și cum se simte lipsa publicării debaterilor.

Vă vorbesc acum mai întâi de câte-va mici defecte din acest proiect, dar tocmai micimea lor o să vă facă să înțelegeți, cât de curios ar fi, când nici asemenea greșeli nu ar fi înlăturate prin amendamentele Senatului. Una s'a relevat și în comitetul de delegați, dar comitetul a trecut peste ea fără amendament.

La art. 35 a rămas în lege un *lapsus*. În proiectul, așa cum îl aveți în Senat, este o absurditate de redacție.

În proiectul primitiv al guvernului, la salariile profesorilor secundari..... de altminteri eu nu mă voiu ocupa de loc de chiar cifrele salariilor profesionale; chestia materială a corpului didactic este pentru reprezentanții acestui corp mai indiferentă decât pentru oricare alt corp al Statului, afară de înaltul cler. Și clerul și învățătorii au mai înainte de toate o misiune ideală de îndeplinit.

Dar vreau să vorbesc numai de o greșală în textul proiectului ca redacție actuală. În proiectul guvernului se făcea o deosebire la profesorii secundari între salariile profesorilor definitivi, a celor provizorii și a suplinitorilor. Printr'o inovațiune, se oprea dela profesorii provizorii 10 %, iar dela suplinitori 20 %. Comitetul de delegați al Camerei a suprimat acea reținere dela profesorii provizorii și i-a tratat în privința salariilor ca pe cei definitivi, păstrând numai 20 % reducere la suplinitori. Așa a hotărît și Camera. Dar din greșală a votat două alineate ale art. 35 fără acea rectificare, și în proiectul, pe care îl aveți acum în dezbateră, citiți :

«80 lei pe lună pentru profesorii *definitivi*
«de religiune pentru fiecare 4 ore de curs
«pe săptămână.

«70 lei pe lună pentru maestrii *definitivi* etc.»

Așa este fără înțeles și are aerul că profesorii provizorii de religiune și maestrii provizorii au rămas fără nici o fixare a salariului în lege ; s'ar crede că li se poate dà orice salar prin budget. Va să zică cuvântul *definitiv* trebuie șters de aci ; așa dar un amendament pentru ștergerea acestui cuvânt.

VOCI. S'a și șters.

D. T. MAIORESCU. Fără amendament?

D. MINISTRU AL INSTRUCȚIUNIL. Este o eroare de tipar.

D. TITU MAIORESCU. Nu pot controla fără publicarea debaterilor Camerei. Un alt lucru, nici acesta de mare importanță în sine, dar foarte important pentru chiar legalitatea și corectitudinea procedurilor noastre. La art. 49, acela despre care a vorbit d. V. Ursianu, între persoanele, care pot da avertismente unui profesor secundar, nu universitar, stă aici *ministrul sau un inspector-general*.

Iată însă ce citesc în *Dreptatea* d-lui Fleva:

D. VICE-PREȘEDINTE P. ORBESCU. Sunt cinci ore; consult Senatul asupra prelungirii ședinței.

Senatul încuviințează prelungirea ședinței până ce va termina d. Maiorescu.

D. TITU MAIORESCU. Domnilor Senatori, în orice caz nu-mi voi permite să vă ocup atenția și să vă obosesc răbdarea de cât până la timpul obișnuit pentru o ședință prelungită.

Dreptatea zice următoarele:

«Când a venit proiectul d-lui Haret în debaterile Camerei, articolul 49 prevede că «ministrul și inspectorul general pot pronunța

«pedeapsa prevăzută la articolul 48 sub aliniatul *a*, adică avertismentul».

«D. Fleva a combătut atunci cu energie tendința centralizatoare și reacționară a acestei dispozițiuni și a propus un amendament, după care se ia inspectorului dreptul de a aplică pedeapsa disciplinară prevăzută la aliniatul *a* art. 48».

Vă mărturisesc că nu împărtășesc cu desăvârșire această emfasă de expresiune în contra aliniatului *a*, dar în fine, d-nul Fleva — un ilustru membru al partidului liberal, fost ministru de interne al d-voastră — așa s'a exprimat în Cameră și eră în dreptul său de-a se exprima așa. *Dreptatea* continuă :

«Cu toate că a fost combătut de d. Dumitrescu-Iași, raportorul legii, amendamentul d-lui Fleva a fost acceptat de Cameră.»

«Aceasta se poate vedea în toate dările de seamă ale ziarelor dela 14 Februarie.

«Iată ce scrie chiar *Voința Națională* :

«La art. 49, N. Fleva se ridică contra dispozițiunei, care dă dreptul inspectorului și ministrului de a aplică niște pedepse, care erau până acum de competența juriului profesoral.

«D-sa propune ca să se ridice dreptul inspec-

«torului de a da pedepse, și ministrului pe
«acela de a aplică pedepse prevăzute la al.
«*b* și *c* de cât cu consimțământul consiliului
«permanent.

«D. raportor susține că inspectorii trebuiesc
«învestiți cu o autoritate oarecare.

«Comitetul delegaților admite modificările
«următoare: *pedepsele dela al. a se dau de mi-*
«*nistru*, cele *dela b și c* cu consimțământul
«consiliului permanent.

«Camera votează art. 49 astfel modificat.

«*Ei bine amendamentul d-lui Fleva, primit în*
«*Cameră*» zice d. Fleva, scuzați-mă, în foaia
d-sale, «*a fost subtilizat de guvern; el nu fi-*
«*gurează în proiectul de lege care se discută*
«*acum la Senat*».

Gravă chestie, nu atât pentru avertismentul
acela al inspectorilor, care trebuie sau nu
trebuie dat lor, dar gravă pentru procedările
noastre legislative. Ei, ce-ar fi mai ușor în
împrejurările obișnuite! Ne-am uită la des-
baterile publicate — a trecut peste o lună de
atunci — și am controlă înșine. Dar acum tre-
buie să căutăm alte isvoare de informațiuni.
Văd un dosar în mâinele d-lui ministru. Poate
va veni d. ministru cu hârtiile acelea pentru
a ne lămuri, ca să vedem ce s'a petrecut: are

drept d. Fleva sau n'a înțeles bine ce a fost acolo și nici *Voința Națională* n'a înțeles ce s'a făcut la Cameră?

D. MINISTRU AL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNII PUBLICE SP. HARET. Nimic nu este adevărat.

D. T. MAIORESCU. Cu atât mai regretabilă este nepublicarea desbaterilor, și aceasta este destul pentru a legitimă critica.

În asemenea împrejurări este cu atât mai necesar să se afirme dreptul Senatului la liberă și întreaga sa acțiune legislativă, și trebuie să știm de mai înainte că orice amendament vă va părea d-v. că este cuminte și că nu este de natură a răsturna economia legii întregi, se va primi și se va aduce acestei legi importante toată îndreptarea ce i se poate aduce în Senat.

Din acest punct de vedere, d-lor senatori, să-mi permiteți a face câteva observări asupra proiectului, foarte puține și numai în treacăt, pentru a nu depăși limitele unei discuții generale.

Am avut onoare să vă spun că între dispozițiile cele mai însemnate ale proiectului găsesc pe aceea, prin care se înlătură prea marea diversitate de cunoștințe introduse fără nici o unificare în capul școlărilor secundari,

diversitatea și confusiunea provenită din multiplicitatea prea mare a profesorilor și din faptul, că fiecare este special pentru un obiect și nu poate conlucra destul de bine la armonizarea celorlalte. Prin acest abus de specializare liceele noastre au ajuns să aibă o cantitate și o diversitate de profesori precum nu le are nici un liceu din statele de cultură, pe care voim să le imităm. Proiectul, ca să isbească în aceasta, cere dela candidații de profesorat să se prezinte la examen pentru cel puțin 2 specialități, dacă nu pentru 3. Astfel de acum înainte nu va mai fi un profesor numai de latinește exclusiv, va trebui să fie capabil să predea în liceu, și ministrul trebuie să-l facă să predea, și alte lecțiuni conform examenului său de capacitate, d. e. și de limba română, sau și de istorie sau de limba greacă, după cum se va mai fi pregătit.

Este o foarte bună măsură, la care tinde astfel proiectul de lege; cred însă că nu este așa de ușor de realizat prin dispozițiile lui actuale; trebuie să mai introducă și altele și în orice caz să nu scape cea mai bună ocazie ce i se prezintă de a realiza îndată excelenta idee, chiar cu o parte din actualii profesori. La măsurile transitorii se zice pentru

profesorii astăzi în funcțiune, că ei vor putea fi obligați să aibă până la 12 ore pe săptămână și vor putea cere o adăogire a orelor și prin urmare o sporire a salariului numai în specialitatea lor (art. 101 și 103), va să zică tot cu nefericita specializare de pân'acum. Ce e drept, art. 102 le dă dreptul să adauge și o a doua materie pentru lecțiunile lor și prin urmare să aibă mai curând o sporire de ore și de salariu, însă numai dacă se vor supune de acum înainte la un examen de capacitate pentru noua materie. Impresia ce o am tocmai dela cei mai buni din vechii profesori de liceu și de gimnaziu este, că legitima autoritate ce o au deja dobândită și legitimul lor amor propriu îi va împedea de a se supune unei noi examinări dinaintea unor comisii până acum încă neîncercate în țara noastră.

Găsesc dar măsura transitorie greșită; cred că ar trebui să fie aplicată această împreunare de două sau trei specialități cu o mai largă cugetare la profesorii cei astăzi în funcțiune. D-nul ministru să găsească un mijloc (îmi permit să-i indic eu unul, fără pretențiune ca să fie numai decât acesta, fie și altul) ca să-și realizeze reforma d-sale de îndată și cu mulți din vechii profesori, căci tocmai

acum e ocaziunea. Or se face acum, or atunci nu se mai face această reformă decât peste 15 sau 16 ani și foarte cu greu.

Se prescrie în proiect, și inteligentul raportor al Camerei o relevă ca una din măsurile pedagogice și igienice cele mai importante, ca să nu fie în nici o clasă secundară numărul școlărilor mai mare de 50. Precum știu pe actualul ministru un exact aplicator de lege, nici nu putem presupune altfel decât că atunci, când d-sa cere ca la 1 Septemvrie a acestui an să se aplice legea, d-sa la 1 Septemvrie va și aplică măsura ca în fiecare clasă secundară să nu fie mai mult de 50 școlari.

Ia să vedem momentul acesta dela 1 Septemvrie 1898. Și să ne dăm de pe acum seamă, cu toată preciziunea, de cele ce vor trebui să se întâmple atunci. (Imi aduc aminte din trecutul actualului ministru de culte, de pe vremea când d-sa erà director al ministerului și titular erà d. Dimitrie Sturdza, cum se încercase tot pe la 1 Septemvrie o pripită aplicare a unei măsuri pentru examenele școlărilor privați și cum atunci părinții umblau zăpăciți cu copiii lor pe ulițele Bucureștilor dela o școală la alta și se formase o revoltă întreagă contra d-lui Sturdza). Să vedem ce

va fi la 1 Septembrie a acestui an cu importanta și buna măsură a restrângerii claselor la numai câte 50 de școlari.

Și aici nici nu insist asupra înscrierilor celor nouă, cu toate că și în privința lor măsura va fi foarte crudă la 1 Septembrie 1898. Este sigur că vor fi mult mai multe cereri de înscriere pentru clasa I secundară decât sunt la toate gimnaziile și liceele noastre locuri disponibile, mărginind clasa la 50 de școlari. Firește se vor primi mai întâi românii și vor fi lăsați la oparte străinii, și dintre români se vor primi în fiecare clasă I cei mai buni 50 după atestatele primare. Dar cu ceilalți ce se va face? și vor fi foarte numeroși. Aceasta preocupă și pe d. raportor, pe inteligentul raportor (e vorba de raportorul Camerei). Iată ce zice d-sa la pag. XV:

«Evident că mărginind locurile unei clase, «aceste locuri vor fi rezervate școlărilor mai «buni, cei slabi în direcția culturii teoretice «vor putea găsi o îndrumare mai bună în «școlălele profesionale, pe care Statul va trebui să se îngrijească a le organiza. Acest «învățământ al micilor profesioni va forma «obiectul unei legi, care va trebui să fie pre-

«zentată Corpurilor legiuitoare, îndată ce proiectul de față va deveni lege».

Slabă mângâere! Parcă putem noi să judecăm soarta politică a împrejurărilor? Putem noi prevedea, că îndată la aplicarea acestei legi va veni în cercetarea parlamentului (cărui parlament? și sub care guvern?) o altă lege, foarte grea de alcătuit și de trecut prin desbateri, pentru noua organizare a învățământului profesional?

Acestea sunt *pie desideria*. Ar fi fost de dorit ca legea pentru școlile profesionale să fie deja promulgată pentru ca la 1 Septembrie anul acesta, la suma de băeți, care vor veni din învățământul primar pentru clasa I-a secundară, să le poți zice cu temei: nu vă mai pot primi în gimnaziu, n'am loc, duceți-vă la școalele profesionale.

Dar așa cum stau lucrurile astăzi, ministrul va zice numeroșilor părinți din București, din Craiova, din Ploești: nu mai pot să vă admit copiii în gimnasiu. Căutați-vă... ce? Căutați-vă învățământul profesional, care va trebui să fie prezentat Corpurilor legiuitoare, îndată după proiectul de față. Aceasta este teorie, nu chibzuință practică!

Dar, d-lor, nu mai vorbesc de aceasta; nu

vorbesc de școlarii, cari vor să se înscrie pentru prima oară în gimnaziu la 1 Septemvrie viitor. Vreau mai ales să vorbesc de alte inconveniente ce vor fi atunci, acele și mai mari și cari nu se pot înlătură cu perspectiva altor legi viitoare.

Pe elevii de astăzi, pe cei primiți dejă în gimnaziu și licee, pe aceia nu-i mai poți dà afară, aceia sunt bine primiți.

Cum vom face cu aceștia la 1 Septemvrie viitor, dacă trec peste numărul de 50 pe clasă disponibilă?

Avem aci statistica învățământului public pe anul 1895—97. In această privință, d-lor senatori, sântem astăzi mult mai înaintați, de cât acum 20 de ani; astăzi avem o statistică a școlarilor. Sub guvernul d-lui Dimitrie Sturdza asemenea lucruri se îngrijesc cu multă scrupulozitate. Nu știu care va fi judecata asupra d-lui Sturdza ca om de stat, dar ca om de statistică va rămâne bine notat. (Ilaritate).

Iată ce constatăm din această statistică: In liceul Matei-Basarab din București erau (nu înscriși numai la început, ci prezenți la examenul final) 94 școlari în clasa I ordinară și 88 în clasa I divisionară, 123 în clasa II ordinară, etc. Cam tot așa în primele clase la

celelalte 3 licee și 2 gimnasii din București. La Craiova, unde e un singur liceu, numărul școlarilor prezenți la examen în clasa I ordinară e de 108, în cea divizionară de 153, în clasa II ordinară de 110, în cea divizionară de 109. Vedeți, cu cât numărul școlarilor trece în toate aceste clase peste cifra normală de 50. V'am făcut o mică socoteală numai pentru primele 3 clase gimnaziale din București. După regula de 50 școlari clasă, ar fi trebuit în anul trecut scoși din clasele existente cel puțin 700 școlari, iar pentru singurul liceu existent în Craiova ar fi trebuit scoși din toate 7 clasele 442 școlari. Zic scoși din clase, dar nu dați afară din gimnazii, fiindcă acești școlari sânt odată primiți și dacă au învățat și s'au purtat bine, nu pot fi dați afară. Vasăzică, ce? 700 școlari prea mult în București, numai pentru trei clase, câte 50 de clasă, însemnează cel puțin 14 clase noi de înființat. La Craiova, cu acel inadmisibil plus de 442 școlari, însemnează cel puțin 9 clase create din nou la 1 Septembrie 1898, afară de clasele de creat pentru cei ce se înscriu din nou. Dar să ne mărginim la București: Va să zică, cel puțin 14 clase nouă de creat. Cu ce fel de profesori? Iar să

începem mizeria cu suplinitorii, numai câte doi pe o clasă divizionară? V-a arătat regretatul Tzoni, că astăzi sunt vreo 140 de suplinitori, cari nu și-au terminat nici măcar studiile la facultate.

Iată momentul în care se impune, după legea d-v., necesitatea de a crea atâtea clase divizionare, de a pune atâția profesori ca să dea învățământul în acelaș mod cum se dă în clasele principale de licee, căci nu pentru cuvântul că se numesc divizionare, are să fie învățătura acolo mai rea decât în cele principale. Ne vor trebui dar la 1 Septemvrie 1898 numai în București cel puțin alte 14 clase divizionare cu cel puțin 336 ore de lecțiuni pe săptămână la toate 14. Iată momentul de a aplica justa d-v. idee ca un profesor secundar să aibă cel puțin 12 ore pe săptămână, și să poată avea până la 18, fie și la 24 — d-l Poni zicea 20 — sau în termen de mijloc 18.

Nu umblați, domnule ministru, în acest moment de primă aplicare a combinării mai multor materii sub un singur profesor, după rezultatele prea îndepărtate și precare ale viitoarelor examene de capacitate și cu atât mai puțin după improvizarea atâtor suplinitori nepregătiți. Din contră, adresați-vă la vechii

profesori, astăzi în funcțiune. Profesorii actuali să fie obligați de a îndeplini această nouă sarcină școlară până la completarea orelor lor minimale după noua lege, și dacă trec peste 12 ore, să atingă și acel plus de salariu care le va fi binevenit, și atunci înlăturați grozavul inconvenient care vă așteaptă la 1 Septembrie 1898. De ce n'ați face aceasta? Cum? Pe toți profesorii cari sunt azi, să-i declarăm incapabili de a avea două specialități? Din contră, relativ mulți din ei vor fi foarte capabili sau cel puțin tot așa de capabili pentru noua materie de predat precum erau pentru cea veche.

Să nu ne facem o idee exagerată de valoarea *științifică* ce trebuie să o ceară Statul dela profesorii secundari. Atât mai bine dacă profesorul de gimnaziu este un «savant»; dar Statul nu-i cere lui să fie «savant»: Statul îi cere cunoștințe solide în câteva obiecte de cultură, îi cere mai ales o bună metodă de predare și ar trebui să-i ceară mai presus de toate tragere de inimă pentru învățământ și școală, care îndeplinește dela sine multe lacune. Această tragere de inimă, acest drag pentru școală și pentru școlari nu putem presupune că rezultă din viitoarele examene teo-

retice de capacitate. Dar îl putem constată la vechii profesorii, la profesorii astăzi în funcțiune, acolo unde există. Reputația profesorului printre părinți și școlari, opinia colegilor sunt bine fixate în această privință. Și prea multe pretenții nu putem avea deodată. Aceasta e țara noastră, aceștia sunt profesorii. Altfel de ființe n'avem să inventăm noi. Dece să nu îndeplinească ei această sarcină, dece nu le dați lor acest plus? Nu după arbitrul ministrului și după protecția cutărui inspector sau cutărui om influent; ci consiliul profesoral al fiecărui liceu să hotărască îndeplinirea orelor, să spună ministrului cutare din colegii noștri este bun și capabil, dați-i lui acest nou obiect în plus, atâtea ore mai mult și acest plus de salariu.

Să nu fie în stare d. e., profesorii cari sunt azi de filozofie, să propună istoria? sau pe profesorul de limba latină îl veți declara incapabil de a propune limba română? Un profesor, dacă a învățat limba grecească, nu poate să propună și limba latină? Profesorul de fizică în liceu să nu poată propune și matematica în gimnaziu? Dar ce i se cere lui? să fie inventator în științe? Dacă știe să-și propună bine limba lui latină, puteți fi

siguri că va fi bun ca să propună și limba română, iar dacă ar fi rău aici, era rău și acolo și în toate.

Prin urmare, acea dispoziție transitorie, care limitează pe profesorii actuali numai la a lor specialitate, aveți ocaziunea să o îndreptați, dând profesorilor de astăzi sarcina, onoarea și folosul de a propune tot ei obiectele de învățământ în multe clase divizionare dela 1 Septembrie 1898, după alegerea și deciziunea profesorilor, în mijlocul cărora funcționează.

Iată o obiecțiune de adus la proiect, o propunere de amendament, al căreia interes și a cărei însemnătate practică sper că le-ați înțeles cu toții.

Mai am un al doilea punct de relevat, voi trece apoi la un al treilea, și voi fi terminat. Al doilea : să presupunem că este vorba numai de viitor, și să lăsăm la o parte greaua și lunga tranziție. Pe viitor, dela Septembrie înainte, proiectul cere, pentru a fi cineva profesor secundar, un examen de capacitate. Și aci cred că o modificare, un amendament se impune. Articolul 24 din proiect zice :

«Examenul de capacitate va avea de obiect «să probeze cunoștințele necesare pentru a

«predă cel puțin două specialități și cel mult «trei.

«...Examenul trecut pentru o singură specialitate nu este valabil și nu confere niciun «drept până nu se va trece cu succes și cel «puțin a doua specialitate».

Iată măsura principală, care isbește greșita specializare a profesorului secundar. Foarte bine, o admit. Cel care se prezintă cu asemenea examen, trebuie să aibă diplomă de licențiat sau doctor. Foarte bine. Dar cum regulează proiectul cele două sau trei specialități, ce trebuie să le cunoască unul și același candidat de profesură liceală? Articolul 24 zice: «Una din aceste specialități, pentru care «candidatul trebuie să poseadă diploma corespunzătoare de licențiat sau doctor, va fi specialitatea principală; celelalte vor fi secundare».

Ce este aceasta principală și secundare? Și aci vă rog, d-le ministru, vă rog în interesul școalelor, suprimați această deosebire primejdioasă pentru prestigiul viitorului profesor și viitorului învățământ.

Un candidat de profesură se prezintă «principal» pentru limba latină, dar îi mai trebuie o specialitate, cel puțin una. Se va prezenta

și pentru predarea istoriei sau pentru predarea limbei române. Ce este, ce poate fi aci «secundar»? Vrei să realizezi această împreunare de studii la acelaș profesor? Atunci nu încapе secundar aci. Profesorul are să dea lecțiuni de latină și de română sau și de istorie, dar lecțiuni în toată valoarea. Nu putem să zicem, ca la vagoanele de drum de fer, că vor fi lecțiuni de clasa I, lecțiuni de clasa II-a, mai rău mobilate, și poate lecțiuni de clasa III-a, și mai rău înzestrate. Nu se poate aceasta la un învățământ serios. Va să zică, examenul de capacitate are să-l dea candidatul asupra a două sau trei specialități, cu o egală importanță.

Dar ministrul zice: asupra specialității principale are să fie examinat într'un fel, adică din toate obiectele dela licența universitară, iar asupra specialității, pe care o numește d-sa secundară, va fi examinat numai pentru cunoștințele de liceu, și după o programă care se va alcătui, negreșit, mai redusă, mai slabă decât cealaltă. Va să zică avem un fel de degradare pentru celelalte obiecte. Și aici este tabloul de capacitate, care se ține la minister. Ce fel de tablou? Pentru examenul, care îl numiți de specialitate principală, va

fi un tablou, în care se trec cei mai meritoși cu rândul. Dar pentru examenul, pe care îl numiți de *specialitate secundară*? Alt tablou, căci, dacă e acelaș, e nedrept; va fi deci alt tablou. Ei, acum practica! pe hârtie se prezintă lucrurile ușor, dar ia să le realizăm. Este concurență: un candidat trece examenul de specialitate principală pentru limba latină, — are un număr pe tabloul acela; mai trece examenul secundar asupra limbei române, — are un număr și pe acest tablou secundar de limba română. Vine în acelaș timp un alt candidat și trece examenul principal din limba latină; el va fi pe un tablou ca principal de româna, pe alt tablou ca secundar de latină. Cum realizați acum acea bună măsură de a aveà două specialități? Se deschide un loc de limba latină, intră principalul de limbă latină; se mai deschide un loc de limba română, — vine să-l ocupe tot el, el cu examenul secundar. Dar acela care eșise cel mai tare pentru limba română? Acela e înlăturat. Așa zice proiectul: când va fi ocupat mai întâi de acei ce sunt deja profesori; va să zică va fi înlăturat celalt. Cum prezentați atunci pe noul profesor înaintea școlarilor și colegilor săi? El va ocupa catedra

noua de limba română ce i se dă pe temeiul unui examen de mai puțină valoare, și va elimina pe cel ce trecuse examenul principal cu mai multă valoare. Se isbește autoritatea profesorului, se isbește sentimentul de dreptate, se isbește prestigiul învățământului.

De ce dar această complicație cu secundar și principal? Are să treacă fiecare examen de aceeaș tărie, din ambele lui specialități, și atunci nu vom avea numiri incompatibile cu autoritatea profesorului.

Trec la o a treia observare, pe care o voi lega și cu observările asupra docenților dela universitate, în aceeaș ordine de idei.

D-le ministru, permiteți-mi să zic (și dacă o zic eu, un membru al partidului conservator, ar trebui să fie de zece ori mai tare zisă de membrii partidului liberal): Introduceți prea multe immixțiuni, prea multă înlănțuire ministerială și administrativă în învățământ. Mai lăsați în unele lucruri amestecul d-voastră la o parte, și pentru ușurarea lucrărilor d-v., și pentru prestigiul corpului profesoral, și pentru sfânta dreptate. Prea încărcăți ministerul, acolo unde s'ar putea lăsa — vorba d-lui Fleva mai multă descentralizare în spiritul Constituțiunii, în spiritul timpului și al indepen-

dentei oamenilor. Vă rog, întindeți ceva descentralizare la învățământul public, aplicați-o acolo, unde se poate fără inconveniente disciplinare și numai spre binele instituțiilor.

Iată câteva cazuri după noul proiect de lege. Un profesor secundar are să aibă ca impunere din partea legii (și o impune ministrul, când va face programul) cel puțin 12 ore pe săptămână, și va mai putea să aibă încă alte 12 ore, și anume în fracțiuni de câte 4 ore. Pentru fiecare 4 ore (sau fracțiune de 4 ore) peste cele 12 ore pe săptămână va primi câte 120 lei pe lună mai mult, încât cu modul acesta să poată ajunge până la 720 lei pe lună, ceea ce cu gradațiunea ar mai face un onorariu de peste 900 lei pe lună, adică aproape cât al membrilor inamovibili dela Curtea de apel. Foarte bine, nu discut cifrele.

Dar pentru ca să poată ajunge profesorul la acest plus de ore și de salar (și proiectul pare a vedea în acest plus de salar o îmboldire suficientă pentru realizarea dublării și triplării obiectelor), el nu-și poate restrânge perspectiva viitorului în singura specialitate, pentru care a ajuns odată profesor, ci va căuta să se menție pe tabloul unei a doua, poate și unei a treia specialități, spre a avea mai

mulți sorți la ocuparea locurilor și orelor ce vor deveni disponibile. Dar nu uitați, că după lege tabloul de capacitate este numai pe 2 ani valabil, și dacă în doi ani nu s'a făcut vacanță, profesorul trebuie să dea un nou examen pentru a fi din nou pus pe tablou, apoi după 2 ani un al treilea examen etc. încât un profesor, unde nu sânt adesea catedre vacante, ca să aibă speranța aceluși plus de ore și de salar, va trebui să dea 2, 3, sau și mai multe examene de capacitate cu toate că este profesor definitiv. Ce sdruncinare va fi aceasta — lasă pentru el, dar mai ales în dauna școlărilor lui, în dauna cursului pe care îl face în materia, pentru care este deja numit! Să presupunem totuși că a mai dat omul acesta alte 2 sau 3 examene din doi în doi ani și că în sfârșit, după atâtea examene, devine un loc vacant în cealaltă specialitate, pentru care este pe tablou. El va fi acum numit după meritul lui, după autoritatea câștigată în aprețierea colegilor și elevilor săi? Nu! Va fi preferit sau respins după aprețierea ministrului și a inspectorilor, care atârnă numai de ministru. Așa prevede art. 32 al legii. Nu este bine aceasta, d-le ministru! A dat atâtea examene acest profesor, este pe tabloul de

capacitate, lăsați consiliului profesoral din gimnazii și licee, să aleagă între cei 3—4—cum să-i numesc? *petitionari*, pe care să-l numiți la noua catedră, fie și cu avizul inspectorului.

Și aci, d-lor senatori, să facem o observare generală: Cum credeți că se va întâmpla cu asemenea numiri, dacă le lăsați numai pe mâna ministrului și a inspectorilor săi? Fi-rește idealul ar fi că ministrul, el dela sine, să aleagă pe cel mai bun profesor numai după valoarea lui pentru școală, fără privire la alte interese, fără cedarea la insistențe, la protecții. Tot așa ar trebui să procedă și inspectorii. Dar ce credeți d-voastră, așa va fi în practică? Căci noi facem legea aceasta pentru țara, în care trăim, și care este așa cum este, orâte dispoziții am luà noi pe hârtie și orâte fraze am întrebuința pentru a acoperi lucrurile.

În altă ramură, în magistratură, chiar la judecători, care după toată întocmirea Statu-lui modern trebuie să fie cei mai independenți, cei mai nebănuiți, cei mai depărtați de or-ce interes de partid politic, aveți d-voastră impresia, că miniștrii din țara noastră fac numirile și înaintările mai ales după dreptate sau adese ori din alte considerări? De exemplu,

ce impresie aveți dv. când cutare judecător amovibil dela București a fost de odată înaintat de actualul ministru al justiției prezident inamovibil în provincie? A câștigat cel înaintat în autoritatea lui de magistrat în ochii noștri? Este pentru el presumpție și prestigiul printre noi, că anume el a fost cel mai drept și mai meritos, sau este în țara noastră presumpția că a fost cel mai supus? Eu cred că impresia rămâne, că este cel mai supus, și or-ce înaintare, care se face prin simplul arbitru ministerial, atinge prestigiul, în țară la noi. Și când zic în țară la noi, înțeleg și ceea ce se petrece în partidul dv. și ceea ce se petrece în partidul nostru. De aceea pentru magistratură se reclamă imediat o lege de admisibilitate, care să înlătore arbitrul ministrului la numiri și înaintări.

În profesură cel puțin eră până acum mai puțin loc pentru favoritism. Feriți-vă de a-l introduce prin noul proiect. Nu aruncați asupra viitorului profesor secundar — iertați-mi expresia — *ponosul*, că este favorit ministerial.

Și în alte chestii prevăzute în acest proiect de lege se vede introdusă o prisosință de amestec ministerial. Este de exemplu vorba de examenul final pentru grupările de învă-

țământ. La gimnasiile de 4 clase un absolutoriu; la liceele de 8 clase — alt absolutoriu! Foarte bine. Aceste examene de absolvire se dau în chiar acele gimnazii și licee dinaintea unei comisii compuse din profesorii lor, sub prezidența unui delegat ministerial. Delegarea ministerială e bună pentru prezident. Dar cine să fie ceilalți membri ai comisiunii? Legea dela 1864 zice: profesorii clasei din urmă. Foarte cuminte. Noul proiect al d-lui Haret zice altfel. El prevede câte 4 profesori, dar numiți de ministru în fie-care cas *ad-hoc* dintre profesorii școalei.

Dar de ce, domnule ministru, de ce? Nu știți ce încurcătură este în acea epocă a examenelor la minister? Toți cei ce am trecut pe acolo, știm aceasta. Când se face examenul? Dela 20--25 Iunie, după proiectul d-voastră. Avem 44 gimnazii și 17 licee, și ministrul are așa dar să numească în comisiunile de examen 244 de profesori, în afară de delegații săi speciali, și toate aceste în zăpăceala câtorva zile înainte de 20 Iunie. Se întâmplă ca unul din aleși să fie bolnav, se telegrafiază ministrului. Ministrul trebuie să aleagă un altul și să comunice aceasta telegrafic, timpul e scurt, lucrarea exactă se

zădărnicește. Și aceasta pentru fie-care gimnaziu din țară! Care e norma, după care alegeți pe cei 4 profesori din mijlocul colegilor lor? Adică puneți pe acești 4 să examineze pe colegii lor?! Nu vedeți ce simțimânt ne-trebuincios puneți între colegi? Ce stăruințe, ce vătămări puteți stârni? Lăsați aceste examene în atribuțiile consiliului profesoral al fiecărei școli, sau puneți să ție examenul pe profesorii clasei din urmă câți sânt sub privegherea unui profesor universitar, și eu cred că trebe să adăogați și pe inspectori, câți sânt și unde pot să se ducă.

O ultimă observare, d-lor senatori, și am terminat. Docenții dela Universitate. Dacă docenții vor putea să existe fără salariu sau nu, se va vedea în practică. Poate că da, căci sunt prevăzute alte mijloace ce se pot dà de ministru, și poate să se găsească destui oameni cu tragere de inimă pentru învățământ, în cât, pentru onoarea de a fi pe o catedră universitară, să se decidă a face cursuri gratuite.

Dar încercarea a ceea ce numește d. ministru *curs liber în universitate*, merită să fie examinată mai de aproape.

Iată ce zice proiectul la art. 63:

«Docenții fac în Universitate cursuri «libere și gratuite».

Minunat cuvânt: *cursuri libere!* D-lor Senatori, ce înțelegeți dv. când auziți spunându-se: *cursuri libere?* Ce este *libertate* în asemenea cazuri? *Grosso modo* și în mod practic libertatea însemnează mai întâi scăparea de frâul administrației. Am libertatea de a ține o întrunire publică într'o sală, însemnează că n'am nevoie de permisiunea poliției. Am libertate să deschid un jurnal, n'am nevoie să cer autorizarea ministrului de interne. Tot așa și cu *cursuri libere*. Aceasta însemnează, că pot ține cursuri fără să am nevoie de aprobarea ministrului.

Înțeleg un curs liber, care să fie aprobat de Universitate; fiind-că aici suntem între colegi. Dar, pentru ca să'l poți ține, să mai ai și aprobarea ministrului, un asemenea curs nu mai este liber! Cu toate aceste proiectul prescrie: «Cursul făcut de un docent nu se poate deschide de cât cu învoirea senatului «Universității și cu aprobarea ministrului». Apoi atunci cursul nu se poate numi *liber*. A, înțeleg! Cursul poate prezenta vre-un pericol? Atunci ministrul să-l suprimă, luând și avizul senatului universitar. Dar cât pentru

libera deschidere a unui curs gratuit și neobligatoriu, lăsați-o în hotărîrea consiliului facultății și a senatului universitar. Nici atîta încredere nu aveți în Universitățile țării și în libertatea științei ?

Dar aceasta este încă cea mai mică atingere a libertății. Vine în proiect una mult mai curioasă, mult mai nepricepută. Proiectul cere, pentru ca cine-va să se prezinte ca liber docent al Universității, fără nici un onorar, următoarele condiții :

«Numărul docenților dela Universitate nu este limitat. Pentru ca cine-va să fie admis «docent universitar, trebuie să poseadă diploma «de doctor pentru specialitatea respectivă, și «să treacă înaintea ei un examen de abilitare».

Înțeleg această măsură și formele care urmează pentru examenul de abilitare, o lucrare originală tipărită, un colloquium etc. Dar ce nu înțeleg, este următoarea dispoziție din proiect :

«Candidatul prezintă facultății la care voește «să se abiliteze cererea sa, însoțită de un memoriu asupra studiilor făcute și a lucrărilor «sale științifice. Facultatea aprețiind cererea

«candidatului, o va supune aprobării mini-
«strului».

Apoi să mă iertați, domnule ministru, aceasta este prea mult, și vă rog să suprimați din proiectul d-voastră această exorbitantă ingerință ministerială. Ca cine-va, nu pentru a fi numit, ci pentru a se prezenta măcar la un colloquium, la un examen de abilitare să aibă învoirea ministrului, să se ceară autorizarea administrativă centrală pentru simpla posibilitate gratuită de a-și arăta capacitatea pentru un viitor curs liber și pentru cariera universitară, aceasta întrece toate marginile unei subjugări administrative. Cum sântem la noi în țară, or-ce asemenea supunere duce la încercarea de prozelitism politic.

Poate nu vă dați seamă până unde merge acest prozelitism în atingerea demnității omului, chiar pentru aspiranții la profesură. Vă voi cită un caz care-l știu de câte-va zile, firește fără a vă cită nume. Este un tânăr care și-a terminat acum studiile universitare cu mare succes. E vorba de cariera lui profesorală. Un coleg al meu dela Universitate îl mângâie cu vorba: Câtă vreme va fi guvernul liberal, poți fi sigur. Un alt coleg universitar îi zice de-a dreptul: Du-te la d.

Sturdza. — Tânărul răspunde: dar ce am eu aface cu d. Sturdza? — Profesorul continuă: Ar fi o fericire pentru partidul liberal să numere în rândurile sale tineri distinși ca d-ta. — Tânărul întâmpină: Dar, d-le, nici nu m'am gândit la partid politic până acum, nici nu mă pot gândi deocamdată. Eu sunt om de studii. — Dragă, ești naiv, închee profesorul. Cariera nu se face fără plecare la puternicul zilei.

Va fi suficientă această întâmplare reală și recentă ca să caracterizeze spiritul ce domnește într'o parte chiar a oamenilor culți. Și d-voastră voiți să alunecăm și mai departe pe acest povârniș? Să punem la începutul unui examen pentru a vedea cine e capabil și cine nu ca să ție un curs liber la Universitate, aprobarea guvernului?

La ce trebuie să tindem cu toții? Am dori cu toții, toți bine-voitorii pentru această țară, să avem mai multă independență, mai multă siguranță de atitudinea cetățenească, în toate privirile. Aci e idealul. Odată cu întărirea sentimentului național să ajungă tinerimea noastră cea cultă și la întărirea judecăței și la independența caracterului. Dar cum voiți să-i dați tăria de cugetare și independența?

Acì demnitatea profesorului, felul cum se pricepe în public rolul lui, situația lui și meritul lui aruncă o influență hotărâtoare asupra părinților și asupra școlarilor.

Ia puneți un docent la Universitate, care a trebuit să se ploconească (pentru a întrebuința o expresie familiară) ca să ajungă măcar la un examen, și apoi închipuiți-vă ce efect va avea asupra studenților lui. Ia puneți un profesor secundar, pentru ca să aibă un plus de leafă, să se îngrijească numai de buna primire a d-lui ministru și nu a colegilor săi din învățământ, și veți vedea ce influență va avea asupra caracterului copiilor din școala lui.

Este deja ceva grozav între noi, când vedem că sânt unii studenți înaintați și preferiți, fiind-că au adus servicii nepermise diferitelor partide, nu vorbesc numai de partidul d-v. Cunosc eu și știm cu toții, că din când în când unii studenți fac escese în contra poliției. Și să zicem că acestea sunt ușurințe studentești. Dar când acei, cari au făcut asemenea escese în contra poliției unui guvern și sânt muștrați sau pedepsiți pentru aceasta, îi vezi distinși de către partidul opus și, când acesta vine la guvern, îi vezi scoși la iveală,

numiți în funcțiuni care bat la ochii tuturor, numiți primari prin Dobrogea, numiți în ministerul de finanțe în funcțiuni la care nu se așteptau: aceasta desfășură un drapel de corupțiune a cugetărilor tinerimii, a întregii tinerimi școlare. Cum voiți să mai vorbim noi, profesorii, de disciplină, când guvernele dau asemenea exemple? Și asemenea exemple să le începem acum dela intrarea viitorilor docenți în Universitate?! Aceasta nu se poate.

Eu am speranță, că Senatul liberal (îndrăsnesc a aveà speranță, că mai există un Senat liberal), îndrăsnesc a aveà speranța că însuș ministrul de astăzi va primi cu chibzuintă câte-va amendamente, care să remedieze cel puțin la unele din inconvenientele ce am avut onoare a vă arăta. In această speranță votez din toată convingerea și cu toată inima pentru luarea în considerație a proiectului de lege (aplause).

Interpelare în chestia școalelor române
din Brașov și replica

Ședința Senatului dela 23 Noemvrie 1898

Textul interpelării: «Am onoare a inter-
«pelă pe d. ministru-prezident și pe d. mi-
«nistru de culte și instrucțiune publică asu-
«pra refuzului d-lor de a plăti bisericei Sf.
«Nicolae și gimnaziului român din Brașov
«anuitatea de 38.500 lei prevăzută în două
«legi speciale ale Statului Român».

D-lor Senatori,

Cea din urmă ședință a onor. Senat în
sesiunea prelungită a fost la 15 Mai al ace-
stui an.

În acea ultimă ședință s'a desvoltat inter-

pelarea d-lui senator Brabețeanu despre școalele române din Brașov, și după întâmpinarea d-sale asupra răspunsului d-lui ministru-prezident, s'a cerut cuvântul de mai mulți colegi ai noștri. Am cerut cuvântul și eu. Am cerut cuvântul în urma declarării d-lui ministru-prezident, că bisericei Sf. Nicolae din Brașov și școalelor române de acolo d-sa în amândouă ministerele d-sale nu le-a dat nici un ban. Însă discuția mai departe asupra acestor cuvinte a fost înăbușită în acest onor. Senat. Un membru al biuroului, dela secretariat, onor. d. Viișoreanu, a spus că îndată ce răspunde interpelatorul, discuția trebuie să fie închisă, dacă votează Senatul închiderea, fără ca să se mai dea cuvântul, cum se dă la toate cererile de închidere de discuție, unuia pentru și unuia contra închiderii. Atunci, și vă citesc aci procesul-verbal publicat în *Monitor*, am zis eu: «Cer cuvântul în chestie de regulament, și tot deodată în contra închiderii discuției». Nici acest cuvânt nu mi s'a dat.

Și, după părerea mea, printr'o neliberală interpretare a regulamentului în acest onor. Senat cu o majoritate liberală, s'a închis discuția cu o brutală votare, iar nu cu consultare. Așa s'a hotărît.

Însă, d-lor Senatori, sunt chestiuni cari nu se pot înăbuși cu interpretarea de regulament a onor. nostru secretar Viișoreanu. Și, precum vedeți, la prima ședință după redeschiderea Senatului în sesiunea ordinară, în chiar ziua în care a fost constituit și s'a putut anunța o interpelare, am fost dator să anunț interpelarea de față.

Astfel voi relua chestia de acolo, de unde a fost lăsată la 15 Mai și când, după părerea mea, erà bine să se continue și să se sfârșească tot atunci.

Erà bine să se continue și să se sfârșească tot atunci, fiindcă poate ar fi fost mai puțin înăspriță de atunci încoace. Poate d. ministru-prezident, dacă ar fi auzit și o altă părere, umila mea părere, părerea unui om care din întâmplare s'a ocupat de chestia bisericeii și școalelor din Brașov în mai multe amănunte și care nu este dintre oratorii violenți și care în orice caz, în asemenea chestii, nici n'am făcut vreodată, nici n'ași fi făcut atunci, nici nu voi face acum chestie de partid politic.

Poate, zic, ne lămuream reciproc, din această desbatere și puteam înlăturà un fel de agravare a situației.

Ceeace pentru mine acum, după această în-

târziere, face chestia mai grea, este un alt fapt de natură nepolitică: răspunsul d-lui ministru-prezident din şedinţa dela 15 Mai, că nu dă nici un ban şcoalelor, fără nici o perspectivă de îmbunătăţire, a îndemnat autoritatea competentă reprezentantă a bisericii Sf. Nicolae şi a gimnaziului din Braşov ca să mă însărcineze pe mine, pe d-nii Lascar şi Disescu, ca împreună să intentăm proces ministerului cultelor şi instrucţiunii publice pentru plata alocaţiunii bugetare legale, fireşte cu procură în regulă ¹⁾.

D-lor, aceasta ar putea să-mi îngreueze oarecum situaţia parlamentară. Dar nu o va face, fiindcă eu nu găsesc cuviincios ca să se amestece în discuţia parlamentului chestia unui proces pendent, şi prin urmare de acest proces pendent voi face cu desăvârşire abstracţie.

Voi vorbi de obiectul interpelării parcă aş fi vorbit la 15 Mai, când nu eră încă idee de un asemenea proces, afară numai dacă, în răspunsul ce ar binevoi să-mi dea vreunii din reprezentanţii guvernului, guvernul va intra însuşi în chestia de proces. Atunci va rămâ-

¹⁾ Poliţia Capitalei afişase pe strade placate cu declararea că procura ar fi falsă, şi această necuviinţă o strecuraseră agenţii guvernului şi prin ziarele străine.

neà, la întâmpinare, să examinez, până unde mă poate dezlega o asemenea provocare de regula bunei cuviințe de a nu amestecă în discuția parlamentului procese pendente la tribunal.

E dar o discuție politică, de legalitate curat politică, pe care o aduc înaintea d-voastră. Din acest punct de vedere îmi cer voie să vă dau următoarele deslușiri asupra obligațiunii legale a guvernului de a fi plătit deja și de a plăti în viitor renta înscrisă în buget pentru biserica Sf. Nicolae și gimnaziul român din Brașov.

D-lor, să nu vă pară rău de minutele ce vi le voi răpi cu explicarea cauzei; mi-a părut din câteva incidente, de unul din ele voi vorbi anume în decursul interpelării, că această cauză nu e așa de cunoscută pe cât ar trebui să fie și va fi bine să fim cu toții lămuriți în privința ei.

D-lor, pentru mine cunoașterea raporturilor financiare între ministerul nostru de culte și biserica Sf. Nicolae din Brașov datează dela cele ce mi-a arătat răposatul meu tată și de la cele ce am găsit documentate în scriptele rămase după moartea lui. Sânt cu atât mai mișcat și mulțumit de a putea începe expli-

careia mea cu o scrisoare a lui, cu cât această scrisoare datează din Iulie 1860, este un act privat, făcut fără nici o privire la vreo greutate politică, juridică or de alt fel; și cu cât este mai incidentală și întâmplătoare scrisoarea, cu atât este mai de *bona fide*, mai caracteristică pentru tot începutul chestiei de astăzi. Este o scrisoare adresată lui Vasile Boerescu, pe atunci directorul Eforiei școalelor din București, al căror director în anul următor a fost însuș tatăl meu. Iată ce scria Ioan Maiorescu :

Domnule Boerescu,

«Știți bine că eu în virtutea a două chrisoave, date de doi Domni ai Moldovei bisericii Sf. Nicolae din Brașov, și în urma unei adrese a reprezentanților comunei române de acolo, am tratat rugăciunea Brașovenilor pe cale oficială, către ministerul de aici, care însă găsi de cuviință a o recomanda ministerului din Iași. Aud că Camera Moldovei ar fi votat o subvențiune pentru biserica și gimnaziul român din Brașov. Te rog binevoește a-mi însemna în două rânduri, dacă în adevăr s'a făcut ceva pentru frații noștri».

Al D-tale supus

I. MAIORESCU.

12 Iulie 1860.

Și am scrisoarea aici; pe chiar acea scrisoare a însemnat Boerescu răspunsul, am astfel și răspunsul lui V. Boerescu:

Domnul meu,

«Cu adevărat Camera dela Iași a votat 500 galbeni pentru «școala din Brașov». Poate să se facă și aici tot așa cu ocaziunea discuțiunei budgetare».

Amicul d-tale

B. BOERESCU.

D-le ministru prezident, în vremurile din urmă s'a vițiat așa de tare atmosfera morală a acestei țări, fie cum ziceți d-v. din cauza disidențelor, fie cum zic disidenții din cauza d-v., fie cum credem noi opozanții din amândouă cauzele, încât te sfiești să mai produci un act în mod convenabil. Câtă vreme eră felul cinstit al acestei țări, eră destul să aduc o așa scrisoare veche ca să fie bine adusă înaintea tuturor. Dar de când ați turburat atmosfera țării cu atâtea false acuzări de fals, sânt silit să documentez acest act că este adevărat. Din întâmplare și din norocire, între scrisorile rămase dela tatăl meu am găsit și scrisori ale d-voastră, domnule ministru prezident, scrisori dela 1858, când lucrați d-voa-

stră în comitetul național din Iași. Una din aceste scrisori este un răspuns, pe cât se vede la o scrisoare a tatălui meu către d-voastră. Va să zică, d. D. Sturdza a fost la 1858 în corespondență cu tatăl meu, și fiindcă scrisoarea adresată lui Vasile Boerescu este numai cu doi ani mai târziu, adică dela 1860, va recunoaște, sper, și iscălitura și scrierea, și va fi dar constatat, că este adevărată scrisoarea ce v'am citit.

Pe lângă aceasta, sânt mulți, cari cunosc scrierea și subscrierea lui Vasile Boerescu, care se află pe aceeaș scrisoare. Va să zică este o scrisoare incontestabil adevărată.

Ce zice această scrisoare? Primul cuvânt al scrisorii este, că *în virtutea a două hrisoave date de Domnii Moldovei* biserica sf. Nicolae și școalele din Brașov vin și cer alocațiune budgetară. Din capul locului nu este vorba de danie, nu este vorba de favoare, ci este vorba de un drept rezultând din două hrisoave domnești.

În adevăr, din arhiva foarte veche a bisericei sf. Nicolae din Brașov, care nici nu eră încă inventariată — și nu se simțise pe atunci necesitatea de a se face inventariul exact al acelei arhive, precum s'a simțit mai

pe urmă — din o primă și fugitivă privire s'a văzut că sânt acele hrisoave vechi dela domnii Moldovei. Mai pe urmă, când s'a regulat toată arhiva lor, s'a constatat că pe lângă acele 2 hrisoave mai sânt și multe altele documente vechi și autentice de diferite spețe, dar toate dovedind drepturi dobândite aici în țară.

Acele 2 hrisoave, la cari se referă scrisoarea tatălui meu, sânt probabil hrisovul lui Aron-Vodă al Moldovei din 1594, pe care-l are biserica în original, care da preoților bisericeii sf. Nicolae din Scheiu Brașov un ajutor de 12.000 aspri pe an, și un alt hrisov al lui Mihail Racoviță, voevod al Moldovei dela 1731, prin care pe lângă că scutește oile și vitele preoților bisericeii sf. Nicolae din Brașov, dar scutește și de vamă vinurile din viile bisericeii din Moldova — prima urmă de proprietate imobiliară a acelei bisericeii în Moldova. Din alt hrisov se vede, că și în Valahia biserica sf. Nicolae aveà aceeaș subvenționare în aspri; dar aveà și moșia Budiștenii «cu câmp, pădure, vie și apă și vad de moară la Cotroceni». Actul e dela 1748. Și mai e în arhiva lor, a bisericeii sf. Nicolae, un act dela 1782, vrea să zică după trecere de 34 ani, cu numirea unui Ion Christau ca vechil la

moșia Budișteni. Vrea să zică ei administrau moșia aceasta în toată regula. Și mai au între altele, ca ultim act, o încheiere a Divanului țării românești, dela 1790, care, întărind hrisoavele bisericeii din Scheiu, spune că să se păzească privilegiile pogoanelor lor în vii din Scăenii pe valea Greciu.

Vă citez aceste câte-va acte numai pentru ca să vedeți că acea vorbire din scrisoarea incidentală eră în adevăr documentată; și că dar începutul chestiei e un început de reclamare a unui drept din vechime.

Firește, d-lor senatori, reclamarea unui drept din vechime cu gând frățesc, în spirit de pace și dragoste. Cine se gândeà în acele vremuri la reclamare de ceartă, la reclamare de proces, la reclamare contestată de cine-va? Găsiseră oamenii aceștia documente de drepturi vechi din țară și se adresau cu inima caldă de români, la conaționalii lor, ca să le spue: Voi care, secularizând chiar mânăstirile grecești, le-ați oferit o despăgubire în bani, când vedeți că și biserica noastră a avut moșii în țara aceasta și privilegiu și scutiri, dați-ne un ecvivalent pentru acestea, căci avem o școală de întreținut.

Ast-fel s'a născut prima alocațiune buge-

tară în bugetul Moldovei la 1860. Cum știți pe atunci erau Camerele și ministerele încă separate în Moldova și în Valahia.

Dar, după cum spuneă Boerescu, eră să se înscrie și în Valahia o sumă pentru biserica și școala din Brașov, și în adevăr s'a înscris chiar pe anul 1861.

Nu am găsit aci în arhivă bugetul pe 1861, dar se dovedește că s'a înscris, căci am, tot din scriptele răposatului meu tată, o adresă către el dela 30 Martie 1861 din anul următor, iscălită de «Eforii școalelor române răsăritene din Brașov», și anume: Ion Popazu, protopop, unchiul meu, mai pe urmă Episcop la Caransebeș, acela care a fost ales Mitropolit la moartea lui Șaguna, dar nu a fost confirmat de guvernul ungar, tot odată acela, care a stăruiat mai mult pentru edificarea gimnaziului român; mai sânt iscăliți Damian Datcu, Șerban Popovici Barcian, Nicolae Voinescu și I. G. Ioan.

Iacă ce zice adresa:

„Prea onoratului domn Ioan Maiorescu, Directorul Eforiei Instrucțiunii Publice, București.

«Prea onorate Domnule,

«Din adresa înaltului minister al cultelor și instrucțiunii publice al țării românești adato 15 Martie

«1861 No. 3388 pe care avurăți bunătatea a ne-o co-
 «munica prin onorata d-voastră adresă *adato* 17 Martie
 «1861 No. 139 văzurăm cu o rară mângâiere sufletească
 «că înalta Cameră legislativă a principatului României,
 «mișcată de simț național, bine-voi a vota pentru sus-
 «ținerea gimnaziului alipit bisericei sf. Nicolae din Brașov
 «subvențiunea anuală de 15.750 lei după cursul mone-
 «delor din țara rom.

«*Prea onorate Domnule,*

«Din hârțiile prea Onorat Domniei-Voastre, ce avu-
 «răți bunătate a ni le comunica, ne-am convins pe de-
 «plin, că d-voastră n'ați crutat nici o osteneală și ați
 «întrebuințat toate mediile posibile întru sprijinirea
 «școalei noastre ce se legăna pe marginile căderei,
 «spre înlăturarea acelei rușini ne mai auzite ce cu că-
 «derea ei ar fi trebuit să sufere întreaga noastră na-
 «țiune» etc. etc.

Așă cugetau oamenii aceștia și simțeau
 acolo la 1861 asupra pericolului ce amenință
 existența școalelor române din Brașov la 61,
 când nu eră încă dualismul Austro-Maghiar
 stabilit, la 61 pe vremea încă a guvernului
 centralizator, cum se zicea în Austria, unde
 Transilvania eră mare principat deosebit, re-
 cunoscut între grupările acelu stat, necon-
 fundat în Ungaria, atunci când națiunea ro-
 mână și limba română ca atari erau *pari passu*

recunoscute ca națiune și ca limbă în poli-
glota Austrie, când la ministerul Justiției din
Viena erà anume un biurou pentru legife-
rarea în limba română; chiar pe atunci, când
erà lupta mai îmblânzită în contra Sașilor și
în contra Ungurilor, sau mai bine erà o con-
curență de cultură chiar pe atunci erà con-
siderată o slăbire a școalelor române ca o ru-
șinc națională. Și vedeți, că acei oameni nu
știa cum să mulțumească acelora, cari le
veneau în ajutor!

Așa s'a urmat atunci dela început și așa
s'a urmat și după ce s'a făcut în România
unirea de fapt la 1862, în Ianuarie.

În primul budget colectiv, care s'a făcut
pentru vechea Moldovă și vechea țară Româ-
nească împreunate, acea subvenție tot așa este
trecută. Vă prezint aici budgetul pe 1863, când
erà ministru de culte generalul Tell; găsiți la
cap. 9, art. 6, sumele adunate dela cele două
țări: «Subvențiune anuală la biserica Sf. Ni-
colae din Brașov (lei vechi) 36.400». În bud-
getul pe 1865, când erà ministru de culte d.
N. Cretzulescu, vedeți asemenea la cap. XVII,
No. 6 «Subvențiune anuală gimnaziului și bi-
sericei Sf. Nicolae din Brașov 36.400».

După venirea Principelui Carol, în primul

budget pe anul 1867, când erà ministru de culte Ioan Strat, găsiți la capitolul VIII, art. 540, aceeaș cifră de 36.400 lei ca «Subvenție a gimnaziului și bisericei Sf. Nicolae din Brașov».

Acum, d-lor, la 1867 se făcuse în imperiul vecin așa numitul dualism; dejă în Fevruarie 1867 se și numise primul minister deosebit în Ungaria sub contele Andrassy, iar pe la sfârșitul lui 1868 se promulgaseră definitiv toate actele de Stat relative la acest dualism, cu înglobarea Transilvaniei întregi în Ungaria.

Tocmai în acest an 1868, fie din simțimântul că de acum înainte școalele vor avea un rol și mai însemnat în susținerea legală a intereselor legitime ale naționalităților în noul Regat ungar, fie din trebuințele crescânde ale gimnaziului român din Brașov, biserica Sf. Nicolae revine din nou cu cererea unei mai bune evaluări a drepturilor ce le avea mai înainte în România; firește, după cum vă spuneam, provocarea la proprietățile vechi din țările Românești se făcea prietenește, și nici unul din miniștrii de pe atunci, cari aveau să se ocupe de această chestie, nu tăgăduia acest drept al bisericei.

Și astfel, pe vremea aceea, vedeți de odată

— erà la guvern un minister liberal (până acum miniștrii ce vi i-am citat, erau conservatori) — erà ministerul Generalului Nicolae Golescu, cu Ioan Brătianu la finanțe, iar la culte cu Dimitrie Gusti — scuzați, dacă vă amintesc că la justiție și ad-interim la interne erà d. Anton Arion — tocmai atunci, la 1868, vine ministrul cultelor Gusti și face să se voteze (se votează *în unanimitate* și fără discuție) următoarea lege :

«Se acordă Eforiei Școalelor centrale române «din Brașov subvențiune anuală de lei noi» (se promulgase în Aprilie 1868 legea care înlocuia leii vechi cu franci) «23.500. Această cifră se «va trece în budgetul ministerului instrucții publice și al cultelor».

Legea e promulgată în *Monitorul Oficial* No. 165 dela 20 Iulie 1868.

De acum înainte vedeți în bugetele noastre, și mai întâi în cel alcătuit pe anul 1869 de însuș răposatul Dimitrie Gusti, această alocațiune fixată, trecută cu mențiunea expresă «lege specială», iar nu ca o țifră variabilă, care să se poată înscrie sau șterge la fiecare votare de budget.

Am aici un exemplar oficial al acestui budget pe 1869 și vă arăt la pag. 6, art. 27:

«subvențiune idem școalelor române din Brașov, după legea specială... 23.500».

D-lor, așa cum s'a votat legea la 1868 fără discuție, în unanimitate, evident că nu a fost vreun studiu juridic, vreo transacțiune desbătută de amândouă părțile, vre-o preocupare anume, dacă școala, dacă biserica, dacă drept vechiu sau nu; subvențiunea aceasta, care înainte se treceà numai în budget într'o țifră mai mică sub rubrica «biserica și școala», este acum urcată *ex aequo et bono* la îndoit, la țifra de 2.000 galbeni, sub titlul «subvențiune».

Firește, subvențiune s'a numit, dar erà întemeiată pe o obligațiune. Noi nici nu avem alt termen budgetar, fie că ar fi fost o grație, fie că erà un drept. Noi nu cunoaștem în budget alt termen, d. e. redevanță.

Astfel alocațiunea de 23.500 lei noi continuă cu mențiunea expresă de lege specială a fi trecută la fiecare budget al țării.

În anul 1871, sub ministerul conservator Lascar Catargi, ministru de culte este generalul Tell, vedeți aici în exemplarul oficial al budgetului la pag. 10, art. 34: «idem școalelor «române din Brașov, după legea spec. 23.500». Dar mai găsiți tot aici, la art. 53 al aceluiaș budget, o nouă sporire a alocațiunii budgetare:

«idem gimnasiului și bisericeii Sf. Nicolae din «Brașov 13.481».

După ce în Ungaria se aplicase dualismul, se făcuse constituirea *Bisericeii autonome greco-orientale Române din Ungaria și Transilvania*, după un *statut organic*, alcătuit de Mitropolitul Șaguna ; și întărit la 16/28 Mai 1869 de Împăratul Francisc Iosef I ; după acest statut școalele române din Transilvania, fiind școale confesionale, sânt puse sub ocrotirea Bisericeii.

Însă de acum înainte guvernul maghiar începe a cere, sub formă de îmbunătățiri pentru instrucțiune, din ce în ce mai mult școalelor din Ungaria și Transilvania, în deosebi și gimnaziului din Brașov (și eră în dreptul său să o facă statul maghiar), cere cabinete de fizică și chimie, fonduri de pensiuni, sporire de salarii etc. Această sfortare finanțiară a instituțiilor școlare în curând a trecut peste mijloacele lor pecuniare. Avea biserica Sf. Nicolae din Brașov ceva, are și azi două moșii în țara românească, Meteleu și Suditu din județul Buzău, dà biserica tot ce putea pentru gimnaziul și școalele dependente de ea. Dar ușor se depășa limita pentru oamenii săraci de acolo, fiind fără subvențiune dela statul maghiar, pe care nu o primeau și nu o pri-

mesc (și pe ei îi privește, pentru ce nu o primesc).

Atunci întrebarea devine iarăși acută și ei ne zic din nou: este un drept al nostru pe care l-am avut dincolo în România ca stăpânire imobiliară și ca imunități, care valorau mult; ați fost foarte buni pentru noi, conaționali voștri, la prima cerere ați înscris 1000 galbeni, apoi 2000 galbeni, ați mai înscris 13.481 lei, dar cel puțin pe această alocațiune bugetară trebuie să putem conta cu siguranță și ar trebui să avem și mai mult. Nu este de o camdată vorba a face transacțiuni sub formă legală, nu există vre un diferend, ci tot *ex aequo et bono*, o înțelegere, și așa stând lucrurile, după ce la 1871 sub ministerul Lascar Catargi vedeți adăogată numai ca o nouă inscripție bugetară suma de 13.500 lei, vine din inițiativa parlamentară a camerei conservatoare de atunci o propunere subscrisă, între alții, de d-nii general Manu și de mine ca deputați (mai erau subscriși Kogălniceanu, Vernescu, Vladimir Ghica, A. Balș), ca să fixeze prin *o a doua lege* un mic plus de alocațiune bugetară, în favoarea bisericei Sf. Nicolae și gimnaziului român din Brașov, în cifră de 15.000 lei noi pe an.

Acest proiect de lege trece prin Camera din inițiativă parlamentară de și Generalul Tell nu se prea osteneă să-l treacă, dar ne osteneam noi. Și ține de pela 1872, vre'o 2 ani, până vine în Senat. Atunci se întâmplă să fiu eu ministru al cultelor și instrucțiunii publice în ministerul prezidat de d. Lascar Catargi. Acum firește proiectul ieșit din inițiativă parlamentară, la care eram și eu iscălit, înaintează spre votare în Senat. Dar pe când la 1868, cum v'am spus, sub ministerul Gusti, pentru legea de 23,500 lei nu a fost nici o obiecțiune în parlament și pe când și pentru noua lege de 15,000 lei s'a împedicat în Camera conservatoare orce obiecțiune a opoziției liberale, mulțumită mai ales energicei stăruințe a lui Kogălniceanu, în Senat opoziția dela 1875 este mai dificilă. Ia cuvântul în numele ei răposatul Deșliu, când vine noul proiect de lege în discuția Senatului (și acum sânt fericit și bine cuvintez memoria acelui Deșliu, de și atunci mă miră foarte mult acest fel de contestare), și atacă proiectul cu violență în ședința Senatului dela 6 Martie 1875. Răposatul Deșliu vorbește și de pericolele ungu-rești, citește gazete ungu-rești, care nu ar vedea cu ochi buni ce facem noi pentru Românii de

dincolo. Și atunci iată răspunsul ce-l dă guvernul nostru prin organul meu ca ministru al cultelor în privința interpretării sensului acestei legi.

«D-lor senatori, biserica Sf. Nicolae din Brașov o vedem totdeauna subvenționată în budgetul României de când s'a început a se face budget la noi, și totdeauna se mai prevede în budget o sumă și pentru gimnaziul din Brașov. V'aș ruga mai întâi, d-lor, să nu confundați această sumă ce vi se cere prin proiectul ce este astăzi în discuție, cu suma ce este deja prin o altă lege înscrisă în budget pentru gimnaziul din Brașov, suma de 23,500. Căci biserica Sf. Nicolae are o moșie în România, și o parte din ea era afectată pentru întreținerea unei monastiri, și altă parte pentru biserica sau școala din Brașov.

«I. Deșliu. Cùm se numește moșia aceea?

«*Ministrul cultelor și instrucțiunii publice.*
«Nu-mi aduc aminte numele moșiei, și m'aș fi pregătit de aceasta, dacă aș fi știut că onor. d. Deșliu cu ocazia unei legi ce se discută, cere detaieri asupra altei legi ce e de mult votată. Imi va face însă onoarea onor. d. Deșliu a nu se îndoii un moment de ceea ce îi spun, până la proba contrară».

Moșia v'am citat-o astăzi exact, era Budiștenii, dar mai erau și dela Pitești Topolovenii și altele, după actele ce le are biserica Sf. Nicolae din Brașov în toată regula). «Afirm dar «că între altele și din motivul relațiunilor «pecuniare ce derivau dela o moșie pretinsă «de biserica Sf. Nicolae din Brașov și situată «în România, Camera Română de mult timp «s'a văzut datoare a înscrie o sumă pentru «gimnaziul și biserica Sf. Nicolae din Brașov, «și s'a regulat prin urmare a se prevedea în «budgetul fiecărui an două mii galbeni. Ceai- «laltă subvenție ce s'a prevăzut iarăș în «budgetul țării pentru gimnaziul Sf. Nicolae «din Brașov, a fost *dată tot din acele motive*, «însă adeseori variabilă ; a fost și 13.000 lei «și 10.000 lei, în budgetul pe 74 s'a prevăzut «15.000 și această cifră s'a menținut și în bud- «getul pe 75 și 76».

D-lor senatori, între alte motive era dar și *obligățiunea civilă*. Mai eră un alt motiv, eră chestia de cultură. Iacă ce zice ministrul cul- telor tot atunci :

«Viu la cele zise despre unele foi străine «și mai cu seamă de foile ungare. Le-am citit «și eu ; dar dați-mi voie să vă spun, cum «guvernul este convins că nu este cea mai

«mică umbră de politică în acest proiect de «lege. Sânt lucruri elementare de cultură, de «instrucțiune și de artă, în privința cărora «din fericire se pot întâlni toate statele și «toate popoarele fără altă gelozie decât gelozia «de a se întrece unele pe altele în lupta paș-nică a civilizației».

Atunci când s'au zis aceste cuvinte, când această lege se justifică întâi ca obligațiune și al doilea ca subvențiune culturală, nu există încă în Ungaria nici o dispoziție care să oprească subvențiunile benevole dela Statele străine. Pe urmă, după ce s'a votat legea aici, a venit nu o lege încă, ci deocamdată o dispoziție administrativă ungară, prin care se oprește primirea subvențiunilor dela Statele străine, și la 1883 a venit o lege formală, prin care se opresc instituțiunilor lor de cultură din Ungaria or-cari ar fi, biserici, școli, etc., subvențiunile dela Statele străine, subvențiuni de grație, subvențiuni de favoare. Inșă plata unei *creanțe*, asta nu a trecut prin mintea guvernului vre-unui Stat constituit să o oprească la alt Stat.

Și înțelegeți bine, d-lor Senatori, că dacă noi, în lipsă de un cuvânt anume, înscriam în budgetul Statului nostru alocațiunea bud-

getară pentru biserica și școalele din Brașov sub titlu «Subvențiune» — căci ce eră să zicem? e necunoscut cuvântul redevanță, și nu puteam inventa alte neologisme —, din momentul în care *interpretarea autentică și oficială* s'a făcut în Senat la legea din 1875, că adică aceste sume sunt *renta obligatoare* în locul moșiilor ce știm că le-a avut biserica Sf. Nicolae aici în țară și că i s'au luat samovolnic: din acest moment înțelegeți că explicarea adevărată stabilită prin acea scrisoare din 1860, pe care v'am citat-o dela tatăl meu, susținută și la 1875 aici în Senat, înainte de a fi existat vre-o dispoziție sau o lege ungară, care să oprească subvențiunile, prin urmare fără nici o posibilitate de a se interpreta acum ca ceva inventat ad-hoc, din acest moment este cert și incontestabil, că ceea ce a dat și trebuie să dea Statul român bisericii Sf. Nicolae din Brașov și școalelor dependente de ea, este o clară și o adevărată obligație, și prin urmare nu putea și nu poate să cadă sub acea dispoziție administrativă dela 1875 a guvernului ungar sau sub acea lege dela 1883 a aceluiaș guvern, care opresc subvențiunile de grație, de milă, de bunăvoință dela statele străine.

De aceea să vă și explicați un lucru: Când s'a votat la 1875 acea lege pentru sporul de 15.000 lei de Senatul conservator, precum se votase și de Camera conservatoare, s'a trecut în budgetul, alcătuit atunci de mine însu-mi ca ministru, pe anul 1876 fățiș, fără nici o ascundere, în perfectă bună-cuviință internațională, amândouă alocațiunile astfel (vi le citesc aici din exemplarul oficial al budgetului pe 1876, pag. 6 și 7): «art. 30, litera *i*) Idem școalelor române din Brașov (legea specială) 23.500 lei».

«Art. 44. litera L) gimnaziului și bisericei «Sf. Nicolae din Brașov (lege specială) 15,000 lei».

Iată istoria celor două legi speciale, a căror alocațiune anuală însumează împreună 38.500 lei.

Să vă explicați tot așa, d-lor, cum dela 1875 și mai întâi în timpul ministerului meu nu am aflat un cuvânt despre vre-o dificultate sau obiecțiune din partea guvernului austromaghiar în această privință.

Dela 1877 până la 1888 sub ministerul Ion Brătianu și de atunci încoace (afară de acum trei ani) sub toate ministerele: liberal, junimist, concentrat, conservator și chiar în ultimul

minister liberal-disident Aurelian, s'a plătit această alocațiune bugetară fără nici o greutate. Nu știu, dacă d. ministru prezident actual, în timpul ministerului d-sale de culte sub ministerul Brătianu 1885 — 1 Martie 1888 a avut vre-o greutate cu această alocațiune bugetară, dar știu, că și d-sa a plătit-o atunci.

Cât am fost noi iarăș la guvern dela 1888 încoace știu că n'a fost nici o greutate și am plătit totdeauna; și nici nu putea fi vre-o greutate de a se plăti o inscripțiune în virtutea a două legi, la originea cărora stă în mod privat scrisoarea hotărâtoare dela 1860 ce v'am citit-o, cele două hrisoave, și la explicarea cărora autentică și oficială din Senat stă cuvântul ministrului cultelor dela 1875, că este obligațiune și nu favoare ceea ce plătim.

De aceea, d-lor, vă spuneam dela început, că este bine să ne explicăm o dată. Știu că d. Sturdza este unul din cunoscătorii istoriei noastre. Știu că d-sa este unul din aceia, care adună date și acte și nu vorbește așa în necunoștința de cauză. De aceea am fost foarte mirat, când l-am văzut pe d-sa insistând și discutând aci în Senat, cum de d-l Lascar a

declarat pe față, că a plătit acea alocațiune bugetară, cum de d-l Take Ionescu a mărturisit și d-sa că a plătit acea alocațiune bugetară.

Am fost foarte mirat, zic, să văd pe d. Sturdza având aerul de a se bucura că «s'au prins» d-nii Lascar și Ionescu, fiindcă au făcut asemenea mărturisiri. Dați-mi voie să «mă prind» și eu. Și eu vă mărturisesc, că am plătit totdeauna acea alocațiune bugetară și dați-mi voie să mai mărturisesc că mi-ar fi rușine să nu o fi plătit vre-o dată și m'aș crede delictuos și nu numai politicește criminal, dar și penal în sensul legii de răspundere ministerială, când n'aș fi executat o lege votată a Statului meu (aplaude), și aș vrea să văd guvernul străin, care ar veni să zică unui ministru român: nu execută legile țării tale, aceasta aș vrea să o văd!

Legea țării mele trebuie să o păzesc, eu, ministru român sau simplu cetățean român. Ah! sunt legi grave, trecute din atmosfera posibilității; atunci trebuie modificate tot pe cale legală. Dar până când sunt legi, trebuie să le execuți. Și dacă aș fi astăzi ministru de culte, aș plăti-o imediat, fiindcă știu că nu poate să fie greutate internațională din

această executare de lege. *Eu o știu aceasta* ¹⁾, și cine și-a creat o greutate internațională, și-a creat-o prin *altă atitudine greșită*, dar nu prin budgetul țării legal alcătuit.

Dar cum voiți, d-lor, să se tăgăduiască de vre-un ministru sau fost ministru al țării această alocațiune? Dar nu este înscrisă în budgetul țării? Dar nu stă budgetul în *Monitor*? Dar nu este publicată în *Monitorul Oficial* și legea specială dela 1868 și votarea legii dela 1875 pentru biserica sf. Nicolae din Brașov, și când aceste acte și debateri sânt publicate în *Monitor*, se poate ascunde unui ministru străin, că se dă această alocațiune bisericeii și școalelor din Brașov?

D-lor, este curioasă această necunoștință de cauză, și mai ales este curioasă schimbarea de atmosferă în această privință între timpul de astăzi, când d. Sturdza este la guvern, și timpul de acum de-abia 4 ani, când eră d. Sturdza în opoziție.

Vedeți, sântem la 1898, și când vă vorbesc acum în această chestie, fără îndoială mă ascultați, văd că mă ascultați chiar cu bunăvoință, fiindcă acea chestie a școalelor inte-

¹⁾ Vezi mai sus, la cap. X, convorbirea cu ministrul austro-ungar Aehrenthal.

resează pe tot românul, dar mă ascultați — nu știu de ce-mi face impresia — cu un fel de descurajare, în deosebire de ceea ce eră mai înainte.

Mai înainte, acum 4 ani, pe tema acestei chestii a alocațiunii budgetare a bisericei și a școalelor din Brașov ce se scriă în organele d-v. liberale? Eră vremea, când d. Dimitrie Sturdza în opoziție acuză ministerul conservator, că este nemernic, pentru că nu intervine în Statul ungar. În acea vreme tocmai la 8 Octomvrie 1894, cam pe vremea discursului dela Orfeu, găsesc în *Voința Națională*, iscălită de «un bătrân» liberal următoarea notiță asupra chestiunii noastre: «Tot atunci, «la începutul constituționalismului românesc, «s'a întâmplat și alt fapt. Văzând că școalele «românești din Brașov — cele mai vechi școale «românești — erau lipsite de mijloacele materiale, guvernul României înscrise pentru «ele, în budgetul țării, o subvențiune.

«Ungurii protestară, dar li se răspunse că «n'au ei dreptul d'a opri pe români să ajute «alți români».

Nu e adevărat, că au protestat atunci; dar așa eră ordin să se vorbească acum 4 ani în

foaia autorizată a partidului care e astăzi la guvern.

«Ungurii cerură atunci ca ajutoarele să se dea prin mijlocirea guvernului unguresc; dar li se răspunse că și ei, prin mijlocirea guvernului românesc, să dea ajutoarele ce se trimeteau ciangăilor».

Ce măreț vorbea *Voința Națională*, când eră d. Sturdza în opoziție!

«Strânși astfel, Ungurii tăcură și biserica sf. Nicolae din Brașov își primi ajutoarele pentru școale din budgetul Statului român, fără control ungureșc!

«Eră ministru atunci C. A. Rosseti, un ministru care a fost onoarea și podoaba neamului său».

Nu e exact; ministru eră Gusti, și vă voi spune îndată, care alt ministru al d-v. a fost o curioasă podoabă a neamului său!

«Astăzi e ministru d. Take Ionescu, care și-a renegat până și pe tată-său, și miniștrii ungurești cer și primesc socoteală despre cum se aplică budgetul Statului român, socoteală cum nu cere nici Curtea de compturi».

Dar d. Take Ionescu a plătit anuitatea.

Nu știm, ce se cere astăzi de nu se mai plătește.

«Deosebirea între atunci și acum este per-
«petua deosebire între *liberalism* și *conser-
«vatism*».

Așă este deosebirea? Mai iscăliți astăzi ar-
ticolul, d-lor?

«Mai mult: In 1870 vin conservatorii la
«guvern...»

«Ei sub presiunea dela Pesta, care asupra-le
«are înrâurire hotărîtoare, șterg din budgetul
«Statului subvențiunea ce se da școalelor ro-
«mâne din Brașov.

«Patru ani stau conservatorii la putere și
«budgetul lor nu dă dovadă că se gândesc
«să susțină cultura română la Români de
«peste munți.

«Revin liberalii la putere în 1875 și sub-
«vențiunea de astădată chiar mai mărită, se
«înscie din nou».

«Ministru sub conservatori, ministrul care
«a șters din budget subvențiunea, a fost d.
«T. Maiorescu, actualul rector al Universității
«din București».

Eu, care am subscris acea propunere din
inițiativa parlamentară pentru adaosul de
15.000, eu care am susținut această lege spe-

cială în Senat și am documentat-o și am pus toată chestia pe adevăratul ei tărâm legal, eu, fiul lui Ioan Maiorescu eu să fi șters subvenția școalelor române din Brașov și să o reînființeze alții! Dar cu ce fel de neadevăruri, cu ce fel de falsuri hrăneți d-stră mintea cetitorilor d-stră la 1894?!

Știți, cine este cel dintâi, care a încercat să suprimă acea subvenție legală? A încercat să o suprimă Alexandru Orăscu la căderea noastră din minister; a fost el 3 săptămâni ministru al Cultelor, îndată la Aprilie 1876, tocmai după ce trecusem în budget, cum ați văzut-o, acea mențiune expresă despre a doua lege specială. Atunci Orăscu, ministru dela 4 până la 26 Aprilie 1876, în acest scurt interval de 3 săptămâni, propune anularea legii mele, și suspendarea subvențiunii legii vechi de 23.500 lei. Este raportul său către consiliul de miniștri No. 3334 dela 22 Aprilie 1876 în dosarul ministerului Cultelor, divizia școalelor No. 220 dela 1876. Din norocire cade Orăscu și vine un ministru mai inteligent la Culte, Chițu, care sfâșie acel raport, și astfel se continuă darea subvenției; și în tot decursul de 12 ani al ministerului Brătianu și sub toți miniștrii conservatori după 1888

până la venirea la guvern a d-lui Dimitrie Sturdza.

D-lor, firește că se revoltă cine-va când vede așa întoarcere a adevărului în foile publice! Dar revolta nu este un simțământ de prudență politică, și nu se cuvine, nu îmi acord dreptul să-i dau aici toată expresia. Nici nu este bine ca să acuzăm vre-un partid sau altul în această chestie: toți oamenii cu minte din toate partidele nu au putut de cât să lucreze în acelaș sens! — Și precum vedeți, că Gusti a făcut la 1868 o lege pentru sporirea alocațiunii budgetare, noi conservatorii am făcut alta la 1875, și toți miniștrii, afară de câți-va rătăciți, de câte-va deplorable excepții, au continuat cu îndeplinirea acestei obligații legale până mai acum câtva timp.

Trebue să mai adaog o explicare pentru întreaga lămurire a chestiei. Tocmai acum mi s'a adus din arhiva Senatului, budgetele din anii 1886—87 și 1887—88, când erà ministru al cultelor, sub Brătianu, actualul ministru-prezident, d. Dimitrie Sturdza. Pe când în ultimul budget al nostru al conservatorilor dela 1876 stau subvențiunile relevate ca două legi speciale, găsesc în budgetele d-lui Sturdza

alocațiunea bugetară pentru gimnaziul și biserica Sf. Nicolae din Brașov, *învăluită*, nu suprimată, dar *învăluită* în următorul titlu sau articol colectiv: *Școalele și bisericile române din străinătate* (toate câte ar fi) *lei 144 500*. (Budgetul cultelor pe 1886—1887 pag. 120, pe 1887—1888 pag. 136).

Ce este aceasta, d-lor?

Poate a fost o simplă acomodare bugetară, căci este evident că nu o lege se poate schimba prin modul inscripțiunii în buget! De exemplu, la profesorii universitari, sunt câțiva profesori într'o situație excepțională la noi: cu legi speciale au fost aduși dd. Babeș și Assaky, și prin legi speciale li s'a prevăzut o anume sumă anuală! Inșă în bugetul nostru nu se relevă anume legile speciale pentru Assaky și Babeș și se trece numai cifra întregă la Universități. Dar din acest fapt, că sunt cuprinși în aceste sume totale în buget, nu rezultă că este abrogată legea lor specială. Este numai o simplificare la votarea bugetelor, ca să nu fie prea multe articole de votat. Va să zică, din faptul, că alocațiunea bugetară — ier-tați-mi expresia familiară: este trecută *cu top-tanul*, nu este desființată vre-o lege specială, și din cifra de 144,500, de și s'au înglobat

aici toate bisericile și școlile din străinătate, prin urmare și biserica Sf. Nicolae și școala din Brașov, nu se poate deduce, că este o slăbire sau o anulare a legilor speciale, căci legile nu se pot desființa decât tot prin legi și nu prin buget.

Așa fiind istoria acestei chestii, așa fiind tot firul acestei alocațiuni bugetare, vă rog să încercăm acum a ne explica cuvintele din urmă, zise în acea ședință a noastră dela 15 Mai anul corent de d. ministru prezident, acele cuvinte, cari m'au făcut atunci să cer cuvântul și m'au îndemnat acum să adresez interpelarea de față.

Iată ce spune d. ministru-prezident :

«In 4 Martie, onor. d. Lascar ziceà: Nu am «mers însă așa de departe încât să refuzăm «școalelor din Brașov sumele cari sunt înscrise «în bugetul Statului nostru, fiind că acele «sume reprezintă veniturile bunurilor cari au «aparținut bisericei din Brașov, pe care le-a «luat Statul Român.

«Iar d. Take Ionescu îl întrerupe astfel : «D. Sturdza a oprit din nou a se mai liberà «această sumă.

«Așa dar d. Lascar în 4 Martie a afirmat, «nu în ascuns, nu pe sub mână, ci deschis,

«în parlament, că d-sa, în timpul ministerului
 «Aurelian, a dat subvenție școalelor din Bra-
 «șov și m'a acuzat pe mine că eu nu am
 «dat-o. Și la asertiunea d-lui Vasile Lascar
 «s'a asociat și d. Take Ionescu, confirmând
 «cele zise de d. Lascar... D. Brabețeanu m'a
 «întrebat: dacă am dat vre-o sumă școalelor
 «din Brașov. Răspund clar, că nu am dat nici
 «o para, nici la întâiul nici la al doilea mi-
 «nister.

«Mă întreabă de ce nu am dat? Răspund
 «clar și neted: fiindcă cunoșteam rescriptul
 «guvernului ungar din 1875 și legea ungară
 «din 1883, cari interzic, sub pedeapsă de a fi
 «închise, ca școalele românești de dincolo să
 «primească subvențiuni dela guverne străine
 «și fiindcă nu era clarificat, că ceea ce se dă
 «la Brașov nu e o subvențiune, ci o rentă
 «pentru bunuri ce s'a ridicat din proprietatea
 «bisericeii S-tului Nicolae».

Astăzi după ce la 1875, la discutarea legis-
 lativă a lucrului, eră *clarificat*, după ce deja
 la 1860, cum ați văzut din scrisoarea tatălui
 meu, era *clarificat*, d. Sturdza nu e clarificat.

«Acestea le-am expus și cu ocaziunea răs-
 «punsului la interpelarea d-lui Petre Grădiș-
 «teanu. Ce am zis atunci? Atunci am spus

«că nu am dat nimic nici întâiaș dată, nici
«a doua oară. D. Brabețeanu mai aveà încă
«un mijloc de convingere. Să citească cuvintele
«d-lor Vasile Lascar, și Take Ionescu, ca să
«se convingă că în adevăr nu am dat nimic.

«Nu am crezut de cuviință ca să dau renta
«datorită, ca să nu se înrăiască situațiunea».

Așa e în *Monitor*. Pe românește ar fi mai
bine «să nu se înrăutățească situațiunea», căci
«să se înrăească» sună urît (ilaritate).

Apoi bine, D-le Ministru Prezident, legea
acea ungară dela 1883, necum rescriptul ad-
ministrativ dela 1875, erau lucrătoare la 1884.
De ce ați dat la 1884, 1885, 1886, 1887, 1888
fiind D-stră Ministru? Cum de am dat eu la
1888 și 1889, au dat urmașii mei dela 1889
la 1895, a dat chiar d-nu Mârzescu sub minis-
terul Aurelian? Se înrăutățește situațiunea?
Dar a cui situațiune se înrăutățește? situa-
țiunea bisericeii de dincolo? D-le Ministru
Prezident, aceasta este treaba ei. Dacă biserica
de dincolo, dacă consistoriul arhidiececian de
dincolo, aceia cari au biserica lor autonomă,
trimit oamenii lor aci, ca în virtutea celor
două legi, cu plenipotență în regulă, să pri-
mească acea alocațiune budgetară, se vede că
ei înțeleg că aceasta nu le înrăutățește situa-

țiunea și că pentru existența școalelor lor această sută de mii de lei care le-ați refuzat-o de 3 ani, era o chestie importantă ca să poată exista. Și D-voastră le-o refuzați?

Dar eu — scuzați-mă dacă v'o spun, nu aș voi să lipsesc de elementara modestie și cuviință ce vă datoresc — eu nu admit, nu cred că este bine să se admită, ca un ministru de aici să se amestece și să spună celor de dincolo, cum trebuie să fie situațiunea lor, bună sau rea, față de guvernul unguresc. Nu este treaba d-voastră de a spune bisericei din Brașov: tu trebuie să fii așa sau almintrelea, când vine să ceară ceea ce crede ea că este drept. Aceasta este un amestec prejudiciabil al Statului nostru în afacerile de dincolo, și dacă se continuă, poate legitimă ceea ce vor să facă Ungurii; este o stare intolerabilă ce se crează. În toate chestiile trebuie să ne ferim de amestecul nostru politic printre Românii de peste Carpați. Citesc prin gazete, că dincolo este acum o alegere de mitropolit. Să ferească D-zeu ca un partid politic de aci să aibă candidatul său dincolo ¹⁾. Ce am zice noi,

1) Se zicea că episcopul Popea era — după îndemnul unui d. Brote — candidatul d-lui Sturdza; dar ales a fost episcopul Mețian.

dacă la o alegere de mitropolit al nostru în București și-ar permite cineva să pună un candidat unguresc sau rusesc?! L'am sfâșia! Să fie un candidat de partid politic dela noi în țara ungurească! Dar voiți să-i băgați în foc pe oamenii aceia?

Nici un amestec de politică militantă dincolo — iată singura regulă de procedare. Când vine de dincolo, conform legii noastre de dincoace, reprezentantul școlii și bisericii din Brașov și vă cere, trebuie să plătiți ce este scris în budgetul țării, trebuie să plătiți fără amestec la ce fac ei, fără să vă faceți d-voastră judecător, dacă se înrăutățește situația lor sau ba.

Dar poate că cuvântul «se înrăutățește situația» nu se înțelege că se înrăutățește situația bisericii din Brașov, ci poate se înrăutățește situația personală a d-lui Dimitrie Sturdza ca ministru prezident în București. Aceasta se poate. Dar după declarațiile violente ca drept public, inadmisibile ca teorie de stat, indiscutabil de eronate, ce le-ați făcut ca șef al partidului liberal în sala Orfeu la 1894, poate că situația d-voastră să fie astăzi așa de penibilă față de guvernul unguresc, încât să nu mai îndrăzniți să faceți nici aceea ce au în-

drăznit toți miniștrii români să facă înaintea d-voastră, adevărat să execute legea țării lor în țara lor. Aceasta se poate. Dar aceasta este atunci calamitatea guvernului de față și a partidului care-l susține, și poate că au simțit-o toți în momentul de față. Dar în definitiv, calamitate este vorbă vagă. Însă este aci ceva mai grav, fiindcă e mai precis. D-voastră, partid liberal, ați făcut legea de responsabilitate ministerială, ați promulgat-o la Mai 1879 și ați înscris acolo un art. 3 care rostește:

«Se va pedepsi cu interdicțiunea dela 3 ani «până la maximum toată viața de a mai ocupa «funcțiuni publice, ministrul care va fi semnat «sau contrasemnat decrete sau va fi luat dis- «pozițiuni, cari violează un text expres al «unei legi existente».

Textul expres a două legi existente vă prescrie: plătiți 38500 lei bisericii Sf. Nicolae și școalelor Române din Brașov. Conform cărui drept ați luat dispoziția — căci de aceea mi-am permis să adresez interpelarea d-lui ministru prezident — ați luat dispoziția ca colegul d-voastră dela Culte și instrucțiune publică să nu plătească nici un ban, adică să nu execute acele legi? Se poate ca o lege să aibă inconveniente, dar atunci aveți curajul și

veniți să cereți modificarea legii, și să vedem atunci o majoritate liberală în Cameră și Senat retrăgând acea subvenție. Sau veniți cel puțin cu un bil de indemnitate, și să vedem majoritatea liberală a Senatului și Camerei dând bil de indemnitate, că trei ani de-a rândul ați refuzat școalelor Române din Brașov renta legală. Dar nici bil de indemnitate, nici contralege votată, din contră cu două legi pozitive în dreptul nostru, știute și executate de toți, dela 1868 una și dela 1875 a doua, păzite de toți, până și de slabul minister Aurelian, să veniți și, fiindcă aveți puterea de fapt, să spuneți înaintea Senatului: nu dau nici un ban, deși legea mă obligă să dau — aceasta înțelegeți d-voastră prin respectul legilor? Aceasta e pregătirea la respectul legalității în partidul liberal, de când cu șefia d-v.? Acest respect al legii să-l învețe acei tineri ce ne ascultă împrejur dela tribună ca fiind formula de progres și de cultură a partidului național-liberal?

Noi nu sântem partizani ai acuzărilor ministeriale, și am dovedit-o când cu acuzarea contra d-lui Brătianu. N'aș dori să fie vre-o acuzare ministerială nici în contra ministrului prezident actual. Dar, d-lor, de și oamenii cu

minte recunosc că greșelile politice nu se pedesc, ci se îndreptează, recunoașteți și d-voastră că se pun conștiințele noastre ale tuturoră în cea mai grea încercare prin actualul guvern. Fățişele inexactități, fățişele răsturnări de adevăruri publice și internaționale, fățişele declarațiuni de cuvinte frumoase și alătura dezmințirea lor prin faptele cele mai revoltătoare, fățișă mărturisire a ministrului prezident: *nu execut legea română în cestiunea școalelor*, tăcerea Senatului liberal în majoritatea lui, sugrumarea discuțiunii când am cerut cuvântul la 15 Mai, măcar în chestia regulamentului ca să mă lăsați să explic nedumerirea cu școalele dela Brașov, să nu rămâe strecurată idea primejdioasă, să nu se dea armă dușmanilor ca să se zică că e îndoială la noi, dacă e subvențiune sau obligație recunoscută, când interpretarea legală e în adevăr că e drept câștigat: după toate acestea, d-lor, acoperite de d-voastră, nu vă mirați dacă, de când e partidul liberal în noua formare la guvern, s'a introdus scepticismul și descurajarea în toată suflarea românească. Partidul care va veni, or cine va veni la guvern după această nefericită formațiune liberală, va aveà mai întâi de toate să redeà ro-

mânimii încrederea în dreptatea, în legalitatea și în viitorul țării acesteia! (aplause).

După dezvoltarea interpelării, răspunde ministrul-prezident, d. Dimitrie Sturdza. Apoi, conform regulamentului Senatului, se dă din nou cuvântul d-lui Maiorescu pentru replică.

REPLICA D-LUI MAIORESCU.

D-lor senatori, dați-mi voie să las la o parte, în replica mea, toate chestiile personale ridicate de d. ministru prezident.

Înțeleg foarte bine că d. ministru-prezident a fost mișcat în conștiința d-sale, că — precum ne-a spus — se examinează în fiecare zi și că vede că este clar cu sine și liniștit față cu Regele și față cu Statul. Nu mă îndoiesc de aceasta. Fiecare ministru-prezident în țara românească va fi fost cu conștiința împăcată de modul cum a lucrat, și ar fi o neiertată necuviință, dacă ar pune cineva la îndoială patriotismul sau conștiința cuiva. Tot așa d. Lascar Catargi vă poate zice că, în tot ceea ce a lucrat, a lucrat după conștiința sa, așa cum înțelege să facă bine țării și Regelui, tot așa Ioan Brătianu, tot așa oricare alt ministru. Pe tărâmul conștiinței împăcate personale a fiecăruia nu mă pot pune. Dacă ar fi numai

pe împăcarea conștiinței, pe ideile personale de patriotism și onestitate, oarecum individuale, atunci n'ar mai fi nici o luptă politică, căci toți miniștrii prezidenți sânt împăcați în conștiința lor. Dar chestia este, dacă lucrând după a lor conștiință, ne oferă nouă dreptul la critici justificate: numai de aceasta este vorba.

D-lor, în ceeace spune d. ministru prezident dacă recunoaște împreună cu mine, că acea anuitate care se dă bisericii și școalelor din Brașov, provine din o obligațiune așa cum este zis la 1875, sântem perfect de acord, și această declarare este bine ca să fie reținută de aceste debateri...

PRIM MINISTRU D. STURDZA. Este reținut de astă primăvară.

TITU MAIORESCU. Mi-ați făcut atâtea laude, încât mă îndreptățiți să zic, că nu sânt eu așa de mărginit în cât să nu disting ce este clar. Dacă ar fi fost clar, nu ceream cuvântul la 15 Mai. Am cerut cuvântul când dv. ați zis următoarele cuvinte: «Și fiindcă nu eră clarificat, că ceeace se dă la Brașov nu e o subvenție, ci o rentă pentru bunuri ce s'au ridicat «din proprietatea bisericei Sf. Nicolae».

De aceea ați suprimat...

PRIM-MINISTRU D. STURDZA. Nu.

T. MAIORESCU. A! este rău reproduș în Monitor?

PRIM-MINISTRU D. STURDZA. Înțelegeți pe dos.

T. MAIORESCU. Eu înțeleg românește. Când «*nu este clarificat*» ceea ce se dă la Brașov, însemnează că este o îndoială. Dacă ziceți însă acum, că nu este îndoială, atunci sântem de acord, s'a înțeles pe dos, că ar fi îndoială; este din contră o datorie clară. Foarte bine!

Vedeți, cu toată conștiința împăcată, acum începe deosebirea noastră politică. Răspunsul dv. de astăzi trei sferturi s'a referit la d. Take Ionescu. D. Take Ionescu este deputat și presupun că va releva ce s'a zis aci. Eu nu găsesc cuviincios să se discute în Senat cu un deputat din Cameră. Eu mă mărginesc la discuția din Senat și zic, este o *obligațiune* a Statului și așa a fost pusă această alocațiune bugetară dela început. De ce ați suprimat plata ei? Fiindcă, răspunde d. ministru prezident, dacă o plăteam, mi-eră teamă, că se vor închide școalele.

D-le ministru prezident, vă rog, dacă mai aveți timp, explicați următorul lucru: cum se face că, de și legea ungurească este dela 1883, aceea care oprește subvențiunile, s'au strecurat

5 ani de minister liberal și 7 ani de minister conservator, și totdeauna s'a plătit această rentă ca o anuitate obligatorie și nu a fost nici o dificultate or amenințare din partea guvernului maghiar? Și cum se întâmplă, că îndată ce veniți d-voastră ca șeful naționalilor liberali în capul guvernului, la 1895, ne spuneți astăzi că v'a întrebat ministrul austro-maghiar: de ce dați, cum dați acea sumă? De unde misterul acesta?

Acesta este rezultatul acțiunii d-voastră «naționale» și internaționale? Vi se întâmplă numai d-voastră o întrebare și o strângere cu ușa, care nu s'a mai întâmplat sub toate guvernele anterioare? Și dacă ne comunicați, că vi s'a spus anume d-voastră din partea legațiunii austro-maghiare aceasta, cum se face că sub ministerul Aurelian să se plătească iarăși renta, și că nu s'au înrăutățit relațiile mai departe?

Și cine erà ministru de externe în ministerul Aurelian? D. Stoicescu, colegul d-voastră de astăzi. Și erà acolo d. Cantacuzino, reprezentantul d-voastră, și acest minister plătește și nu i se întâmplă nimic, nu se năruie lumea, nu se închid școalele, și numai d-voastră vi se întâmplă piedica? Nu vă pare curios? Dar

d-lor, cei de dincolo, toate comitetele parohiale, toate consistoriile arhidecesane nu știu ele ce sânt interesele lor? Și când ele vin și vă cer alocațiunea bugetară, voiți d-voastră să le luați sub tutelă și să le ziceți: nu vreau să vă dau, fiindcă mi-e teamă pentru voi? Apoi ei nu cred că sânt periclitați prin aceasta. Pe ei îi periclitează din contră că-i strângeți dv. de gât, nedându-le subvenția de astăzi. D-voastră veniți aci și spuneți: nu le dau banii să ție școala, fiindcă mi-e frică să nu le-o închidă. Dar lăsați grija asupra lor!... și nu-i lăsați fără banii ce sânt în drept să vi-i reclame. Și când ai o lege a Statului nostru, care spune categoric să le dai subvenția și când ei vin și v'ocer, chiar de s'ar întâmplă ca să se închidă școalele, cine are să creadă, că sânteți dv. de vină prin respectarea legilor?

Dar când se întâmplă pentru prima oară sub al d-voastră minister ca să se facă asemenea greutăți, în cât să nu găsești altă scăpare decât suprimarea unei rente datorite după lege, aceasta însemnează o notă rea pentru conducerea din partea d-voastră a afacerilor Statului, cu toată conștiința împăcată a dv.

Încă o obiecțiune la ceea ce ne-ați citit din partea baronului d'Aerenthal: ca datorie se

poate plăti, ca subvențiune nu se poate plăti, după legea ungară. Nu e vorbă, teoria internațională, că adică nu se dau subvenții de cultură în genere dela un Stat în alte State, nu se poate susține. Vedeți chiar în budgetul dv. curent e anume zis (lasă că sânt biserici și școli străine puse într'un mare paragraf, 46), dar iată la art. 116 al budgetului curent pe 1898—1899. «Subvențiunea bisericii Sf. Gheorghe din Suceava (Bucovina) 6000 lei» fără ca să reclame guvernul austriac. Mai dăm o subvenție institutului Weigand din Lipsca fără ca să reclame guvernul german. Ați auzit de asemenea că arhiepiscopul catolic de aci, în discursul francez ținut Vinerea trecută la solemnul Te-Deum pentru aniversarea de 50 de ani, a mulțumit Impăratului Francisc Iosif pentru munificența Sa față de școalele și bisericile catolice din țara noastră, și noi n'avem nimic de obiectat în privința aceasta.

Dar guvernul ungar a crezut că trebuie să oprească subvențiunile de cultură dela alte State, deși sânt admise în alte State. Dă Franța școalei de arheologie dela Atena, dăm noi institutului lui Weigand. Nimeni până acum nu s'a formalizat. Statul ungar însă oprește; e în dreptul lui să oprească, dacă vrea. Însă nu

putea fi în drept să ne oprească de a plăti o datorie.

Și dacă e așa, apoi, d-le ministru de externe, trei ani durează ministerul dv. și în trei ani n'ați ajuns să lămuriți chestia aceasta? Și începând să o lămuriți, ați început prin a refuza plata? Și produceți impresia, înainte de a deslega chestia, că e deja defavorabilă și riscată și periculoasă? Toți miniștri anteriori au plătit, și contele Kalnoky pe care îl citați, când a aflat, ce se plătește și cum se plătește, nu a avut nici o obiecțiune de făcut în Delegații, precum o spune pe față. Cum veniți dar numai dv. și sânteți așa de intimidat în cât suprimați renta? Binevoii a explica aceasta, căci atunci ne-am lămuri îndată pentru ce conștiinta dv. împăcată nu ne e suficientă pentru împăcarea noastră.

Să încerc eu a da Senatului cheia explicării pentru atitudinea d-voastră.

În urma exceselor dv. dela Orfeu pentru cuvântarea din 1894 v'ați făcut poziția așa de grea, în cât acum, ca un *contre-coup*, ca o reverberare grozavă a acelor excese, nu mai aveți autoritatea ca să susțineți drepturile Statului român cum trebuie să fie susținute (apl.).

Pentru aceasta am făcut interpelarea și aceasta e bine să se știe în țară.

Un ministru român are dreptul și datoria de a-și plăti obligațiunile sale de Stat, nici un Stat străin nu poate deslegă guvernul român de o obligație privată, de a plăti o rentă și orce șovăire este un fals politic și contra Statului român și contra naționalității și contra Statului ungar! Greșala dv. politică este, că ați șovăit trei ani de zile fără să plătiți și că trei ani de zile stați intimidat la discuție pentru un drept clar ca lumina zilei, care eră de onoare și demnitatea noastră națională ca să nu fie încurcată așa cum ați făcut-o (aplause).

**Interpelare asupra direcției neliniștitoare a politicei
guvernului Sturdza și replica despre intimi-
tatea cu guvernul austro-maghiar.**

Ședința Senatului dela 15 Februarie 1899

Textul interpelării: «Am onoare a inter-
«pelă pe d. ministru-prezident asupra lipsei
«de direcție în politica guvernului, care a
«paralizat orice acțiune serioasă și a produs
«numai neliniște în țară».

Domnilor Senatori,

În deosebire de Camera Deputaților, care după chiar îndemnul Constituției, are două anume ocaziuni de a se ocupa de politica generală a guvernului: răspunsul la mesagiul Tronului și discuțiunea generală asupra budgetului,

noi senatorii cari n'avem să ne ocupăm de budget, dacă după desbaterile adresei ne mai eredem datori să vorbim de politica generală a guvernului, trebuie să căutăm o altă cale regulamentară, calea interpelării.

Sper că veți găsi astfel justificat, dacă un membru al opoziției, exercitând dreptul său de control, acum spre sfârșitul legislaturii și în perspectiva alegerilor generale din acest an, a anunțat d-lui ministru-prezident o interpelare, pentruca împreună cu dv. să-și dea seama de direcția politică a guvernului actual în decursul celor 4 sesiuni și de rezultatele acestei politici.

D-lor, sânt aproape patru ani, de când partidul național-liberal, sub conducerea d-lui Dimitrie Alexandru Sturdza, a venit la guvern.

La căderea lui Ioan Brătianu, în Martie 1888, vă aduceți aminte că erà cea mai adâncă desbinare în partidul d-voastră. Bărbați liberali ca C. A. Rosetti, ca însuș fratele Dim. Brătianu, Kogălniceanu, Fleva, Mârzescu, Tzoni și alții mai mici ca d. Pallade, Caton Lecca, etc., erau în flagrantă opoziție cu fracțiunea din partid, care erà la guvern sub Ioan Brătianu. În Octomvrie 1895 însă partidul liberal a revenit la putere împăcat și întrunit, iar ca

un semn al acestei reuniri, în primul minister format de d. Dim. A. Sturdza figurau ca miniştri d-nii Fleva şi Pallade. Sub d. Fleva ca ministru de interne s'au făcut alegerile, din care a eşit acest onor. Senat. Dv. ziceţi, aţi afirmat de atâtea ori, că acele alegeri au fost din cele mai libere. Eu am oarecare îndoială asupra diferenţierii acestei libertăţi, cred că alegerile au fost cam tot aşă de libere sau nelibere cum sânt toate alegerile la noi. Dar d-v. ziceţi că au fost deosebit de libere, şi aşă să fie! Dacă au fost deosebit de libere, atunci meritul este mai ales al ministrului de interne de atunci, al d-lui Fleva. Şi de aceea şi vedeţi, că în primul mesagiu pentru lucrările parlamentare în cea dintâi sesiune a d-v. s'a pus accentul pe o foarte însemnată chestie, care erà anume de resortul ministrului de Interne şi caracterizà deosebita însemnatate a acelui ministru. Se ziceà în primul mesagiu contrasemnat de guvernul d-voastră: «Des-
«centralizarea administrativă fiind o cerinţă
«expresă a Constituţiunii, iar aşezarea admi-
«nistraţiunii pe o cale temeinică fiind o ne-
«cesitate adânc simţită de toţi, guvernul Meu
«va prezentà deliberării Domniilor-voastre re-
«formarea legii comunale, etc.»

Mare chestie, foarte importantă chestie! Guvernul precedent elaborase și el un întreg proiect de lege comunală și-l publicase. Foarte natural eră dar, ca partidul liberal revenind la guvern acolo să-și pună accentul, și cele întâmplate în săptămânile din urmă vă arată necesitatea ce ar fi fost ca să se înființeze o lege practică pentru o mai bună administrație, mai ales a comunei rurale. După ce cu această chestie importantă se prezintă reînțărîtul partid național-liberal înaintea țării, care nu a fost mirarea noastră, când tocmai ministrul de interne, sub a cărui răspundere se pronunțase anume această parte a mesajului, se găsește deodată atacat de organul principal al partidului și peste câteva zile, după o mică ceartă între d-sa și d. ministru-prezident de pe chiar banca ministerială înaintea Camerii pentru lucruri de nimic, niște vizite de prefecți, la unul și nu la altul, se vede eliminat.

Va să zică, cea mai importantă lucrare anunțată în primul d-voastră mesaj eră anunțată fără seriozitate? Și în adevăr, nici nu a mai atins-o vreun ministru următor, nici nu a mai avut parlamentul să se ocupe de așa ceva — rea prevestire pentru activitatea

legislativă sub noua conducere a d-lui Dimitrie A. Sturdza!

În loc de aceasta, Senatul și Camera au fost ocupate de o mică, foarte mică reformă care atingeà Curtea de casație și Curțile de apel. A fost vorba să se pună printre magistrații inamovibili câțiva membrii în locul altor membrii, în special la Curtea de apel din Galați un frate al d-lui ministru de justiție, fostul avocat dela Ploești, domnul Stătescu. D-lor, această atingere a inamovibilității a început să producă neliniște în țară, după impresia mea. Căci s'a deșteptat teama de introducerea în magistratura inamovibilă a unor *partizani politici*. N'aș fi îndrăznit să întrebunțez față cu magistratura inamovibilă cuvântul de partizan politic, dacă nu l-aș fi întâlnit în gura actualului ministru de justiție, cu ocaziunea înmormântării mult regretatului membru dela Curtea de casație Poenaru-Bordea.

D. ministru de justiție, printr'un discurs, căruia i-a făcut nemeritata onoare de a-l publică prin *Monitorul Oficial*, rostește acum câteva zile următoarele cuvinte:

«Dar Mihail Poenaru-Bordea n'a fost numai «un magistrat superior; n'a fost numai un jurisconsult eminent; el a fost și un patriot

«distins, un membru nestrămutat al partidului liberal».

Cum aceasta? Un membru al Curții de casație erà membru al partidului liberal? Unde? În ce? Votul la alegeri este secret; dacă la alegeri prezidează magistrați, ei sânt imparțiali și fără partid; manifestațiuni politice nu pot să facă; în parlament nu pot fi aleși; ba încă cei dela Casație sânt chemați să judece pe miniștri din orce partid; prin urmare din momentul, în care un jurisconsult intră în magistratură, mai ales în cea inamovibilă și mai ales la Curtea de casație, orce deosebire de partid a încetat pentru el. Este o erezie constituțională ca un ministru de justiție să afirme partizaneria politică a unui membru al Curții de casație!

Dar, d-lor, să nu exagerăm importanța vorbelor actualului ministru al justiției ¹⁾. După istoria cu acea materie vulcanică, care se întrebuintează în loc de ciment la portul Constanța și care are un nume urît pentru Români, din vremea când d. Stoicescu a trecut pe la lucrările publice, și după celebra exclamare «să trăiască Sultanul», după ce acelaș

¹⁾ Constantin Stoicescu.

d. ministru a trecut pe la ministerul de externe ca un om indispensabil pentru actualul guvern, acum, când d-sa a trecut la ministerul de justiție, nu trebuie să insistăm prea mult asupra manifestărilor d-sale. Aud că acest interesant personagiu politic se ocupă și de o mai departe atingere a Curții de casație și vrea să-și concentreze concepțiunile d-sale într'un proiect de lege. După acele precedente vă puteți închipui marea încredere și liniște, cu care așteaptă țara lucrările onor. d. ministru de justiție actual.

D-lor, în aceeaș primă sesiune a parlamentului dela 1895, la administrația războiului, țara a rămas încremenită de o vorbă a fostului ministru de război, d. general Budișteanu, sub a căruia prezidență am onoare să vorbesc în acest moment. Tocmai pe atunci erà mare neliniște în Orient, ne aflam în ajunul izbucnirii războiului greco-turcesc, a cărui repercutare asupra Macedoniei și Bulgariei erà vădită, și posibilitatea unei repercutări până la noi nu erà exclusă, și în acel moment vine ministrul de război al partidului național-liberal și zice în Cameră: arma militarului român este numai un ciomag. Și ca să nu se crează, că erà un *lapsus linguae*, repetă în

Senat, că arma soldatului nostru este un baston high-life. Nu insist mai mult, fiindcă din norocire a venit în curând actualul ministru de război și a mai liniștit lumea, a rectificat nepilduita vorbă aruncată atunci în țară.

Cu aceasta, d-locr, se sfârșește prima sesiune parlamentară. În intervalul de timp până la deschiderea sesiunii a doua se desfășură acțiunea guvernamentală în contra fostului Mitropolit Primat. Cu evlavie cunoscută a ministrului-prezident, cu finețea juridică a ministrului de justiție de atunci, cu știința canonică a profesorului de chimie și ministrului cultelor d. Poni, chestia mitropolitană a fost adusă în situația pe care o cunoașteți. Atâta neliniște s'a produs în țară, și poate eră chiar temere de o complicație străină, în cât primul minister al d-nului Sturdza a trebuit să se retragă. Dar înainte de a se retrage, tot acel guvern, cu deosebire numai că în locul d-lui Fleva trecuse d-nul Stolojan la ministerul de interne, iar la domenii eră ad-interim însuș actualul ministru prezident, contra-semnează al doilea mesagiu pentru deschiderea sesiunii dela 15 Noemvrie 1896. Sub răspunderea specială a onor. D. Sturdza, ca

ministru al domeniilor, găsim în acel mesagiu următoarele cuvinte :

«Instituirea unei case rurale va înlesni vân-
«zarea proprietăților mari în loturi mici, ve-
«nind astfel în ajutor atât proprietarilor de
«moșii, cari nu găsesc cumpărători, cât și să-
«tenilor cărora le lipsește capitalul».

Ușurința, cu care la noi se stabilesc legende inexacte, este surprinzătoare. Casa rurală trece astăzi drept o idee distinctivă a aurelianiștilor ; nu este exact. Casa rurală este pusă drept obiect de program legislativ de însuș d. Sturdza ca ministru al domeniilor.

Ce s'a întâmplat cu această parte a programului d-sale și al d-voastră? Ce e pentru d-voastră un program legislativ? Ce este un mesagiu pentru d-voastră?

D-lor senători, aduceți-vă aminte, în ce împrejurări căzuse Brătianu la 1888. Intre multele motive de nemulțumire, care erau rostite pe atunci de membrii disidenți ai partidului liberal, erà și lăncezirea activității parlamentare. Erà critica adese formulată, că nu e nici un program legislativ, că nu se mai fac mesagii serioase, ca să știe Camera și Senatul de ce să se ocupe, că nu e nici o indicare de idei, fie liberale, fie alt-cum, care să ali-

menteze interesul public, și astfel se atacă lăncezirea din ultimii 4 ani ai ministerului Brătianu. A rămas un cuvânt admis de toți: mai bine erà și pentru memoria lui Ioan Brătianu și pentru valoarea partidului liberal, dacă Brătianu se retrăgea cu câți-va ani înainte, ca să nu se întâmple acea epocă de decadență a parlamentului liberal. In contra dumneavoastră rostise însuș Costache Rosetti, la 1884, vorba de *ergofobie*.

Prin urmare, când în noile mesagii ale partidului d-voastră, revenit la guvern cu aparența de puteri înprospătate, se menționau la 1895 și la 1896 câte-va proiecte legislative de mare însemnătate, aceasta câștigă o îndoită importanță prin cele petrecute înainte de 1888. Căci nu erà vorba să revie partidul liberal la guvern pentru a continuà, ce? ultimii 4 ani de slăbiciune de sub ministerul Brătianu, să înădească încă 4 ani dela 1895 încoace cu acei 4 ani înainte de 1888 și să aveți astfel dela început acea față hipocratică și senilă, parcă nu ați mai aveà alte puteri de cât acele sleite deja la 1888, când a căzut Brătianu. Toată valoarea lucrării pentru țară, necum pentru d-voastră ca partid, atârnà dela conștiinșiositatea programului

legislativ din mesagii și dela onestitatea îndeplinirii celor promise în mesagii.

Și sub așa împrejurări, după ce a fost înlăturată descentralizarea administrativă a d-lui Fleva, se pune chestia casei rurale de către însuș șeful partidului național liberal. Și la 7 Martie al anului următor vine ministrul de interne d. Lascar și cere să se ocupe Senatul de această chestie. Cine zădărnicește acum lucrarea în secții? Insuș șeful partidului național-liberal, acelaș d. Sturdza, care o propusese în mesagiu.

Casa rurală e o chestie foarte controversată. Sânt mulți dintre colegii noștri — o știu din conversațiile d-lor — precum e d. Gâlcă, d. P. Grădișteanu, care o cred de cel mai mare folos; sânt alții, între cari și eu, care o cred foarte periculoasă. Dar toți sântem de acord ca să zicem: o asemenea chestie, dacă o pui, trebuie să o și rezolvi într'un fel sau în altul. Intr'o țară ca a noastră întrebările agrare câștigă o gravitate excepțională. Nu poți să arunci casa rurală ca o bombă în parlament, și pe urmă să faci ca și când nu ai fi zis nimic și să rămâe sabia suspendată deasupra Senatului. Or știi ce faci, când o pui în mesagiu, și atunci nu o zădărnici; or nu

știi ce faci, și atunci dovedești lipsa de direcție în politica ta.

Dar se știe acum, ce este acest sistem sau mai exact această lipsă de sistem. Este continuarea slăbiciunii din ultimii 4 ani ai ministerului Brătianu. Atunci, ca și acum, mesajul devenise un simplu exercițiu de stil, nu mai conținea într'însul nimic serios pentru legislația internă.

Cu un asemenea mesaj dar se prezintă guvernul d-lui Sturdza la 15 Noemvrie 1896 pentru a doua oară, dar în fața agitării publice se retrage după câte-va zile și vine, tot din rărunchii partidului, ministerul Aurelian dela 21 Noemvrie 1896. Mă voi oprî mai mult asupra acestui minister, fiind-că cele ce s'au petrecut în privința lui, m'au îndemnat mai ales să anunț această interpelare. Dar mai înainte vreau să termin cu ultimele două mesagii ale acestei legislaturi.

Când revine la guvern d. Sturdza, în mesajul dela a 3-a sesiune, propune o altă chestie mare pentru lucrarea legislativă. Descentralizarea erà uitată, pare că n'ar fi fost; casa rurală erà înmormântată în secțiuni, pare că nu ar fi avut nici odată onoarea de a fi propusă de guvern. Acum vine în al 3-lea rând

inamovibilitatea magistraturei, pe care guvernul precedent o introdusese la Curțile de Apel și pe care guvernul liberal promite să o lățească mai departe. În partidul liberal mai ales erau de mult glasuri, cari ziceau că, dacă este vorba de a sustrage pe magistrați dela influența guvernelor de partide, apoi judecătorul de instrucție trebuie să fie în prima linie inamovibil. Conform acestor gândiri liberale, vedem în al 3-lea mesagiu tot sub prezidenția d-lui Dim. Sturdza intercalându-se următorul pasagiu :

«Asigurarea unei justiții bine distribuite «cere ca pozițiunea independentă a magistratelor să fie întărită. Se va ajunge la acest scop modificându-se articole din legea organizării judecătorești». Ministru de justiție pe atunci este d. Alex Djuvara.

Dar și acest mesagiu al 3-lea era un simplu exercițiu de stil. Guvernul d-lui Sturdza nu se gândea serios să-și ție promisiunea făcută. După câte-va săptămâni, d. Djuvara e eliminat din minister; nimeni nu știe în mod parlamentar pentru ce, și chestia inamovibilității rămâne tot ca mai înainte.

În al 4-lea mesagiu nu se mai promite nimic nou. Guvernul se mulțumește să zică :

«Lucrările sesiunii actuale vor privi mai ales rezolvarea proiectelor de lege rămase din sesiunea trecută».

Apoi, dacă se sustrage casa rurală și inamovibilitatea, ce a rămas din trecut nu este de mare importanță.

Un lucru însă s'a făcut în acești 4 ani, și ar fi nedrept din partea opozițiunii, dacă nu ar recunoaște-o pe față. S'a făcut reforma învățământului secundar și superior. S'ar putea zice multe în această privință. Făcuse și d. Take Ionescu sub ministerul Catargi reforma învățământului primar; e probabil, că dacă mai sta la guvern, făcea în acele împrejurări favorabile și reforma învățământului secundar și superior, căci proiectele de legi asupra acestei reforme erau numeroase și mult dezbătute din anii anteriori. Dar or cum ar fi, nu s'a făcut sub ministerul Catargi, s'a făcut sub ministerul d-lui Dim. Sturdza, și rămâne un indiscutabil merit al partidului liberal că a fost destul de disciplinat să îndeplinească această operă. De și nu este o operă politică de partid, este însă o lucrare organică importantă pe care, după cum știți, și opozițiunea a primit-o; luarea în considerație s'a votat în unanimitate. Ce e drept, unii și alții dintre

noi, rectorul universității de atunci, d. Stefănescu, și eu, reprezentantul universității în Senat, ceream ceva modificări; însă guvernul a insistat să nu se facă nici o modificare, să treacă proiectul așa cum a venit dela Cameră, și în pripă s'a și trecut așa numai ca să poată fi aplicat cât mai curând, adică dela 1 Septembrie anul trecut.

Cu atât mai mare este interesul, cu care privim la această singură lucrare de valoare a legislaturii d-voastră de 4 ani, și veți găsi poate natural, ca reprezentantul universității din București să vă atragă atenția asupra a două puncte, cari ne dau un fel de presimțire despre direcția, în care se arată grăbita aplicare concepută a reformei învățământului superior din partea guvernului actual. Când s'a apropiat ziua de 1 Septembrie 1898, corpul profesoral universitar a fost surprins printr'o adresă a d-lui ministru de culte, care zicea: «Rectorii aleși trebuie să se supună la o nouă alegere».

De ce? Articolul, care prevede alegerea rectorilor e neschimbat în legea cea nouă: corpul profesoral alege 3 membri, și de pe această listă de 3 membri ministrul supune confirmării Regelui pe unul. Așa eră în legea

veche dela 1864, așa a rămas și în legea nouă. La Iași se făcuse, din întâmplare, cu câte-va luni înainte o nouă alegere de rector, și eșise cu mai multe voturi și se confirmase aceeaș persoană, care de 20 de ani erà rector, d. Nicolae Culianu. La București, în urma demisiunii mele, se alesese cu cele mai multe voturi și se confirmase cu 8 luni înainte d. Grigorie Ștefănescu, colegul nostru din Senat. Și unul și altul puteau să funcționeze mai departe, și conform noiei legi.

Nu, ministrul zice: alte alegeri!

Ce o fi fost asta? O fi fost, poate, o corectitudine prea matematică în aplicarea legii? Lege nouă, alegeri noi, căci înainte rectorii erau pe 4 ani, acum sunt pe 3 ani. Foarte bine! Dar vă puteați aștepta la rezultatul firesc. La noile alegeri, făcute după un scurt interval, s'au ales cu majoritatea voturilor acelaș Culianu la Iași și doi alții cu mai puține voturi, iar la București, cu cea mai mare majoritate de voturi, acelaș Ștefănescu și doi alți pro-forma cu mult mai puține voturi. Atât de pro-forma erau acești doi cu voturile cele puține, în cât chiar eu, care îmi dădusem demisia și declarasem anume și prin gazete, că nu sânt candidat și nu voi primi să fiu rector,

chiar dacă aş fi ales şi confirmat, prin urmare eram afară din cauză, chiar eu am avut tot atâtea voturi, vre-o 16, ca şi d. C. Dimitrescu, pe când d-nu Ştefănescu a avut vr'o 44 voturi din 58 votanţi. — Vine această listă de trei şi chiar de 4 aleşi la d-nu ministru de culte, şi d-sa numeşte pe d. C. Dimitrescu, cel care a avut cele mai puţine voturi.

Dar bine, dacă sunt trei membri pe o listă, n'are ministrul dreptul formal de a alege din acei trei pe cine crede că este mai nemerit? Da, are acest drept formal. Dar aci nu e chestia de drept formal, ci de justa aplicare a acestui drept, mai ales în momentul inaugurării practice a reformei învăţământului superior, care să ne prevestească spiritul noiei legi. De când există universităţile noastre, de când este vechia lege a instrucţiunii, dela 1864, şi până astă-zi, în 34 de ani nici o dată nu s'a propus confirmării Domnitorilor alt rector, de cât acela din cei trei profesori care a avut cele mai multe voturi. Căci autoritatea rectorului este mai ales întemeiată pe încrederea colegilor săi, şi la un corp înalt, cum sânt profesorii universitari, inamovibili şi independenţi, favoritismul guvernului nu dă autoritate, ci mai curând, din contră, o

slăbește. Autoritatea adevărată o dă numai încrederea majorității colegilor; și de aceea, cu just simțimânt, toți miniștrii câți s'au perindat pe acele bănci dela 1864 încoace, au confirmat totdeauna pe acela, care a avut cele mai multe voturi.

Dar atunci, ce mai însemnează acel articoi cu lista de trei candidați, care s'a păstrat și în legea cea nouă? Este un articol de prudență, de prevedere pentru certe cazuri. Un corp inamovibil, cum sunt profesorii universitari, cari la 1864 erau, pe lângă Curtea de Casație, numai ei inamovibili în organismul Statului nostru, trebuiau să aibă în administrația universității lor o măsură de garanțare pentru buna ordine în fața orăru guvern, ca să nu se întoarcă o alegere de rector la o manifestare de desordine politică, dacă ar fi fost o singură persoană impusă ministrului pentru numirea de rector. De pildă, sub ministerul instrucțiunii d-lui Sturdza, sub guvernul lui Brătianu din ultimii 4 ani, la 1887, d-nul Sturza dase în judecată pe doi profesori universitari dela Iași, pe d. Mârzescu și pe răposatul Tzoni, și îi dase în judecată sub acuzarea că și-au compromis poziția de profesori prin călcarea jurământului de credință

către Domnitor. Ia închipuiți-vă, cum eră lumea agitată pe atunci, în vârvoarea opoziției unite, să se fi întâmplat o alegere de rector la universitatea din Iași, și legea să fi indicat numai o singură persoană pentru alegerea și confirmarea de rector; se putea întâmpla atunci foarte ușor, ca profesorii din Iași să aleagă rector în asemenea momente pe d. Tzoni sau pe d. Mârzescu, și înțelegeți situația unui ministru de culte în astfel de stare a spiritelor, dacă ar fi fost după lege un singur nume pe listă. Pentru asemenea cazuri, pentru evitarea unei așa dezordine în disciplina școlară, foarte prudent prevede legea instrucției să fie 3 nume pe listă. Dar când nu e așa ceva în chestie, când sunt împrejurări normale, cum au fost la alegerile de rector dela 1864 până acum, și de pe lista cu trei membri unul din ei are majoritatea la București, chiar imensa majoritate a colegilor săi, și când acest membru este — dar ce să vorbim de politică la rectorat? dar din întâmplare este și un membru al partidului liberal, ca d. Ștefănescu, ce e drept mai independent, să nu-l confirmi și să confirmi pe cel cu minoritatea, care mai este și membru al partidului liberal, care — drapelist câteva săptămâni, scriitor la *Drapelul*

câteva săptămâni — își părăsește drapelul și trece la fracțiunea dela guvern după alte săptămâni, și amenință poate că va retrece iar la *Drapelul*, dacă nu va fi rector, să confirmi tocmai pe acesta cu o infimă minoritate de voturi și cu o astfel de atitudine politică? Ce direcție este aceasta, care se introduce odată cu noua lege a instrucțiunii în universitatea noastră? Dar bine, până acum nu s'a pomenit în corpul universitar disensiune de politică pentru rectorat. Când mi-au făcut mie onoarea să mă aleagă colegii mei din București, nu a fost vorba de partid politic, și știu că și unii membri devotați ai partidului liberal au votat pentru mine, și tocmai voturile lor, precum au fost pentru mine o deosebită onoare, au și fost cele mai caracteristice pentru buna înțelegere a unei alegeri de rector. Aici nu este chestie de partid politic, ci de administrație, de autoritatea și de disciplina școlară. Așă a fost tradiția noastră cea bună de când s'a făcut legea instrucției la 1864 până astăzi, când a venit noua lege a d-lui Haret. Și tocmai această nouă lege să strice buna tradiție, să răstoarne majoritatea, să provoace neliniște și turburări între profesori, să ticluiască rector cu favoarea guvernamentală pe acela care nu

are autoritatea înaintea colegilor săi? Acesta este un deplorabil început al noiei legi a instrucțiunii publice în privința administrării universității. Ați și auzit ce s'a întâmplat la Iași -- la banchetul profesorilor pentru vechiul rector, care nu a fost confirmat, deși a avut majoritatea voturilor și fusese tot ales și confirmat de vreo 20 de ani, dar, ce e drept, nu e membru al partidului liberal, și votul de blam exprimat astfel în contra noului rector, care a avut mai puține voturi, care e membru al partidului liberal, dar care este acuzat chiar de colegi ai săi din partidul liberal, că a făcut intrigi ca să obțină și acel număr mai mic de voturi, fiindcă a spus colegilor că se pune numai proforma, și tocmai pe acesta îl confirmă guvernul! ¹⁾

Dar în București, pentru ce nu s'a confirmat d. Ștefănescu și s'a confirmat d. Dumitrescu? Oare pentru că d. Ștefănescu și-a permis, la discuția legii instrucției publice, în mod convenabil, să exprime câteva alte păreri, cum erau de altminteri hotărâte în consiliul facultății de științe, din care d-sa face parte? Nici măcar atâta independență de judecată

¹⁾ Domnul A. D. Xenopol, pe atunci liberal.

nu mai este tolerată la un membru al partidului liberal aci în Senat? Și pentru aceasta trebuie pedeapsă? Căci, d-lor, este o isbire a omului, când a fost ales cu atâta majoritate și mai înainte administrase 8 luni universitatea în mod corect, să fie aruncat de ministru și înlocuit prin cel cu minoritatea, fiindcă acesta trebuie răsplătit pentru părăsirea grupării politice a drapeliștilor și fiindcă adusese serviciu guvernului ca raportor al legii instrucției, în Cameră. (Raportor este un substantiv neologism, care vine dela verbul a raporta, raportează).

Este foarte penibil, d-lor, pentru mine ca reprezentant al universității din București în Senat, să vă vorbesc de această chestie, care are aerul de chestie personală, însă personal, sânt în cele mai bune relații oficiale cu d. Dimitrescu; d-sa este un om foarte inteligent, este un om de bun sfat, este un coleg foarte plăcut; nu vorbesc de această ființare a d-sale personală, vorbesc de figura publică a d-sale, și de figura publică am dreptul să mă preocup, fie cu orcâtă părere de rău, atunci când văd aici un deplorabil precedent pentru corpul universitar și pentru toată valoarea universității noastre. Căci, d-lor, nu s'a mărginit

lucrul în cele arătate până acum, ci trebuie să vă atrag atenția asupra unui al doilea fapt, și mai grav, întâmplat la prima aplicare a noiei legi. Nu mi-aș fi permis să vorbesc în paranteză de explicația cuvântului raportor «raportează», dacă nu s'ar fi agravat situația acestui curios rector printr'o cumulare de împrejurări, cari constituie un scandal în administrația publică.

Când a venit legea instrucțiunii cea nouă așa pripită în Senat și când ziceam noi să mai modificăm ceva ca să se alcătuiască mai prudent (căci o lege a instrucțiunii este un organism așa de inciziv, încât trebuie să fie oglindită în budgetul țării, și înainte de a ști cum stai cu budgetul în anul acesta, nu poți vorbi de buna aplicare a legii instrucțiunii în acest an), d. ministru al instrucțiunii publice, unul din cei mai buni miniștri, foarte activ și înzestrat cu cele mai bune intenții, ne-a zorit să o votăm fără schimbare ca să o poată aplică îndată la începutul acestui an școlar. Să vedem acum, în ce fel și în ce direcție a aplicat-o cât pentru studiile universitare.

Pentru înființarea de catedre, noua lege înfrânează arbitrul ministrului și al comisiei budgetare; ea cere prealabilul avis al facultății

respectiv, cere apoi trecerea acestui avis prin aprobarea senatului universitar și apoi ministrul poate numai prin lege să înființeze o catedră nouă astfel cerută de însăși universitatea. Să-mi dați voie să vă vorbesc în deosebi de facultatea, din care fac eu parte, de cea de litere. Pentru buna aplicare a noiei legi, d. ministru a întrebat facultatea de litere: ce are de propus? — aceasta din Octomvrie trecut, la începutul anului școlar, înainte de a fi alcătuit budgetul. Noi am răspuns la 11 Decemvrie, pentru ca să fie timp de a se prevedea în budget înființarea câtorva agregatii indispensabile pentru înălțarea studiului universitar și chiar numai pentru simpla funcționare a facultății de litere în vederea cerințelor profesoratului dela licee.

D-lor senatori, la Sofia, în Bulgaria, s'au înființat de curând 3 facultăți. Bulgarii încă începători nici n'au curajul să numească aceste facultăți universitate. Dar la facultatea lor de litere, oameni practici cum sânt, au pus dela început o catedră pentru studiile bizantine, pentru învățătura istoriei balcanice, precum și pentru studiul dreptului consuetudinal, al datinilor bulgare; asemenea o catedră pentru geografie, ca să-și cunoască țara,

o altă pentru folclor, o altă catedră de limba franceză și de limba germană. Vă închipuiți, d-lor senatori, că noi în București, unde până acum veneau sârbii și bulgarii ca să învețe, nu avem la universitate o catedră de limba franceză ! Nu avem nici catedră de geografie, necum de studiile bizantine, or de limba germană.

Imi veți zice însă că prin reforma ce s'a adus acum învățământului secundar, este tocmai vorba de a se da o direcție mai practică. Foarte bine. S'a și făcut la facultatea noastră de litere o secție pentru limbile moderne ; ea funcționează de 2 ani, dar n'are decât un singur profesor, deși sânt înscriși ca la 200 de studenți anume la această secțiune. Cum să-și treacă ei licența cu un singur profesor ? Ei bine, la 11 decembrie consiliul facultății a cerut înființarea acestor 4 catedre : geografia, studii bizantine, limba franceză și limba germană, și cu instituția agregatilor cari nu se plătesc decât cu 500 lei pe lună, ar fi fost o cheltuială în total de 2000 lei pe lună.

Ce s'a făcut prin noul budget dela 1 Aprilie ? Nimic. S'a admis, ce e drept, sporirea lefei profesorilor vechi cu 50 lei pe lună, și comisia budgetară se aude că vrea să le sporească

leafa cu 100 lei, așa cum stă în lege ca dispoziție tranzitorie. Dar dacă este așa greutate bugetară, eră preferabil să se înființeze îndată agregatiile cele nouă pentru completarea indispensabilă a studiilor universitare, decât să se sporească lefurile cele vechi, care mai puteau aștepta un an.

Dar nu e aici adevăratul punct în discuție. E în alte alocațiuni bugetare nou introduse. Motivul de economie bugetară se invoacă în contra sporirii studiilor necesare, dar el încețază de a fi valabil pentru guvern, când e vorba de gratificarea favoriților. Celor doi rectori noi confirmați li se sporește îndată diurna la 500 lei pe lună.

D. Culianu a fost 20 de ani rectorul universității din Iași cu minimala alocațiune de 185 lei. A, dar când s'au pus 500, s'a confirmat rector d. Xenopol! D. Gr. Ștefănescu a putut servi 8 luni cu acea mică diurnă, dar când sânt 500 lei, trebuie să devie rector d. C. Dumitrescu din minoritate. Nu găsește proiectul bugetului școalelor cei 2000 lei pe lună, fie și numai 1000, pentru agregatiile indispensabile la facultatea de litere, dar după ce a găsit sporul diurnelor noilor rectori, mai găsește de unde să prevadă și o superfetație,

nepregătită, care stă în vânt. Citesc în statul No. 98 al noului budget: «Seminarul pedagogic», inovațiune neregulamentată. «Un maestru de conferințe însărcinat și cu direcțiunea «seminarului, diurnă 800 lei». Și cine funcționează deja în acest post? Tot d. Dimitrescu, noul rector al universității! D. C. Dimitrescu are sarcina mare, ca rector, de a forma și reforma regulamentul universitar. Mai e și deputat cu diurnă, mai e și membru în consiliul permanent cu jetoane de prezență, mai e și directorul bibliotecii centrale cu alți 500 lei pe lună (când o fi având vreme să se ducă și pe acolo?), și acum i se mai dau și alți 800 lei pe lună, plus locuință și serviciu, la faimosul institut pedagogic.

Ce însemnează aceasta? Aceasta însemnează că odată cu aplicarea noiei legi a învățământului superior, singurul d-voastră titlu de glorie, se înalță pe palatul universității din București stindardul cumularădui!

Aceasta e noua direcție a învățământului superior?

Este evident, că noul rector al universității nu poate fi totodată și directorul institutului pedagogic și maestru de conferințe și profesorul cursului său și membru al consiliului

permanent și directorul bibliotecii și deputatul aprig al majorității. Cel puțin două din aceste funcții bugetare sânt sinecure, și figura pe care o puneți astăzi în capul universității, e un celebru cumular, care a trecut dela drapelști la fracțiunea dela guvern !

Care vă este idealul, care-l puneți astfel în vederea tinerimii universitare ? Idealul este : *de pulpana guvernului, și la budget, copii !* Aceasta e degradarea universității române !

Sper că tinerimea, care mă ascultă sau mă va citi, are destulă generozitate în conștiință ca să nu se ia după asemenea exemple ; iar cei ce asistă aci, să vadă cel puțin mirarea întregului Senat, că așa ceva se poate întâmpla sub auspiciile noiei legi a învățământului public !

Dar, d-lor, aceasta e o chestie care neliniștește numai pe câțiva. Pericolul unei asemenea direcții îl pricep puțini. Se vede numai deosebirea între vorbele dela Cameră ale d-lui prim-ministru, care pare că acum își ia rolul de a face jalea, pe când rolul d-sale e de a aduce îndreptarea, duioasele vorbe, cu care spune mai alaltăeri în Cameră : ce rău merge țara aceasta ! hatârul domnește, interesele personale sânt puse deasupra interesului general,

etc., etc. Ba bine că nu, după exemplul citat cu d. Dimitrescu! Dar această critică e numai pentru câțiva, cari văd mai departe; «marile» chestii politice sânt celelalte.

Și, așa dar, să venim la ministerul Aurelian. D-lor, eu cred că ceea ce s'a întâmplat cu ministerul Aurelian, e una din cauzele neliniștei și neîncrederii, de care e cuprinsă țara față cu conducerea politică din partea actualului d. ministru prezident. De aceea vă rog să-mi mai acordați atenția d-voastră, ca să ne lămurim odată aci în Senat asupra chestiei.

Se retrage la 25 Noemvrie 1896 d. Dimitrie Sturdza din cauza agitărilor produse prin nechibzuita procedare în contra fostului Mitropolit Primat. Se mai dă o faimoasă ordonanță de urmărire de către un judecător de instrucție, care e însă spulberată de autoritatea superioară competentă; dar acel judecător de instrucție este înaintat, pentru acest serviciu guvernamental, la rangul de prezident inamovibil (este poate singurul care s'a ales cu ceva folos din încurcătura mitropolitană). Vine ministerul Aurelian. Cum vine ministerul Aurelian, d-lor senatori? Noi eram în Senat cu toții, și ne putem aduce aminte de cele ce s'au petrecut. De altfel, mi-am permis să aduc aci volumul

desbaterilor Senatului, în care găsim consemnate, în mod autentic, explicațiile ce s'au dat în acel moment. D. Sturdza nu mai erà acum ministru, dar rămăsese șef al partidului național-liberal și leader al majorității. Iată cum salută d. Sturdza pe d. Aurelian prim-ministru :

«D-lor senatori, îmi veți permite ca în numele majorității, aș putea zice aproape unanimității Senatului, să salut cu iubire și cu căldură pe primul-ministru Aurelian și pe colegii săi».

Când omul politic, d. Dim. Sturdza vorbește de «iubire» și de «căldură», eu unul stau pe gânduri și mă întreb, ce are să vie?

Și d. Sturdza continuă :

«Eșit din sânul acestui parlament, ales printr'o explozie a simțimentelor liber exprimate a imensei majorități a poporului român, eșit din sânul acestui parlament, care e expresia vie și energică a partidului celui mai puternic din țară (aplause), partidului celui mai devotat și credincios țării (aplause), ministerul Aurelian nu poate fi salutat de noi decât cu încrederea cea mai deplină, cu iubirea cea mai sinceră».

Însă d. ministru-prezident actual poate să zică : apoi bine, *iubire atunci* ; dar e și iubire

și ură în lume; nu știam atunci ce o să facă ministerul Aurelian cu chestia Mitropolitului. Nu e vorba, d. Aurelian anunțase aci în Senat că a venit să împăciuiască. Ceeace nu știam însă, eră modul cum aveà să facă această împăciuire.

Ar puteà fi și așa; până aci s'ar puteà închipui o asemenea scuză pentru d. Sturdza. Dar d-sa a mai adăogat și alte declarații în Senat, cari nu admit nici o îndoială. Să urmărim dar chestia mai departe. Câteva zile după venirea la guvern a d-lui Aurelian și îmbrățișarea cu iubire a d-lui Sturdza s'a și împăciuit conflictul mitropolitan prin noul ministru de culte, onor. d. Mârzescu, amicul de atunci al d-lui Aurelian, amicul de acum...

G. MĂRZESCU. Și al d-lui Sturdza.

TITU MAIORESCU. Apoi tocmai aceasta eram să zic și eu. Voiam să constat că inima dv. este așa de largă în cât îmbrățișază, cu un egal devotament, și pe d. Aurelian când este la guvern, și pe d. Sturdza când este la guvern. (Ilaritate).

Sf. Sinod, foarte creștinește, a ținut seamă de neliniștea țării, a împlânzit situația, a desființat prima sentință și, spre norocirea Bisericii și a țării, a revenit în capul bisericii Înalt

Prea Sfinția Sa actualul Mitropolit Primat, pentru care toată suflarea românească are venerațiune. (Aprobări). S'a rezolvat chestia așa de bine, în cât Majestatea Sa Regele într'o solemnă ocaziune la palat a mulțumit tuturilor fruntașilor țării pentru concursul ce l'au dat la această împăcare, concurs care constituie un deosebit merit al d-lui Lascar Catargi.

A! dar se poate ca d. Dimitrie Sturdza să fi fost nemulțumit de modul cum s'a rezolvat conflictul. Și eu, ca membru al opoziției, v'am spus d-voastră atunci în Senat, la discuția adresei, că s'a știrbit autoritatea partidului liberal, prin faptul că n'a putut să dreagă singur ceea ce singur a stricat, ci s'a adresat la concursul d-lui Lascar Catargi. Așa dar atunci m'aș fi întâlnit în aceeași părere cu d. Dim. Sturdza. Dar nu este așa; nu ne-am întâlnit în păreri nici atunci; căci tot aci în Senat, după ce s'a rezolvat conflictul mitropolitan și după ce Regele a consfințit această lucrare, *după toate acestea* declară d. Sturdza în Senat, asupra unor cuvinte ale d-lui Petre Grădișteanu, în ședința dela 12 Decembrie:

«Ministerul pe care am avut onoare a-l prezida, s'a retras pentru o cauză foarte simplă: pentru că el doreà ca să se potolească o agi-

tațiune care erà în public... Cred și eu, ca dv. că acea cestiune a căpătat o soluție bună!..»

Bună, — este clar românește? Bună, adică șeful partidului aprobă soluțiunea dată de d. Aurelian.

«Și mai cred», continuă d. Sturdza, «că soluțiunea dată a fost aclamată de toată țara. Am avut onoarea să o declar în numele partidului, nu numai că nu este nici o deosebire de vederi între noi, precum se întâmplă în alte partide, în cari miniștrii cari vin, fac miniștrilor cari se duc, înmormântări de clasa I...»

O! Doamne, d-lor, fie zis între noi: adică ce ar fi fost dacă printre d-voastră s'ar fi întâmplat să i se facă în adevăr cuivă o înmormântare de clasa I-a? Ar fi scăpat partidul liberal! (Ilaritate)...

«...dar e vorba de o conlucrare frățească între noi toți. Cred, d-lor, că după aceste puține explicații, lucrul este lămurit. Desbinări nu există, există înțelegere sinceră!»

Eu, când aud dela omul politic Sturdza vorba «sincer», stau pe gânduri și mă întreb: ce are să vie?

Ce are să vie? Vedeți îndată ce erà să vie. După încetarea din viață a președintelui Se-

natului, principele Dim. Ghica, Senatul național-liberal, tot sub ministerul Aurelian, alege la 20 Februarie 1897 pe șeful partidului, pe d. Dim. Sturdza, de președinte al său, și atunci noul președinte al Senatului, declară în aceeaș ședință :

«Sunt conștient de semnificarea politică a acestei alegeri ; căci ea dovedește solidaritatea și unitatea partidului național-liberal, căruia aparține atât majoritatea Corpurilor legiuitoare, cât și guvernul».

Solidari după soluțiunea chestiei mitropolitane, soluțiune declarată de *bună* de d-sa, așa am înțeles toți în cinstita limbă românească !

Dar atunci vine d. P. Grădișteanu, care este un isteț și vechiu parlamentar, și trăgând imediată consecință a alegerii, zice în plin Senat d-lui Aurelian : «Ce cauți pe acele bănci ? Retrage-te ca să vină d. Sturdza».

Atunci ia din nou cuvântul d. Sturdza în contra unor chestii indiscrete și declară din nou :

«Am zis și eu că alegerea mea are o semnificare politică, dar n'am putut să gândesc și să cuget» (mă mir ce deosebire este între a cugeta și a gândi?), «n'am putut să gân-

desc și să cuget măcar, că alegerea mea a putut fi semnul unui război în partid, ci tocmai am crezut că ea arată unitatea întregului partid».

Foarte clar! Iată un senator, care confirmă ceea ce a zis: *solidaritate, unitate* cu guvernul Aurelian. Aceasta la 20 februarie 1897. Nu trec opt zile, și la 1 Martie — se vede că nu pricepuse d. Aurelian invitarea d-lui Grădișteanu, ci se încrezuse pe vorba românească a d-lui Sturdza: iubire, solidaritate, unitate... ce naiv este d. Aurelian!... La 1 Martie ne trezim în Senat cu următoarea adresă a preșidentului nostru:

«Împlinind vârsta de 64 de ani, doresc să-mi petrec restul zilelor mele în pace și liniște sufletească», și-mi dau demisia și din prezidenție și din Senat.

Eu când aud dela omul politic Dim. Sturdza vorba de pace și liniște sufletească, stau pe gânduri și mă întreb: ce are să vie?

S'a văzut îndată, ce eră să vie. Firește, Senatul a respins demisiunea, și la 13 Martie vedem pe d. Sturdza prezidând iarăși Senatul. Cred că dela 1 Martie, când eră de 64 ani, și din cauza bătrâneței voiă să se retragă din Senat, și până la 13 Martie, când a revenit

în Senat, bătrânețele nu i s'au împuținat. De ce dar a demisionat d. Sturdza la 1 Martie și de ce a revenit după 13 zile? S'a văzut de ce, după alte 13 zile: la 26 Martie a răsturnat ministerul Aurelian, iar d. Aurelian declară în Senat: «din împrejurări cari vă «sunt cunoscute, sânt nevoit să mă retrag». Poate vă sânt cunoscute d-voastră îndărătul culiselor; însă parlamentului ca parlament, nu i s'a adus la cunoștință.

Astfel revine d. Sturdza la guvern în ziua de 31 Martie 1897.

Dacă cel puțin s'ar fi încheiat lucrul aici, dar nu s'a încheiat cu atât. Deodată, d-lor, la ultimele alegeri comunale din toamna anului trecut, la Craiova, când eră înmormântată de mult cearta pentru vechiul Mitropolit Primat, deodată, din cer senin, se rostește din partea d-lui ministru-prezident, care merge în persoană la acele alegeri comunale și din păcate se pune pe discursuri, deodată rostește d-sa — nu din improvizație, ci după notițe scrise și meditate de mai nainte — următoarea declarație, pe care o reproduc din *Voința Națională* dela 17 Octomvrie 1898:

«Ghenadie reprezintă, în cel mai înalt grad

«toate relele obiceiuri ale înaltului întreg cler
«dela noi...

«Disidenții noștri (adică Aurelianistii) s'au
«unit cu conservatorii, pentru ca să ridice pe
«Ghenadie în sus, să înfunde legile și morala
«și Biserica în jos, și pe spatele călcărilor de
«legi, al călcărilor de canoane, să se suie în
«sus, ca să ia guvernul țării. Disidenții noș-
«tri s'au impus, pentru un moment țării, prin
«Ghenadie și prin aliații lor conservatori; ei
«nu au ajuns la guvern prin țară și prin par-
«tid. Ei au lucrat să se ridice, ridicând tot
«odată sus pe un om stricat. Ca să ajungă
«la putere, au umilit și parlamentul, și Sino-
«dul, și legile țării, și au viciat atmosfera mo-
«rală a țării românești».

D-lor Senatori, când a vorbit adevărul d.
Dimitrie Alexandru Sturdza? Atunci la Senat
sau acum la Craiova? Căci în una din aceste
dăți... cum să mă exprim parlamentar? să zic:
a vorbit neadevărul? Este cam greu s'o zici,
o poți gândi, dar este greu să o zici parla-
mentar. Și fiindcă văd că d. președinte nu
mă întrerupe, să-mi retrag eu singur cuvântul.

D. VICE-PREȘEDINTE GENERAL BUDIȘTEANU. Nu
l-ați zis.

• TITU MAIORESCU. Firește, aide, nu l-am zis!

și, prin urmare, să-i zic acum altfel: a vorbit adevărul și în Senat, a vorbit adevărul și la Craiova. Numai că aceste două adevăruri se bat în cap.

Vedeți, d-lor, cu adevăruri cari se bat în cap, nu mai este nimeni sigur de direcția politică a guvernului actual. Și nu ne poate liniști în această confuzie fundamentală, în această lipsă de încredere în cuvântul ministrului prezident, nu ne poate liniști faptul ce ni l-a spus d-sa, că în toate diminețile își scrutează conștiința d-sale. Delicată conștiință! Foarte interesantă pentru trebuințele private ale d-sale! Dar pentru țară, pentru viața publică, când își scrutează un om public conștiința sa înaintea țării, și găsește în Senat, că bine a făcut d. Aurelian, cum a împăcat conflictul mitropolitan, și când își scurtează tot a d-sale conștiință peste câtăva vreme la Craiova și găsește, că rău a făcut d. Aurelian, că n'a lucrat ca un membru al partidului, ci cu intrigă a conservatorilor a vițiat atmosfera morală a țării, atunci se întreabă țara: ce fel de conștiință este aceasta? Poate numai o conștiință de pocăire? Poate că de atunci, dela Senat până la Craiova, s'a răsgândit d. Sturdza și s'a pocăit? D-lor senatori, pocăința este o virtute

creștinească, numai să nu fie prea multă ocazie de pocăință la un ministru-prezident, fiindcă atunci virtutea creștinească rămâne importantă numai pentru călugărie, dar pentru țara politică produce cea mai adâncă neliniște. Așa dar când a început d. Sturdza acțiunea contra fostului mitropolit, a început-o nechibzuit și s'a pocăit. A venit d. Aurelian și-a îndreptat-o cu aprobarea d-sale. Dar la Craiova d. Sturdza a revenit, și a insultat pe d. Aurelian și pe fostul Mitropolit și Sinodul și astfel s'a pocăit din nou pentru pocăința cu aprobarea. Dar acum? Acum mi-e teamă că se pocăește de pocăința pocăirii dela Craiova, fiindcă dacă este vorba să reînceapă tratativele cu aurelianiștii, trebuie să dispară vorbele dela Craiova.

D-lor, aceasta a produs desăvârșita neîncredere a țării în direcția politică dela guvern. Față cu așa situație, toată țara își zice: mi-e teamă de ce are să mai fie. (Știți vorba răutăcioasă a d-lui Carp: nu atât meritele noastre, cât greșelele d-lui Sturdza o să ne readucă la guvern).

Și în adevăr, are tot dreptul țara să se teamă. Ce mai putea veni după greșala dela Craiova? Mai putea veni ceva din partea d-lui Sturdza? A mai venit ceva: s'au făcut alegerile comu-

nale dela 1 Noemvrie, căroră mai întâi d. ministru-prezident, și noi în urma d-sale, le-am dat semnificare politică. Și nu numai atât, dar prin discursurile dela Iași și prin depeșile administrative trimise d-sale personal dela Iași s'a dat alegerilor comunale dela 1 Noemvrie 1898 semnificarea recunoașterii personale a șefiei d-sale în partidul național-liberal.

Și acum să ne întrebăm: cum au eșit alegerile dela 1 Noemvrie? La cameră, d. ministru-prezident a zis că alegerile au eșit neînțeles spre întărirea șefiei d-sale și a partidului. Cred că nu este așa. Cred că pe cât puteau să iasă alegerile comunale la noi în țară, au eșit, în partea importantă și semnificativă a lor, în contra d-lui Sturdza.

O VOCE. E cam greu de susținut aceasta.

T. MAIORESCU. Firește că d-voastră veți fi de altă părere; însă permiteți-mi să justific pe a mea. La noi în țară nimeni nu se așteptă ca alegerile să fie o întregă manifestare de independență a corpului electoral. Alte țări mai învechite în cultură, cum este Anglia, s'au luptat sute de ani până să ajungă la independența corpului electoral. Așa ceva nu se putea așteptă la noi. Nimeni nu se așteptă ca să iasă în alegerile comunale o majoritate

pentru partidul opus. Prin urmare, de ce putea fi vorba în aceste alegeri? De un semn caracteristic, care să arate, că partea inteligentă a țării nu este în favoarea d-lui prim-ministru și a fracțiunii din partid, care este la guvern. Și unde se putea vedeà aceasta în prima linie? La București și la Iași. Ce s'a întâmplat la București? La București, colegiul electoral care în trecut erà unul din cele mai slabe ca putere politică, s'a trezit de astă dată din amorfie și pentru prima oară a dat dovadă de independență: s'a pronunțat în favoarea partidului conservator. La noi nu este ca în alte țări, unde capitalele, precum sânt cele mai inteligente corpuri electorale, sânt și cele mai independente de guvern. Capitala României a fost totdeauna, până la ultimele alegeri, cea mai slabă din punctul de vedere electoral. La București s'a întâmplat în trecut acea scandaloasă alegere, în care Ion Brătianu a căzut față de Zerlendi sub un guvern conservator, și tot la București s'a întâmplat, sub un guvern liberal, ca un ilustru om politic, răposatul Bosianu, să cadă față de d. doctor din Constantinopol, Severin, și deabià să fie ales din grația guvernului la col. IV de Argeș. Dar în ultimele alegeri comunale capitala țării s'a trezit pentru prima oară,

și pot afirmă că, dacă lucrurile se petreceau în regulă până la sfârșit, majoritatea la colegiul I comunal din București ar fi fost a partidului conservator.

Însă alegerea nu s'a petrecut în regulă, și d. ministru de interne știți că s'a văzut silit să caseze alegerea făcută sub ochii d-sale. Nu am să vă vorbesc de bătauși și de bătai, mă mărginesc a atinge cele două puncte, care le-a relevat însuș d. ministru de interne. D-sa a casat alegerea pentru violarea secretului votului și pentru violarea legii cu orele 10. E foarte curios că din aceasta pare că-și face un merit partidul liberal; vedeți ce sinceritate pentru respectul votului: noi, îndată ce am văzut o violare de lege, am și infirmat!

D-lor senatori, cred că dacă alegerile, cum s'au făcut în Capitală la 1 Noemvrie 1898, sânt o pată pentru partidul liberal, modul cum guvernul a căutat să îndrepteze această greșală, nu a înlăturat pata ci a îngreuiat-o și mai mult. E clar, că într'o țară ca a noastră, principiile nu au putere înaintea mulțimii. La noi trebuie să vedem ceva palpabil, ființa, persoanele. Numai ceea ce se vede, are putere; principiul ca principiu nu are efect. Nu e vorbă de violare de lege și de respect de lege ca

principiu; e vorba de acela, care violează legea și de acela care o respectă, ca persoană. La orice violare de lege și la orice falsificare de alegere trebuie să fie un violator de lege și un falsificator de alegere. Și dacă s'a falsificat votul la alegerea dela 1 Noemvrie din București, dacă s'a violat legea în privința orelor 10, cine a fost falsificatorul votului și violatorul legii? Cine a putut falsifica buletinul și plicul electoral, în cât să fie așa subțiri și străvezii, și cine a ticluit urnele cu acea deschi-zătură strâmtă, ca să se distingă îndată voturile guvernamentale de acele ale opoziției, adică să fie votul pe față, contra prescripțiunilor legii? Cine? In scriptele comunei trebuie să fie mica cheltuială pentru urnele *ad hoc*, coman-date de un ajutor comunal, și tipăritura acelor buletine trebuie să fie ticluită de primar sau de un organ administrativ. Aceste persoane sânt dar violatorii secretului votului și falsificatorii legii. Și fiindcă în țară la noi principiul nu se simte, dar persoanele se văd, nu-mi importă ce declamă în *Monitor* ca frumos principiu d. ministru de interne. Dacă violare de lege a fost, ce faci violatorului? Dacă falsificare a fost, ce face falsificatorului? Iacă toată

întrebarea practică pentru onesta aplicare a unui principiu.

Falsificatori? Primarul e violatorul și falsificatorul, ajutorul de primar e ticluitoarul acelei urne, pe care d. ministru de interne o declară o falsificare a votului; dar aceștia continuă să fie în fruntea partidului național liberal pe lista noilor aleși. Ei sânt și astăzi în fruntea capitalei, și această ființare a doi violatori de lege însemnează, că vorba cu respectul legilor este o ironie și o ipocrizie. Ființarea acelor două figuri, care din deciziunea de disolvare a d-lui ministru de interne sunt stigmatizate ca violatori de lege, este o sfidare dată întregului principiu de legalitate. Prin urmare, la București, alegerea colegiului I este o dovadă în contra guvernului de astăzi.

Dar la Iași? La Iași, guvernul a făcut ce a făcut, dar e mare discuție asupra cuvintelor: s'a aliat, ba nu s'a aliat; s'a contopit, ba nu s'a contopit. Dar aici nu e vorba de cuvinte. Faptul este, că a conlucrat cu socialiștii ca să obțină succesul la col. I. Apoi, d-lor senatori, ca un guvern, care are stăpânirea de fapt, poate să obțină succes la alegeri, aceasta o știm cu toții. Întrebarea este: cu ce preț? Dacă este cu disprețul tuturor principiilor,

dacă este cu disprețul ordinii de Stat, dacă este cu orice preț, — firește că are să aibă majoritate. Dacă vine un guvern monarhic constituțional și face înțelegere pentru împreună-lucrare cu socialiștii, apoi firește că o să aibă majoritate. Dacă însă nu a avut trebuință de acea conlucrare la Iași ce aberațiune este aceasta, ca să se ralieze sau să conlucreze cu socialiștii?

G. MĂRZESCU. Cer cuvântul.

TITU MAIORESCU. Și dacă a avut trebuință, atunci alegerea colegiului I dela Iași este pătată, și ce a eșit la Iași, este în contra actualului guvern.

Dar, d-lor, pentru că chestiunea are legătură în momentul de față, cu neliniștea care este la sate, aș voi să o clarificăm între noi. Cum s'a petrecut împreună lucrarea guvernului cu socialiștii la Iași? Fusesse d. ministru preșident în persoană acolo, primise depeși de adesiune din țară, ținuse un discurs sub preșidența onor. d. Mârzescu, căruia i se uitase conlucrarea cu d. Aurelian la chestia Mitropolitului. Aceasta o presupun, fiindcă în acelaș timp, în care d. Sturdza zicea la Craiova că aurelianiștii au viciat atmosfera morală a țării, pentru d. Mârzescu făcea excepție;

numai d-sa nu erà cuprins între acei miniştri aurelianişti, cari au viciat atmosfera morală a ţării. Aşa se explică cum, sub prezidenţa onor. d. Mârzescu, se ţin la Iaşi întrunirile politice, la care vorbeşte d. ministru-prezident.

Onor. d. Mârzescu a înfiinţat o gazetă pentru alegeri, *Propaganda*, foaia partidului naţional liberal din Iaşi. In această propagandă citesc deodată — şi eu am şi semnalat-o în foile opoziţiunii, — următoarele rânduri înaintea zilei de alegeri:

«Voim însă să atingem mai de aproape o
«altă cestiune şi anume: primirea de a fi-
«gură pe lista naţional-liberală şi a doi can-
«didaţi socialişti. Acest lucru l-a admis, fără
«nici o discuţiune, atât comitetul politic cât
«şi întreaga adunare generală a partidului
«naţional-liberal».

Felicitările mele întregii adunări a parti-
dului liberal-naţional pentru uşurinţa cu care
a primit asemenea lucru.

G. MÂRZESCU. Sânteţi foarte bine crescut.

TITU MAIORESCU, (continuă a citi): «Insem-
«nătatea lui credem că nu poate scăpa din
«vederea nimănuia. Primirea a doi socialişti
«pe lista naţională liberală s'a făcut *absolut*
«fără nici o condiţiune şi fără măcar ca această.

«conlucrare să poarte numirea de alianță. «Socialiștii se vor bucura de cea mai deplină libertate de gândire și acțiune».

Apoi da, de aceea se miră oamenii acum că nu le lăsați *acțiunea*.

«Ei vor putea emite orice părere, propune «orice măsuri».

Bine, d-lor, în ce țară sântem? Apoi socialiștii, într'o țară cu libertatea presei, ca a noastră, și-au spus foarte clar, cari sunt vederile lor. *Adevărul*, de exemplu, o foaie foarte consecventă și foarte răspândită, este în mod deschis o foaie anti-monarhică, anti-dinastică. D. Radovici din Ploești într'o vreme și-a bătut joc în modul cel mai insolent de religia ortodoxă, de Sf. Troiță, de Paști. Socialiștii sânt din principiu anti-monarhici, sânt din principiu anti-religioși, dar mai ales anti-militari, și ei vor căuta totdeauna să răsvrătească pe soldații de jos în contra ofițerilor. *Moș-Teacă* și alte foi de această natură sânt răspândite și se răspândesc.

În limita libertăților publice, socialiștii pot să lucreze, sânt liberi să-și exprime convingerile lor în presă și în parlament, cât nu vin în conflict cu legile; iar dacă vin în conflict cu legile, să fie trimiși în judecata in-

stanțelor competente. Aceasta e foarte clar. Din partea socialiștilor nu mă miră; ei sânt consecinți cu convingerile lor. Dar care guvern monarhic, față cu un partid care este fățiș anti-monarhic, anti-religios, anti-militar, va primi pe acești oameni ca asociați în politică, în administrațiune, îi va pune pe lista consiliilor comunale și-i va admite în aceste consilii. Care? Nici unul și nicăieri, afară de guvernul d-lui Sturdza în România. Pentru prima oară s'a întâmplat la noi, pentru prima oară s'a văzut un guvern constituit într'un Stat monarhic, să pună pe socialiști ca socialiști, cu această declarație a foaiei d-lui Mârzescu, pe lista guvernamentală la alegerile comunale și apoi ca ajutoare în consiliile comunale.

D-lor senatori, se poate zice — s'a încercat să se zică, — că în orașele mari, la Iași, este numai luptă de idei, fără pericol, oamenii fiind acolo mai inteligenți. D-nii Crupenski, Stere, Radovici sânt «tineri generoși», cum zicea d. Sturdza (nu știu cum îi numea d. Vizanti), băeți buni și fii ai liberalilor, cum îi numea alt orator guvernamental la Botoșani; oameni de viitor, cum îi numea un biet profesor la București. Dacă îi primești pe câțiva din ei în

consiliile comunale, ce pericol este acesta! A! la sate ar fi altceva. Dar în oraş se poate admite. Nu e vorbă, în Comuna dela Paris s'a cam şters linia de demarcare între socialişti şi anarhişti, cu incendiile dela 1871. Dar cunosc o poezie a unui actual funcţionar guvernamental, care îndeamnă pe români să celebreze ziua înfiinţării Comunei dela Paris în 1871.

Dar bine, d-lor, dacă pericolul propagandei acesteia este mai ales la sate ca chestie agrară, nu uitaţi că fiul săteanului este şi militar, şi aici aveţi a doua adevărată primejdie. În oraşe, la Iaşi şi în Galaţi, sânt comandamentele militare, fii de ţărani sânt acolo concentraţi în cazarme; ei, dacă n'au ştiut să citească şi să scrie, învaţă în decursul milităriei. Când înaintea soldatului din Iaşi, pe cazarma dela Copou fâlfâie stindardul tricolor al ţărei şi al Regelui, jos pe ospelul comunal din oraş fâlfâie stindardul d-lui Stere ca ajutor de primar şi stindardul de jos zice celui de sus: urmează-mă pe mine în idei şi acţiuni! Aceasta este o perturbare a ordinii elementare; aceasta nu poate să izbutească decât unde a izbutit: la răscoala ţărănească pe care o vedeţi.

Fireşte, ce face acum d-nul ministru de interne? Vine în Cameră şi trebuie să se pro-

nunțe în contra acestor mișcări, trebuie să zică că n'a fost alianță din partea sa cu socialiștii, trebuie să acopere nechibzuita lucrare din alegeri. Eu am relevat această monstruo-zitate, dar la început mi s'a răspuns din par-tea acelora cari susțin guvernul: este bine să se facă așa, sânt tineri de progres. Azi din contră vrea să se facă parcă n'a fost nici o înțelegere cu guvernul. Dar înțelegere și con-lucrare a fost, cel puțin cu o parte din so-cialiști, și a fost o nouă greșală care s'a co-mis, iar acum este o nouă pocăință.

Iată d-lor, ce însemnează neliniștea în pri-vința politicei nechibzuite a guvernului. Sânt atâtea fapte, care sânt începute de guvern, și care peste câte-va luni trebuie să fie recti-ficate de acelaș guvern, în cât toată încre-derea în guvern este dispărută din această țară și toată activitatea d-tră este zădărni-cită. După ce se făcuse greșala cu Mitropo-litul, ați avut multă vreme de întrebuițat ca să se rectifice. După ce s'a reînceput greșala la Craiova, trebuie să pierdeți atâta timp cu tratativele, prin care să împăcați pe Aurelia-niști și să se rectifice eroarea dela Craiova. După ce guvernul a făcut greșala cu încura-jarea socialiștilor în alegerile comunale, tre-

bue să-și consume puterea cu repararea acestei greșeli.

Cu asemenea rectificări de perpetue greșeli ale unui ministru prezident e evident, că nu se poate deșteptă nici o activitate serioasă într'un partid. De aceea m'am crezut în drept a anunța interpelarea aceasta, și a mă plânge de lipsa de direcție politică a actualului guvern.

După desvoltarea interpelării reproduse mai sus, răspunde ministrul-prezident Dimitrie A. Sturdza. Apoi se dă din nou cuvântul d-lui Maiorescu.

REPLICA D-LUI MAIORESCU.

Domnilor Senatori. Înțeleg că într'o discuție politică să se atingă în toate fazele ei persoana și activitatea *politică* a cui-va. Mărturisesc însă, că nu-mi dau bine seamă de folosul care ar rezultă pentru viața publică, dacă s'ar atinge viața privată sau credințele individuale ale cui-va, când nu sânt manifestări politice.

D. ministru-prezident, la o discuție politică, curat politică, îmi răspunde mai înainte de toate personal și personal privat, ce credință religioasă am eu și ce activitate am eu ca

advocat. Ce are a face aci în Senat credința mea personală? Eu nu mă sfiesc și nu m'am sfiit nici ca ministru să spun și înaintea Înaltilor Prelați și înaintea unui Senat conservator, necum înaintea unui Senat liberal, că sunt liber cugetător, dar am, am avut și am profesat totdeauna cel mai mare respect pentru religiunea constituită a Statului, am arătat, am dovedit și am păstrat totdeauna relațiuni respectuoase cu Sinodul. Ce are a face scrutarea conștiinței mele individuale? Ce, credeți că are să-mi fie teamă de convingerea mea? Credeți că se poate lua în nume de rău, de un Senat liberal, când ar afirma cine-va libera lui cugetare? Dar de când partidul liberal este eclesiastic? dar de când este un titlu pentru d-v., ca să scrutați credința religioasă?

Vedeți șeful partidului liberal de azi!

Advocat! Doamne, d-lor, și de aceasta mă întrebă un șef liberal? Eu sânt fiul unui profesor de universitate, tatăl meu nu mi-a lăsat nici un ban moștenire, eu sânt fiul muncii mele personale. Să fi fost născut din familia boerească Sturdza, să fi avut moștenire dela tatăl meu moșii, să fi avut timp să mă ocup exclusiv de politică, poate o făceam și eu

pe lângă literatură. Dacă am fost născut sărac, aceasta mi-o impută în Senat șeful partidului liberal?

Dacă am studiat așa în cât să-mi agonisesc mijloacele de existență cum pot, aceasta este un lucru care mi-l relevați ca un demerit? Apoi aceasta este dela Regulamentul organic, aceasta este dela 1838, aceasta e reacționar. Liberala mea profesiune ca avocat vă interesează într'o discuție politică? Am venit cu licența în drept și am ținut-o mult timp în sertar fără să uzez de ea, am profesat știință cum am putut, am făcut literatură cum m'am priceput fără a face politică, până când un ministru conservator, răposatul Costaforu, m'a îndemnat să intru și în politică. Se întâmplase scandalul din sala Slătineanu, erați pe atunci la minister cu Ion Ghica. Atunci voiă să abdice Principele-Domnitor și l-a împedicat d. Lascar Catargi și astfel a scăpat țara de primejdie. Atunci s'a adresat Costaforu și mi-a zis: ce faceți cu literatura, dacă țara e în pericol? M'a convins și am intrat în politică. În urmă a venit generalul Tell și a zis că nu pot să fiu și la Iași profesor și deputat la București, și am crezut că nu este de demnitatea mea ca pentru leafa de pro-

fesor să nu viu ca deputat la București, după ce am intrat odată în politică. Am venit la Cameră și generalul Tell m'a considerat demisionat. Și am stat 13 ani dat afară din profesorat și afară din orice funcție bugetară, cu rezerva a doi ani de minister. Și ce eră să fac? Aveam și eu familie, să pierim de foame? Treaba mea. Am preferit să nu pierim de foame și m'am agățat de acea meserie și m'am susținut ca avocat. Și aceasta îmi imputați mie, că mi-am câștigat viața din ostenele mele, din profesiunea mea? Eu vă felicit pentru șeful ce-l aveți și pentru părerea care transpiră din vorbele sale.

GENERAL CATARGI. Il respectăm și îl venerăm.

TITU MAIORESCU. D-le General, recunosc că este foarte disciplinat partidul liberal în majoritatea sa din Senat, și este o justă expresie a acestei discipline, dacă acel care o păzește în contra opozițiunii este un general ca d-voastră — ce e drept, din armata sârbească, dar general.

GENERAL CATARGI. Nu are a face, sânt cetățean român și am drept de a vorbi aci.

TITU MAIORESCU. Nu e vorba aici de disciplina militară, aici e vorba de libera părere,

și a mea este democratică și liberală părere, în contra reacționarei păreri a actualului șef al partidului liberal.

GENERAL CATARGI. Majoritatea protestează.

TITU MAIORESCU. Protestează numai conducătorul disciplinei majorității. Dar chestia nu ne erà, d-lor, pentru neînsemnata mea persoană privată, nici pentru advocatura mea, nici pentru intima mea credință religioasă.

Chestia erà: guvernul ce direcție ȋdă țării ca să inspire încredere în momentele grave de față? Ce siguranță ne dă pentru mersul lucrurilor publice? Și aci din toată prea lunga mea vorbire de adineaori, o idee sper că a fost destul de lămurit exprimată: între vorba unui șef de guvern, care are să inspire încrederea țării în conducerea partidului, și între acțiunile lui trebuie să fie conformitate. Și când între vorbe și între fapte, sau chiar între vorbă și între vorbă, este o așa contradicție încât se bat în cap, nu asupra unor chestii de a doua mână, ci asupra unor chestii de importanță capitală, atunci lipsește încrederea țării în acest cârmaci și țara merge sovăind.

Și m'am încercat să dovedesc că este deosebire între sensul și sensul lui, necum între

vorbele și faptele lui, nu asupra unor chestii indiferente, ci asupra unor chestii capitale. Este lucru capital, când șeful unui partid, în momentul când devine șef, afirmă la Orfeu, că trebuie să ne amestecăm în contra barbariilor ungurești, și când vine la guvern zice că nu trebuie să ne amestecăm și face scuze. Este capitală chestia, când vine un șef de partid și zice: așa trebuie să se liniștească Sinodul și Biserica și țara în conflictul metropolitan, și după ce a afirmat așa în Senat și a lăudat pe d. Aurelian, vine și spune, tot înaintea țării, că s'a înjosit Sinodul și Biserica și d. Aurelian a viciat atmosfera morală a țării. Când vine acelaș șef de guvern și prezintă aci legea Casei rurale și tot d-sa o zădărnicește în secții.

Asemenea este o periculoasă contradicere când primește în administrația comunei Iași pe socialiști și acum vine și ne vorbește că socialiștii ca socialiști nu sânt buni, ci numai dacă sânt convertiți, dacă trec în partidul național-liberal. Nici n'am înțeles comparația ce face d-sa cu radicalii în partea conservatorilor. Ce are aface? D. Panu, până acum câtva timp radical în manifestările sale, recunoaște că convingerile acestea nu sânt astăzi opor-

tune pentru țara noastră, le lasă laoparte și intră în partidul conservator ca conservator¹⁾.
 Puteți găsi că este din partea d-lui Panu o prea mare sinceritate or slăbiciune, și că mai mai bine ar fi fost, dacă n'ar fi fost mai înainte radical pentru ca pe urmă să devină conservator; dar partidul conservator care primește pe un om de talent când vine și zice: eu sânt conservator, nu-i puteți reproșa nimic, absolut nimic, precum nu se poate reproșa nimic dacă d. Macri, fost radical, a părăsit radicalismul și a intrat în partidul liberal. Aceasta este foarte bine pentru partidul liberal. Și încă permiteți-mi să fac o mică deosebire: parcă stă mai bine când un fost radical ca d. Panu intră într'un partid din opoziție, decât când un fost radical, ca d. Macri intră într'un partid care este la guvern; căci, de! la guvern ademenirile sânt mai mari.

Dar oare socialiștii și-au părăsit ideile lor socialiste luptând alături cu d-voastră? A declarat d. Stere: eu părăsesc pe socialiști pentru a mă face național-liberal? Dacă ar fi declarat așa, n'aș avea nimic de zis; dar când luptă socialiștii ca socialiști împreună cu un

1) Dar pe urmă a trecut iar la liberali.

guvern monarhic, este o confuzie care aduce rătăcire...

G. MĂRZESCU. Aci vă înșelați, vă voi dovedi mâine că aci vă înșelați.

TITU MAIORESCU. Aștept dovada dela d. Stere și dela ceilalți pe cari i-ați primit pe lista d-voastră, aștept dovada dela capii partidului socialist ca să vină și să zică cum a zis-o d. Panu aci; și când vor veni socialiștii și vor zise: am părăsit ideile noastre și ne-am înrolat în partidul național-liberal, voi felicită partidul național-liberal. Dar până nu va fi așa, rămâne aceasta ca o procedare mai mult pentru a aruncă nisip în ochii oamenilor. V-a strâns cu ușa situația, greșelele d-voastră se răsbună acum prin mișcările țărănești, și acum nu mai aveți ce face, trebuie să fiți până la oarecare punct în contra lor; în contra și nu prea. Poate voiți să rămână ceva sămânță pentru viitoarele alegeri. Dacă le faceți d-v., aveți să striviți pe socialiști; dacă cumvâ le face d. I. Catargi, atunci să mai puteți conlucrà cu ei.

D-lor senatori, mare chestie e chestia onestității politice! Noi adeseori ne uităm la dezvoltarea statelor mai înaintate în cultură și ne uităm și la dezvoltarea altor state, mai ales

a celor vecine cu noi. Statul cel mai vecin ne e statul ungar cu ministerul său, un minister amic al guvernului de astăzi, în special al d-lui ministru-prezident Sturdza. Zic în special, fiindcă s'a întâmplat aci, în Senat, să ne citească d-sa o adresă trimisă de d-sa baronului Aerenthal pentru guvernul din Pesta. În această adresă spuncă d. prim-ministru: d. Take Ionescu, deputat în Cameră, a citit 2 acte din Ungaria, vă rog să-mi dați lămuriri asupra acestor 2 acte. Până aci foarte bine, d-sa aveà dreptul să ceară aceste lămuriri, însă mai departe adaugă: «aceste acte «au servit de bază la un sistem de acuzațiuni «îndreptat în contra persoanei mele ca ministru-prezident. Este dar util, în interesul «bunelor relațiuni dintre amândouă guvernele», să aflu ce este cu actele acestea. Ministrul nostru de externe nu cere dar numai lămuriri, după cum aveà dreptul său, dar spune într'o adresă oficială: am să mă folosesc de răspunsul d-voastră, fiindcă opoziția din lăuntrul țării mă atacă pe mine personal și fiindcă interesul bunelor relațiuni dintre d-voastră și mine atârnă dela modul cum pot răspunde opoziției din țară cu ajutorul lămuririlor d-v., de aceea să-mi spuneți cum stă cu actele.

S'a mai pomenit una ca aceasta, ca pentru luptele noastre interne să vină ministrul de externe și să ceară dela un ministru străin să-i dea acte și să-i spue că este pentru a se întări personal în contra adversarilor lui politici ?

Dar să trecem, d-lor, peste aceasta. Acel guvern străin și amic al d-lui Sturdza erà prezidat pe atunci de baronul Banffy. In acest moment însă știți că baronul Banffy a căzut. De ce a căzut? Urmărim și noi desvoltarea parlamentară din alte părți, și ea este foarte interesantă în cazul de față. Am aflat din gazetele austro-ungare că baronului Banffy îi impută opoziția că lipsise dela cuvântul său, că se arătase că una a spus și alta a lucrat; așa pretindea opoziția; și de 7 săptămâni nu putea baronul Banffy să intre măcar în parlament la o ședință regulată. Cum intră, îi strigă opoziția: *afară mincinosul!*

Mare cuvânt, care ne-a încremenit pe toți, și cu *afară mincinosul* a stat 7 săptămâni parlamentul fără să poată măcar să-și constituie biuroul; tot prezidentul de vârstă e ținut până astăzi. Și numai atunci i s'a iertat baronului Banffy să mai vorbească în parlamentul ungar, acum o săptămână, când a venit să anunțe:

mi-am dat demisia. Și a răsuflat opoziția cât pentru încrederea ce se cuvine cuvântului primului-ministru.

Ei, e violentă lupta politică dincolo. Noi sântem mai moderați; noi îmbrăcăm o interpelare, eșită din tot simțimântul de indignare al unui opozant, în forma parlamentară: am onoare a interpela pe d. prim-ministru asupra lipsei de... direcție în politica d-sale.

Răspuns d-lor: ^{George} general Catargi, general Budișteanu
și general Mârzescu în chestie personală

Sedința Senatului la 10 Februarie 1899

Domnule Președinte,

Este regulă de bună-cuviință parlamentară ca atunci, când în urma discursului unui membru al parlamentului, colegi de ai săi se cred siliți să facă chestii personale, oratorul dintâi să se explice în privința lor. Voi fi foarte scurt în aceste explicații, nu este în obiceiul meu de a face chestii personale.

Incep cu d. general Catargi, în privința căruia, după câte a zis d-sa, discuția poate fi ușor terminată. Un orator parlamentar, mai

ales unul din opoziție, este pus sub scutul președintelui. Câtă vreme președintele nu mă întrerupe, nu mă chiamă la ordine, sânt în drept să mă cred în limitele parlamentarismului. Când vine un alt senator — ca în cazul de față — și anume un chestor, ca d. genéral Catargi, și mă întrerupe, trebuie să-i observ după strictul reglement, că nu este în dreptul său. Să ia întru aceasta un exemplu dela primul-ministru, care, cum ați văzut, nu admite nici o întrerupere, și este reglementar să nu fie întrerupere.

GENERAL CATARGI. Aveți dreptate.

TITU MAIORESCU. Am dreptate. D-v. sânteți chestor, păzitorul ordinii, și nu dv. trebuiă să faceți o desordine regulamentară. Dacă totuș o faceți, eu personal nu mă plâng: eu sânt încântat când mă întrerupe cineva. Dacă eu nu mă plâng de întreruperea dv., nu trebuie să vă plângeți nici dv. de răspunsul meu. Un orator ripostează cum poate la o întrerupere fără de veste: or e mai viu, or e mai slab, or mai pipărat, după cum îi vine la îndemână în acea clipă. Cine este prea susceptibil la riposte, să bine-voiască a nu întrerupe, căci altfel se va expune totdeauna la asemenea incidente.

Trec la d. general Budişteanu, care a prezidat ieri când vorbeam, și am să-i aduc mai întâi omagiile mele pentru imparțialitatea, cu care a prezidat. Ca membru al opoziției m'am aflat în curând mai sigur în vorbirea mea simțind o prezidare sigură. Dar d. general Budişteanu mi-a făcut azi o chestie personală pentru cele zise în contra d-sale ca fost ministru de război, adică în contra nepotrivitelor d-sale cuvinte de atunci.

D-le general, aveți mare dreptate în ceea ce ați zis azi despre ignoranța mea în materie de arme. O recunosc, sânt cu desăvârșire ignorant în ale armelor. Și dacă, după cum ziceți, vă vine greu dv. să vă pogoriți până la mine cât pentru tehnica unei arme, mie îmi este o adevărată mulțumire să mă înalț până la dv. și să vă răspund politicește, căci numai politicește am relevat acele cuvinte ale dv. și le voi mai releva, și sânt în dreptul meu de a le releva.

Eu nu pricep nimic în tehnica armei; dar cred că și dv. pricepeți prea puțin în politică. Însă ministrul de război nu este aci în parlament pentru tehnica armelor, ci pentru situația sa politică, și mă mir cum de nu ați priceput dv. aceasta, odată ce sânteți în Senat. Minis-

trul de război este înaintea noastră pentru răspunderea sa politică. Atât pricep eu, ca om politic, tocmai eu, care nu mă pricep în ale armei. Eu, omul politic, eu, simplul cetățean al țării, aștept dela ministrul de război al țării, ca să-mi dea încredere în armata țării, și orce cuvânt al ministrului, care slăbește această încredere în mine, cetățean civil, este un cuvânt greșit.

Este mai mult decât atât. Ciomag sau baston?! Trebuie să fie țara noastră pentru ca să treacă un așa cuvânt. Un așa cuvânt în parlamentul francez, în parlamentul german, zis de un ministru de război, l-ar fi spulberat imediat de pe banca ministerială ca pe un ministru nevrednic de a stă acolo.

D. PREȘEDINTE AL CONSILIULUI, DIM. A. STURDZA. Nu sânt cuvinte parlamentare acestea.

D. VICE-PREȘEDINTE, P. ORBESCU. D-v. d-le Maiorescu, cunoașteți cuvintele parlamentare și vorbiți astfel?!

TITU MAIORESCU. D-le prezident, eu sânt un parlamentar disciplinat, și recunosc totdeauna dreptul prezidentului de a mă conduce în debaterile, la cari iau parte și, după ce am adus prezidentului omagiile mele în privința debaterilor de ieri, că au fost conduse cu im-

parțialitate, nu aş putea aduce aceleaş omagii astăzi, dar mă supun. Retrăg orice cuvânt care, în înalta dv. experiență parlamentară, vă pare că a trecut peste limitele cuviinței.

P. P. CARP. Voim și noi să știm, care cuvinte nu au fost parlamentare?

ST. PERIETZEANU-BUZĂU. Cuvântul nevrednic.

TITU MAIORESCU. Retrăg orice cuvânt, pe care îl crede neparlamentar d. prezident.

P. P. CARP. Retrăge «nevrednic» și pune «nemernic».

TITU MAIORESCU. Cuvântul «nemernic» l-a întrebuințat d. Sturdza în contra fostului guvern, în chestia transilvană, și nu l-a retras. Dacă l-ași găsi parlamentar, l-aș întrebuința. Dar nu-l găsesc parlamentar și nu vreau să mă iau după exemplul d-lui Sturdza.

Cu onor. d. Mârzescu va fi și mai ușoară explicarea.

Chestia socialiștilor? Apoi, onor. d-le Mârzescu, am citit exact din *Propaganda* dv. cum spuneati că s'a făcut această conlucrare electorală. Adică socialiștii, spuneati dv., cu ale lor idei, fără a să fi fuzionat cu partidul național-liberal, au fost primiți pe listă. De aceasta m'am plâns. Socialiștii, fără să fi arătat că s'au schimbat, au fost introduși în consiliul

comunal din Iași. De aceasta mă plâng, ca de o nehibzuită politică a partidului guvernamental. Aș fi felicitat pe guvern, și am spus-o aceasta, dacă socialiștii ar fi declarat că renunță la ideile lor resturnătoare pentru statul de astăzi și intră în partidul d-voastră. Aceasta ar fi un progres de ordine.

Ce îmi răspundeți d-voastră aici, ca chestie personală? Când zic eu, că socialiștii sânt în contra religiunii, în contra dinastiei și în contra armatei, d-voastră întâmpinați: iată un discurs al d-lui Stere, în care acesta s'a pronunțat pentru Rege. Apoi atunci d. Stere nu mai este socialist? Cu atât mai bine! Numai că aceasta nu mai e o chestie personală a d-voastră, d-le Mârzescu, ci a d-lui Stere și declararea, că d. Stere a încetat să fie socialist, ar trebui să fie dată de însuș d. Stere. Căci numai cu explicarea d-tale, d-le Mârzescu, lucrul tot rămâne încurcat. În chiar foaia d-tale, *Propaganda*, am citit zilele acestea că d-lui Stere i s'a cerut demisia din consiliul comunal de Iași și că și-a trimis-o și că n'a rezolvat-o încă d. ministru Pherekyde. Dar de ce și dă demisia d. Stere, dacă acuma a intrat în partidul național-liberal? Cum vedeți, cu chestia personală a d-lui Mârzescu nu s'a lămurit

lucrul și rămâne aceeași învâlmășeală cu socialiștii ca și mai înainte de alegeri.

A doua chestie personală a d-lui Mârzescu e relativă la conflictul mitropolitan.

Să-mi permită mai întâi onor. meu coleg, pentru corectitudinea parlamentară, să relevez câteva din cuvintele zise de d-sa cu această ocazie. Găsesc că este un precedent, care nu poate fi admis, ca un senator, fost ministru, să vie și să spue în parlament, fără autorizare specială, ce a vorbit între patru ochi cu Regele, atunci când a fost în minister. Ce a vorbit un ministru cu Regele între patru ochi, nu se cade să fie divulgat, și rău ați făcut că ați adus în parlament notițele d-voastre personale despre ceea ce v'a zis Regele.

G. MĂRZESCU. Cer cuvântul în chestie personală.

TITU MAIORESCU. Și dacă aceasta nu vorbește în favoarea d-voastră ca om politic, vorbește însă cu desăvârșire în onoarea Regelui, căci cuvintele pe cari vi le-a zis: chestia Mitropolitului trebuie împăcată cu asentimentul tuturor partidelor, erau foarte înțelepte.

Dar, onor. d-le Mârzescu, de ce faceți chestie personală în contra cuvintelor mele? D-v. pretindeți acum, că ați rezolvat chestia fos-

tului mitropolit fără ajutorul și participarea partidului conservator. Voiți adică să rectificați o legendă, care s'ar fi acreditat și pe care aș fi întărit-o eu cu vorbele mele.

Nu este exact, că am întărit-o eu prin vorbele mele; sensul discursului meu a fost că, dacă ați aranjat d-voastră cum ați putut chestia mitropolitului, de ce d. ministru prezident care a zis aci în Senat că bine s'a făcut, a zis mai pe urmă la Craiova că rău s'a făcut, cu ajutorul conservatorilor, și că ați vițiat atmosfera morală a țării?

Aceasta o zice d. ministru prezident, eu repet numai cuvintele d-sale, și d-ta îmi faci chestie personală *mie*? Apoi explică-te cu amicul d-tale d. Sturdza și spune d-lui Sturdza că nu este adevărat, că ai fi rezolvat conflictul cu ajutorul conservatorilor, ci l-ai rezolvat prin d-ta singur.

Și atunci miră-te, împreună cu mine, cum de nu știe aceasta onor. d. Sturdza? și dacă o știe, cum de spune contrariul de ceea ce știe? Aceasta este chestia, și ea nu trebuie îndreptată la adresa mea, ci la adresa d-lui Sturdza.

**Contra închiderii discuțiunii. Explicarea
obstrucționismului**

Sedința Senatului dela 20 Martie 1899

La 17 Martie citește d. Alex. Marghiloman declarația de obstrucționism, de care se vorbește în cap. X al introducerii istorice la volumul de față, și la 18 Martie o citește G. Gr. Cantacuzino la Senat. Cu prilejul vorbirii în contra închiderii discuțiunii se dă următoarea explicare a acestei atitudini a opoziției parlamentare.

D-lor Senatori,

Vă rog să nu închideți discuțiunea, fiindcă în tânăra noastră viață parlamentară evenimentul acesta al unei declarări de obstrucționism

se întâmplă pentru întâia dată, și în împrejurările actuale, așa cum atitudinea cea nouă ne-a fost dictată de adâncă noastră convingere, lucrul cred că merită mai multă explicare și deplină lămurire.

D-lor, pentru un stat constituțional în ceea ce se discută în Cameră și în Senat, fie uneori numai o chestie de regulament, se țese o parte a istoriei țării. Tot ce facem aci, are în orice caz importanța sa. Este o piatră mai mult, fie cât de mică, la clădirea întreagă a viitorului țării; poate fi totdeauna un precedent la care se vor provoca generațiile viitoare: de aceea stă însemnat în *Monitorul Oficial* și se păstrează în arhiva Țării: Aci este un act istoric.

Când vine astăzi onor. d. Mârzescu și ne numește răzvrătitori, d-sa uită din scurta declarație citită de d. Cantacuzino cuvintele: «subscriși senatori sântem hotărâți *pe toate căile legale*, și în prima linie prin obstrucționism, să ne împotrivism la o mai departe funcționare a d-lui Dumitru Alexandru Sturdza ca prim-ministru.» Cum poate d-sa cu acest text în mână să vorbească de o declarație de răsvrătire? Nu stau în declarație cuvintele *căile legale*?

Dar, zice d-sa, faptul este ilegal, contrar

regulamentului. Ce este contra regulamentului? A se pune pe toate căile legale? Dar cari sânt acele *căi legale*? Intre altele și în prima linie: *păzirea și întrebuintarea strictă a regulamentului Senatului.*

D-lor, trebuie să aibă cineva prea puțină experiență și — scuzați-mă — prea puțină pricepere a spiritului parlamentar, dacă nu și-a dat seama până acum, că la drept vorbind nici odată chestiile importante, cari se hotărăsc într'un parlament, nu sânt chestii de majoritate în contra minorității, ci sânt un fel de transacțiune, fie tăcută, fie pe față, între majoritate și minoritate. În toate chestiile, orcât ar fi de aprinse debaterile noastre aci, în toate chestiile, cari nu ating până în ultimul punct măduva conștiinții cuiva, cari nu ating de exemplu sentimentul național, în toate aceste chestii este un fel de transacție între noi toți. Cu toții ne simțim fii aceleiași țări și în timpuri normale facem o lucrare comună. Foarte adeseori s'au întâmplat treceri peste regulament; foarte adeseori s'a întâmplat și sub conservatori ca să se zică într'o secție: «legea aceasta, nu o mai citim. Avem încredere. Numim îndată un delegat». Foarte adese s'a întâmplat ca să se prezinte o lege astăzi și tot

astăzi să se ia în discuție. Așa este. Dar atunci s'a întâmplat astfel, pentru că în această tranșacție, despre care vorbeam, în acel sentiment comun dintre majoritate și minoritate se lăsă cu un fel de îngăduială ca să se facă lucrarea, să se grăbească o lege pe care majoritatea o crede folositoare, iar minoritatea nu o crede așa de gravă încât să i se împotrivescă din toate puterile ei. Numai în aceste limite lucrarea prin majorități are înțeles valabil, dar mai departe nu.

A venit și Banffy, ca și d. Mârzescu, cu teoria absolută a majorității în Camera ungară și a căutat să o ducă până la acea idee absurdă, că țara poate să fie înăbușită chiar când este vorbă de onoarea ei, prin brutalitatea votului cu bile (Aplause din partea minorității).

Dar această teorie a simplei adunări și scăderi de voturi, care are valoare pentru matematicii numărători (ilaritate), nu poate fi considerată ca adevăratul spirit constituțional. Și în zadar Banffy se adresă Impăratului zicând: unde o să ajungem, când minoritatea va învinge majoritatea! El n'a putut împedica pe minoritate să răstoarne pe Banffy strigându-i: afară mincinosul!

Sânt dar chestii, unde este o ruşine de a face apel numai la votul brutal al numărului. Cu teoria majorităţilor nu puteţi veni în toate chestiile, puteţi veni numai în chestiile obişnuite.

Eu, care vă vorbesc aci, d. Cantacuzino care v'a citit declaraţia, d. Carp care a semnat-o, nici unul din noi n'am făcut parte din opoziţia unită de acum 12 ani şi n'am părăsit parlamentul. Ai făcut d-ta parte din ea, d-le Mârzescu, a făcut parte d. Pallade, d-ta ziceai în contra lui Ioan Brătianu: regimul corupţiei şi al teroarei! Eu nu mă asociază atunci la acest fel de luptă; căci în conştiinţa mea ca şi în a d-lui Cantacuzino şi a d-lui Carp, aceste erau disensiuni poate legitime, dar numai în chestii interioare. Dar când e vorba de chestii, cari după cum credem noi ating demnitatea naţională în străinătate, atunci trebuie să înceteze forma mai blândă a îngăduinţelor parlamentare cu tertipurile de simplă numărare de voturi.

Şi fiindcă noi sântem oameni de ordine, am zis că noi obstructionismul îl înţelegem pe toate căile legale. Iar dacă d. Mârzescu şi onorabilul d. ministru de culte ne întreabă: ce însemnează aceasta? noi le răspundem următoarele: toate

regulamentele unei adunări legiuitoare, oricare ar fi, dacă se interpretează de opoziție conform dreptului strict, pot paraliza lucrarea unei adunări legiuitoare.

Ce, credeți că obstrucționismul din Camera vieneză, din camera ungară, din Camera engleză, s'a făcut afară din ordinea regulamentară ?

VOCI. Acestea nu sânt contra închiderii.

ALTE VOCI. Veniți la chestie.

ALTE VOCI. Lăsați pe unguri.

BRABEȚEANU. D-le președinte, de ce nu uzați de dreptul dv. de a chema la ordine pe întrerupători ?

VICE-PREȘEDINTE CRĂTUNESCU. Credeți că este în chestie, când se atacă Constituția ?

BRABEȚEANU. Atunci de ce nu-i luați cuvântul ?

VIIȘOREANU. Să vie la chestie.

T. MAIORESCU. Intre regulele parlamentare, cu cari sânt obișnuit, este și aceasta, că eu nu pot să fiu chemat la respectarea regulamentului decât de d. prezident, iar nu de d. Vișoreanu. Peste vorbele d-lui Vișoreanu trec ca și cum n'ar fi vorbite. Mă supun însă totdeauna la observațiile d-lui prezident.

Așa dar pentru a explica, ce este pentru noi calea legală, de aceea cer prelungirea dis-

cuții. Calea legală însemnează între altele și observația strictă a regulamentului, așa a însemnat la Londra și la Pesta și la Viena.

VERGATI. Nu mai vorbiți de Pesta, mă revoltati când aud. Ziceți ca la noi.

VICE-PREȘEDINTE CRĂTUNESCU. Nu întrerupeți, d-le Vergati.

T. MAIORESCU. Credeam să fac cel mai plăcut omagiu d-lui prim-ministru care este absent, dacă îi aduc aminte de Budapesta.

Așa s'a început obstrucțiunea și la Londra, în Anglia, patria constituționalismului. Declarația noastră însemnează așa dar, că până acum am trăit cu oarecare îngăduință între opoziție și majoritate, și astfel s'a putut legiferă mai ușor. Cu stricta aplicare a regulamentului de acum înainte, nu se mai poate. Toate regulamentele Corpurilor legiuitoare prevăd un fel de mers încet și prudent pentru toate lucrările, mai ales pentru proiectele de lege. Așa, când în regulamentul nostru stă că în secțiuni trebuie *citit* întâi un proiect de lege, se poate ca o secție să treacă peste această dispoziție, când toți membri prezenți se învoiesc la aceasta. Dar când unul singur nu se învoiește, nu se poate călca regulamentul, proiectul trebuie citit.

După cum ne-a mărturisit d. Mârzescu în secția d-sale, d-nii general Manu și Gh. Panu au cerut citirea proiectului de lege asupra învățământului profesional, însă majoritatea secțiunii s'a împotrivit și a numit îndată un delegat, fără a se fi citit măcar legea.

Atunci majoritatea a părăsit calea legală, și noi sântem în drept să constatăm, că în această situație încordată violarea regulamentului a început din partea dv.

Atât aveam de zis.

Observări asupra sumarului și asupra regulamentului. (Discurs obstrucționist)

Ședința Senatului dela 21 Martie 1899

D. secretar, Al. Vișoreanu, dă citire sumarului ședinței precedente.

TITU MAIORESCU (asupra sumarului): D-le prezident, în sumarul ședinței de ieri, așa cum ni l-a citit onor. membru al biuroului, nu văd trecută însemnarea, dacă prelungirea ședinței dela 5 ore mai departe s'a făcut cu majoritate de două treimi, conform art. 16 al regulamentului, care zice:

«Ședințele se închid la 5 ore seara, afară când două treimi din membrii prezenți vor cere prelungirea ședinței».

Prelungirea ședinței nu se poate face decât constatându-se numeric, că sunt două treimi din senatorii prezenți, cari admit așa ceva. Dacă se face fără o așa constatare, se violează regulamentul.

Deocamdată procesul-verbal ce ni s'a citit, violează regulamentul în această privință, și bănuiesc că nu numai nu s'a constatat numeric, că sânt două treimi, din care cauză nici nu s'a trecut în sumar, dar că în acel moment nici nu eră numărul regulamentar al senatorilor prezenți, pentru a ține ședință și a lua o deciziune.

Cu atât mai mult am insistat asupra acestui punct, cu cât odată ce în un asemenea mod nelegal s'a continuat ședința ieri, ședință fără ființă legală, s'a mai luat o deciziune cu totul extraordinară, nu voi să întrebuițez cuvântul nepotrivit al d-lui Mârzescu «extra-legală».

N. CRĂTUNESCU. Dar eră potrivit.

T. MAIORESCU. S'a luat deciziunea extraordinară de a se ține, ca ne altă dată în țara aceasta, ședință Duminică dimineața, unde ? în Senat, în acea corporațiune legislativă, care are onoare să numere între membrii săi pe Înalții prelați ai bisericei statului.

O VOCE. D-ta ești liber-cugetător.

T. MAIORESCU. Această extraordinară decizie cum s'a luat? Voim să stabilim precedentul care-l crează Senatul liberal ca să lucreze. Art. 16 din regulament zice: «Inceputul ședinței este hotărît pentru ora unu dupe amiazi, rămânând deplină facultate Senatului de a hotărî alte ore mai de dimineață sau mai târziu. Guvernul va fi încunoștințat din vreme despre o asemenea schimbare a orei» și în sumarul ședinței și-a luat însărcinarea d. redactor al aceluî sumar de a spune anume că guvernul a fost înștiințat, grije ce n'a luat pentru a spune că ședința s'a prelungit cu $\frac{2}{3}$; în adevăr, nouă, senatorilor ne importă ca să nu fie surprins guvernul cu lucrările! Iar legitimarea lucrărilor prin constatarea votului a $\frac{2}{3}$ nu ne importă! Este o notă caracteristică pentru înțelegerea biuroului asupra relațiilor dintre Senat și guvern în deosebire de relația dintre lucrările Senatului și regulamentul său.

Aș întrebă biurul, dacă, pentru ca o ședință, care după regulament are să înceapă la unu — și noi am hotărît să înceapă la 2 — în împrejurări normale să se continue peste 5 ore se cere votul a $\frac{2}{3}$, dacă — zic — pentru a se luă o măsură cu totul extraordinară de

a se începe ședința dimineața la 9 ore, fără a se spune până când să continue, nu se cere tot votul a $\frac{2}{3}$? Care ar fi idea legiuitorului pentru continuare...

D. PREZIDENT, N. GANE. Vă rog, spuneți ce observațiune aveți de făcut asupra sumarului.

T. MAIORESCU. Prea bine, este prima chemare la cestiune ce-mi faceți, iau act și voi continua.

Cred dar că, pentru ca să se facă o ședință la altă oră decât cele prevăzute de regulament, ce cere votul a $\frac{2}{3}$, și atunci este ilegală ședința noastră de astăzi Duminică dimineața. Astfel s'ar comite absurditatea de interpretare, ca să se înceapă o ședință la 9 ore fără a se cere $\frac{2}{3}$, și să se sfârșească la 5 ore și deabiă atunci, adică dupe desbatere de 8 ore, să se ceară $\frac{2}{3}$ pentru prelungire pe când în textul regulamentului deja după 4 ore de desbateri se cer $\frac{2}{3}$ pentru o mai departe continuare a lor.

Prin urmare ședința noastră din acest moment este nelegală. Însă aci majoritatea are să decidă. Dacă d-voastră sânteți de părere că se poate decide fără a se trece în procesul-verbal, că cu 2 treimi s'a prelungit ședința și că se poate luă o hotărîre, ca cea de ieri, cu

or câți membri au fost la ședință, că să se facă ședință dimineța în afară de regulament, foarte bine.

Vreau să se țintuiască acest precedent al Senatului liberal. Va veni și alt Senat, care să se folosească de el.

Propunere de amânare. (Discurs obstrucționist)

Sedința Senatului dela 21 Martie 1899

D. PREZIDENT N. GANE. Intrăm acum în ordinea zilei; discuțiunea generală este deschisă asupra *proiectului de lege al învățământului profesional*.

T. MAIORESCU. Cer cuvântul pentru a propune o amânare.

D. prezident N. GANE. Aveți cuvântul.

T. MAIORESCU (dela tribună). D-lor senatori, am cerut cuvântul pentru a vă propune să amânați discuțiunea asupra proiectului de lege pentru învățământul profesional. (Intreruperi).

VOCI. Trebuie să o faceți de ieri.

T. MAIORESCU. Vă fac această propunere,

d-lor senatori, astăzi, după ce am citit raportul onor. nostru coleg, care însoțește pentru Senat proiectul de lege. Cum știți, biuroul ni l-a distribuit deabiã ieri și d-voastre ați amân timer discuția pe astăzi, tocmai pentru ca cel puțin să putem citi raportul. În ce mă privește, cunoșteam proiectul de lege și cunoșteam și tendența lui, mai ales din lunga vorbire a d-lui Stolojan în Cameră și din excelența vorbire a d-lui Take Ionescu, tot acolo; dar tocmai raportul Senatului mă îndeamnă să vă cer amân timer discuțiunii, fiind-că acest raport dovedește că nu este pe deplin lămurită legea în partea ei esențială, nici măcar în capul d-lui raportor.

D-lor, onor. Senat a mai decis în anul trecut, ca să ia cu toată iuțea în desbatere legea învățământului secundar și superior; dar atunci cel puțin în secții am putut-o discuta, și d. ministru al cultelor știe că legea s'a urmărit în secții articol cu articol și am dobândit cel puțin atât, că se recunoaște și se simțeã chiar de unii din majoritatea dumneavoastr e, că legea are defecte și că va trebui îndreptată în viitor, și că numai pentru aplicarea mai grăbită a ei, la 1 Septemvrie al anului trecut, s'a votat îndată fără modificări, iar noi

am luat-o cu toții în considerare. Eu nu împărtășeam modul acesta de a lăsa o lege imperfectă și recunoscută de imperfectă între noi, dar majoritatea a decis-o. Or-cum, d-lor, un lucru era în anul trecut câștigat (altfel tot mecanismul parlamentar cu desbaterea legilor în secții se reduce la neființă), lucrul câștigat era, că noi desbătusem în secții legea, și acei, cari se interesează mai de aproape de asemenea materii, ne pătrunsesem de foloasele și de neajunsurile ei; prin urmare era speranța legitimă că, or-cum și or-când s'ar aplica legea, o sumă de cunoștințe asupra ei pătrunseseră în diferiți membrii ai parlamentului, așa în cât modificarea ei viitoare să fie înțeleasă și posibilă de făcut cu folos pentru școală.

Dar acum ce se face? Iată pentru a doua oară, în chestia cea mai însemnată ca importanță politică și de prestigiu pentru actualele majorități parlamentare, într'o chestie a învățământului public sub d-voastre, care vă laudați că ați făcut legea învățământului secundar și superior (și este singura lege importantă pe cari ați făcut-o) i se dă Senatului preă puțină considerare și i se cere pentru a doua oară să voteze legea profesională iarăș

fără modificare și în mult mai mare pripă. Cel puțin legea învățământului secundar și superior s'a discutat în secții, legea de astăzi nici măcar nu s'a citit în secții.

Și o asemenea procedare o întrebuințați — unde? în Senat, care are anume reprezentanții celor două universități din țară, ceea ce însemnează că în Senat chestiile de învățământ au o importanță deosebită după chiar Constituțiune. După ce ați făcut-o odată, voiți s'o faceți și a doua oară? Și a doua oară o faceți cu împrejurarea — n'aș vrea să întrebuințez un cuvânt neparlamentar, nu știu cum să-l găsesc mai bine — cu împrejurarea *odioasă* că nu s'a citit măcar în secții legea învățământului profesional.

D. Mârzescu ne zicea eri: așa este, dacă d-voastră faceți obstrucționism.

Dar d-voastră, majoritatea, când noi facem obstrucționism, ne răspundeți printr'o lipsă de considerare pentru seriozitatea lucrărilor d-voastră? Dacă cel puțin această procedare pripită s'ar justifica prin marea muncă a Senatului până acum, tot aș mai înțelege-o. Dar în conștiințele d-voastră, când veți fi chemați în curând înaintea țarei să dați seamă de modul cum ați îndeplinit mandatul d-voastră,

ce ați putea zice? Oare fost-a atâta muncă rodnică în Senat, încât s'a specializat fiecare din noi, după cunoștințele sale, și d. ex.: în materie de învățământ s'a ocupat numai doi trei și ceilalți le-au dat încrederea, și în alte materii s'au ocupat alți doi, trei și ceilalți le-au dat încrederea, fiindcă am avut atâta lucrare serioasă prin legile guvernului, în cât n'am avut timpul material să ne ocupăm toți de toate? Departe de așa ceva știți bine, cum de atâtea ori se luă vacanțe de Vineri până Marți, cum în atâtea ședințe (s'ar putea constata statisticește) Senatul s'a ocupat numai cu indigenate sau cu nimicuri, și acum vine guvernul, în ultimele momente, la spartul târgului, și zice: nu mai avem vreme, acum în aceste trei zile trebuie să hotărâți în privința legii învățământului profesional fără studiu și modificare. Aceasta însemnează, d-lor, din partea guvernului, lipsă de prevedere, lipsă de hotărâre, lipsă de program bine stabilit. Cu legea profesională guvernul trebuie să fi venit atunci când Senatul nu avea de lucru, când își făcea mereu vacanțe, pentru că nu avea nimic alta de făcut.

D-voastră știți, că mulți dintre noi ziceam să ținem ședință numai de două ori pe săp-

tămână ca să nu venim degeaba la Senat și să ne ducem pe acasă după o jumătate de oră. Acesta erà simțimântul tuturilor, și cu acest simțimânt al nostru nu ni se dă în studiere legea cea nouă, ci să dă întâi la Cameră, se discută acolo pe larg, și apoi se aduce la Senat în ultimele 3 zile și ni se cere să o votăm fără a o fi citit măcar în toate secțiile.

Majoritatea o va votà cu sugrumarea discuției, și aceasta va fi ultimul act al unei majorități pretinse liberale, în legislatura de 4 ani.

Dacă cel puțin, așa fiind, ați putea zice: raportorul nostru e un om de încredere în ale învățământului și îi dăm noi, cari sântem mai puțin competenți, încrederea conform autorității sale. Treacă, meargă! Răul tot rămâne, dar haide! Inșă iată Senatul, iată majoritatea acelei fracțiuni liberale, orcât de însemnată ar fi, care susține pe d. Sturdza în contra altor liberali...

N. CRĂTUNESCU. Marea majoritate, nu fracțiune. V'ați pus să faceți rechizitoriu și să micșorați totul, dar realitatea vă desminte.

T. MAIORESCU. Asupra cantității nu are să fie mare greutate între noi.

N. CRĂTUNESCU. Calitatea e chestiune de apreciere.

T. MAIORESCU. Primesc toate întreruperile cu plăcere, dar mă supui numai autorității d-lui prezident.

Dacă ar fi fost, ziceam, raportorul d-voastre un coleg al nostru, despre care să puteți zice: «e o autoritate; pe încrederea ce i-o dăm lui, votăm legea». Dar, d-lor, în acest onor. Senat, în această majoritate, marea majoritate care susține marea fracțiune a partidului liberal, care susține pe guvernul d-lui Sturdza în contra altor liberali, în această majoritate liberală, unde sânt atâți profesori competenți, se alege onor. domn.... să mă scuze d. prezident al consiliului, dacă-l numesc avocat, un avocat al creditului funciar, onor. d. avocat Constantinescu. Acest onorabil avocat vă face raportul, care să vă lumineze, ce e în acest pripit proiect al legii învățământului profesional. Și e așa de absolut incompetent în materie onor. d. Constantinescu, încât începe cu următoarea enormitate. Ne dă istoria învățământului profesional și vorbește de vechea lege dela 1864, care aveà pentru noi cel puțin acel respect al trecutului de a fi fost cea dintâi lege a instrucțiunii, care a trăit atâ-

ția ani în țară la noi. Și iată ce zice d. raportor :

«Așa numitele școli reale menționate de legea din 1864, în cari se predau cunoștințele trebuincioase pentru exercitarea unei arte sau profesiuni, prin planul lor de organizare, în mod fatal, *nu puteau da roadele dorite*. Limitate la număr, cu un *caracter teoretic*, asemănat liceelor, dânsese nu erau menite dar de a da tinerilor cunoștințele practice necesare pentru exercitarea unei arte sau profesiuni».

Școalele reale dela 1864 cu un caracter teoretic ? Dar ce erà legea școalelor reale dela 1864, pentru a da un asemenea rezultat ? Și, d-lor, când vine d. Constantinescu, tocmai fiindcă este avocat și se amestecă într'o materie străină de ocupațiunile sale, singurul lucru pe care găsește necesar să-l menționeze este acesta ? Dar pentru ce nu a citit măcar legea, pe care vrea să o îndrepteze, să o amplifice, să o reformeze ? Pentru ce nu a citit partea acea din lege, referitoare la școalele reale ? D. raportor se mulțumește numai în a critica legea din 1864 în raportul Senatului, fără să aibă habar de ea.

Să vedem noi ce zice legea dela 1864 în această privință :

Art. 199. «Școalele reale au de scop a da «învățătura trebuincioasă pentru exercitarea «unei arte sau profesiuni» ; și art. 206 adaogă : «Un regulament special va prevede mai pe «larg cele relative la aceste școale».

Atât stă în legea dela 1864. Foarte cuminte această lege ziceà : este o materie grea : nu s'a experimentat în țară ; pun numai existența școalelor reale în lege, iar desvoltarea mai departe o las pe cale reglementară ; să încerce guvernele a aplicà în deplină latitudine în-cepăturile unor asemenea școli, și după ce vom vedeà ce roade dau în diferitele direc-țiuni, atunci va fi momentul a legiferà. Iată ce ziceà legea dela 1864. De înțelesul ei nu vă puteți îndoii, căci v'am citit cele două ar-ticole hotăritoare.

Ce zice cu toate acestea d. raportor ?

«Așa numitele școli reale, menționate de «legea din 1864, în cari se predau cunoștin-«țele trebuincioase pentru exercitarea unei «arte sau profesiuni, prin planul lor de orga-«nizare, în mod fatal, nu puteau dà roadele «dorite».

Dar de ce nu puteau dà roadele dorite ? De ce, când organizarea lor nu există în lege, ci erà lăsată reglementului, prin ajutorul că-

ruia se puteau da orice direcții s'ar fi crezut trebuincioase? Erau aceste școli, cum mai zice d. raportor, *limitate în număr!*? Nu e adevărat. *Aveau ele un caracter teoretic?*! Absolut fals! legea nu le da nici un caracter, lăsa ca totul să se reguleze pe cale de reglement. *Erau asemănite liceelor?*! Absurditate! Cuvântul pare că nu e tocmai parlamentar; să zicem dar, d-lor, este o iluzie, o născocire a d-lui raportor, un cuvânt scos din vânt; nu există asemănare cu licee în legea dela 1864.

Un asemenea raport, un asemenea raportor (bine că lipsește astăzi de aci) are să lumineze onorabilul Senat asupra unei legi, din care partidul guvernamental vrea să-și facă un titlu de glorie pentru activitatea sa legislativă!?

V'am semnalat lucrul prin aceste puține cuvinte. Vă rog, pentru demnitatea legislaturii române, vă rog amânați discuția, pentru ca să fie mai bine studiată legea învățământului profesional și de secții și de un viitor raportor. Sânteți la sfârșitul legislaturii! Nu vă terminați cariera parlamentară cu o asemenea violentare a legiferării și o asemenea atingere a demnității Senatului!

In acest an se termină legislatura. Sau vii-

toarele alegeri vor da iarăş o majoritate liberală în Cameră şi în Senat, şi atunci aveţi timpul de a legiferà cu mai mult temeii ; sau viitoarele alegeri vor da o majoritate conservatoare, şi atunci cel dintâi act al acelei majorităţi va fi de a revocà această lege, care nu vine pe o cale corectă în debaterile Senatului.

Interpelare asupra Istoriei române (Cuza-Vodă) și
replica în contra sectarilor

Ședința Senatului dela 23 Martie 1899

Textul interpelării : «Inlerpez pe d. mi-
nistru-prezident și pe d. ministru de culte
«și instrucțiune publică asupra autorilor în-
«sărcinați de guvern să scrie o Istorie Ro-
«mână pentru expoziția dela Paris».

D-lor Senatori,

Obiectul interpelării mele este următorul :
guvernul, pentru expoziția dela Paris din
anul viitor, a luat hotărîrea să pregătească o
istorie română întreagă, elaborată de o co-
misiune de mai mulți autori, care istorie să

fie scrisă în românește, tradusă în franțuzește, tradusă și în nemțește, tipărită în mii de exemplare și distribuită în lume, pentru ca să se cunoască mai mult și mai bine istoria noastră.

Măsura, așa concepută, cred că poate fi aprobată. Dar multe idei par frumoase ca idei. Este vorba de realizare. La cine un guvern s'ar putea adresa pentru confecționarea unei asemenea opere? Gândul cel mai natural este: la acei oameni competenți, pe care îi cunoaște țara. Și dacă nu ar fi alții competenți, cel puțin la aceia cari au fost însărcinați, în urma studiilor sau concursurile lor, de a predă învățământul istoric în școlile noastre, mai întâi în școlile superioare, în universități. Din norocire astăzi avem la cele două universități profesori competenți în ale istoriei. Ministerul s'a și adresat pentru câteva părți ale acestei istorii la asemenea oameni competenți.

Pentru istoria veche a Românilor, pentru istoria medievală, pentru istoria noastră până la jumătatea secolului prezent, s'a adresat la d. Onciu, profesor la universitatea din București, la d. Iorga, asemenea profesor la universitatea din București, la d. Xenopol, profesor de istorie la universitatea din Iași, la

d. Bogdan, care deși e profesor de limbile slavice la universitate, dar e profesor de aceste limbi mai ales pentru studiarea documentelor noastre istorice. Am fi mai avut, cunoscut de d-tră toți, pe d. Tocilescu, am mai fi avut pentru cercetări istorice pe d. Hasdeu, sau pe un bun profesor de dincolo de Milcov, pe d. Rășcanu, deși acesta este acum inspector școlar. Mai erau dar puteri disponibile, căci a face iute și bine, în fața lumii, o istorie întreagă, nu e lucru ușor. Și, orcum, nu poate fi făcută în așa scurt timp decât de oamenii de mai nainte cunoscători în materie.

Cum vă spuneam, din aceste puteri disponibile, ministerul s'a adresat la cei dintâi patru numiți pentru istoria română până la jumătatea secolului nostru.

Dar e vorba ca istoria aceasta să cuprindă și istoria modernă, să meargă cu dezvoltarea noastră istorică tocmai până la sfârșitul secolului acestuia, pentru expoziția dela Paris; și toți simțiți, d-lor senatori, că partea cea mai delicată este partea istoriei contemporane, fie dela 1848, fie dela 1857, fie dela 1866 încoace.

Când aveam aceste elemente de competență recunoscută în funcționarea învățământului

nostru oficial, pe cine credeți că l-a însărcinat guvernul cu elaborarea părții celei mai delicate a istoriei, a celei contimporane, când pentru istoria cea veche au fost însărcinați profesorii cunoscuți și recunoscuți, pe cari vi i-am citat? S'a însărcinat pentru partea literară d. Bianu, iar pentru partea istorico-politică un necunoscut, pe cât aflu un redactor dela *Voința Națională*, d. Colescu-Vartic! Vă puteți închipui că la auzul acestui fapt, care sânt convins că va părea monstruos orăruui membru din acest Senat, când îl aude acum enunțat de mine, cei patru profesori însărcinați cu partea istorică cea mai puțin delicată și-au zis: cum merge asta? Au înțeles ei, poate au și spus-o, că d. Colescu-Vartic e acolo numai o figură interpusă, poate numai ca un scriitor în sensul material al cuvântului; și că îndărătul lui e un alt om, acela în adevăr cunoscător al istoriei contimporane sau, după cum afirmă d-sa cu propriul său termen, «amestecat în întâmplările cele mari ale istoriei contimporane», atunci cei patru profesori au cerut ca d. D. Sturdza să iscălească sub al său nume această parte a istoriei, ca să ia răspunderea înaintea lumii, dar li s'a refuzat. O înțeleg, nu-i convenea

d-lui prim-ministru, ca prim-ministru, să subscrie însuș o parte din istoria contimporană, care va figură la o expoziție, și au înțeles-o și ceilalți membri ai comisiunii; atunci ei au cerut ca cel puțin, dacă aceasta nu se poate, să treacă prin cercetarea celorlalți patru membri ai comisiunii, haide și 5, cu d. Bianu, tot ce va aveà să publice onor. d. Colescu-Vartic; dar și aceasta s'a refuzat. Eu vă mărturisesc că atunci mi-ar fi părut mai indicat ca ceilalți patru profesori să se retragă dela o așa însărcinare; dar înțeleg iarăș că și-au zis: tot este o lucrare folositoare de făcut. Și atunci s'a hotărît expedientul următor: nu se prezintă această carte ca o singură operă, scrisă într'un singur spirit istoric, ci se prezintă în fragmente după epoci; fiecare din autori semnează numai partea lucrată de el și declară că nu are răspundere decât pentru partea lucrată de el. Astfel vom aveà la expoziție o istorie, în care pentru o parte avem răspunderea unei autorități ca d. Onciu și va fi disponibilă, o parte sub răspunderea d-lui Xenopol și va fi cunoscută ca un rezumat din istoria d-sale publicată în multe volume, o parte a d-lui Bogdan, și una a d-lui Iorga, competenți istorici, o parte a d-lui Bianu, foarte puțin

competent literat în ale poeziei, și o parte care va purtă semnătura și autoritatea istorică a unuia din scriitorii *Voinței Naționale*, a d-lui Colescu-Vartic. Și se prezintă România înaintea lumii la expoziția dela Paris cu partea cea mai gingașe a dezvoltării noastre politice sub auspiciile d-lui Colescu-Vartic ! Ei, dar aceasta este numai ignoranța mea ; nu cunoșteam de loc autoritatea istorică a acestui domn, și ca român căruia îi pasă și lui, ca fiecăruia din noi, cum ne vom prezentă în vileagul Europei cu cultura istorică, m'am informat când am aflat această curioasă stare de lucruri, despre tendința, felul de a fi al *Voinței Naționale* scrise și de d-sa, după câte mi s'au spus, ca să-i văd acolo opera. Eu sânt un vechiu abonat al *Voinței Naționale* ; este foaia oficioasă a guvernului și este datoria mea să mă țin în curent. Dar vă mărturisesc că mă țineam până acum în curent numai cu situațiile zilnice politice ; acum însă am re-
 luat colecția ziarului de câțiva ani încoace din punct de vedere istoric.

Am căpătat următoarea impresie : *Voința Națională* a avut timpuri de importanță ziaristică. Se simte, dacă iai colecția din trecut, o epocă de înflorire, iar azi o decadentă ; se

simte, ca la *Românul*, diferența epocii când scria Costache Rosetti, și a epocii când căzuse *Românul* de nici n'a mai putut exista.

D-lor, fiecare din noi are interes la dezvoltarea ziaristiceii unui partid, și chiar adversarii politici ai *Voinței* aveau un fel de mândrie, când vedeau mișcarea ziaristică din România adusă la o valoare oarecare. Și astfel deși adversar, recunosc că eră înainte la *Voința Națională* o direcție în adevăr politică, se vedeau oameni hotărâți, oameni de principii, oameni inteligenți. Presupun că e timpul în care o redacta răposatul Cantacuzino, și în care scria d. Delavrancea, un recunoscut scriitor român.

Nu știu prin ce calamitate a soartei tocmai în vremea din urmă, *Voința Națională* a încăput prin mânilor unui domn — i-am citit numele sub niște declarațiuni curioase — Ianovici, cel care pretinde că a primit cu limbă de moarte ideile politice ale răposatului Cantacuzino (o fi primit ceva cu limbă de moarte, dar viața ideilor n'a primit'o), a mai încăput pe mânilor d-lui Colescu-Vartic; și în mâna acestor scriitori redactori *Voința Națională* este așa deosebită de ceea ce eră mai înainte, încât azi trece între gazetele cele mai rău

scrise, rău informate și lipsite de o adevărată direcție politică.

Acestui d. Colescu-Vartic, în aceste împrejurări și după această practică în viața politică, i se dă acum confecționarea istoriei contimporane românești!

Nu v'aș fi vorbit cu toate acestea de noua măsură a guvernului, dacă nu se întâmplă, tocmai în legătură cu istoria noastră contemporană, un alt șir de fapte, cari pentru mine dau întregii chestii un fel de gravitate, și dacă nu mi-ar fi teamă, că o istorie oficială scrisă de niște oameni de calibrul d-lui Colescu-Vartic are să stârnească o furtună în conștiința poporului român.

Iată de ce e vorba, și sânt dator să aduc astăzi în desbaterea Senatului o chestie, care rămăsese până acum într'un cerc mai restrâns de oameni speciali.

Academia română luase hotărârea de a publica pentru aniversara de 25 ani a domniei regelui Carol o colecțiune documentară, în care toate mesagiile, toate alocuțiunile Domnitorului nostru să fie așezate în ordine cronologică și publicate în onoarea lui și în onoarea noastră.

Bună a fost hotărârea, și prin activitatea

fără preget a d-lui Dimitrie Sturdza, prin colaborarea oamenilor săi, s'a și executat. Aici este partea cea bună a stăruințelor d-lui Sturdza, partea activității sale academice, și întrucât rămâne curat academică, vorbește în favoarea d-sale. Din nenorocire nu rămâne totdeauna curat academică. Imi pare rău să i-o spun : d. Sturdza și în ale Academiei, unde desbinările politice nu au ce căută, amestecă uneori pasiunile sale de sectar politic. O veți vedea îndată.

S'au publicat dar în numele Academiei române două importante volume în quarto; am aci unul în vederea d-voastră, frumos executat, bine alcătuit, un repertoriu în care să se găsească cuvântarea Domnitorului nostru dela 1866 până când a împlinit 25 ani de domnie. Sunt intercalate aci pe lângă vorbirile Regelui și câteva date relative la evenimentele mai importante ale istoriei contimporane. Toate schimbările de minister, toate mesagiile le găsiți adunate la un loc. E o carte ce nu poate lipsi din biblioteca unui om politic, necum a unui istoric român.

Inșă, d-lor, nici aici nu s'a putut lăsa d. Sturdza de obiceiurile sale politice, de pasiunea sa politică. D-sa însoțește importanta

publicare academică cu o introducere, al cărei text nu s'a citit și nu s'a aprobat de Academie, dar care este semnată de d. Dim. Sturdza, ca secretar general al Academiei, și poartă data de 10 mai 1897. Este o lungă introducere de 31 pagine *in quarto*. Este aceasta o introducere făcută, după cum s'ar aștepta orice om cu bun simț, pentru a explica la o solemnă aniversară de 25 de ani importanța lucrării, pentru a încălzi neamul românesc în privința acestei în adevăr glorioase epoci? Nu. Este o introducere, în care cele mai multe pagini servesc pentru a vărsa d. Sturdza ura sa particulară în contra lui Cuza-Vodă!

A. VIZANTI. Ce are aface cu interpelarea?

(D. prezident N. Gane, care stă în bancă, face semne de desaprobarie).

T. MAIORESCU. Onor. d. prezident dă din cap. A citit d-sa lucrarea? Eu am citit-o și am adus-o aci. Veți vedea îndată cum se leagă cu interpelarea.

Știți ce coprinde introducerea în cele mai multe pagini? coprinde actul de acuzare al administrației lui Cuza, care a fost citit în Cameră îndată după detronarea lui la Fevruarie 1866 și în care se critică în stil violent, cu amărăciunea momentului, administra-

ția internă în adevăr deplorabilă a lui Cuza!

Ce caută acest pamflet, permiteți-mi a-l numi ast-fel, al luptelor trecute de atunci într'o operă destinată a eterniza cuvintele Regelui Carol? Cum se poate ca într'o operă de gloriificare a epocii noastre moderne să se atace memoria lui Cuza-Vodă? Dar pe lângă acest fapt incalificabil se mai adaogă în chiar textul d-lui Sturdza, la pagina XIII, următoarele rânduri în contra lui Cuza-Vodă:

«Mai întâi se iviră îndoeli dacă Vodă-Cuza urmărește cu seriozitate Unirea. După proclamarea acesteia în 1862, se întări convincțiunea că Vodă-Cuza nu se mai gândeà la întronarea Dinastiei ereditare a unui principe ales dintr'o familie domnitoare a Europei, și că declarațiunile și demersurile sale în această privire nu erau nici sincere, nici serioase. Această convincțiune se generaliză mai ales din momentul în care Vodă-Cuza înfiă, în Iunie 1864 și Noemvre 1865, doi copii fără de părinți și se lăsă a fi condus de lingușitori, cari îl făceau să zâmbească la idea fondării unei Dinastii personale a sa, la idea fondării Casei domnitoare Cuza».

Pentru prima oară aud afirmându-se această enormitate ca un adevăr istoric. De cine?

De acela, care are acum să inspire și să tîlcuiască istoria contimporană a d-lui Colescu-Vartic pentru expoziția universală dela Paris!

De ce erà vorba sub domnia lui Vodă-Cuza? Cari au fost actele lui? E lucru cunoscut în țara aceasta.

Mai sînt și în Senat oameni din această epocă! D. Obedeanu, d. Nicolae Ionescu, aici prezenți.

COLONEL V. OBEDEANU. Știu toate acestea! Eu sunt o istorie vie.

T. MAIORESCU. Ce erà în fapt? Și din fericire se pot dovedi faptele, se pot dovedi în mod incontestabil. La deschiderea ultimei Camere cuziste în 5 Decembrie 1865, două luni deabiã înainte detronării, sau să o numim cum a primit el să fie numită, înainte *abdicării* lui Cuza-Vodă, abdicare pe care a consfințit-o el și a recunoscut-o de valabilă cât a mai trăit; așa dar deabia două luni înainte de Fevruarie 1866, la redeschiderea parlamentului dela 5 Decembrie 1865, ce zicea Cuza? Anunță parlamentului hotărîrea sa de a abdică, și este clar anunțată această hotărîre prin următoarele memorabile cuvinte din acel ultim mesagiu:

«Fie în capul țării, fie alătura cu voi,

Eu voi fi în totdeauna cu țara pentru țară, fără altă țintă decât voința națională și marile interese ale României. Eu voiesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedecare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic, la a cărui așezare am fost fericit a contribui.

«În Alexandru Ion I, domn al Românilor, Românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclamat în adunarea ad-hoc și Camera electivă din Moldova marile principii ale regenerațiunii României și care, fiind domn al Moldovei, declară oficialmente înaltelor puteri garante, când primea și coroana Valachiei, că el primește această îndoită alegere ca expresiunea neîndoelnică și statornică a voinței naționale pentru unire, însă numai ca un deposit sacru».

Pentru ce ca «un deposit sacru» numai și pentru ce «persoana sa» să nu fie o piedică? Pentru că, cum știți, în programul divanului adhoc...

COLONEL V. OBEDEANU. Nici nu putea face altmintrelea, fiindcă subscrisesese două acte când se alesese domn.

T. MAIORESCU. În programul divanului adhoc, la care a colaborat și el împreună cu

d-nii Lascar Catargi, Mavrogheni și alții, se hotărîse, pentru ca să scăpăm țara de pericolul competițiilor la domnie, ca să fie pe tronul României-Unite un principe străin din o casă suverană a Europei. Ar fi dorit toți Români ca aceasta să se îndeplinească încă dela 1859 și în țara muntenească, și Cuza însuș, patriot inspirat de aceleași tendințe, a făcut la 1862 Unirea de fapt, a mai făcut actele cele mari politice pe care le știți, legea rurală dela 1864 și curagioasa secularizare a monastirilor închinete.

Și acest om, care... Doamne, d-lor, istoria are dreptul să se ocupe de un om pus așa de sus, cum este Domnitorul unei țări, în toate amănuntele. Se va ocupa și de viața privată a lui Cuza, și de administrația lui, și de actele lui naționale, și va găsi la el, ca la toți muritorii, și părți bune și părți rele, și va avea multe de zis, când va intra în așa amănunte. Deplorabilă a fost administrația internă, foarte adevărat! Nepăsător în multe eră Cuza-Vodă, nu se poate contesta. Dar pentru România, pentru programul național dela 1857, el a făcut câțiva pași înainte în consolidarea Statului nostru, și ca abnegațiune personală este un mare act al Lui, că la 1865

vrea să se retragă spre a îndeplini cu desăvârșire cerințele programului național dela 1857.

Și acum să vină d. Sturdza în numele Academiei române, menită de a întruni cugetele Românilor din toate țările, și să arunce asupra acestui om vorba că: nu trebuie crezut în ceea ce spunea, că nu erà sincer, că el umblă după o Dinastie a sa proprie.

Dar este o *dovadă* că vorba odioasă a d-lui Sturdza nu se potrivește cu realitatea, din întâmplare o dovadă așa de sigură pe cât este omenește posibil, ca să fie ceva sigur.

A abdicat Cuza la 11 Fevruarie 1866, s'a dus în străinătate și a trăit liniștit acolo, aducând cu demnitate omagiile sale Domnitorului Carol. Dar odată, pentru interesul administrației averei sale, care erà în țară (moșia Ruginoasa), a avut trebuință să revină în patrie; atunci prin o scrisoare a cerut voie Domnitorului Carol pentru aceasta, și iată în ce cuvinte a cerut-o (Scrisoarea este datată de la Paris, din 20 Aprilie 1867, către Domnitorul Carol:

«In 1857, la Divanul ad-hoc al Moldovei, am fost unul din cei dintâi deputați, cari am exprimat și subsemnat dorințele țării pentru *Unirea* cu Valachia și pentru un principe

străin. Speranțele noastre nu se putură îndeplini atunci. Mai târziu, în 1859, voturile unanime ale ambelor Adunări îmi deteră îndoita Coroană a României. Înălțat pe acest Tron, ce nu ambiționasem, am declarat îndată și solemn, că voi pune onoarea și gloria mea în îndeplinirea dorințelor poporului român. Fiecine știe în România, că nu am hesitat de a formulă acest angajament într'o scrisoare adresată, a doua zi chiar după alegerea mea, către Sublima Poartă și Puterile garante. Incercările mele nu izbutiră atunci și am trebuit să aștept un timp mai favorabil. Cel puțin am avut mulțumirea de a realiză Unirea Principatelor, a face din trei milioane de clăcași trei milioane de proprietari, a înapoiă țării a cincea parte din pământul său uzurpat de clerul grec al locurilor sfinte, a da tuturor Românilor, fără excepțiune, drepturile electorale, de care eră lipsită pe nedrept majoritatea a națiunii, a constitui puternic egalitatea civilă și politică și în fine a traduce în fapte mai toate dorințele divanurilor ad-hoc din 1857.

«Cu toate acestea, sarcina mea nu aveà să fie îndeplinită în ochii mei decât în ziua când aș fi putut cedă tronul unui Principe ieșit

dintr'o familie domnitoare în Europa. *Inălțimea Voastră a putut urmări în hârțile mele și-
rul acestei constante preocupări.* Turburările din
3 (15) August 1865 erà o probă că preten-
denții indigeni nu abdicaseră încă ; crezui a-
tunci momentul de a lucrà și, după șapte ani,
de a satisface dorințele poporului român con-
tra acestor încercări antinaționale. *Aveți în
mână, Măria Ta, scrisoarea ce adresam dela 1
Octomvrie acelaș an, Impăratului Napoleon,* ca
Suveranului care în toate împrejurările ară-
tase cele mai călduroase și mai folositoare
simpatii, atât Românilor cât și României. Mă-
ria Ta cunoașteți dar foarte bine că împăr-
tășam Majestăței Sale Imperiale intențiunea
mea prea hotărîtă de a abdicà și a cedà tro-
nul unui Principe care mi-ar fi dat garanții
serioase pentru viitorul țării mele. Aveam o-
noarea de a solicita binevoitoarele consilii ale
Impăratului pentru alegerea acestui Principe...

«Astăzi, Măria Ta, toate dorințele mele s'au
împlinit. Depozitul sacru (care mi-a fost în-
credințat la 1859), a fost pus în mâinele Vo-
astre de Români înșiși, și singura mea părere
de rău este că n'am avut timp să vi-l ofer
eu în numele lor. Aceasta ar fi fost pentru

mine cea mai frumoasă răsplată și adevărata încoronare a domniei mele».

Pentru că Vodă-Cuza, dorind să vină în țară, să scrie Domnitorului actual Carol acele cuvinte și să-i spună : ai hârțiile mele din noaptea de 11 Fevruarie în mână, din ele știi, că lucrăm pentru aducerea unui domnitor străin : ce dovadă mai mare voiți că *așa a lucrat în adevăr Cuza* și că prin urmare afirmarea contrarie a d-lui Sturdza e o născocire.

Hârțiile lui Cuza ! M'am adresat d-lui D. Sturdza, aici în Senat, acum doi ani, ca să văd și eu hârțiile luate în noaptea de 11 Februarie, acelea la cari se provoacă Cuza, în scrisoarea către Rege. Vodă Cuza cunoscuse bine pe d. Dimitrie Sturdza de când îi fusese câtva timp secretar intim ; îi eră și rudă ; dar l-a îndepărtat dela sine, cine cunoaște împrejurările, știe pentru ce ; dar nu știă Cuza, că acelaș Dimitrie Sturdza a pus mâna pe hârțiile lui, ci presupuneă că sânt în mâinile Regelui ; de aceea îi scrie : *le-ai găsit, ai văzut ce este în ele*. M'am adresat dar d-lui Sturdza și i-am spus : mă ocup de istoria țării noastre, vreau să văd acum istoricește ce stă în hârțiile lui Cuza ; însă d. Sturdza mi-a răspuns : nu se poate deocamdată.

Dar ce sunt hârțiile acestea ? Unde ființează ? La arhiva ministerului de externe ? La arhiva Statului ? Nu ! La Rege ? Nu ! Ca Domnitorul, care a venit pe urmă, să le aibă El hârțiile predecesorului, se poate înțelege. Dar nu ! hârțiile lui Cuza ființează la d. Sturdza ; de ce ? Și dacă ființează la d-lui, de ce refuză unui scriitor contimporan să vază ce este în ele ? și când refuză citirea lor, să vie d. Sturdza și să scrie în contra lui Cuza, că nu erà sincer, că vrea să-și facă dinastia lui !

E o neiertată ponegrire a ultimului Domn național, în contra căreia se revoltă sufletul cinstit al orcărui Român !

Dar în fine, d-lor, o nedreptate istorică, o părere istorică a d-lui Sturdza, ce caută în Senat ? Iată : Sânt un șir de împrejurări, cari au să vă releve o atmosferă morală, pe care trebuie să o indic și nu mă sfiesc să o indic. S'a dat o reprezentare acum la Teatrul Național, de oarecare oficialitate, or că a fost plătită de direcția generală a teatrului, or că a fost isvorită din lăudabila tendință ce are actualul ministru de culte de a lăți la diferite ocazii o mai mare cunoștință istorică și o însuflețire a sentimentului patriotic în școlari și public. Foarte bine. S'a dat o re-

vistă a istoriei române de 100 de ani, dezvoltarea noastră, — lasă de acum o sută de ani, dar mai ales dezvoltarea noastră dela 1848 încoace, de când a mers progresând. Și ce lipsește din această revistă înaintea publicului din București? Cei șapte ani ai Domniei lui Cuza-Vodă! Și ce a văzut publicul din București mai ales în această revistă, care de altminteri a fost considerată literalicește ca mediocră, ce a strălucit mai mult din ea? A strălucit absența lui Cuza-Vodă; aceasta a fost simțită de toată lumea.

Alt simptom: s'a ținut o întrunire publică la Dacia Dumineca trecută și s'a citat acolo istoricește de un orator, de d. Take Ionescu, numele lui Cuza-Vodă; a isbucnit sala în așa aplause de câteva minute, încât mi-am zis: acest sentiment al țării trebuie considerat cu cea mai încordată atenție, mai ales în împrejurările de față.

La divanul ad-hoc dela 1857 a fost hotărât programul cel mare al renașterii noastre naționale, care — precum știți — s'a rezumat în unirea cu sensul de independență, în guvernarea țării ca stat constituțional de un Domnitor dintr'o casă suverană străină.

Tot ce a contribuit la aceasta, a contri-

buit la zidirea edificiului național. Precum ar fi nedrept, neadevărat istoricește și nechibzuit politicește, ca să isbim în bărbații dela 1857, cari ne-au formulat programul dezvoltării noastre naționale, tot așa de nedrept și de nechibzuit politicește este de a isbi în oamenii, cari au făcut primii pași de realizare a marelui program național.

Intre acești oameni a fost la locul de frunte Cuza-Vodă, nu un domn trecător, ci un întemeiător în parte al edificiului Statului nostru modern.

A voit soarta favorabilă a Românilor, ca la 1866, când a abdicat Cuza, să fi putut alege noi, întru îndeplinirea ultimei cerințe a Divanului ad-hoc, pe un Principe dintr'o casă suverană a Europei, care Principe să nu fi fost numai așa un principe ca mulți principii străini, ci un om de o deosebită valoare, un om foarte înțelept, care s'a putut identifica cu aspirațiunile Românilor și care a putut într'un război glorios să ne redeștepte vechia mândrie și să ne redea independența cucerită cu arma în mână și nu milogită cu diplomația. Onoare Lui, o spunem ca Români; onoare Lui, fiindcă a îndeplinit edificiul național; onoare Lui, fiindcă a fost El înfăptuitorul final

al aspirațiunilor fruntașilor noștri dela 1857, încoronatorul operei pe care a început-o Cuza-Vodă !

Regele Carol va trăi în memoria timpurilor împreună cu Vodă-Cuza, și este un sacrilegiu național și un atentat sufletesc de a pune pe regele Carol în contrast cu Cuza-Vodă ! Nu se poate întâmpla o mai mare primejdie Dinastiei noastre, decât a se vedea trecută în opoziție cu sentimentul național !

O simțiți aceasta, d-lor senatori ? Poate fi pentru Carol, pentru victoriosul Carol dela Plevna, o umbră măcar de mulțumire ca să vadă ponegrit pe predecesorul său Cuza-Vodă ? Se poate prezenta această Dinastie, precum o prezentă d. Sturdza, în ochii țării, în ochii noștri ca fiind în antagonism și în luptă cu memoria lui Cuza-Vodă ? Aceasta este un sacrilegiu și o nechibzuință, și o imprudență politică ! Aceasta este un spirit antidinastic !

D-lor, e absolut neînsemnată persoana mea. Când vă vorbea, după o interpelare ce mi-am permis a o desvoltă aci zilele trecute, d. prim-ministru și opunea meritele d-sale lipsei totale de merite ale mele, nu am avut și nici nu am nici o obiecțiune de făcut. Că d-sa își relevă meritele proprii, aceasta e treaba și tac-

tul d-sale, eu nu am merite ale mele de relevat, și dacă le-ași avea, m-ași sfii să le relevez, fiindcă de! lauda de sine..., nu e așa? Dar din întâmplare am fost și eu, fie ca deputat, fie ca scriitor, fie ca ministru, un organ de comunicare a câtorva idei și tendințe și sânt în drept a vă spune că printre aceste idei și tendințe, al căror simplu reprezentant am putut fi și eu, una mai ales este cunoscută în țară: că noi am fost neclintii monarhici și dinastici. Nu a ieșit din gura mea, nu a trecut prin gândul meu nici odată nici o vorbă, nici o gândire, nici un act care să fie îndreptat contra întemeerii Monarhiei și Dinastiei. Sânt și am fost cel mai convins monarhic și dinastic; aceasta e moștenirea ce am primit-o dela conducătorii naționali din 1857, ce am primit-o și dela tatăl meu din 1848. Eu nu pot fi bănuir că am vre-un gând, care să fie contra întemeerii Dinastiei și Monarhiei actuale.

Dar dacă îi doresc un lucru acestei Dinastii, pe care sântem mândri că o avem, *e să o ferească D-zeu și acum și în viitor, de lingușitorii cu cădelnița bizantină!*

Ași închipui că poți să aduci un omagiu Regelui Carol prin ceeace scrii fără adevăr

contra lui Cuza, e cea mai mare greșală, cea mai mare nedreptate, cea mai nechibzuită și periculoasă lingușire ce se poate comite!

Și am venit să spun aceasta în Senat și terminând, sper că d. ministru al cultelor va lua măsuri să nu figureze un sectar politic, care se inspiră dela asemenea pasiuni ale d-lui Sturdza, la lucrarea istoriei contimporane a țării noastre pentru expoziția dela Paris!

REPLICA.

Numai câteva cuvinte am să răspund d-lui ministru de culte. Rămâne dar constatat, că autorul însărcinat de minister pentru partea politico-istorică contimporană a acelu compendiu de istorie, care se va răspândi în lume cu ocazia expoziției dela Paris, este d. Colescu-Vartic. Nefericită alegere. Nu eră discuția acolo unde o puneți d-voastră, că d. Sturdza nu are dreptul să aibă părerea sa despre o parte a istoriei, precum și eu am dreptul să am părerea mea. De ce faceți o schimbare a obiectului în discuție? Nu știți că vă pot întoarce argumentul? Nu este în discuție aceasta, regret că d. ministru denaturează obiectul discuției. Obiectul discuției este acesta: Nu d.

Sturdza ca persoană privată, nu eu ca om privat, *ci oficialitatea publicațiunii în numele țării* este în chestie.

Când ar fi venit un guvern conservator și pentru istoria țării în străinătate ar fi însărcinat pe un redactor al *Epocei*, absurd guvern ar fi fost atunci, și eu cel dintâi l-aș fi atacat. Dar sânt sigur că n'ar fi trecut prin capul nici unuia din amicii politici pe care îi cunosc, să fie așa de sectari în cât să însărcineze pe un redactor dela *Epoca* cu asemenea misiune.

Regret că d. ministru a însărcinat pe un sectar politic și n'a primit cel puțin părerea ca profesorii din comisie să revizuiască istoria d-lui Vartic. Regret, căci se va face istorie sub aspectul sectarismului. Și mă tem că dacă va fi așa, atunci în loc să ne aduceți onoare în străinătate, o să redeșteptați recriminări din partea altor Români, și precum ați introdus sfâșieri dincolo de Carpați, tot așa veți aduce înaintea lumii întregi sfâșierile de dincoace de Carpați.

Iată sensul ce-l are interpelarea mea înaintea Senatului, și sper că această interpelare va avea folos. Sper că nu va lucra această

parte gingașe a istoriei țării d. Colescu-Vartic și că veți avea cumiștenia ca să nu lăsați istoria națională să fie opera unui sectar.

Acesta va fi rezultatul interpelării mele.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Introducere istorică	5-104
IX. Sub noul regim liberal. Primul minister Sturdza și ministerul Aurelian	5
Retractarea în «chestia națională»	9
Alegerile din Noemvrie 1895	14
Conflictul cu d-l N. Fleva	18
Casa Școalelor	21
E. Stătescu lovește inamovibilitatea	
Curtii de casație	22
Conflictul mitropolitan	23
Caterisirea Mitropolitului-Primat Ghe-	
nadiu	27
Agitarea în public	30
Vizita împăratului Francisc Iosif	34
Acțiunea Mitropolitului-Primat contra	
<i>Voinței Naționale</i>	36

	<u>Pag.</u>
Creșterea agitării	37
Politia la universitate	38
Retragerea Cabinetului Sturdza și formarea Cabinetului Aurelian	39
Aplanarea conflictului mitropolitan cu ajutorul conservatorilor	41
Dușmănie între Sturdziști și Aurelianiști	44
Atacul d-lui Sturdza contra Aurelianiștilor	45
«Trăiască Sultanul»	48
Alegerea d-lui Sturdza de prezident al Senatului	49
Căderea Cabinetului Aurelian	51
Beizadea Mitică Ghika	52

X. Tot sub regimul liberal. Al doilea Minister Sturdza 55

Intrarea d-lui Ionel Brătianu în minister. 55

Formarea noului minister Sturdza . . 56

Disidenții și *Drapelul* 57

✓ Inbolnăvirea Principelului Moștenitor Ferdinand 58

✓ Regele Carol la Budapesta 61

Decorarea lui Jeszenszky 62

	<u>Pag</u>
Inaugurarea edificiului universității din Iași	63
Incidente în Cameră și Senat	65
Demonstrații contra evreilor și a socialistilor	67
Legea învățământului secundar și superior	69
Regele Carol cu d-l Sturdza la Petersburg	71
Moartea lui Cantacuzino Rîfoveanu	72
G. D. Pallade la finanțe	73
Interpelarea d-lui Take Ionescu în chestia transilvană.	74
D-l Sturdza refuză plata subvențiunii școalelor române din Brașov	79
Se intentează proces pentru aceasta	80
Transacțiunea relativă la subvențiunea școalelor române din Brașov	81
Alegerile comunale dela Noemvrie 1898 și înțelegerea cu socialistii din Iași	82
Incercări de împăcare în partidul conservator	83
Gheorghe Panu	85
Criza din parlamentul ungar și căderea baronului Banffy	88

	Pag.
Finanțele Statului sub G. D. Pallade	90
O broșură despre Banffy-Sturdza în Camera din Budapesta	92
Impresia la noi în țară	94
Opoziția declară obstrucțiune parla- mentară	95
Agitare în parlament și prin întruniri publice	96
D. Sturdza închide parlamentul . . .	100
Intrunirile publice simultane dela 28 Martie și conflictul între public și armată în strada Enei	101
Căderea ministerului Sturdza	103

Discursul 114 (21 Decembrie 1895).

Contra adresei. «Minister personal».	
Despre eșirea din parlament. Pre- tinsele alegeri libere. Opoziția nimi- cită. Violarea libertății presei. Batjo- corirea ministrului de interne Flewa.	
Program de mistificare, în deosebi în chestia națională	105

Discursul 115 (10 Aprilie 1896).

In contra violării inamovibilității la Curtea de casație.	151
--	-----

Discursul 116 (13 Decembrie 1896).

Contra Adresei—un anahronism. Răul unanimităților. Parlamentul liberal nu mai reprezintă țara, căci aplanarea conflictului mitropolitan s'a făcut în afară de el 172

Discursul 117 (4 Decembrie 1897).

Contra Adresei. Simțimântul dinastic în popor. Atitudinea d-lui Sturdza în chestia națională. Care cuvinte ale Regelui se pot discuta? Slăbirea autorității d-lui Sturdza. 202

Discursul 118 (17 Martie 1898).

Asupra legii învățământului secundar și superior prezentată de ministru Spiru Haret. Impiedicarea unei discuții folositoare în Senat. Dorința de mai multă descentralizare și independență 240

Discursul 119 (23 Noiembrie 1898).

Interpelare în chestia școalelor române din Brașov și replica. 285

Discursul 120 (15 Februarie 1899).

Interpelare asupra lipsei de direcție în politica guvernului, care a produs neliniște în țară. Cumularzii la universitate. Alegerile comunale și alianța guvernului cu socialiștii. — Replică. 334

Discursul 121 (16 Februarie 1899).

Răspuns d-lor general Catargi, general Budișteanu și Gheorghe Mârzescu în chestie personală 395

Discursul 122 (20 Martie 1899).

Contra închiderii discuțiunii. Explicarea obstrucționismului 403

Discursul 123 (21 Martie 1899).

Observări asupra sumarului și asupra regulamentului. (Discurs obstrucționist) 411

Discursul 124 (21 Martie 1899).

Propunerea de amânare. (Discurs obstrucționist). 416

Discursul 125 (23 Martie 1899).

Interpelare în contra scrierii unei istorii, în deosebi a lui Cuza-Vodă, din ordin guvernamental și cu spirit de sectarism politic. Replica. 427

E R R A T A

La pag. 395 rând 3 citește Gheorghe în loc de general.
 La » » » 4 » 16 Fevruarie în loc de 10.

